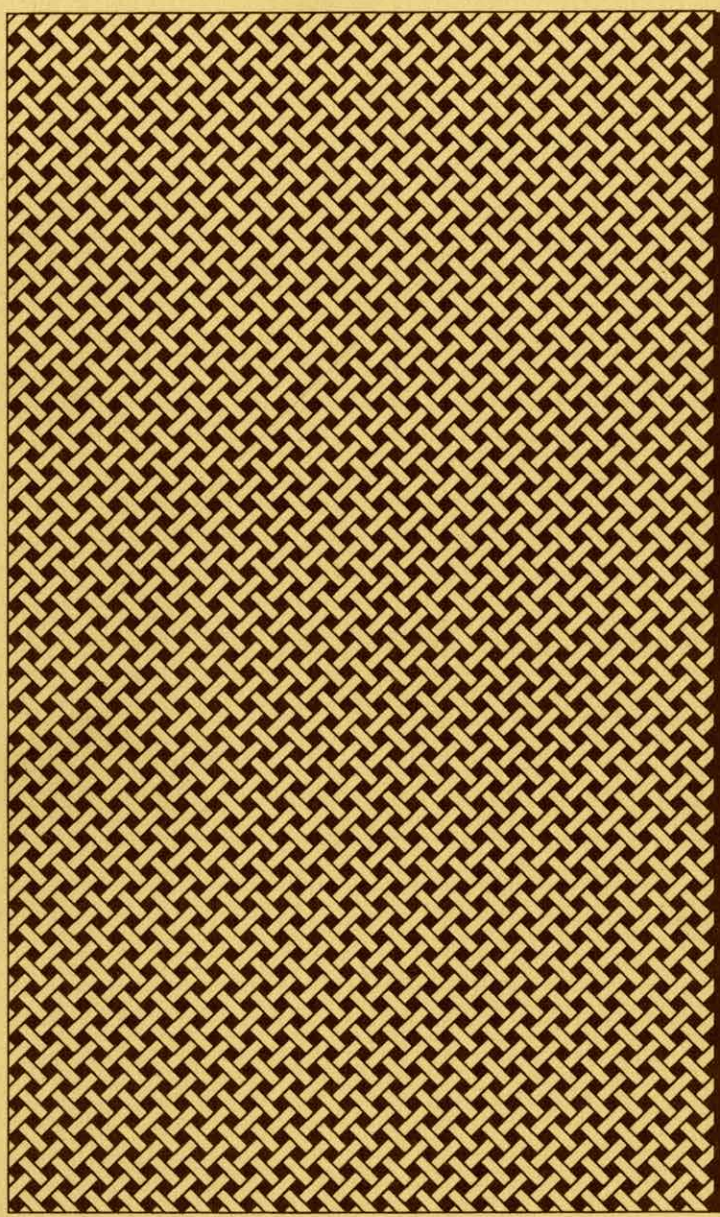
KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

ÚJ FOLYAM

1996
2

A tartalomból:

Milyen a '90-es évek vállalati szakkönyvtára...

Az önkormányzati könyvtárak kiadói feladatairól

Az irodalomolvasás alakulása

A szociális könyvtári munka: Vakok könyvtári ellátása; Játékkönyvtárak

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÖNYVTÁROS KOLLÉGÁINK FIGYELMÉBE AJÁNLJUK

MANCI

nevű könyvtártudományi folyóiratcikk-adatbázisunkat

Üzemeltetéséhez szükséges egy min. 512 kbyte központi tárú PC XT/AT számítógép és a Micro-ISIS program min. 2.3-as változata

A kurrens anyag éves **előfizetési díja 4000.- Ft**. Az **aktualizálást** lemezen vagy az IIF "PETRA" szolgáltatás útján szállítjuk negyedévenként. Ha még nem rendelkeznek adatbázisunk definícióival, az első negyedéves lemezen megküldjük Önöknek.

Lehetőség van az adatbázis **visszamenőleges** megrendelésére 1986-ig, negyedévenként 500.- Ft+ÁFA térítés ellenében.

Előfizetési szándékukat jelezzék számunkra, hogy átutalási számlát küldhessünk.

Továbbra is **vállaljuk**, hogy térítés ellenében a helyszínre utazó kollégánk üzembe helyezi a rendszert és megtanítja az adatbázis kezelését. Nyomtatott használati **útmutatót** és a kereséshez **tárgyszójegyzéket** biztosítunk.

Ha többet szeretne tudni az adatbázisról, lapozza fel a Könyvtári Figyelő 1988/5-6. számában korábbi hirdetésünket és az 1989/2. számban a részletes ismertetést, vagy érdeklődjön a 175-0686-os telefonon.

Várjuk megrendelésüket!

OSZK KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtár
1827 Budapest, Budavári Palota "F" épület

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

Főszerkesztő:
Kovács Emőke

Főszerkesztő-helyettes:
Kovács Katalin

Szerkesztők:
Feimer Ágnes
(Külföldi folyóirat-figyelő)
Kovács Katalin
(Tanulmányok, Kitekintés, Könyvszemle)
Novák István
(Külföldi folyóirat-figyelő)

Műszaki szerkesztő:
Posta Éva

Szerkesztőség:
OSZK KMK
Budapest I. Budavári Palota
F épület 1827
Telefon: 175-0686, 175-7533/517
Telefax: 202-0804
E-mail: h2244Kon@ella.hu

Megjelenik:
Negyedévenként
Ára: 400,- Ft + postaköltség
Éves előfizetési díj:
1500,- Ft + postaköltség
Számonként is megrendelhető.
Terjeszti: az OSZK KMK
Könyvtártudományi Szakkönyvtár
Előfizethető: a szerkesztőség címén

Kiadja:
az Országos Széchényi Könyvtár
Felelős kiadó: Poprády Géza
Nyomták az Országos Széchényi Könyvtár
nyomdájában
Felelős vezető Burány Tamás
Megjelent: 24,8 ív terjedelemben
Munkaszám: 96.207

HU ISSN 0023-3773
INDEX 26408

ÚJ FOLYAM
6. (42.) ÉVFOLYAM
1996. 2. SZÁM

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A lapban olvasható írások szerzőik véleményét tükrözik; nem mindig azonosak a szerkesztőség álláspontjával.

Lapunkat az alábbi referáló lapok dokumentálják:

DOBI Dokumentationsdienst Bibliothekswesen
Referativnyj Žurnal. Informatika
Informatics Abstracts
HLISA (Hungarian Library and Information Science Abstracts)
Index
LISA (Library and Information Science Abstracts)
Przegląd Biblioteczny
Sciences de l'information documentation

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Tartalom

Abstracts
Inhaltsangaben 190

Milyen a '90-es évek vállalati szakkönyvtára... 197
FAZEKAS Andrea - PÉTERI György - SÁNDORI Zsuzsanna

Az önkormányzati könyvtárak kiadványai és a könyvtárak kiadói feladatai 217
BÉNYEI Miklós

A magyarországi irodalomolvasás alakulása a politikai rendszerváltás után 227
KAMARÁS István

„Furcsa tíz év van mögöttünk..." Könyvtárosok a változások viharában 235
VIDRA SZABÓ Ferenc

A szociális könyvtári munka és a könyvtárosképzés 244
SZ. KOVÁCS Mária

A vakok könyvtári ellátásának helyzete Magyarországon 247
VARJU Zsuzsanna

Hozzászólások és kiegészítések Zsidai József tanulmányához 256
(Rózsa György, Könyvtári és Informatikai Kamara, Tószegi Zsuzsanna)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Kitekintés

A könyvtárak és az információs társadalom 261
(Bev.: Monika Segber; Ford.: Orbán Éva)

Brainstorming a könyvtári munkában 269
BAKOS Éva

Könyvtármenedzsment: ahogyan Angliában csinálják.
Beszámoló a Manchester Metropolitan Egyetem és a
De Monfort Egyetem Könyvtáraiban szerzett tapasztalatokról 271
KOLTAY Tibor

Játék a könyvtárban 279
GŐSI Erika

Könyvszemle

Az angol és a walesi közművelődési szolgálatról készített jelentés ürügyén
Review of the public library service in England and Wales for the Department of National Heritage 285
(Publ. Aslib) (Ism.: Papp István)

Szociális feladatok - és a könyvtár
A könyvtár szociális funkciója. Tanulmánygyűjtemény 288
(Ism.: Sz. Kovács Mária)

Változás és kihívás a könyvtár és információtudományi oktatásban
STIEG, Margaret: Change and challenge in library and information science education 290
(Ism.: Murányi Péter)

Válogatás a Könyvtártudományi Szakkönyvtár új beszerzéseiből 297

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Külföldi folyóirat-figyelő

Könyvtár- és információtudomány	**303**
Könyvtár- és tájékoztatásügy	**306**
Könyvtárak és tájékoztatási intézmények	**325**
Munkafolyamatok és szolgáltatások	**337**
Tájékoztatási rendszerek	**351**
Vezetés, irányítás	**359**
Felhasználók és használat	**366**
Információelőállítás, -megjelenítés, -terjesztés	**369**
Könyvtárgépesítés, könyvtárépület	**373**
Kapcsolódó területek	**378**

A számot szerkesztette: Kovács Katalin és Feimer Ágnes

A szám szerzői, közreműködői: BAKOS Éva (Haynal Imre Egészségtudományi Egyetem Egészségügyi Főiskolai Kar Könyvtára, Bp.), BÉNYEI Miklós (Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár, Debrecen), BERKE Barnabásné (OSZK), BÍRÓ Júlia (MTA Központi Könyvtár, Bp.), FAZEKAS Andrea (Richter Gedeon Vegyészeti Gyár Rt., Bp.), FAZOKAS Eszter (OSZK KMK), FUTALA Tibor (ny. könyvtárigazgató), GŐSI Erika (Bartók Béla Ált. Iskola, Mosonmagyaróvár), HEGYKÖZI Ilona (Magyar Könyvtárosok Egyesülete, Bp.), KAMARÁS István (Országos Közoktatási Intézet, Bp.), KATSÁNYI Sándor (FSZEK), KOLTAY Tibor (Gödöllői Agrártudományi Egyetem Központi Könyvtár), MÁNDY Gábor (FSZEK), MOHOR Jenő (ELTE Központi Könyvtár, Bp.), MURÁNYI Péter (Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola, Szombathely), NOVÁK István (OSZK KMK), PAPP István (FSZEK), PAPPNÉ FARKAS Klára (Európa Tanács Információs Központ, Bp.), PÉTERI György (Richter Gedeon Vegyészeti Gyár Rt., Bp.), RÁCZ Ágnes (OSZK KMK), RÓZSA György (MTA Központi Könyvtár), SÁNDORI Zsuzsanna (Richter Gedeon Vegyészeti Gyár Rt., Bp.), SZ. KOVÁCS Mária (Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola, Szombathely), SZ. NAGY Lajos (ny. főmunkatárs), TÓSZEGI Zsuzsanna (OSZK), VARJU Zsuzsanna (egyet. hallg. ELTE), VIDRA SZABÓ Ferenc (OSZK KMK).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ABSTRACTS
INHALTSANGABEN

Enterprise libraries of the 1990s...

FAZEKAS Andrea - PÉTERI György - SÁNDORI Zsuzsanna

Richter Gedeon Rt. is the legal successor of the first Hungarian pharmaceutical factory founded in 1901. The technical library works as a unit of the R&D Department of the factory. The study examines the activity of the special library from three aspects: a) library automation; b) database services; c) personal consequences of the developments. Computerisation was started very early in the special library making later developments easy and rapid. The present system consists of four data files: circulation subsystem linked to a finding list file, the registration of lending, and the collection control module. Invoice registration was developed in relation to the finding list, and the accessioning and stock check functions are just being developed. The database contains records of ca. 15 thousand books, i.e. 70% of the book stock. The depth of content analysis is determined by the type of material. Considering the structure of the documents a so-called content hierarchy was set up of documents determining the depth of processing. Not only library databases can be searched through the enterprise network: among others there are 27 CD-ROM databases available, too. In 1995 a questionnaire survey was made of the satisfaction of users with library services and the work of librarians. Marks from 1 to 5 could be given to each question, and the value of the library's work was 4.4. The library also makes efforts to promote its work on a wide scale. Accession lists and guides to new services are issued periodically. The use of BBS and e-mail enhances internal information flow. The library was used at first mostly by chemical engineers, however, due to the acquisition of new CD-ROMs pharmacologists and doctors are also willingly using it. The achievements of the special library proves that by continuous development and further training changes can be followed, and valuable services, appreciated by users, may be offered. Librarians are aware that in spite of the technical developments, good personal relations with users are also very important, and cannot be substituted by computerised services let them be very good. (pp. 197-216)

The functions of publications and publishing in libraries

BÉNYEI Miklós

In summer, 1995 publications by public librarians or issued by public libraries between 1990 and 1994 were surveyed. 33 towns and 199 villages were involved in the survey, based on quantitative data from county libraries and the Metropolitan Ervin Szabó Library. There are three characteristic methods of publishing: (a) issuing technical materials (bibliographies, guides, directories, studies) prepared as results of library work processes; (b) publications prepared for external demand; (c) publications by librarians in other publishing houses, journals. The number, types, genres of publications were studied in depth by the author. So far as the number and distribution of publications are concerned, more publications appeared in the 20 libraries surveyed than in the 70s, but less than in the 1980s. The distribution among libraries was well-balanced, however, the number of publications was

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

decreasing from 1990 to 1994. (The reason to this is no doubt the increase of financial constraints.) Publications had a wide range from the genre point of view. The author established 18 categories. It turned out that libraries issued primarily special bibliographies, recommending lists, article bibliographies, and there was a great number of literary publications. However, there were few pieces offering practical knowledge, and compilations and methodological guides were also lacking. The number of statistics and annuals was increasing. The thematic distribution of publications showed the dominance of general publications or technical orientation. There were few legal or political publications, the tools of technical information or pieces of international literature were also lacking. There were also few works in library history or librarianship. Some county libraries proved to be scholarly workshops. The plan of Lowland counties to organise a regional database is a good example of cooperation. There is need for more serious professional feed-back, criticism, for better promotion, improved distribution policies. The registration of library publications should also be renewed. (pp. 217-226)

Alterations in fiction reading in Hungary after the change of the political establishment

KAMARÁS István

Previous investigations showed that the reading of fiction had been pushed to the background among Hungarian readers. Fewer people read less and of lower quality in spite of the expansion of the choice in reading matter, and the fact that the political establishment has not been hindering reading any more since 1990. The system of values has changed in such a way that growing material wealth and political power have become the major targets. Everything that can be utilised immediately has gained significance. Utility, the need for entertainment and commercial products have become all-important. In 1990-1991 there was a marked interest in documents revealing the recent past. Light, entertaining works, pieces of esoteric and mystic literature have become popular by now. The need for entertainment and stories has become a persisting source of motivation. Thrillers and commercial literature have gained importance in the reading structure of children and young people as well. So far as their interest is concerned, young people are precocious and infantile at the same time. Their vocabulary is getting poorer and poorer, thus the language of artistic fiction has become strange to them. There are some researchers who believe that the cultural tradition mediated by so-called „organic intellectuals", such as teachers and librarians, may fight the manipulations of power. However, others are more pessimistic and speak of the devaluation of culture and education, and of the Fahrenheit-effect after Bradbury. (pp. 227-234)

„Ten strange years behind us". Librarians in the storm of changes

VIDRA SZABÓ Ferenc

A letter was sent to the participants of a 1984 investigation carried out by the Centre for Library Science and Methodology, National Széchényi Library among librarians in which they were asked to evaluate the past 10 years. 130 responses were received for the 880 letters sent out by the researchers. The majority of the respondents were employed in community libraries, school or academic libraries. 65% of the 130 respondents are still working in the same place, 10% went to another library, some retired, and 8 persons left the profession. The „faithfulness" of the respondents was primarily motivated by their love of the profession. Appreciation, acknowledgement, prestige, and financial rewards were mentioned rather as lacking things. They felt their financial status had been deteriorating, and found their social status medium. Not all of them have felt the political changes, but the majority sensed increased freedom. All of them experience the worsening economic situation, therefore librarians feel helpless, the lack of intervention on behalf of professional organisations, the missing legal regulations, the lack of standards that could make their work more meaningful. They also see that a modern librarian has to be an information professional and a social worker with good empathic skills at the same time. The majority has a pessimistic view of the future, finds the elaboration of a new library act and the definition of a compulsory minimum standard of library provision necessary. The attitude of librarians has to be changed as well.: they have to learn how to fight for their interest, how to market and promote the library better. A professional renewal is also required with well-trained professionals familiar with information science and speaking languages. Outside help is also needed e.g. by insuring linking to computer networks, and as a matter of fact, the increase of financial resources is also indispensable. (pp. 235-243)

Social work in libraries and the training of librarians

KOVÁCS Mária, Sz.

Social activities were started in public libraries in the 70s. In Hungary the attention of libraries was focused on the home bound and on children with cultural handicaps. The increasing significance of the problem was also recognised by library education. However, for a long time it was also taught as a part of the psychology of reading. A one-term seminar was introduced at the Szombathely Dániel Berzsenyi Teachers' Training College on the social functions of libraries in 1992/93. It is the aim of the course to review the needs of different groups of handicapped readers. The curriculum consists of the following themes: social functions of libraries; review of the Hungarian and foreign literature of the problem; IFLA standards concerning handicapped readers; an overview of legal regulations; library provision for the disabled, drug addicts, and deviants. Beside academic training, students get acquainted with institutions dealing with the handicapped. The lecturer thinks it possible that training will be extended with other related subjects, or will develop into a special postgraduate course. (pp. 244-246)

Library provision for the blind in Hungary

VARJU Zsuzsanna

The author focuses on three critical issues of the library provision for the blind: a) central libraries responsible for provid-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ing central services for the blind have difficulties in fulfilling their tasks; b) the coordinating function of the Centre for Library Science and Methodology of the National Széchényi Library in the library provision for the blind has changed; c) the role, public libraries have been playing in the library provision for the blind, is declining. The Braille Library, the Talking Library and the Studio are offering central services for the blind. Their collection is available only for members of the Association of the Blind. The Braille Library faces problems in producing Braille books. The work is slow, expensive, and immense storage capacity is required. The Talking Library and the Studio are involved in the production of talking books. The equipment of the Studio, organised from resources from the Soros Foundation are overloaded and outdated. Until 1995 the CLSM has performed a coordinating function between the organisations of the blind, and public libraries, and collected the orders of public libraries on the bases of the Talking Book List of the Talking Library. Orders were fulfilled by the Studio. Right now there is no institution that would deal with this problem on a national level. Public libraries have been making efforts to provide for the blind in their catchment area for a long time. However, due to the deterioration of their economic conditions, they have to focus on their survival, thus services for the blind are neglected. It would be important to organise a central supply service, to enhance the relationship between the institutions of the blind and public libraries, and to promote talking books. A comprehensive investigation into the reading, user, and literary needs of the blind would also be necessary, that would also cover experiences in document provision, collection development, and readers' service. (pp. 247-255)

Supplements to the contribution of József Zsidai in the previous issue of KF. (Reply by György Rózsa, Library of the Hungarian Academy of Sciences, and statement of the Chamber of Libraries and Information Centres.)
(pp. 256-257)

TÓSZEGI Zsuzsanna: Instead of a contribution: some data from the NPA (Union Catalogue of Foreign Periodicals) database
(pp. 258-259)

Abroad

Libraries and the information society : European RTD in Telematics for libraries. (Introduced by Monika Segbert)
(Transl.: Orbán Éva)(pp. 261-268)

BAKOS ÉVA: Brainstroming in library work
(pp. 269-271)

KOLTAY Tibor: Library management: as it is done in England. (Experiences gained in the libraries of the Manchester Metropolitan University, and the De Montfort University)
(pp. 271-278)

GŐSI Erika: Game libraries
(pp. 279-284)

Book reviews

Under the pretext of the report of the public library service in England and Wales
Review of the public library service in England and Wales for the Department of National Heritage
(Rev.: Papp István)(pp. 285-288)

Social tasks and the library
A könyvtár szociális funkciója. Tanulmánygyűjtemény. Ed. Arnoth Károly, Vidra Szabó Ferenc.
(Rev.: Kovács Mária)(pp. 288-290)

Change and challenge in library and information science
STIEG, Margaret: Change and challenge in library and information science education.
(Rev.: Murányi Péter)(pp. 290-296)

Selected accession list of the Library Science Library (pp. 297-301)

From foreign journals (Abstracts)

INHALTSANGABEN

Die Firmenbibliothek der 90-er Jahre
FAZEKAS Andrea-PÉTERI György-SÁNDORI Zsuzsanna

Die Richter Gedeon AG ist die Nachfolgerin der ersten ungarischen Pharmazeutischen Fabrik, gegründet 1901. Die Fachbibliothek gehört der Abteilung Forschung und Entwicklung. Der Beitrag analysiert die Tätigkeit der Fachbibliothek von drei Seiten: a) der Bibliotheksautomatisierung, b) der Datenbankservices, c) der menschlichen Aspekte der

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Entwicklungen. In der Fachbibliothek wurde es mit der Computerisierung sehr früh begonnen, was die späteren Entwicklungen erleichtert und beschleunigt hat. Zur Zeit besteht das System aus vier Dateien: aus der Ausleiheverbuchung, an die die Moduls des Standortnachweises, des Büchernachweises und der Bestandskontrolle sich anschliessen. Zum Standortnachweis wurde der Rechnungsnachweis entwickelt, und die Computerisierung der Funktionen des Eingangs und der Inventarisierung werden zur Zeit entwickelt. Die Datenbank enthält cca. 15,000 Bücher, d.h. 70% des Buchbestandes. Die Tiefe der inhaltlichen Erschliessung wird durch den Dokumententyp bestimmt: nach der Analyse der Struktur der Dokumente wird eine sogenannte inhaltliche Hierarchie aufgestellt. Über das Firmennetz werden ausser der Bibliotheksnachweise auch andere Datenbanken angeboten, unter anderem 27 CD-ROM Datenbanken. 1995 haben die Bibliothekare eine Fragebogenerhebung über die Zufriedenheit der Benutzer mit den Dienstleistungen der Bibliothek und mit der Arbeit der Bibliothekare durchgeführt. Aufgrund der Antworten (in einer Skala von 1 bis 5) ergab sich der gesamte Wert der Bibliotheksarbeit als 4,4. Die Bibliothek legt Wert darauf, ihre Arbeit weit bekannt zu machen. Sie veröffentlicht regelmässige Informationen über die Neuerwerbungen und neuen Dienstleistungen. In der internen Auskunftstätigkeit wird auch elektronischer Bulletin Board und elektronische Post benutzt. Am Beginn wurde die Bibliothek vor allem durch Chemiker benutzt, aber dank den neuen CD-ROM Erwerbungen benutzen sie jetzt gerne auch Pharmakologen und Ärzte. Die Mitarbeiter der Bibliothek nehmen regelmässig an Weiterbildungen teil. Die Leistung der Bibliothek beweist, dass man mit kontinuierlicher Entwicklung, Weiterbildung mit den Umwandlungen Schritt halten und wertvolle Dienstleistungen auf hohem Niveau für die Benutzer anbieten kann. Die Bibliothekare sind im Klare darüber, dass trotz der technischen Entwicklungen die guten personellen Beziehungen mit den Benutzern sehr wichtig sind und dass sie nicht einmal von wohl gelösten Computerentwicklungen ersetzt werden können. (S. 197-216)

Die Veröffentlichungstätigkeit von Bibliotheken

BÉNYEI Miklós

Im Sommer 1995 wurde eine Erhebung über die Veröffentlichungen der Selbstregierungsbibliotheken in der Periode 1990-1994 und über die wichtigsten Publikationen der Mitarbeiter dieser Bibliotheken durchgeführt. Die Erhebung umfasste 119 Veröffentlichungen von 33 Stadt- und Gemeindebibliotheken und der Hauptstädtischen Ervin Szabó Bibliothek. Die Veröffentlichungstätigkeit der Bibliotheken kann in drei Kategorien eingereiht werden: a) berufliche Materialien (Bibliographien, Wegweiser, Dateien, Beiträge), die während der Bibliotheksarbeit entstehen, b) Veröffentlichungen, die im Auftrag betreut werden, c) die Publikationen der Mitarbeiter, die durch andere Herausgeber, in Zeitschriften herausgegeben sind. Der Verfasser hat die Zahl, Verteilung, Gattungsanteile der Veröffentlichungen gründlicher überblickt. Was die Zahl und Verteilung der Veröffentlichungen anbelangt, waren in der Periode der Untersuchung mehr Werke veröffentlicht, als in den 70-er Jahren, aber weniger, als in den 80-er Jahren. Die Verteilung unter Bibliotheken war ausgeglichen, aber die Zahl der Publikationen zeigte eine schrinkende Tendenz von 1990 bis 1994. (Die Ursache dafür war eindeutig die Verstärkung der finanziellen Restriktionen.) Die Veröffentlichungen haben sich in vielen Gattungen zerstreut. Der Verfasser hat 18 Kategorien aufgestellt. Die Bibliotheken geben meistens Fachbibliographien, empfehlende Bibliographien, individuelle Repertorien heraus, und hoch ist die Zahl der literarischen Veröffentlichungen. Es gab aber wenige Werke, die praktische Kenntnisse vermitteln würden, es gab keine Chrestomathien und methodische Anleitungen. Die Zahl der Statistiken und Jahrbücher hat sich erhöht. In der Thematik waren lieber die allgemeinen und die fachlichen Veröffentlichungen in Mehrheit. Es gab wenige Werke zu Recht und Politik, keine Hilfen zur technischen Auskunft und keine Produkte der internationalen Literatur. Wenige Beiträge erschienen zur Bibliotheksgeschichte und zum Bibliothekswesen. Es hat sich herausgestellt, dass einige Komitatsbibliotheken ernste wissenschaftliche Werkstattarbeit fortsetzen. Ein guter Beispiel der Zusammenarbeit ist das Unternehmen der in der ungarischen Ebene liegenden Komitaten: eine gemeinsame regionale Datenbank. Es wäre notwendig, in den Fachzeitschriften Besprechungen zu diesen Beiträgen zu veröffentlichen, bessere Propaganda und Vertriebspolitik auszuüben. Es wäre wichtig, auch den nationalen Nachweis der Veröffentlichungen der Bibliotheken zu erneuern. (S. 217-226)

Literaturlesen in Ungarn nach dem Wechsel des politischen Systems

KAMARÁS István

Vorherige Untersuchungen haben festgestellt, dass die Positionen des Literaturlesens unter den ungarischen Lesern sich verschlimmert haben. Weniger Leute lesen, weniger, und von schwächerer Qualität, obwohl sich das Angebot von Lesematerialien erweitert hat, und nach dem Systemwechsel Lesen durch die politische Macht nicht mehr verhindert wird. Eine Umlagerung der Werte hat sich vollgezogen, deren Hauptrichtungen die Anschaffung der materiellen Güter und der politischen Macht sind. Alles ist aufgewertet worden, was gleich benutzt werden kann. Nützlichkeit, Vergnügen und kommerzielle Werte sind bestimmend geworden. 1990 und 1991 gab es grosses Interesse für Dokumente, die die Ereignisse der jüngsten Vergangenheit bearbeiteten, zum heute sind lieber die leichte Lektüre, die esoterischen und mystischen Werke populär geworden. Auch in den Lesematerialien der Kinder sind Kriminalromane und kommerziellen Werke voraus gekommen. Aus dem Gesichtspunkt ihrer Interessen sind die Jungen zur gleichen Zeit frühreif und infantil. Wegen der Abschwächung und Gemütlosigkeit ihres Wortschatzes beginnt die Sprache der literarischen Werke für sie fremd zu werden. Es gibt Forscher, die meinen, dass die durch die sogenannte „organische Intelligenz", d.h. durch die Pädagoge und die Bibliothekare vermittelte kulturelle Tradition gegen die Manipulation der Macht helfen kann. Andere sind pessimistischer und sprechen über die Devalvierung von traditioneller Kultur, und erwähnen nach Bradbury den Fahrenheit-Effekt. (S. 227-243)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Bibliothekare in den Stürmen der Umwandlungen

VIDRA SZABÓ Ferenc

An die Teilnehmer (880 Personen) der Untersuchung der Széchényi Nationalbibliothek Zentralstelle für Bibliothekswissenschaft und Methodik im Jahre 1984 wurde nach 10 Jahren ein Brief geschickt, mit der Bitte, die vergangene Periode zu bewerten. Die Forscher haben 130 wertbare Briefe zurückbekommen. Die meisten Antwortgebenden sind Mitarbeiter von den Bibliotheken der Selbstregierungen, von Schul- und Hochschulbibliotheken. 65% von ihnen arbeiten immer noch an ihren damaligen Arbeitsplätzen, 10% arbeiten in einer anderen Bibliothek, einige sind in den Ruhestand gegangen, 8 Personen haben den Beruf verlassen. Die Treue der Befragten wurde vor allem durch Liebe zum Beruf motiviert. Sie vermissen die morale Anerkennung, Ehre, gute Besoldung. Sie haben ihre finanzielle Lage als sich verschlimmernde und ihre soziale Anerkennung als mittelmässig eingeschätzt. Politische Umwandlungen haben nicht alle empfunden, aber die Mehrheit fühlt die Atmosphere freier. Die Verschlimmung der wirtschaftlichen Lage fühlen alle, deshalb fühlen sich die Bibliothekare mehr ausgesetzt, sie vermissen die Aktivität der beruflichen Organisationen, als auch die Rechtsvorschriften, Normativen, mit denen sie ihre Arbeit eindeutig machen könnten. Sie sehen auch, dass der Bibliothekar unserer Tage auf einmal professioneller Informationsfachmann und Sozialarbeiter mit empatischen Fähigkeiten sein sollte. Die Zukunft sehen die meisten pessimistisch an. Sie benötigen die Formulierung eines neuen Bibliotheksgesetzes, um ein verbindliches Bibliotheksminimum zu formulieren. Auch Bibliothekare sollen ihr Benehmen ändern: sie sollen es lernen, ihre Interessen zu verteidigen, bessere Propagandaarbeit, Marketing auszuüben. Eine berufliche Erneuerung ist auch notwendig: wohl vorbereitete Informationsfachleute mit Sprachkenntnissen werden gebraucht. Äussere Hilfe wird auch notwendig sein, z.B. Anschluss an die Computernetze und natürlich die Erhöhung der finanziellen Resourcen. (S. 235-243)

Soziale Bibliotheksarbeit und die Ausbildung von Bibliothekaren

KOVÁCS Mária, Sz.

In den Öffentlichen Bibliotheken wurde mit der sozialen Bibliotheksarbeit in den 70-er Jahren begonnen. In Ungarn haben die Bibliothekare vor allem auf die hausgebundenen und die Kinder mit kulturellen Nachteilen geachtet. Auch die Ausbildung von Bibliothekaren hat die sich vergrössernde Wichtigkeit der Frage bemerkt, aber sie wurde lange Zeit nur als Teil der Lesepsychologie unterrichtet. In der Abteilung Bibliotheks- und Informationswissenschaft der Szombathely Dániel Berzsenyi Pädagogische Hochschule hat man 1992/93 mit einem Halbjahrseminar über die sozialen Aufgaben der Bibliothek begonnen. Ziel des Lehrfaches ist es, die Bedürfnisse der verschiedenen Gruppen der benachteiligten Bibliotheksbenutzer zu überblicken. Die Thematik lautet: die sozialen Funktionen der Bibliothek, Übersicht der ungarischen und ausländischen Literatur, die relevanten IFLA-Normativen, ungarische Rechtsvorschriften, Fragen der Versorgung von Drogenabhängigen, Devianten. Während der Ausbildung lernen die Studenten neben den theoretischen Kenntnissen die Institutionen kennen, die sich mit den benachteiligten Personen beschäftigen. Die Leiterin des Lehrfaches hofft, dass diese soziale Ausbildung nach einer Zeit mit verwandten Lehrfächern erweitert werden und sogar als ein postgradualer Fachkurs fortgesetzt werden kann. (S. 244-246)

Die Lage der Bibliotheksversorgung von Blinden in Ungarn

VARJU Zsuzsanna

Die Verfasserin hat drei kritische Gebiete hervorgehoben: a) die verantwortlichen Zentralbibliotheken erfüllen ihre Aufgaben schwer, b) die Rolle der Széchényi Nationalbibliothek Zentralstelle für Bibliotheks- und Informationswissenschaft hat sich geändert, c) Öffentliche Bibliotheken werden in der Bibliotheksversorgung von Blinden zurückgedrängt. Die zentrale Bibliotheksversorgung von Blinden wird von der Braille-Bibliothek, der Tonaufnahmebibliothek und Studio geleistet. Ihre Sammlungen können ausschliesslich durch die Mitglieder der Blindenvereinigung benutzt werden. Die Braille-Bibliothek hat viele Schwierigkeiten in der Herstellung von Punktschriftbüchern (die Arbeit ist langsam, kostenintensiv, die Lagerung der Bücher erfordert viel Raum). Die Geräte des Studios, das mit der Unterstützung der Soros Stiftung eingerichtet wurde, sind überlastet und veraltet. Die Széchényi Nationalbibliothek Zentralstelle für Bibliotheks- und Informationswissenschaft hat bis 1995 eine koordinierende Rolle zwischen den Blindenorganisationen und den Öffentlichen Bibliotheken gespielt. Sie hat aufgrund der Listen der Tonaufnahmebibliothek die Bestellungen der Öffentlichen Bibliotheken, die später vom Studio erfüllt wurden eingesammelt. Zur Zeit gibt es keine zentrale Institution, die sich mit der Bibliotheksversorgung der Blinden auf der nationalen Ebene beschäftigen würde. Die Öffentlichen Bibliotheken haben sich lange bestrebt, die Blinden in ihrer Umgebung zu versorgen. Wegen der Verschlechterung der wirtschaftlichen Lage sollen sie aber jetzt auf ihre Existenz konzentrieren, deshalb wurde die Versorgung von Blinden in den Hintergrund gedrängt. Es wäre wichtig, ein zentrales Versorgungssystem zu organisieren, die Beziehungen zwischen den Blindeninstitutionen und den Öffentlichen Bibliotheken zu verstärken, eine breite Propagandatätigkeit im Interesse der Popularisierung der Bücher auf Kassetten auszuüben. Eine umfassende Untersuchung sollte vorgenommen werden, die die Lese-, Benutzungs- und Literaturansprüche der Blinden erschliessen, sowohl die Erfahrungen in der Dokumentenversorgung, Bestandsorganisation und Leserbetreuung in Blindenbibliotheken umfassen würde. (S. 247-255)

Ergänzungen zu den Vorschlägen von József Zsidai in der vorherigen Nummer der Zeitschrift. (Die Antwort von György Rózsa, Bibliothek der Ungarischen Akademie der Wissenschaften, die Stellungnahme der Kam-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

mer von Bibliotheken und Informationseinrichtungen) (S. 256-257)

TÓSZEGI Zsuzsanna: Nachdenkliche Daten zum Bestand ausländischer Zeitschriften in den zu schliessenden Bibliotheken (S. 258-259)

Ausblick

Bibliotheken und die Informationsgesellschaft. (Einleitung Monika Segbert)
Libraries and the information society: European RTD in Telematics for Libraries.
(Übers.: Orbán Éva) (S. 261-268)

BAKOS Éva: Brainstorming in der Bibliotheksarbeit.
(S. 269-271)

KOLTAY Tibor: Bibliotheksmanagement auf englische Weise. Erfahrungsbericht aus den Bibliotheken der Manchester Metropolitan Universität und der De Montfort Universität.
(S. 271-278)

GŐSI Erika: Ludotheken.
(S. 279-284)

Buchbesprechungen

Bericht über Öffentliche Bibliotheken in England und Wales.
Review of the public library service in England and Wales for the Department of National Heritage.
(Rez.: Papp István) (S. 285-288)

Soziale Aufgaben und die Bibliothek.
A könyvtár szociális funkciója. Tanulmánygyűjtemény. Szerk. Arnóth Károly, Vidra Szabó Ferenc.
(Rez.: Sz. Kovács Mária) (S. 288-290)

Umwandlung und Herausforderung in Bibliothekswissenschaft und Informatik.
STIEG, Margaret: Change and challenge in library and information science education.
(Rez.: Murányi Péter) (S. 290-296)

Auswahl aus den Neuerwerbungen der Fachbibliothek für Bibliothekswissenschaft

(S. 297-301)

Aus ausländischen Zeitschriften

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

PÉCSI
KÖNYV- ÉS INFOTÁR
1. ÉVFOLYAM 1. SZÁM • 1996. FEBRUÁR 15.

Új könyvtári lap Pécsett!

Jó ideje vélekedem úgy, hogy hiányzik a hazai szaksajtóból egy pécsi (szegedi, szombathelyi stb.) látószög. Ha a Könyvtári Levelező/lap nem élne tovább, akkor különösen félő, hogy sok „földközeli" téma, probléma nem kerülne be a szakma véráramába.

Ennyit arról, hogy – talán – kell egy ilyen vállalkozás.

A lapot kiadja a pécsi egyetemi könyvtár – saját erőből (gépi rögzítés, szövegszerkesztés, tipografizálás, másolás) –, egyelőre ingyenesen, megjelenik másfél havonta. Terjeszti ugyanezen könyvtár. Legjobb ellenérték: cserelap küldése.

Írjon bele minden jószándékú helyi (pécsi, baranyai, dunántúli, magyarországi) könyvtáros és könyvtárbarát. Tegye ezt ingyenesen. Írásért tiszteletpéldány jár. Témák? A könyvtári működés kínjai-örömei, új technológiák, felhasználóról szóló ismeretek, könyvtárosképzés és vidéke, a kultúra általános feltételrendszere, a könyvtári intézmények együttműködése, országos hatáskörű szolgáltatások, a hazai-helyi könyvtári múlt jeles „bástyái", alakjai, évszámai, könyvtár és infosztrádás „szép új világ". Ebből sok is lehet, meg kevés is: egy év múltán jobban fogja ki-ki látni, mire mentünk.

Aki teheti, adja tovább, hogy gyakorló olvasóját-szerzőjét köszönti előre is

Sonnevend Péter

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Milyen a '90-es évek vállalati szakkönyvtára...

Fazekas Andrea – Péteri György – Sándori Zsuzsanna

...Budapesten, a közép-európai ranglistát vezető gyógyszergyárban? Az egri vándorgyűlésen elhangzott előadásban[1] már beszámoltunk az eredményeinkről és a könyvtár szervezeti hátteréről. Az előadás sikerének köszönhető a megtisztelő felkérés, hogy szerepeljünk a *Könyvtári Figyelő* hasábjain is. Az a szándékunk, hogy most még közelebbi képet adunk a *Richter Gedeon Rt.* szakkönyvtáráról. Írásunkban három oldalról elemezzük tevékenységünket: könyvtárgépesítés (*Péteri György*), adatbázisok szolgáltatása a vállalati hálózaton (*Fazekas Andrea*) és a fejlesztések emberi vonatkozásai (*Sándori Zsuzsanna*). Első hallásra kevésnek és önkényesnek tűnhet a témaválasztás. Ez a három tárgykör azonban magába foglalja mindazt, ami meghatározza mindennapjainkat, arculatunkat, gondjainkat és terveinket. Egész sorát érintjük olyan témáknak, amelyek önmagukban is külön tanulmányt érdemelnének. Személyes tapasztalataink sok tanulsággal szolgálhatnak, bár egy kívülálló bizonyára más képet festene rólunk, mint ez az elfogult hangú beszámoló.

A Richter Gedeon Rt. korban és méretben is az első magyar gyógyszergyár, 1901-ben alapította a hazai gyógyszeripar megteremtője, Richter Gedeon. 1945 után sokáig Kőbányai Gyógyszerárugyár néven szerepeltünk, gyakran még ma is ezen a néven keresnek bennünket. A vállalat területén működik a kerületi művelődési ház közművelődési könyvtára a cég és a helyi szakszervezet támogatásával. A közművelődési igényekkel ők foglalkoznak. A Műszaki Könyvtár a vállalati kutatás-fejlesztés egyik osztályaként dolgozik, 11 munkatárssal. Könyvtárunk személyzete és állománya két részleg között oszlik meg közel fele-fele arányban. Egyik részlegünk a vegyész kutatók épületében van, a másik a farmakológiai kutató központban. Tevékenységünk a vállalati céloknak van alárendelve, viszonylag szűk, de annál igényesebb olvasói kört szolgálunk ki. Szolgáltatásainkra a legváltozatosabb munkák bármelyik stádiumában szükség lehet és mindenki természetesnek veszi, hogy a siker rajtunk nem múlhat.

I. Könyvtárgépesítés

A ránk nehezedő elvárásoknak csak akkor felelünk meg, ha mindig új eszközökhöz folyamo-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

dunk. Az új eszközök már jó ideje számítógépes fejlesztéseket jelentenek, ezt a kor szelleme diktálja. A számítógépes alkalmazások sorát a könyveink gépi feldolgozásával nyitottuk meg 1978-ban.

Történeti áttekintés

Első nyilvántartásunk nagygépes (ICL ODRA) batch üzemű rendszer volt, nyomtatott KWIC-index outputtal. Az adatbevitel adatlapkitöltéssel és lyukkártyakészítéssel történt. Néhány év elteltével, az újabb vállalati gépbeszerzéseket követően, lehetőség nyílt arra, hogy az adatbevitelt szövegszerkesztővel valósítsuk meg (Datapoint gépen). Később sikerült létrehozni egy online működő adatrögzítő rendszert ugyanezen a gépen. Az első személyi számítógépek megérkezésekor (1987) elkészítettük az adatrögzítő PC-s változatát is. A felvitt adatokat konvertáltuk a nagygépre és negyedévente, később havonta elkészítettük a nyomtatott indexeket.

A számítógépesítés korai megindításában közrejátszott az is, hogy tartalmi feltárásra sohasem használtunk cédulakatalógust. Ez azért alakulhatott így, mert a speciális gyógyszergyári követelmények miatt a tényleges igények nagy részét egy cédulakatalógus nem is tudta volna kielégíteni. Ez a tény is lökést adott a gépi feldolgozás bevezetésének.

Még a nyolcvanas évek elején elkészítettünk egy állományellenőrzésre használható számítógépes rendszert az ODRA gépre, adatlapos – lyukkártyás inputtal. A rendszer úgy működött, hogy egy adatlapra soronként szerkesztve leírtuk a leltári számokat (szerencsére csoportos leltárt nem vezettünk). Az adatbeviteli formátumot eleve úgy definiáltuk, hogy az adatlapon minden sor elején 20 karakternyi helyet hagytunk megjegyzés céljára (1 sor = 80 karakter = 1 lyukkártya). Külön felvettük a már selejtezett könyvek leltári számait, futtatás előtt pedig a diszpécsernek megadtuk a legmagasabb élő leltári számot. A különbözet volt a leltáreltérés. Amikor a személyi számítógépek elérhetővé váltak számunkra, felmerült egy online működő kölcsönzés-nyilvántartás szükségessége. Az új rendszer adatfelvételét összekapcsoltuk az éppen esedékes leltárellenőrzéssel. Az adatfeŠúételi lapok megjegyzés rovatába az egyes olvasók személyi azonosítója került. Az input adatok konvertálása PC-re már viszonylag egyszerű technikai kérdés volt az adatbeviteli munkához képest. Meg kell jegyezni, hogy első kölcsönzés-nyilvántartási adatbázisunk adatainak kb. 5%-a hibásnak bizonyult. Ez nagyrészt a kartotékos rendszer és a korábbi manuális leltárellenőrzési módszerek fogyatékosságaiból adódott. A hibák ellenére a házon belüli programfejlesztés nagy sikerének tartottuk, hogy a könyvtári munkatársak mindössze egyhetes adatfelvételi munkája árán megszületett a közel 20 ezer tételt kitevő állomány online kölcsönzés-nyilvántartása.

A használható, átfogó, online könyvnyilvántartási rendszer kidolgozásával szintén 1987-ben kezdtünk el foglalkozni, és a rendszer lépcsőzetesen 1989-1990 folyamán indult be. Célkitűzéseink a következők voltak:

- A könyvek megbízható, pontos, sokszempontú bibliográfiai visszakereshetősége;
- Részletes tartalmi visszakereshetőség;
- A kölcsönzés-nyilvántartás formai korszerűsítése;
- Részletes lelőhely-nyilvántartás (olvasók adatai);
- A könyv-, kölcsönzés- és lelőhely-nyilvántartás integrált együttműködése;
- Korszerű, sokszempontú visszakeresés a Dialog online parancsnyelv[2] analógiájára, kiegészítve a speciális könyvtári funkciókkal.

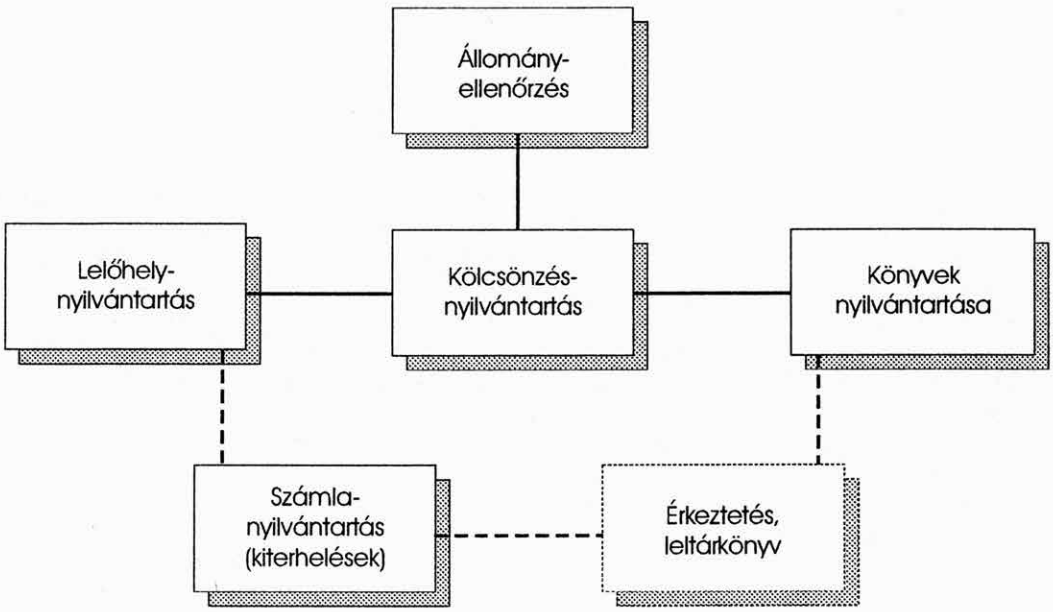
Technikai szempontból az elvárások az alábbiakban fogalmazódtak meg:

- Változó hosszúságú rekordok kezelése;
- Maximális adatbeviteli biztonság, ellenőrzésekkel;
- A legfontosabb indexkulcsok vonatkozásában online adatbázis-kezelés (egy adatbázist egyszerre egy személy írhat, de több is olvashat);
- Ékezetes karakterek használata (az összes európai nyelvre).

A fent megfogalmazott igények maradéktalan kielégítésére akkor még nem találtunk megfelelő adatbázis-kezelőt, ezért saját adatbázis-kezelő és -lekérdező rendszert fejlesztettünk ki.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

1. ábra
A számítógépes könyvtári rendszer blokkdiagramja (a szaggatott vonallal rajzolt blokk a soron következő fejlesztést, a szaggatott vonal a meglévő blokkok közötti off-line kapcsolatot jelenti)

A jelenlegi könyvtári rendszer

Jelenlegi kiépítettségében a rendszer 4 adatállományból áll. A középpontban van a kölcsönzésnyilvántartás, amihez egyik oldalon a lelőhely-nyilvántartás, másik oldalon a könyvnyilvántartás csatlakozik. (*1. ábra*) A kölcsönzés-nyilvántartási adatbázisra támaszkodik az alkalmanként működő állományellenőrzési program is. Az ábrán szerepel a könyvtári beszerzések számláinak nyilvántartása is. Ez a negyedik adatbázis, amit a saját fejlesztésű programmal kezelünk. Ebből adunk tájékoztatást a megrendelőinknek a költséghelyükre áthárított (kiterhelt) kiadásokról. Az 1. ábrán szaggatott vonallal jelölt funkciók, illetve kapcsolatok jelenleg még nem működnek. Ezek képezik a soron következő fejlesztési feladatokat.

A kölcsönzés-nyilvántartás jelenleg mintegy 40 ezer rekordot tartalmaz. Ebből kb. 20 ezer az élő könyv, a többi selejtezett. (Minden évben megközelítőleg ugyanannyi könyvet selejtezünk le, mint amennyit beszerzünk.)

A lelőhely-nyilvántartás ma 1000 rekordból áll. Ennek csak egy részét jelentik az olvasók. Lehetőség van tetszőleges fizikai, szakmai vagy fiktív lelőhelyek definiálására is. Csupán arra kell vigyázni, hogy az egyes lelőhelyek egzaktak legyenek, hiszen egy-egy könyv vagy egyéb dokumentum fizikailag egyszerre csak egy helyen lehet. Ily módon önálló kategóriák lehetnek az egyes kézikönyvtári csoportok, a vállalati szervezeti egységek, a selejtezésre előkészített, pótolt vagy elveszett könyvek, a már selejtezett könyvek (esetleg selejtezési jegyzőkönyvek szerint is megkülönböztetve), az egyes kiadók vagy könyvügynökségek.

Bibliográfiai és tartalmi szempontból könyveink 70%-a van számítógépen feldolgozva. Ez zömében az 1978 utáni új beszerzéseket jelenti. Az olvasók számára az újabb könyvek összehasonlíthatatlanul fontosabbak, ezért becslésünk szerint a feldolgozási hiányok esetleg a keresések 5-10 százalékában befolyásolhatják a találatok számát. 1994. elejétől feldolgozzuk a három évnél rövidebb elévülési idejű dokumentumokat is, de ezekben az esetekben csupán a címfelvételre és a tárgyszavak felvételére szorítkozunk. Éppúgy, mint a külföldi könyvrendelések 1992 óta vezetett nyilvántartásában. A gyorsan avuló kiadványok és a könyvrendelések rekordjai szerves

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

részei a könyvnyilvántartásnak. Összességében a feldolgozásba bekerült mintegy 15 ezer könyv nyilvántartása kb. 15 MB tárolóterületet igényel. Ehhez kb. 20 MB terjedelemben kapcsolódnak a közel 500 ezer indexkulcsot tartalmazó indexfájlok.

Az adatfelvétel mélysége

A bibliográfiai adatfelvétel szintje a szűkített címleírás és a teljes címleírás között található. Igen nagy gondot fordítunk mindazoknak az adatoknak a felvételére, amelyek a könyv beazonosítását szolgálják, illetve a tartalmi feltárást segítik elő. Felveszünk minden egyes ISBN-számot, címkódot generálunk, regisztráljuk a sorozati és alsorozati címeket és alcímeket. Megkülönböztetett figyelmet fordítunk a közös főcímmel rendelkező többkötetes művek és a közös főcím nélküli művek egyes címadatainak szabványos felvételére.

A tartalmi feltárás több szintű. Van egy kötött tárgyszókészletünk, ami kétszintes hierarchiát képvisel. A felső szinten 7 átfogó fogalomkör található: analitika, általános művek, biotechnológia, élettudományok, gyógyszeripar, kémia és számítástechnika. Az *„Új Könyveink"* tájékoztatók ebben a csoportosításban jelennek meg negyedévente. A második szinten kb. 150 fogalmat találunk, amelyek részben tartalmi tárgyköröket, részben formai tulajdonságokat (tankönyv, bibliográfia, kongresszus stb.) fednek le. A kötött tárgyszavakhoz párosul az igen részletes kötetlen, szabad szöveges tartalmi feldolgozás, ami a könyvek fejezetcímeinek felvételét jelenti. A fejezetcímek minden értelmes szava visszakereshető, ebből a célból adatfelvétel közben kiemelő karakterrel jelöljük meg az indexelendő szavak kezdetét. A kulcsszavak indexelése szakaszosan, batch üzemmódban történik. Egy átlagos könyvrekord 700-1500 karakter hosszú és kb. 70 indexkulcs szerint kereshető vissza. A régebben rögzített könyvek, különösen a KWIC-indexes rendszerből átkonvertált rekordok mintegy fele ekkora méretűek és arányosan kevesebb indexkulcsot tartalmaznak. A kulcskiemelő technika alkalmazható a címleírás bármely mezőjében, így gyakorlatilag tetszőleges címrészletre keresni tudunk.

A rendszer megalkotásakor felmerült többféle osztályozási rendszer alkalmazása is. Ezek közül az ETO-t már a kezdet kezdetén elvetettük. Egy tezauruszos osztályozás elvileg szóba jöhetett volna, de a kidolgozásához nem állt rendelkezésre elegendő idő és munkaerő. Minden osztályozásnál beleütközünk abba a problémába, hogy egy kötött rendszert igen nehéz a gyógyszeripar speciális, sokrétű és gyorsan változó igényeihez alkalmazni. A könyvtári szakirodalomban több utalást találtunk arra, hogy egy kellően részletes feldolgozáson alapuló szabad tárgyszavas rendszer a visszakeresési hatékonyság szempontjából akár felül is múlhatja a hagyományos osztályozási rendszereket. Így végül is a szabad tárgyszavas rendszer mellett maradtunk. Úgy ítéltük meg, hogy a címleírás és a fejezetcímek kiemelt kulcsszavainak összessége megfelelő módon reprezentálja a dokumentum tartalmi lényegét. A későbbi gyakorlat igazolta ezt a feltevésünket.

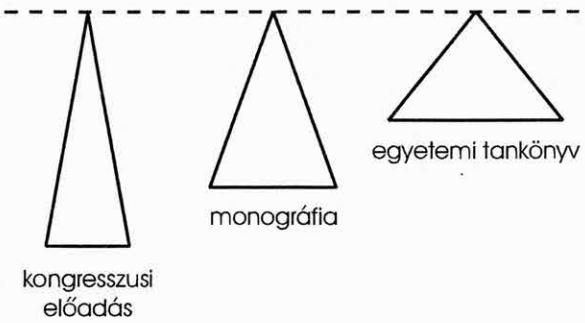
2. ábra
Egy dokumentum tartalmi hierarchiája

A dokumentumok tartalmi feldolgozásával kapcsolatos filozófiánkat szemlélteti a *2. ábra*. A dokumentumok szerkezetét vizsgálva felállíthatunk egy ún. tartalmi hierarchiát, ezt egy piramissal ábrázoljuk. A piramis magassága a dokumentumban lévő ismeretanyag mélységét vagy részletességét reprezentálja, míg az alaplapjának

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

3. ábra
Piramistípusok

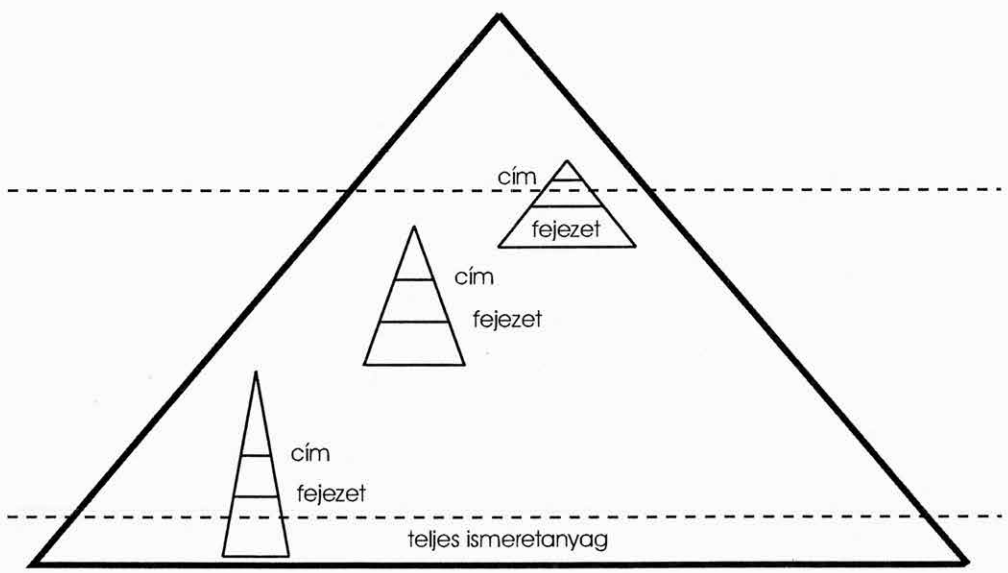

hossza a szövegtest nagyságát jeleníti meg. Szaggatott vonallal meghosszabbítottuk a piramis alját, hogy érzékeltessük, vannak olyan háttérismeretek, amelyek fizikailag nem fordulnak ugyan elő a dokumentumban, de az utalásokban, általános ismeretekben, hivatkozásokban és a nem publikált, esetleg titkos dokumentumokban (például laborelőiratok, know-how) jelen vannak. A dokumentum strukturális elemei adott részletességgel fednek le egy bizonyos szakterületet. Ezek az elemek a piramis belsejében lévő sávokkal reprezentálhatók. A felső régióban található a dokumentum címe, ami önmagában nagyon kis mélységű és mint szövegtest is rövid. Valamivel nagyobb mélységű feldolgozás lehetséges, ha a címleírás egészét vonjuk be a tartalmi feltárásba. A gondolatmenetet folytatva mondhatjuk, hogy a fejezetcímek és -alcímek felvételével a feltárás mélysége tovább fokozható. Ha az egyes fejezetek tartalmából kivonatot készítünk, akkor már igen komoly mélységig juthatunk el; ez a szint felel meg a kivonatokat is szolgáltató tudományos adatbázisok tartalmi feldolgozásának.

A fentiek alapján definiálhatók különböző piramistípusok (*3. ábra*). Nyilvánvaló, hogy a keskeny alapú, magas háromszög egy igen részletes szakmai leírásokat tartalmazó dokumentumot képvisel, például egy kongresszusi előadásokat tartalmazó kötetet. A középső háromszög monográfiát jelenthet vagy olyan kiadványt, amiben egy kongresszus előadásainak csupán a kivonata jelent meg. A széles alapú, alacsony, tompaszögű háromszög tankönyv típusú kiadványt jelölhet.

A dokumentumok hierarchikus struktúrájának ezt az ábrázolási módját alkalmazhatjuk egy nagy tudományterületre vagy akár a bennünket érintő tudományok összeségére is (*4. ábra*). Itt a háromszög alapja a tudományterületre vonatkozó teljes ismeretanyagot jelenti. Ebben a piramis-

4. ábra
A könyvfeldolgozás helye egy adott tudományterületen

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ban is elhelyezhetők az egyes dokumentumokat megjelenítő háromszögek. A háromszögek egyes részeinek a nagy háromszög csúcsától mért távolsága mutatja a dokumentumnak, illetve egyes részeinek tartalmi mélységét. Talán mondhatjuk, hogy egy kongresszusi előadás igen közel áll az aktuális teljes ismeretanyaghoz, ezért alapvonala a nagy háromszög alapvonalának közelében található, míg a másik pólust képviselő tankönyv a csúcs közelében helyezkedik el. A nagy piramison belül kijelölhető annak a bizonyos tartalmi részletességnek vagy felbontóképességnek a sávja, amire olvasóink – elsősorban a tudományos kutatók – feltétlenül igényt tartanak. Ha mi a kelleténél szűkebbre vennénk ezt a sávot, az azt jelentené, hogy nem tudunk elfogadható választ szolgálni a feltett kérdéseikre. Nem tudnánk előkeresni azt a könyvet, amiben a számukra fontos fejezet található vagy épp ellenkezőleg, tíz-húsz könyvet is ajánlanánk nekik mint szóbajöhetőt. Vállalatunk esetében ez a bizonyos sáv az orvostudomány vagy a kémia területen nyilván szélesebb és lefelé tolódik el, míg mondjuk a pénzügyi-számviteli vagy gépészeti szakterületen felfelé zsugorodik.

A *4. ábra* azt is szemlélteti, hogy pusztán a tartalmi mélység szempontjából nézve, egy adott részletességű feldolgozás elérhető a dokumentum különböző részeinek felvételével. Bár ezen az alapon azt is mondhatnánk, hogy egy egyetemi tankönyv teljes szövegtestjét fel kell vennünk, mert ez közelíti meg a kívánatos tartalmi mélységet, de ez természetesen nem lehetséges. A gyakorlat azt mutatja, hogy a fejezetcímek felvételével általánosságban teljesíthető a kívánt mélységű feldolgozási szint. Bizonyos esetekben, amikor erre mód van, ez finomítható a főfejezetcímek, fejezetcímek és alfejezetcímek adott részletességű felvételével. Az adatfeldolgozónak tisztában kell lennie a felhasználók lehetséges igényeivel és ehhez kell igazítania a feldolgozás részletességét. Más súllyal esnek latba a fejezetcímek egy ismeretterjesztő kiadvány vagy egy szűk területet lefedő monográfia esetén.

Felvetődhet a kérdés, hogy az igen nagy munkával járó adatfelvétel megéri-e a fáradságot? A fentiek alapján a válasz talán úgy is megfogalmazható, hogy számunkra nincs alternatíva, hiszen rendszerünk csak így használható. Természetesen ha a keresések számát összevetnénk a feldolgozási idővel vagy a kutatói létszámhoz viszonyítanánk a feldolgozás részletességét (a könyvnyilvántartás nagyobb közösség kiszolgálására is képes lenne, mint amekkora a mi olvasókörünk), akkor az arányok kedvezőtlenek lennének. De nem hisszük, hogy értelme lenne egy olyan összehasonlításnak, ami a minőséget a mennyiséggel állítja szembe.

A visszakereséseken túl az „Új Könyveink" olvasói számára is sok előnye van a jelenlegi gyakorlatnak: az érdeklődők rögtön tudják, hogy melyik fejezetre van szükségük, anélkül, hogy a könyvet kézbe vették volna. A rendszer kihasználtságát tovább fokozná, ha a rokon szakterületeken működő könyvtárak is hozzáférhetnének.

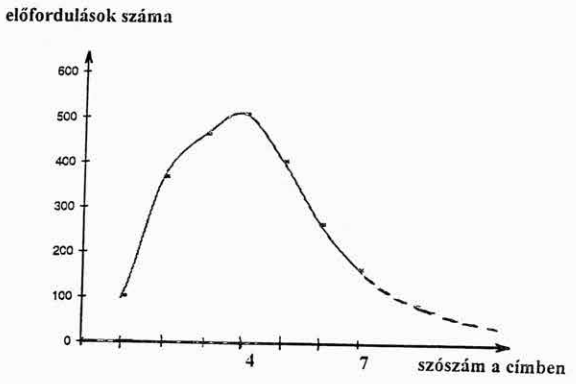
Technikai érdekességek

Az ékezetes karaktereket grafikus üzemmód alkalmazásával generáltuk. Definiáltunk 10 különböző ékezettípust (vessző, pont, két vessző stb.), amit belsőleg 10 dedikált ASCII karakterrel képeztünk le. Az ékezetes karakter tehát úgy áll elő, hogy az ékezet nélküli karakterhez hozzárendeljük a megfelelő ékezetkaraktert. Az összes karakter fölött meg tudjuk jeleníteni az előre definiált ékezetkarakterek bármelyikét. Ezzel a módszerrel az európai nyelvekben használatos ékezetes karakterek 99 százalékát képesek vagyunk kezelni. A módszer gyakorlati szempontból teljesen kielégíti igényeinket, mivel könyvállományunk zömében angol és magyar nyelvű. Az ékezetes karakterek két karaktŐ_en történő belső ábrázolása számos technikai problémát vetett fel, de ezeket sikerült megoldanunk. Sikerült megoldani a legfontosabb szövegszerkesztő funkciók működését is (karakter beszúrása, törlése, kurzor mozgatása a mező elejére és végére, lépegetés a sorok és a mezők között).

Már említettük a címkódot, anélkül, hogy megmagyaráztuk volna. Ez a kód a dokumentum egyes címeinek szavaiból, a kiadás évéből és a kötetszámból képzett karaktersorozat, ami a könyv egyediségének beazonosítására szolgál. Nem abszolút értékű, de az algoritmust úgy alakítottuk ki, hogy legfeljebb 1-2% valószínűséggel kapjunk ugyanarra a címkódra egynél több találatot. Az algoritmus kialakításakor megvizsgáltuk,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

5. ábra
A különböző hosszúságú könyvcímek gyakorisága (2464 könyv vizsgálata alapján)

hogy a könyvek főcímei hány szóból állnak, pontosabban milyen eloszlást követ a különböző hosszúságú címek gyakorisága (*5. ábra*). Elméletileg a hét szónál hosszabb címekkel is számolnunk kellett volna. Gyakorlatilag viszont látható volt, hogy a hét szónál (ide tartoznak a kötőszavak, névelők stb. is) hosszabb címek esetén elegendő az első hét szót figyelembe venni, mert az ennél hosszabb cím előfordulási gyakorisága viszonylag alacsony.

A lekérdező nyelv része a konkrét művek keresésére szolgáló, önálló „CIM" parancs, ami után beadható a cím az első besorolási szótól kezdődően maximum nyolc szóig (gyakorlatilag elegendő a szókezdeteket 3-4 karakterig megadni). A cím után még megadható a kiadás éve és esetleg a kötetszám is. Ezzel is szűkíteni lehet a találatok számát. Rögzítés és javítás közben címkód deriválódik minden főcím adatból, valamint a sorozati és alsorozati címekből (a közös főcímmel rendelkező többkötetes mű esetén is több címkód születik). Menet közben a program beazonosítja a címkódokat és kijelzi, ha azonos címkódot talál. Az adatrögzítő a találatokat megjelenítve eldöntheti, hogy az éppen rögzítés alatt álló könyvet duplumként kezelje-e vagy esetleg megadjon valamilyen hivatkozást. Felvethetné persze valaki, hogy miért nem az ISBN-számot használjuk erre a célra. Ennek több oka van. Amikor a rendszerünk elkészült, még több országban (NDK, Svájc) nem használtak ISBN-számot. Az ISBN-számok a régi könyvek felvételénél sem használhatók. További gondot okozna, hogy egy-egy dokumentumnak több ISBN-száma is lehet, számos többkötetes mű viszont csak egyetlen ISBN-számmal rendelkezik.

A könyvek adatfelvételénél lehetőség van arra, hogy az egyik könyv rekordjából hivatkozzunk egy másik könyvre, a másik könyv leltári számának begépelésével. Többféle típusú hivatkozás adható meg: duplum-, sorozat-, tartalmi, többkötetes és egyéb hivatkozás.

Megkülönböztetünk alárendelt és mellérendelt címeket. Alárendelt címen a közös főcímmel rendelkező többkötetes művek címeit értjük. A közös főcím a hierarchia csúcsa. Ez alatt vannak a kötetcímek, alattuk az alkötetek címei és így tovább. Mellérendelt címeken a közös főcím nélküli kiadványok címeit értjük. A címkód önálló címként kezeli a mellérendelt címek minden részcímét. A rögzítőprogram a címek három síkját különbözteti meg. Minden sík tartalmaz címet, alcímet, egyéb címadatot, szerzőségi adatot, kötetjelölést, címfordítást. Az egyes síkok közötti aláés mellérendeltségi viszonyt úgynevezett címkapcsolókkal jelöljük. Ezeket az adatokat a szabványos bibliográfiai leírásnak megfelelő megjelenítési formátum is figyelembe veszi.

Könyvtári nyilvántartások a vállalati hálózaton

Vállalatunknál úttörőnek számítottunk a helyi számítógéphálózatok alkalmazásában. Erre rákényszerített bennünket az a tény, hogy két különálló épületben dolgozunk. Mindkét részleg számára hozzáférést kellett biztosítani már az 1987-es, első online kölcsönzés-nyilvántartáshoz is. Az első hálózatunk mindössze két gépből állt, a „szerver" egyúttal munkaállomásként is működött. Több kudarc után, számos lépésen keresztül – a kábelezés többszöri felújítása, sorozatos gépcserék és bővítések, dedikált szerver beállítása, a PC-NET hálózati szoftver felváltása a Novell egyre újabb verzióival – jutottunk el odáig, hogy a jelenleg 15 munkaállomásból álló helyi

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hálózatunk megbízhatóan működik. (A 15 munkaállomás közül 2-2 gép az olvasóknak van fenntartva az olvasótermekben.) Vállalatunknál ma már számos lokális számítógéphálózat van. 1994 elejére elkészült a fénykábeles gerinchálózat, ami ezeket összekapcsolja. A teljes hálózat kiépítése 1996 elején fejeződik be. A TCP/IP, az IPX és a Decnet protokollokat egyaránt támogató hálózat jelenleg kb. 1300 személyi számítógépet köt össze. A cég minden osztályán található számítógép.

A korábban csak belső felhasználást szolgáló, helyi hálózatban működő nyilvántartásainkat 1994. márciusában tettük publikussá a vállalati hálózaton. Ezáltal a háttérben meghúzódó másfél évtizedes munka eredménye egyszerre mindenki számára láthatóvá vált. Az olvasók természetesen csak lekérdezési jogokat kaptak. A könyvtári nyilvántartás volt az első, teljesen publikus adatbázis a vállalati hálózaton. A cég szempontjából legfontosabb hálózati alkalmazás az 1994 óta működő integrált számviteli rendszer (SAP). A SAP mellett könyvtárunk adatbázisszolgáltatását (lásd cikkünk II. részét) használják a legtöbben.

Mielőtt nyilvánossá tettük volna, át kellett alakítanunk a lelőhely-nyilvántartásunkat. Kezdetben ugyanis viszonylag sok személyes adatot tároltunk az olvasókról. Az ügyrendünk rögzítette ugyan, hogy a könyvtárosok nem adhatják ki harmadik személynek ezeket az adatokat, mégis akadt olyan olvasónk, akiből heves tiltakozást váltott ki például, ha rákérdeztünk a személyi számára. Habár a személyi szám a létező legjobb mód a személyi adatok egyediségének ellenőrzésére, ezért mégis hamar lemondtunk róla. Mai szemmel nézve, döntésünk mindenképpen helyes volt. A nyilvántartásunkból végül töröltük mindazokat az adatokat, amelyek a vállalat más – erre illetékesebb – részlegeinél megtalálhatók. Az olvasók lakcímadatainak megszüntetésére is a publikussá tételt megelőzően került sor. Jelenleg a személyi nyilvántartás az alábbi adatokat tartalmazza: név, előző vagy leánykori név, munkahely neve, munkahelyi telefonszám(ok), munkahelyi azonosítószám, utolsó módosítás dátuma, megjegyzés. Gondosan vigyázunk arra, hogy a megjegyzés rovatba ne kerüljön félreérthető vagy sértő adat.

A könyvkatalógus megnyitása az olvasók előtt már régen várt lépés volt részünkről. Ma a könyvtár számos más – vásárolt és házilag előállított – adatbázist is szolgáltat a hálózaton. Tapasztalataink szerint a Telefonkönyv és a Jogtár mellett a könyvkatalógus az, ami a legtöbb felhasználónak felkelti az érdeklődését. A használatot sajnos visszafogja a Dialog parancsnyelv használata. A könyvtári nyilvántartások lekérdezési eszközei kezdetben csupán a könyvtárosok (tehát szakemberek) részére készültek. A könyvtár összes munkatársa elsajátította a használatukat, a kölcsönző könyvtárosok kiemelkedő ügyességgel alkalmazzák nap mint nap. Ugyanakkor az olvasók számára – különösen a többi menüvezérelt adatbázis fényében – általában nehézkesnek tűnik a használata. Távlati terveink között szerepel egy felhasználóbarát lekérdező program létrehozása is. (Habár az is lehet, hogy mire az elkészül, a szorgalmasabb felhasználók megtanulják a parancsnyelvet). Még nagyobb kihívás technikai szempontból egy olyan lekérdező program létrehozása, ami kötetlen, szabad szöveges dialógust tenne lehetővé a felhasználó és a gép között.

Jelenleg az immár 5 éve működő rendszer átdolgozásával foglalkozunk. Ennek során számos új technikai lehetőséget használunk fel és tekintetbe vesszük az időközben felmerült igényeket. A legfontosabb új elemek: a többfelhasználós adatbáziskezelés, az automatikus indexelés és a felhasználóbarát adatrögzítő program. A lelőhely-nyilvántartás már 1995 novemberében az új szoftverrel működött. Távlati terveink bőséges tennivalót biztosítanak a következő évekre:

- A teljes könyvvertikum egységes gépesítése a rendeléstől a selejtezési jegyzőkönyvig;
- A nyomtatási output konverziója Windows alatt kezelhető formátumra;
- Az 1978. előtti válogatott könyvállomány visszamenőleges feldolgozása.

II. Adatbázis-szolgáltatás a vállalati hálózaton

Mint már említettük, a vállalati hálózaton a könyvtári nyilvántartások mellett számos egyéb adatbázist is szolgáltatunk. Ezek túlnyomórészt CD-ROM-ok, kisebb hányaduk pedig olyan házi

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nyilvántartás, amit az Infoker Kisszövetkezet Fulltext adatbáziskezelőjével építünk. Az első CD-ROM adatbázis 1990 decemberében került a könyvtárba. Utána igen gyorsan nőtt a beszerzett adatbázisok száma és a kompakt lemezek használata hamarosan kinőtte az olvasótermi munkahelyeket. Fél évvel azután, hogy a könyvkatalógusunkat megnyitottuk a vállalati hálózatba kapcsolt olvasók előtt, a CD-ROM-ok hálózati szolgáltatása mellett döntöttünk. 1994 augusztusa és 1995 novembere között csaknem 300 felhasználónak adtunk ki jelszót. 1995. végén már 18 különféle adatbázis állt a felhasználók rendelkezésére. A „falakon kívüli" szolgáltatás nyomán mintha újjászületett volna a könyvtár, pedig a hálózatok fantasztikus hatása még csak most van kibontakozóban!

Az adatbázisok

Könyvtárunk eddig 27 CD-ROM adatbázist szerzett be. Itt csak a hálózaton is elérhető tizenkettőt soroljuk fel (zárójelben a kiadó neve):

CD Jogtár (Kerszöv Computer Kft.)
CHEM-BANK (SilverPlatter)
Chemical Abstracts 12th Collective Index + Abstracts 1987-1991 (Compact Cambridge)
Derwent Biotechnology Abstracts 1982 – (SilverPlatter)
Derwent Drug File 1983 – (SilverPlatter)
Európai Gyógyszerkönyv 1994 (European Pharmacopoeia)
The Food and Drug Library (IHS)
Magyar Nemzeti Bibliográfia 1976-1991 (OSZK, Arcanum Bt.)
Medline 1982 – (Knight-Ridder, korábban Dialog)
NPA – Külföldi Folyóiratok Lelőhelyjegyzéke 1981 – 1995 (OSZK, Arcanum Bt.)
Telefonkönyv (MAT+V Rt., Kerszöv Computer Kft.)
World Drug Index (Derwent Information Ltd.)

Az olvasótermi munkaállomásokon számos további CD-ROM használható, közülük csupán néhányat emelünk ki:

Beilstein Current Facts in Chemistry 1990 – (Beilstein Informationssysteme GmbH)
Dictionary of Organic Compounds (Chapman & Hall)
Gyógyszerkémiai szabadalmak fakszimile leírásai 1993 – (Derwent Information Ltd.)

A CD-ROM-ok és a könyvtári könyvkatalógus mellett egyéb adatbázisokat is szolgáltatunk a hálózaton, amelyek – a Nil Nocere kivételével – a saját munkáink:

Nil Nocere – Magyarországon forgalmazott gyógyszerek adatbázisa (PharmaSoft Bt., Richter Rt.)
Könyvtári folyóiratkatalógus
A vállalat hazai lapelőfizetései
A vállalat dolgozói által látogatott konferenciák adatai 1987 -
Richteres közlemények 1987 -

Egy-egy CD-ROM adatbázis beszerzését általában komoly munka előzi meg. Különösen azoknak az adatbázisoknak a kiválasztása okoz gondot, amelyeket több kiadótól is be lehet szerezni, ilyen volt például első adatbázisunk, a Medline. A Medline-t mint online adatbázist korábban is rendszeresen használtuk. Amikor felmerült a CD-változat beszerzése, először kiszámoltuk, hogy addig mennyit költöttünk el évente az online Medline adatbázisban. Szerencsénkre majdnem pontosan annyit, amennyibe a CD-ROM adatbázis akkor került. 1990-ben az országban már több helyen installálták a Medline CD-ROM többféle változatát, ezeket megnéztük és összehasonlítottuk. Végül a Knight-Ridder (akkor még Dialog) OnDisc változat mellett döntöttünk. Nemcsak a CD árát vettük figyelembe, hanem a többféle keresési lehetőséget is (Easy Menu és Command Search), és hogy könnyen megtanulható. Az OnDisc Command Search nyelve megegyezik a Dialog központ online keresőnyelvével. Ez hozzájárult ahhoz, hogy lévén gyakorlott online közvetítők, a kezelését szinte percek alatt megtanultuk és gyorsabban megtanítottuk az olvasóknak is.

Néhány adatbázist (Telefonkönyv, CHEM-BANK) az egyedisége és nélkülözhetetlensége miatt egyszerűen meg „kell" venni. Ilyenkor nincs sok tere a mérlegelésnek. Megesett az is, hogy az előkészítés gyengének bizonyult: csak a harmadik kiadónál találtunk rá az igényeinket kielégítő Jogtár CD-re. Több kiadvány esetén is választanunk kellett a nyomtatott és a CD-ROM – és esetleg további, mondjuk online – változatok között. Ez történt a Chemical Abstracts 12th Collective Index megvásárlásakor. A nyomtatott változat, ami néhány ezer dollárral olcsóbb, kb. 10 méternyi helyet igényel a polcon és a 110 kötet

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

bekötése is komoly pénzt jelent. A jól ismert nyomtatott indexeket már mindenki megszokta. A CD-változat drágább, a használatát meg kell tanítani és tanulni és még egy további CD-olvasó beszerzését is szükségessé teszi. Ugyanakkor megvan az az előnye, hogy sokkal gyorsabb és egyszerűbb benne a keresés, sőt a megszokotthoz képest további keresési lehetőségeket is kínál és egy gombnyomással előhívhatók belőle a kivonatok. Mi a modernebb és drágább CD-ROM változatot választottuk. A különböző megfontolások közül végül is döntő volt, hogy egyszerűen nincs helyünk a Chemical Abstracts index kötetek számára.

A hálózati CD-könyvtáros feladatai

A sokféle adatbázis „kiközvetítése" a hálózaton keresztül az utóbbi évek egyik legnagyobb kihívása volt. 1994. elejére világossá vált, hogy a megnövekedett igényeket már nem tudjuk másképp kielégíteni. Ebben kulcsszerepe volt a Chemical Abstracts 12th Collective Indexnek, hiszen ezt a vegyészkutatók naponta használják. A vállalat informatikai (számítástechnikai) részlegének vezetőjével sikerült megegyeznünk abban, hogy a CD-ROM-szolgáltatás a könyvtár feladata lesz, ők „csak" a technikai hátteret biztosítják. Azt ők is látták, hogy valakinek foglalkoznia kell a CD-ROM adatbázisok felhasználóival. Ésszerű döntésnek bizonyult, hogy figyelembe vették a könyvtár információszolgáltató és online keresési gyakorlatát és ránk bízták ezt az új szolgáltatást. A CD-hálózatot kezelő gépek és programok kiválasztását több, mint féléves előkészítő munka előzte meg. Ugyanúgy szerencsénk volt, mint a Medline CD-ROM kiválasztásakor, mert ekkorra az egyetemek már beszereztek különböző CD-hálózati rendszereket és megosztották velünk tapasztalataikat. Végül az informatikai egység vezetőjével együtt az ITS Hungary szoftverajánlata mellett döntöttünk. A szükséges gépeket hazai forrásból szereztük be. Jelenlegi helyi hálózatunkban a Novell fájlszerver mellett dedikált CD-szerver működik – két toronyban összesen 14 meghajtóval – CD Connection (CBIS, Inc.) és Saber LAN Administration (Saber Software Corporation) szoftverekkel. A hálózati szolgáltatás 1994. augusztus végén indult el. Azóta szünet nélkül szolgáltatunk apróbb problémákkal és nagyobb sikerekkel. A 300 felhasználónk naponta összesen 60-100 alkalommal használja valamelyik adatbázisunkat.

Ahhoz, hogy a munkánkat valóban szolgáltatásnak nevezhessük, a „CD-könyvtárosnak" – az összes munkatársra támaszkodva – nagyon sokrétű munkát kell elvégeznie. Íme a különböző feladatok rangsorolás nélkül:

- a mindig működő hardver fenntartása;
- rendszergazdai feladatok – jelszavak, jogosultságok kiadása;
- adatbázisok installálása;
- a CD-ROM-ok rendszeres és gyors frissítése;
- a szoftverek megbízható működésének fenntartása DOS és Windows alatt;
- alkalmazói menü szervezése;
- munkaállomások karbantartása;
- rendszeres mentés;
- rendszeres vírusmentesítés;
- új adatbázisok felkutatása, beszerzése;
- segédanyagok, kalauzok készítése;
- bemutatók, tanfolyamok tartása;
- telefonos segítségnyújtás.

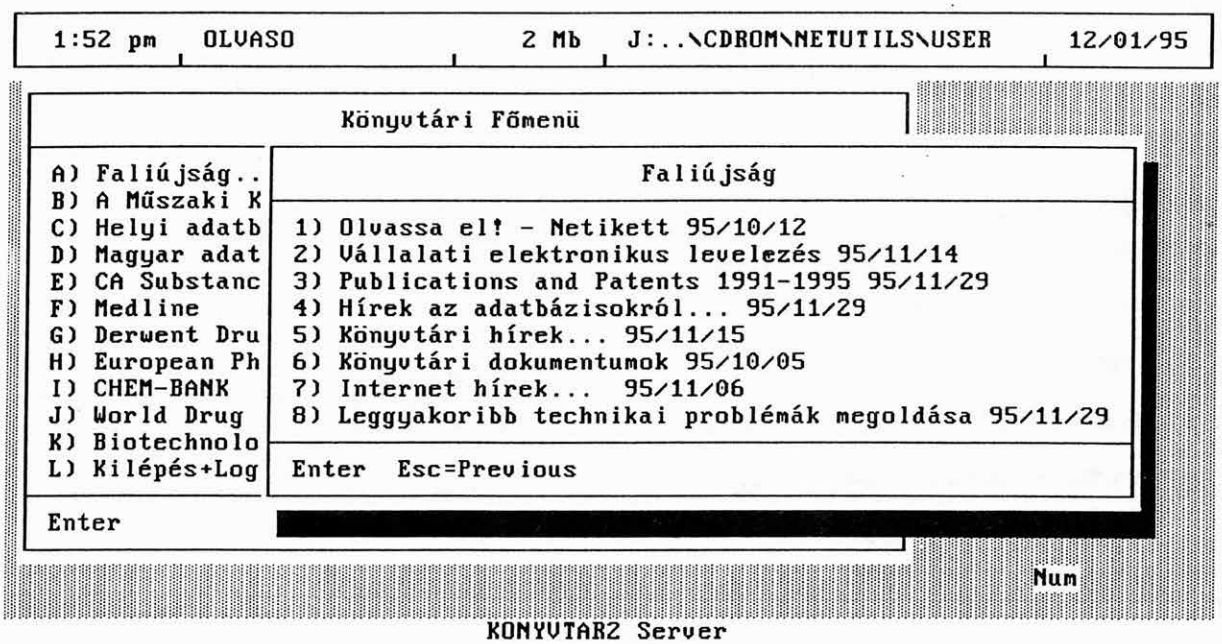
- A mindig működő hardver napi huszonnégy óra és heti hét nap működést jelent. A vállalatnál minden szerver gép szünetmentes áramforrásra van kötve, eddig még nem volt a gépek leállásából adódó problémánk. A gépek, a hardver kezelése nagyon új feladat egy könyvtáros számára, viszont ezen a területen könnyen és gyorsan kaphatunk szakszerű segítséget az informatikai munkatársaktól. Arról is gondoskodni kell, hogy az esetleges javítások ne okozzanak nagy kiesést a szolgáltatásban. Ennek érdekében egyetlen dolgot tehet a könyvtár: megpróbálja a szervizes munkatársakban is tudatosítani, hogy mennyire fontos a szolgáltatás.
- A rendszergazdai feladatok kétfélék. A napi rutinmunka mellett idetartozik a jelszavak és a jogosultságok kiadása. A fontos adatokról rendszeresen készítünk biztonsági másolatot. A jelszavakat személyre szólóan adjuk ki, mert ez is erősíti a biztonságot a személyes felelősség tudatosítása révén. Így azt is pontosan tudjuk, hogy egy-egy adatbázisnak kik a gyakori felhasználói, tehát a fejlesztéseket, az új adatbázisok vásárlását köny-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nyebben egyeztethetjük az érintettekkel. A jelszavakat általában telefonon közöljük a felhasználóval. Ez a beszélgetés kiváló alkalom arra, hogy megtudjuk, milyen adatbázisok érdeklik az illetőt, felmérjük számítástechnikai tudását és ezek után felajánljuk a könyvtári segédanyagokat és a személyes bemutatót.

- A könyvtári szerveren egy elfogadhatóan barátságos menü mögé rejtettük a különböző alkalmazásokat. A menü szervezése, karbantartása szintén a CD-könyvtáros feladata.
- A hardver fenntartásánál sokkal több munkát jelent és mint feladat is nehezebb a CD-ROM adatbázisok és az ezeket kezelő programok karbantartása. Az üzembehelyezés, a DOS- és Windows-verziók megbízható működtetése és a programok frissítéseinek installálása tartozik e feladatok közé. A legnagyobb terhet és felelősséget az jelenti, hogy a felmerülő problémák megoldásához a vállalaton belül nem tudunk segítséget kérni, hiszen a CD-ROM adatbázisokat kezelő programokhoz csak a könyvtárban értünk. Szerencsére ilyenkor is kérhetjük az egyetemi CD-könyvtárosok segítségét. A rendszeresen frissített CD-ROM-okat gyorsan fel kell tennünk a szerverre, hiszen egy havonta küldött CD nem ülhet két hetet a könyvtáros íróasztalán. Ez a feladatok könnyebbik oldala. Az összes olvasói munkaállomás karbantartása sokkal fáradságosabb. Természetes elvárása minden felhasználónak, hogy az őt érdeklő adatbázisokat gond nélkül használhassa. De ez a CD-könyvtáros számára a 300 felhasználó kb. 200 gépének összes gondját jelenti. Ezek megoldása sokszor túllépi az autodidakta módon szerzett számítástechnikai tudásunkat. Ilyenkor a (fő)osztályok vagy a vállalat informatikai szakemberei segítenek. Az adatbázisokhoz kötődő szoftverek problémáit viszont mindenképpen nekünk kell megoldanunk.
- Az eddig felsoroltak a szolgáltatás fenntartását jelentik. Ha azt szeretnénk, hogy mind többen és mind hatékonyabban használják a szolgáltatást, további segítséget kell adnunk. Ez már a segédanyagokat, kalauzokat, az olvasó munkahelyén tartott bemutatókat, tanfolyamokat, a szerveren lévő Faliújságot (*6. ábra*) és a

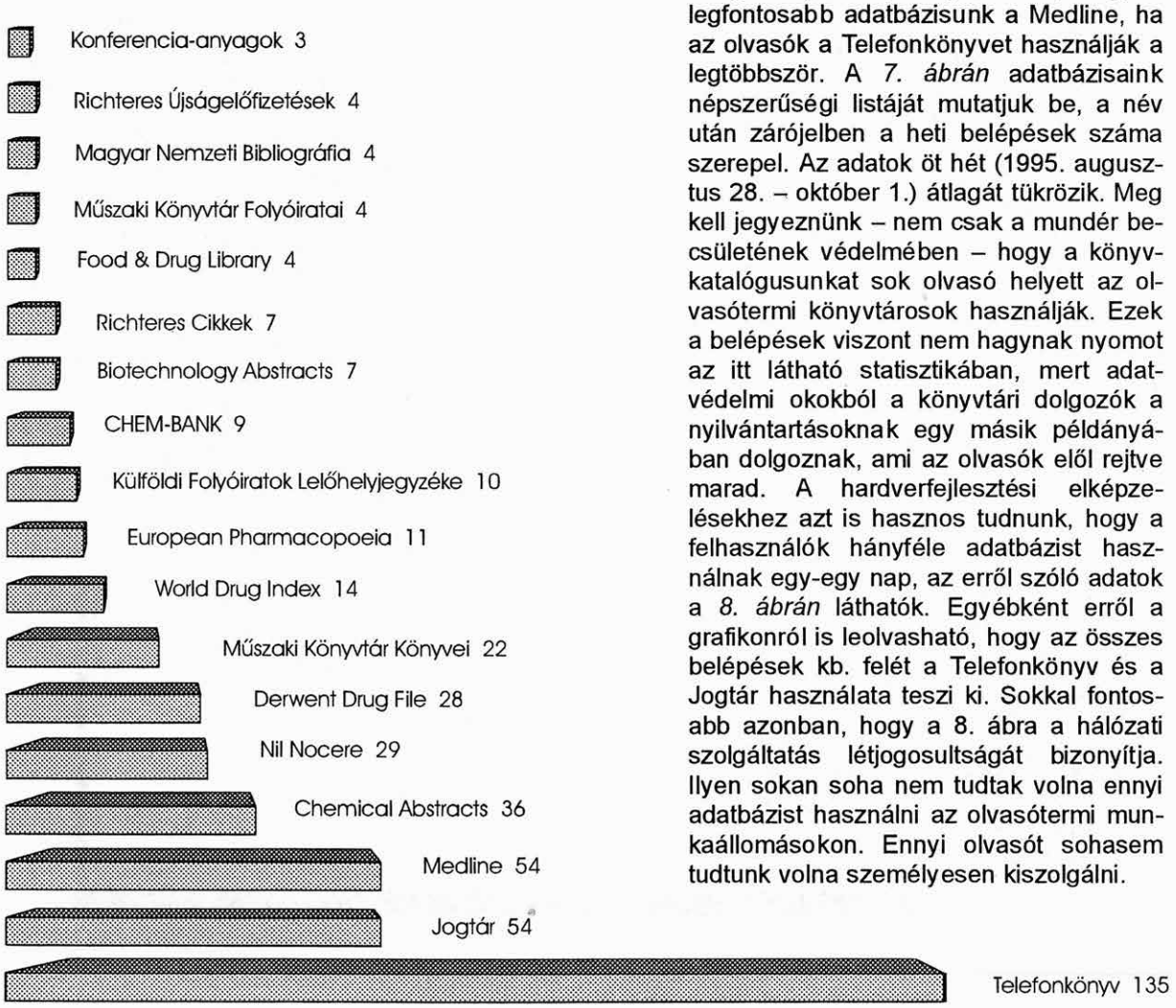
6. ábra
Az adatbázisok és a számítógépes *Faliújság* menüje könyvtári szerver gépen

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

telefonügyeletet jelenti. A felhasználók számára sok bemutatót és tanfolyamot szerveztünk már. Korábban egy-egy adatbázis beérkezése után nagy – 30-50 fős – bemutatókat tartottunk. A hálózati működéssel ez lehetetlenné vált, mert mindenki akkor szeretne tanulni, amikor a jelszavát megkapja. Ezért most az olvasók munkahelyén tartunk 1-1,5 órás bemutatókat általában 3-5 ember részére. Ezek valóban csak bemutatók, mert az összes adatbázis rövid ismertetése mellett általában csak két, esetleg három alkalmazást nézünk meg részletesebben. A felhasználó minden őt érdeklő adatbázishoz kalauzt kap és bármikor további segítséget kérhet telefonon. A telefonügyelet annyit jelent, hogy az illetékes telefonszámát a lehető legtöbb helyen közzétesszük és vigyázunk arra, hogy mindig legyen ott valaki, aki segíteni tud vagy legalább az üzenetet átveszi. A telefonos segítségnyújtás sikere felülmúlta várakozásainkat.

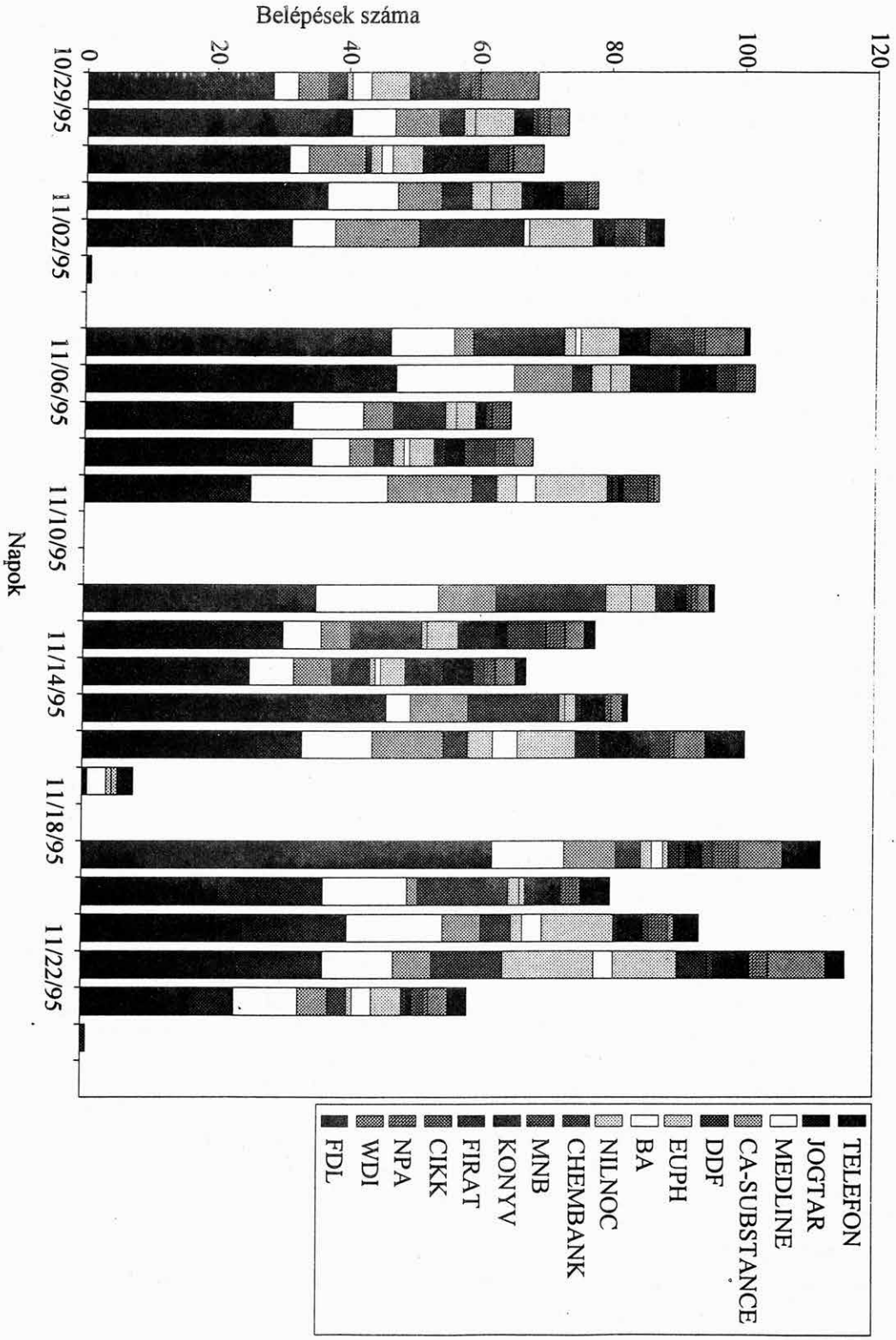
7. ábra
Adatbázisaink népszerűsége (a heti belépések átlagos száma 1995. augusztus 28. és október 5. között)

- Az új adatbázisok beszerzésekor vagy az előfizetések megújításakor szükségünk lehet a használati statisztikákra. Ezt a Saber program segítségével könnyen előállítjuk. Számunkra is sok tanulsággal jár a statisztikák tanulmányozása. Hiszen hiába gondoljuk mi, könyvtárosok, hogy a legfontosabb adatbázisunk a Medline, ha az olvasók a Telefonkönyvet használják a legtöbbször. A *7. ábrán* adatbázisaink népszerűségi listáját mutatjuk be, a név után zárójelben a heti belépések száma szerepel. Az adatok öt hét (1995. augusztus 28. – október 1.) átlagát tükrözik. Meg kell jegyeznünk – nem csak a mundér becsületének védelmében – hogy a könyvkatalógusunkat sok olvasó helyett az olvasótermi könyvtárosok használják. Ezek a belépések viszont nem hagynak nyomot az itt látható statisztikában, mert adatvédelmi okokból a könyvtári dolgozók a nyilvántartásoknak egy másik példányában dolgoznak, ami az olvasók elől rejtve marad. A hardverfejlesztési elképzelésekhez azt is hasznos tudnunk, hogy a felhasználók hányféle adatbázist használnak egy-egy nap, az erről szóló adatok a *8. ábrán* láthatók. Egyébként erről a grafikonról is leolvasható, hogy az összes belépések kb. felét a Telefonkönyv és a Jogtár használata teszi ki. Sokkal fontosabb azonban, hogy a 8. ábra a hálózati szolgáltatás létjogosultságát bizonyítja. Ilyen sokan soha nem tudtak volna ennyi adatbázist használni az olvasótermi munkaállomásokon. Ennyi olvasót sohasem tudtunk volna személyesen kiszolgálni.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

8. ábra
Az adatbázisok napi használatának gyakorisága 1995. szeptember 29. és október 24. között

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Ki a CD-könyvtáros nálunk? Nem egyetlen ember látja el az összes feladatot, de van egy kijelölt kolléga, aki a munka nagy részét végzi. Minden területhez legalább ketten értünk és így többen tudunk segíteni a felhasználóknak is. A rendszergazda feladatait is megosztva végezzük el. A CD-könyvtáros frissíti az adatbázisokat, karbantartja a programokat és az alkalmazói menüt és helyszíni bemutatókat tart. A kalauzok készítése egy másik kolléga feladata. A CD-könyvtáros tanítja meg a könyvtári dolgozókat a fontosabb adatbázisok használatára. Ma már szinte mindegyik könyvtáros tud segíteni az olvasóknak saját adatbázisaink és a hazai CD-ROM-ok (Telefonkönyv, Jogtár, MNB és NPA) használatában. Ugyanígy közös kötelesség a telefonos segítség működtetése is.

Kérdőíves felmérés

1995. november közepén felmértük, hogy felhasználóink milyen véleménnyel vannak a szolgáltatásunkról és mennyire elégedettek a munkánkkal. A 259 kiküldött kérdőívből (a legfrissebb jelszó-tulajdonosokat kihagytuk a felmérésből) 92-t kaptunk vissza (35,5%). Ezt a mennyiséget elegendőnek éreztük ahhoz, hogy az értékelést elvégezzük. A kérdőív névtelen volt (bár többen aláírták), viszont rákérdeztünk az illető munkahelyére. Először azt tudakoltuk meg, hogy a válaszadó milyen gyakran használja a könyvtár hálózati szolgáltatásait. A válaszok megoszlása a következő volt:

minden nap	6 (6%)
hetente többször	45 (49%)
hetente egyszer	23 (25%)
ritkábban	18 (20%)

Ebből már látható, hogy főként azok küldték vissza a kérdőívet, akik rendszeresen használják a könyvtár adatbázisait és fontosnak érezték, hogy elmondják véleményüket.

A következő kérdésünk így hangzott: Kitől szokott számítástechnikai segítséget kérni? Itt több lehetőség közül többet is megjelölhettek a válaszadók. Beigazolódott, hogy az olvasók szeretnek egy helyen választ kapni minden kérdésükre. A 92 olvasó összesen 177 helyet jelölt meg, ebből 60 alkalommal (33,9%) a könyvtárat említették. Ennek a magas aránynak több oka lehet: az olvasó csak annyit lát, hogy nem működik egy adatbázis és már hívja is a könyvtárat; úgy gondolja, hogy ha az adatbázisokhoz értünk, akkor más típusú kérdéseire is tudjuk a választ; általában jó véleménnyel van a könyvtárról, ezért bizalommal fordul hozzánk stb.

Az utolsó kérdéscsoportban a megkérdezettek 1-től 5-ig osztályozták a szolgáltatás működését és a könyvtárosok munkáját. A válaszokból a következő átlagok adódtak:

A könyvtár szerverének elérhetősége	4,27
Mennyire elégedett a működéssel technikai szempontból?	4,01
Mennyire elégedett az adatbázisok választékával?	4,11
Mennyire elégedett a Műszaki Könyvtár által nyújtott segítséggel?	
Bemutatás, betanítás	4,65
Segítség technikai kérdésekben	4,65
Segédanyagok, kalauzok	4,48
Faliújság a szerveren	4,27
Telefonos segítség elérhetősége	4,53

A kilenc kérdés válaszai együttesen 4,4-es átlagot eredményeztek. Mivel az egyes kérdésekre adott válaszok átlaga között alig van különbség, ezért itt a tizednyi eltéréseket is komolyan kell vennünk. A szerver állandó elérhetőségén van mit javítanunk és az is látszik, hogy a technikai problémákkal sem mindig boldogulunk. Mivel pusztán saját erőből nem vagyunk képesek erre, még inkább igénybe kell vennünk az informatikai egység szakértelmét. A szerveren lévő Faliújságot 1995 augusztusában kezdtük el működtetni és lehet, hogy még nem szokták meg olvasóink. Több friss anyag elhelyezésével folyamatosan javítjuk.

Tudjuk, hogy ezekben a válaszokban egyrészt jó adag udvariasság is megnyilvánul, másrészt a könyvtár egészét és több éves munkáját is osztályozták azok, akik visszaküldték a kérdőívet, mégis örülünk, hogy munkánkat „jó"-nak értékelték.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Tervbe vett fejlesztések

A használat állandó növekedéséből következik, hogy ha el akarjuk kerülni a színvonalcsökkenést, akkor fejleszteni kell a rendszerünket. 1996. elejére jelentős bővítést tervezünk, hogy újabb adatbázisok lemezre töltésével helyek szabaduljanak fel a CD-toronyban. Erre annál is inkább szükség van, mert további adatbázisok (Chemical Abstracts on CD, Current Contents/Life Sciences on Diskette hálózati verziója, Excerpta Medica CD-ROM) beszerzésére készülünk. A jelenlegi menüt hamarosan Windows-ból indítható menüvel váltjuk fel. A vállalati Informatikai Főosztály tudását jobban kihasználva megpróbáljuk elérni, hogy nekünk csak az új felhasználók technikai gondjaival kelljen foglalkoznunk. A bemutatók fenntartása mellett „haladó" tanfolyamokat is szervezünk egy-egy adatbázisról.

III. A fejlesztések emberi vonatkozásai

Közhelynek számít, hogy a könyvtár örökös változásban él. Szerencsések vagyunk, mert az utóbbi másfél évtized döntő változásait mi magunk kezdeményeztük. Általában sikerült elébe menni az új elvárásoknak, így a változásokat nem külső kényszerként éltük meg. A fejlesztések hatására látványosan nőtt a könyvtár tekintélye, átalakultak a munkakörök és megváltoztak az olvasói igények is. A rengeteg próbálkozás, vívódás és kerülő út részletezése helyett most csak az eredményeket mutatjuk be.

A könyvtári arculat alakítása

Magától értetődik, hogy készségesek vagyunk és mindent elkövetünk, hogy a kéréseket határidőre és kifogástalanul teljesítsük. De a jó munka még csak félsiker, az elismerésért külön megdolgozunk. Könyvtárunk igen sok energiát fektetett abba, hogy kialakítsa a saját magáról adott tájékoztatás megfelelő formáit. Hiszen hiábavaló minden fejlesztés, ha nem tudjuk az olvasókkal elfogadtatni. Ezért tartunk rendszeresen előadásokat, ezért indítottuk el jó néhány éve a könyvtári újságot is. Menet közben ismertük csak fel, hogy az újdonságokon túl is mekkora tere van a könyvtárról szóló általános tájékoztatásnak. A legutóbbi két évben már arról is gondoskodunk, hogy az új belépők legalább egy rövid könyvtári kalauzt kapjanak. A könyvtári kiadványoktól az előadásokig minden azt szolgálja, hogy az olvasók – a majdani olvasók is – megtanulják használni a szolgáltatásainkat és elismeréssel gondoljanak a könyvtárra. Nem az állományunkra vagy a gépparkunkra akarunk büszkék lenni, hanem jólképzett olvasóink magas számára. A könyvtári „marketing", a rólunk alkotott kép tudatos alakítása hálás feladat. Már pusztán attól, hogy rendszeresen „hirdetjük magunkat", nagyobb a becsületünk – feltéve persze, hogy munkánk összhangban van azzal, amit a bemutatók és kiadványok ígérnek.

A könyvtárról szóló ismertetők a meglétükkel is azt sugallják, hogy tevékenyek vagyunk és várjuk a feladatokat. Könnyen keltünk feltűnést, mert a vállalatnak nincs más részlege, amely kiadványokban hirdetné magát (igaz, mások nem is nevezhetők szolgáltatónak olyan értelemben, mint a könyvtár). Legfontosabb kiadványunk a Könyvtári Kalauz. Ez valójában nem egyetlen kiadvány, hanem 30 különféle, önállóan is használható kalauz együttese. A teljes gyűjteménnyel csak az olvasótermekben találkoznak olvasóink. Különben mindenki személyre szóló kalauzválogatást állíthat magának össze, ha kitölti az erre szolgáló megrendelőt. A kalauzokat ábrákkal, karikatúrákkal dúsítottuk. Ez nemcsak az olvasást könnyíti meg, de a kalauz készítőjét is jobb kedvre deríti! Hamar rá kellett jönnünk, hogy a kalauzok frissítése nagyon komoly munka. Sajnos az elavult kalauz rosszabb, mintha semmilyen nem lenne! Kalauzaink többsége még nem a vállalatnál ma használatos Word for Windows-ban készült és utólag nagyon bántuk, hogy a régen esedékes szövegszerkesztő-váltást nem hoztuk előbbre. Így most nincs egységes külalakja a kalauzok összességének, a frissítés pedig újragépelést is jelent.

Az olvasók folyamatos tájékoztatását három – jellegében igen eltérő – kiadványunk szolgálja: az „Új Könyveink" jegyzékek, a Könyvtári Tájékoztató és a számítógépes Faliújság. Évekkel ezelőtt az új szerzeményekről még csak egyetlen listát adtunk ki. A megnövekedett mennyiség miatt ma már hét témakörbe osztva jelentetjük meg

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

az anyagot. A korábbi negyedéves gyakoriságot megtartottuk. A részletes feldolgozásnak köszönhetően még így is vaskosra sikeredik egyik-másik jegyzék. A gyorsan avuló kiadványok felvételével tovább nőtt a jegyzékek mérete. Ennek ellenére közel 200 hűséges „előfizetője" van az „Új Könyveink"-nek. A könyvtár hagyományos újságja az évente háromszor kiadott Könyvtári Tájékoztató. Eljuttatjuk a könyvtárral kapcsolatban álló vezetőkhöz, az összes jelszó-tulajdonoshoz és a rendszeres könyvtárlátogatókhoz. Mindent elkövetünk azért, hogy népszerű legyen. Arra törekszünk, hogy az érdekes mondanivaló szép külsővel társuljon, az ábrák emlékezetesek és elgondolkodtatók vagy legalább humorosak legyenek. Nagy örömünkre egyre többször tapasztaljuk, hogy az újságot kézhezvétel után azonnal elolvassák – ez a legnagyobb dicséret! A közelmúltban azonban eljutottunk odáig, hogy a sok újdonság emészthetetlenül felduzzasztotta a Könyvtári Tájékoztatót. Ezzel elérkezett az ideje annak, hogy elektronikus Faliújságot készítsünk, annál is inkább, mert híreink túlnyomó része már a hálózati adatbázisokkal kapcsolatos. 1995 őszétől a könyvtári szerver gépen nemcsak az adatbázisok, hanem a hetente többször frissített hírek is tanulmányozhatók. Mint mindig, az újdonság elfogadása hosszú időbe telik. Talán egy év múlva a Faliújság is olyan népszerű lesz, mint a Könyvtári Tájékoztató. A faliújság két előnye már most is nyilvánvaló: az olvasóinkat végre naprakészen tudjuk tájékoztatni és kevesebb papír fogy.

Van egy kiadványunk, ami soha nem hosszabb egyetlen oldalnál, mégis említést érdemel. Ez az éves jelentés, amit a vállalat összes vezetője kézhez kap minden januárban. A jelentés mindig a „mi minden történt ebben az évben, már el is felejtettem" rácsodálkozás hangulatában készül el. Ez is egyik eszköze annak, hogy az olvasókban, akárcsak saját magunkban, tudatosítsuk az eredményeinket.

A kiadványoknak egységes arculatot igyekszünk adni. Ebben nagy szerepe van a könyvtárat jelképező emblémának és a következetesen alkalmazott színeknek (a Könyvtári Tájékoztató például mindig sötétzöld címlappal jelenik meg). Az emblémánk nemcsak a kiadványokon, de még azokon a „kutyanyelveken" is megtalálható, amiket az olvasóknak szánt küldeményekre tűzünk. Ha csak egy prospektust továbbítunk, akkor is tudja majd a címzett, hogy a könyvtártól kapta.

A könyvtárról szóló tájékoztatás nem merül ki a kiadványokban. Évről-évre előadásokat tartunk, tanfolyamokat szervezünk. Az utóbbi időben, ahogy már említettük, leginkább a kisebb csoportoknak szóló konzultáció módszerével élünk. Viszont a szó elszáll, mi néhány perc múlva magára hagyjuk az olvasót és kell valami, amire ezután is támaszkodhat. Ezért a konzultációk, de még a rögtönzött olvasótermi bemutatók sem képzelhetők el a fenti kiadványok nélkül.

Változó munkakörök

Régi olvasóink készséggel elismerik, hogy sokat fejlődött a könyvtár, de azt ők sem érzékelik, hogy közben mennyit változtunk mi magunk! Az a kolléga, aki régen csak a másológépet kezelte, ma kézbentartja a számlanyilvántartásunkat az adatrögzítéssel és ügyintézéssel együtt. A könyvtárközi kérések gazdája megtanulja, hogy házon belül és kívül elektronikus levélben fogadja-küldje a megrendeléseket. Azt az időt, amit korábban ugyancsak ő egy kártyakatalógus karbantartására fordított, most fölemészti az egyre emelkedő számú könyvtárközi kérés és a tanulás. (Eközben az olvasótermi másológépek használatát önkiszolgálóvá tettük, az említett kártyakatalógus gyarapítása helyett pedig egy kompakt lemezes kiadványt fizettünk elő.) Hadd soroljuk még a példákat: Az egyik olvasótermi könyvtáros arra jött vissza három év GYES után, hogy az asztalán ott áll a számítógép és a kölcsönzés „gépen van". Amikor elhatároztuk, hogy a gyorsan avuló kiadványokat is feldolgozzuk, egy másik kolléga azonnal jelentkezett a feladatra és két hónap alatt elsajátította az adatfelvételt...

Az új feladatok teljesítését talán az is segítette, hogy az utóbbi másfél évtizedben – nyugdíjba vonulások miatt – a könyvtári személyzetnek több, mint a fele kicserélődött. Az újonnan érkezettek olyan könnyedén azonosultak a könyvtár céljaival, hogy az már nemcsak a válogatás, de a véletlen szerencse műve is volt. Ugyanakkor egyes régi kollégák éppúgy motorjai voltak a változásoknak, mint az újak közül néhányan. (A cserék után sem vagyunk fiatal csapat. Könyvtá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

runkban az átlagéletkor 40 év, a 11 munkatárs összesen 11 gyermeket és 4 unokát nevel.) A sok változás hatása, hogy ma már mindenki természetesnek veszi, hogy állandóan tanulnia kell. Ebben a legfőbb ösztönző az, hogy az új ismeretek birtokában fontosabbnak érezhetjük magunkat. Külön meglepetés, amikor az újdonságok rejtett képességeket hoznak felszínre: kiderül például, hogy az egyik kolléga mindig is szívesen foglalkozott volna kiadványszerkesztéssel, a másik szeret előadásokat tartani, a harmadik képes megszervezni és átlátni egy vadonatúj nyilvántartást, a negyediknek kimondottan erőssége a kommunikáció telefonon keresztül és így tovább.

Ma jóval egységesebb képet nyújt a könyvtár, mint néhány évvel ezelőtt. Korábban csak a külföldi online adatbázisok és az első CD-ROM-ok számítottak az olvasók szemében újdonságnak és a hírekben csupán egy-két kolléga szerepelt. Akkor a többiek joggal érezhették magukat mellőzöttnek. Most mindnyájunk munkája szem előtt van a vállalati hálózaton. A legmodernebb szolgáltatásoknak is van egy olyan köre (hazai adatbázisok, elektronikus levelezés), amelynek használatában az olvasókat bármelyikünk kisegíti. 1995-ben értünk el odáig, hogy mindenki saját számítógépen dolgozhat a könyvtárban. Aki korábban egyáltalán nem használt gépet, az is büszke volt rá, hogy ezentúl géppel dolgozhat. Azt is sokszor megtapasztaltuk, hogy egy-egy új gép vagy adatbázis beállítása ugyanúgy összehoz bennünket, mint a nagyobb események általában (leltározás, festés, kampányszerű átalakítások a nyilvántartásokban és még sorolhatnánk). Ilyenkor egymást tanítjuk, visszük előre. A változások kezdeményezőjének kiemelt feladata, hogy az újdonságok használatát a munkatársaknak – még az olvasók előtt! – megtanítsa.

Hiába érint egy-egy fejlesztés először csak néhány dolgozót, előbb-utóbb befolyásolja a többiek munkakörét is. Klasszikus példa erre a könyvtárközi kérések számának megemelkedése két hullámban: az első hullámot a külföldi online adatbázisok használata okozta, a másodikat az önkiszolgáló módon igénybevehető kompakt lemezes adatbázisok bevezetése. Egy másik példa a költségek kiterheléséről adott tájékoztató hatása. Mivel a legtöbb kiterhelés a hazai lapok előfizetéséből ered, a tájékoztatók kiadása után „ég" a lapelőfizetésekkel foglalkozó kolléga telefonja. Hasonló módon az „Új Könyveink" megjelenése után nincs nyugalma a két olvasóterem kölcsönző könyvtárosának. Mindig ügyeltünk arra, hogy az egyes tevékenységek ne szakadjanak el egymástól. Ha a felsorolt példákban említett kollégák nem birkóztak volna meg az újításokból adódó többletmunkával, akkor a munkatársaik által bevezetett újítások elvesztették volna a jelentőségüket.

Látványos, ahogy a fejlesztések eredményeképpen gyarapodnak az ismereteink. De nemcsak a szövegszerkesztő, a könyvtári program, a Windows, az e-mail vagy a rendszergazdai tudnivalók puszta elsajátításáról van itt szó, hanem arról is, hogy mindezek alkalmazása közben új szokásokat alakítunk ki. Szokássá válik például, hogy a gépeinket rendszeresen ellenőrizzük vírusölő programmal, hogy biztonsági másolatokat készítünk, hogy rendszeresen kiolvassuk az elektronikus postafiókunk tartalmát.

A gyakori változások irányították figyelmünket a belső tájékoztatás hiányosságaira. Saját kárunkon tanultuk meg, hogy csak akkor lesz mindenkiből a változások részese, ha a belső tájékoztatás megfelelően működik. Az olvasókban is több bizalmat keltünk, ha az újdonságokról – korlátozott mélységig természetesen – bármelyikünk felvilágosítást tud adni. Számunkra óriási hátrányt jelent, hogy két különálló részlegben dolgozunk. Ezt igyekszünk tudatosítani és ezáltal kivédeni a hátulütőit. Ügyelünk rá, hogy ami egy helyen dolgozva észrevétlenül adódik, azt itt a megosztottság miatt megszervezzük. Mindez annál is inkább fontos, mert a sok többletmunka miatt nagy a veszélye annak, hogy az emberek egyenlőtlennek érzik a teherviselést. Mivel nem látjuk egymás munkáját, ezért láttatnunk kell: van belső újságunk, a két részleg dolgozóinak legalább egy része nap mint nap találkozik, a könyvtár vezetője kötelességének érzi, hogy minden nap felkeresse a „másik" részleget. Értekezleteink nincsenek, de mindennaposak a rövid, rögtönzött megbeszélések. Négyen „szakinformátorok" rendszeresen összeülünk, hogy megtervezzük a nagyobb fejlesztéseket és megbeszéljük, amit a könyvtáros szaklapokban olvastunk. Ilyenkor számolunk be egymásnak a tanfolyamokon vagy konferenciákon hallottakról is. Amikor összeülünk, elkerülhetetlenül szóba kerülnek a belső

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

munkák és gyakran ott helyben alakulnak ki az új elképzelések.

Már szóltunk arról, hogy a fejlesztéseknek köszönhetően fel tudtunk hagyni bizonyos munkákkal. De az új és elhagyott feladatok mennyisége messze nincs egyensúlyban. Ráadásul az új eszközök pusztán azzal, hogy igényesebbé teszik az embert, rengeteg többletmunkát okoznak. Gondoljunk csak a szövegszerkesztőkre. Mivel köny-nyű előállítani a szépet, addig nem nyugszunk, amíg nem sikerül. Közben jóval több időt töltünk el, mintha írógépet használnánk. Egészen nagy horderejű munkák (mint például az évi ezer gyorsan avuló kiadvány feldolgozása vagy a hálózati adatbázis-szolgáltatás fenntartása) szinte észrevétlenül épülnek be a munkaköri tennivalók közé. Tehát évről évre egyre többet dolgozunk. A sikerek és az elismerés eddig még elegendő energiát biztosított ehhez. Ha kézben tartjuk a változásokat és senki nem érzi úgy, hogy ki van szolgáltatva másoknak – szerviznek, olvasói szeszélyeknek, megbízhatatlan technikának – akkor jó ideig nem terhes a többletmunka.

Az olvasói igények változása

Ha az olvasói elvárásokat nézzük, a nyolcvanas évek nagy része igazi békeidőnek tűnik. Olvasóink túlnyomó többsége a kutatók közül került ki, akiket lenyűgözött a külföldi online adatbázisok hatékonysága. A könyvtárba befutó rendeléseket gond nélkül teljesítettük, legyen az könyv, folyóirat vagy könyvtárközi kérés. Később a külföldi folyóiratrendelések korlátozása nagy megrázkódtatást okozott, de ezt az azóta eltelt évek alatt sikerült orvosolni. Mindenki elfogadta azt a gyakorlatot, hogy a költséges külföldi folyóiratelőfizetések sorsa közös megbeszélésen dőljön el. Olvasói kérésre meghosszabbítottuk és egységessé tettük a két részleg nyitvatartási idejét. Fokozatosan megszüntettük az olvasótermekben tartott nem könyvtári rendezvényeket. Korlátoztuk a különösen értékes folyóiratok és kézikönyvek kölcsönzését, de ezzel is csak olvasói kéréseknek tettünk eleget. Az olvasók érdeklődését mutatta, hogy az 1986-ban szervezett könyvtárhasználati tanfolyamot a kutatók nagy része elvégezte. Nem emlékszünk olyan kérésre, amit akkoriban ne tudtunk volna teljesíteni.

A nyolcvanas évek végére rányomta bélyegét a vállalatnál bevezetett szigorú költséggazdálkodás. Miközben a szovjet piac összeomlása miatt a vállalat átmenetileg igen nehéz helyzetbe került, a könyvtár előtt fantasztikus lehetőség csillant meg: „a" CD-ROM. A hosszas mérlegelés után beszerzett első CD-ROM adatbázis, a Medline osztatlan sikert aratott az olvasók körében. A többségre nagy hatással volt, hogy saját maga kereshet az adatbázisban. Természetesen voltak, akik nem tanulták meg a használatát vagy idejük nem volt rá, hogy odaüljenek a könyvtári gép elé. Az ő számukra szinte futószalagon készítettük a kereséseket, mi is elbűvölve attól, hogy – szemben az online irodalomkutatással – „ez nem kerül semmibe". A rendszeres adatbázishasználat felszínre hozta állományunk hiányosságait. Ezeket évről-évre a külföldi folyóirat-előfizetések egyeztetésekor igyekszünk kiküszöbölni.

A Medline CD-ROM-ot természetesen a farmakológiai kutató központ épületébe telepítettük, az olvasóknak fenntartott számítógépre. Ennek megvolt az a jótékony hatása, hogy kiegyenlítődött a két könyvtárrészleg súlya. Míg korábban a vegyészek összehasonlíthatatlanul intenzívebben látogatták a könyvtárat, mint az orvosok és a farmakológusok, a Medline és más újdonságok bevezetése óta az utóbbiak is igen aktív könyvtárhasználók lettek.

A vállalatot 1989-92-ben sújtó nehézségek hatására egyre több könyvtári beszerzés költségét hárítottuk át a megrendelő költséghelyekre. Így sikerült megőrizni a – valóban általános érdekeket szolgáló – könyvtári beszerzési keret értékét. Ebben nagy szerepe volt annak is, hogy éppen a nehézségekkel egyidőben sorozatos változások történtek a vállalati vezetésben és óriási szerencsénkre minden új vezető, aki a hierarchiában a könyvtár felett állt, támogatott bennünket. Ezért a könyvtári szolgáltatások színvonala még akkor sem esett vissza, amikor már a kutatók vegyszerellátása is akadozott. Bővíteni tudtuk a CD-ROM-választékunkat is. Az új adatbázisok miatt megugrott az igény a tanfolyamok és a segédanyagok iránt, de ezt még mindig nem éreztük tehernek. A könyvtári kalauz hirtelen nagyon

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

fontossá vált, amikor 1992-93-ban igen sok új munkatárs került a vállalathoz a válságos időszakban kilépettek helyére.

1993 bizonyos értelemben fordulópont a számunkra. Nem azért, mert ekkor vettük meg a vegyészek számára nélkülözhetetlen Chemical Abstracts indexeket kompakt lemezen, hanem mert ez volt az első olyan nagy jelentőségű fejlesztésünk, amit az érintettek nem fogadtak egyértelmű lelkesedéssel. Igaz, mindenki elismerte, hogy a helyhiány miatt nem volt más választásunk. A bemutató előadáson megtelt az olvasóterem. De hiába volt a szóban forgó CD-nek számtalan előnye a nyomtatott indexszel szemben, azt senki sem merte állítani, hogy egyszerűbb odaülni a géphez, mint a polcról levenni a kötetet. Mi tudjuk, hogy a nyomtatott indexeket is gyakran használják helytelenül, de az nem okoz akkora frusztrációt az olvasóban, mintha a gép előtt ülve nem talál valamit. 1993-ban még a vegyészek nagyobb része nem használt számítógépet, ráadásul a korábban beszerzett CD-ROM-jaink nem a vegyészek érdeklődési körébe tartoztak, így azokon sem gyakorolhattak. Ezért nekünk nagyon sok munkánkba került az, hogy ma már csak néhányan idegenkednek a kompakt lemezes index használatától. Szerencsére akadtak nem is kevesen, akik igazi éllovasnak bizonyultak az új technika elsajátításában. Ők szinte azonnal reklamálták az index CD-ket kísérő kivonat-lemezeket. Ez jókora költséget jelentett, de tudtuk, hogy ez az ára az index lemezek „befogadásának". Mivel az éves keretünk kimerült, a vezérigazgató külön jóváhagyását kértük az újabb beszerzésre és 6 hónappal az index CD-ROM üzembeállítása után a kivonatok lemeze is működött a könyvtárban.

Nem sokkal ezután rákényszerültünk arra, hogy ismét a helyhiány miatt, egy másik népszerű nyomtatott kiadványt is CD-vel váltsunk fel. A gyógyszerkémiai szabadalmak gyűjteményéről van szó. Az új CD használatát – velünk együtt – mindenki kényelmetlennek érezte, mert nemcsak a lemezek hetenkénti installálása ad több munkát, mint az új kötetek elhelyezése, de a hosszú szabadalmak kinyomtatása is elviselhetetlenül lassú. És nem csak ez a probléma. Mivel csupán az új szabadalmak érkeznek CD-n, egyelőre kicsi az állomány és emiatt még ritkán van szükség a lemezekre. A ritka használat az oka annak, hogy az olvasók a mai napig nem tudják segítség nélkül használni ezeket a lemezeket. Mindent összevetve, hihetetlenül megnőtt az olvasókban a – sokszor csak technikai – segítség iránti igény. És a hálózati szolgáltatás még csak ezután következett!

A többszáz hálózati felhasználó a legváltozatosabb problémákkal jelentkezik, az előzőekben már szóltunk arról, hogyan álljuk a sarat. A hálózati szolgáltatás rengeteg új felhasználót is vonzott a könyvtárba, akiknek egész más gondjaik vannak, mint a törzsolvasónak számító kutatóknak. Csak egyetlen példa: elárasztanak bennünket a Jogtár CD-vel kapcsolatos kérdésekkel. A sok új felhasználó kétségkívül növeli a könyvtár súlyát, bennünket pedig büszkeséggel tölt el, hogy a munkánk nyomán a vállalatnál lassan bárki hozzáférhet a számára fontos jogszabályokhoz (és telefonszámokhoz a Telefonkönyv adatbázisból). Csak éppen a vegyészek és a farmakológusok nem értik, hogy miért nem érünk rá úgy, mint régen, azonnal segíteni nekik a Medline-ban és a többi adatbázisban.

Tény, hogy a hálózati szolgáltatások hidegen hagyják azokat, akiknek a számítógépe nincs bekötve a vállalati hálózatba, esetleg még saját gépük sincs. Sajnos a kutatók egy jelentős része ebben a cipőben jár. Ők érthető módon ingerültek, ha még az olvasótermi gépeken is osztozniuk kell másokkal, akik ráadásul talán nem is a Chemical Abstracts-et nézegetik, hanem elektronikus levelezéssel foglalkoznak. Ezért mindkét olvasóteremben az e-mail használókat száműztük a CD-meghajtóval felszerelt gépekről egy másik gépre. Ugyanakkor viszont a farmakológiai épületben egy diakészítőt is „rátettünk" a CD-ROM munkaállomásra, és ez újabb összeütközések oka lett. A gondok előzetes helyfoglalással enyhíthetők, de a valódi megoldást az jelenti majd, ha mindenki a saját munkahelyéről éri el a könyvtári adatbázisokat. A hálózaton nem szereplő adatbázisok használatában a CD-kölcsönzés is szóba jön, természetesen ehhez nagy számú CD-olvasónak kell a vállalathoz kerülnie.

Jelenleg nem tudjuk az összes CD-t folyamatosan szolgáltatni a hálózaton. A lemezek egy részét órarend szerint cseréljük a CD-tornyokban. Ezt az órarendet is az olvasói igények szerint alakítjuk ki. A könyvtár szereplése a vállalati hálózaton új információforrások iránt is igényt éb-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

reszt. Az adatbázis-választékunkat jelentős osztályok érzik szegényesnek. Nagyon sokan szívesen látnának szótárakat, céginformációkat, vegyszerkatalógusokat a hálózaton. Próbálunk lépést tartani a kívánságokkal. De mintha szétszakadt volna a mezőny: a törzsolvasóink egyre nehezebben barátkoznak a sorozatos változásokkal, mi viszont már alig tudjuk követni a hálózati felhasználók és a számítógépen felnőtt nemzedék igényeit. Van egy szűk kör, amely türelmetlenül várja kapcsolódásunkat az Internethez, vannak, akik már Windows 95-tel akarnak dolgozni. Ugyanakkor azok, akik minden nap ellátogatnak az olvasóterembe, nemigen örülnek annak, hogy „nálunk mindig történik valami". Akinek nincs gépe, irigyli a gépeinket. Aki nincs bekötve a hálózatba és emiatt nem gyakorolhat szabadon az adatbázisokban, sokszor kelletlenül használja az olvasótermi gépet is.

Sajnos az új lehetőségek újfajta visszaéléseket is módot adnak. Évekkel ezelőtt azért mondtunk le néhány népszerű újságot és száműztük a menetrendet és a moziműsort a könyvtárból, hogy senki se mondhassa a könyvtárban ülő olvasóra, hogy „nem dolgozik". Most az olvasói gépeken e-mailt használhatnak, a másológépek önkiszolgálással működnek, a hálózaton pedig elérhető a Telefonkönyv és a Jogtár. Nem ellentmondás ez? Dehogynem. Mégsem korlátozhatunk mindenkit csak azért, mert mindig lesznek néhányan, akik valóban visszaélnek a lehetőségekkel. A mi dolgunk az, hogy miközben megteremtjük az új lehetőségeket, legalább az olvasótermekben megakadályozzuk a visszaéléseket. Azt, aki dolgozni szeretne, nem várakoztathatja meg senki, aki magán célra használja a számítógépet vagy a másolót. Ha ez történik, közbelépünk.

Az összegzés előtt néhány szó arról, ami bánt bennünket: A látványos fejlesztések megmutatták, hogy a valódi korlátok bennünk vannak. A kalauzok és az ügyrendünk frissítése csak akadozva követi az újdonságokat. Szinte minden napra jut valami nyomasztó technikai probléma, amihez egyikünk sem ért igazán. Egyre többször vagyunk túlterheltek és lassan beszélgetni sincs időnk egymással. Ha a feszültség kiül az arcunkra, nem szívesen szólít meg bennünket az olvasó, aki pedig segítségre szorulna. Idő hiányában sokszor elmarad a sikerek megünneplése is. Számtalan ötletet dédelgetünk, de bizonytalan, hogy mikor lesz idő a megvalósításukra.

Hogyan lehet együtt élni az állandó növekedéssel, ami tulajdonképpen jó munkánk jutalma? Új eszközöket vetünk be, hogy hatékonyabban dolgozzunk: a könyvtárközi kéréseket e-mail-en adjuk fel, a folyóiratok átböngészése helyett témafigyelést rendelünk az online adatbázisokból, a könyvek tartalomjegyzékét „szkennelve" visszük gépre és így tovább. Ennél jóval nehezebb feladat, hogy a tennivalókat az olvasókkal beszélgetve újra és újra rangsoroljuk, hogy a darabszámok bűvöletéből kiszakadva szisztematikusan értékeljük minden tevékenységünket. Hogyan lehet feloldani azt az érzést, hogy soha nem érünk a végére, mert mindig jön egy új könyv, egy új folyóirat, egy új CD, egy új programverzió...? Talán a célok átfogalmazásával. Észre sem vettük, hogy az új technika mennyire lefoglalja a gondolatainkat. Ha újra az olvasót tesszük a fő helyre, még több sikerre számíthatunk.

Írásunkat összegezve még egyszer felhívjuk a kedves olvasó – ezúttal nem könyvtárunk, hanem cikkünk olvasója – figyelmét arra, hogy nem néhány év, hanem másfél évtizednél is hosszabb időszak eredményeit mutattuk be. A buktatókat legfeljebb csak érintettük, ehelyett inkább arra helyeztük a hangsúlyt, amit már megoldottunk. Eredményeink hátterében az áll, hogy mindig siettünk válaszolni az olvasói elvárásokra éppúgy, mint a technikai kihívásokra. Létrehoztunk egy olyan számítógépes könyvtári nyilvántartást, ami a lehető legtöbbet „hozza ki" gazdag állományunkból. Sorra alkalmazásba vettük a felhasználóink számára fontos, újonnan megjelent adatbázisokat. Amióta megnyílt előttünk a vállalati számítógéphálózat, folyamatosan bővülő szolgáltatással igyekszünk kiaknázni az ebben rejlő lehetőségeket. Eközben újra és újra hallattunk magunkról, hogy még a jövendőbeli olvasóinkban is tudatosítsuk a kínálatunkat. Részben a technikai fejlődés és a technikai különbségek, részben az olvasói körünk bővülése miatt ma jóval többféle igénnyel kell számolnunk, mint korábban. A fejlesztések nyomán a tennivalóink igen megszaporodtak. De ha mérlegre tesszük a sikereket és a nehézségeket, örülünk, hogy mindezt vállaltuk. Olvasóink nap mint nap megerősítenek bennünket abban a hitünkben, hogy munkánknak közvetlen haszna van.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az önkormányzati könyvtárak kiadványai és a könyvtárak kiadói feladatai*

Bényei Miklós

Őszinte örömmel mondtam igent a békéscsabai kollégáknak, amikor arra kértek, hogy egy szeptemberi tanácskozáson a könyvtári kiadványokról beszéljek. Meggyőződésem ugyanis, hogy a kiadványok közzététele, a publikálás a könyvtári tevékenység egyik igen fontos területe, másként fogalmazva: a könyvtárak egyik igen fontos szolgáltatása. Éppen ezért nem árt, sőt kifejezetten hasznos, ha olykor-olykor szót váltunk róla. S bizony ez – az ún. híradók kivételével – már elég régóta nem történt meg. Holott a téma a hetvenes-nyolcvanas években a szakmai figyelem előterében állt: több közlemény is elemezte az akkori tapasztalatokat; intézményünk, a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár pedig 1973 elejétől elvégezte a közművelődési könyvtárak kiadványainak országos nyilvántartását és a beküldött példányokról éves jegyzéket is közreadott. A kezdeti lendület azonban a nyolcvanas évek második felében alábbhagyott, s az érintett könyvtárak közömbössége vagy más, nem ismert okok miatt – kolléganőm, *Gellér Ferencné* többszöri felhívása, jajkiáltása ellenére – a debreceni vállalkozás is elhalt, utoljára az 1988-89-es termés listája jelent meg.

Azóta óriási fordulat ment végbe a politikai és gazdasági életben, megváltoztak a könyvkiadási viszonyok, lezárult a közművelődési könyvtárak tanácsi korszaka, minket is elért az információrobbanás és a számítógépesítés hulláma – hogy csak néhány példát említsek; ugyanakkor felerősödtek az anyagi nehézségeink, a kiadványokhoz új finanszírozási formákat, csatornákat kellett keresni. Mindenképpen megérett tehát az idő, hogy ezt a kérdéskört újra napirendre tűzzük.

A szervezők által megadott cím szerintem deduktív megközelítést sugall. Én azonban úgy gondoltam, célravezetőbb lenne az induktív módszer alkalmazása; azaz előbb valamiféle egzakt – vagy legalább egzaktabb – képet kellene felvázolni és ennek ismeretében eljutni bizonyos elvi következtetésekhez, gyakorlati tanulságokhoz. Ezért megpróbálkoztam egy sebtiben végrehajtott felméréssel. Mivel a rendelkezésre álló idő csekély volt – ráadásul a nyári szabadságok dandárjára esett –, a problémakört több irányból is kénytelen voltam szűkíteni. Először is: csak a közművelődési, azon belül is csak az önkormányzati könyvtárakkal foglalkozom. Másodszor: szinte kizárólag a felmérés során megszerzett ada-

* Elhangzott a könyvtári híradók szerkesztőinek 1995. szeptember 20-án, Szanazúgban tartott értekezletén.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tokra támaszkodom. Harmadszor: ebből fakadóan, autopszia híján, eltekintek a kiadványok tartalmi analízisétől, különösen egyenkénti értékelésétől. Negyedszer: a kellő idő és a megfelelő információk hiányában jó néhány más elemzési szempontot is mellőznöm kellett. Igyekeztem viszont figyelembe venni az előzményeket, ezért az utolsó öt teljes esztendőre korlátoztam az anyaggyűjtést.

1995. augusztus 7-én levélben fordultam a megyei könyvtárakhoz és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárhoz s kértem, hogy közöljék az intézmény 1990-1994 között kiadott könyveire, füzeteire és az általuk közzétett híradókra vonatkozó adatokat, valamint tájékoztassanak a könyvtár munkatársainak azon fontosabb publikációiról, amelyek más intézmények, hivatásos könyvkiadók stb. köteteiben és az időszaki sajtó hasábjain láttak napvilágot. Kértem még azt is, hogy ha lehetséges, a városi, netán a községi könyvtárak kiadványairól, az ottani munkatársak közleményeiről is nyújtsanak felvilágosítást.

Noha igencsak alkalmatlan időpontban kopogtattam, a megkérdezett húsz intézmény közül tizennyolc szinte azonnal, kettő valamivel később válaszolt. Megértő közreműködésüket hálásan köszönöm; úgy érzem, sokat, nagyon sokat segítettek, nélkülük elképzelhetetlen lett volna az előadás összeállítása a tervezett formában. Természetesen ilyen hirtelen jött felmérésnél várható volt, hogy az adatszolgáltatás egyenetlen és hiányos. Igazán megbízható, teljesnek mondható adatanyagot csak a megkérdezett megyei könyvtárak és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kiadványairól kaptam, így részletesebben ezekről szólnék, annak reményében, hogy a vázolt tendenciák, vonások jellemzőek – csak más nagyságrendben – a városi könyvtárak kiadványaira is. A könyvtárosok egyéb publikációinak számbavétele még inkább esetleges, de azért egy röpke kitérőt erre a területre is tennék.

A hozzám érkezett információk ismételten megerősítik, hogy a könyvtárakban a publikálásnak három módja, formája, típusa – egyelőre keressük a szót – alakult ki:

- saját szellemi termékeik, vagyis a könyvtári munka folyamatában, annak részeként keletkezett bibliográfiák, adattárak, módszertani útmutatók, tanulmányok stb. közzététele;
- külső megbízásra, felkérésre gondozott kiadványok; ennek az utóbbi években kifejlődött egy magasabb szintű változata is, amikor a könyvtár kiadói műhelyként is dolgozik (önkormányzati, alapítványi vagy egyéb finanszírozással);
- a munkatársak írásai, bibliográfiái stb. máshol – más kiadóknál, napilapokban, folyóiratokban stb. – látnak napvilágot.

Mint ahogy az imént utaltam rá, a megyei könyvtárak és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár produktumai számszerűen is összegezhetők. Ez meg is történt; három táblázatot készítettem: egyet a kiadványok számáról és könyvtárak szerinti megoszlásáról, a másikat a kiadványok műfaji csoportjairól és végül a harmadikat a kiadványok tematikai tagolódásáról. Az első és a második táblázatnál elkülönítettem az országos érdekű és a helyismereti (lokális) jellegű munkákat, bár ez nem volt könnyű, mert jó néhány esetben a hovatartozás viszonylagos (pl. a Verseghy, a Madách vagy a Balassi bibliográfia, a helyi költők kötetei). Mielőtt a végeredményt ismertetném, két megjegyzést szeretnék előrebocsátani. Egyrészt mellőztem a könyvtári szolgáltatások vagy az egyes dokumentumok ismertetését, a könyvtári akciók népszerűsítését célzó meghívókat, tájékoztatókat, szórólapokat, röplapbibliográfiákat, programfüzeteket, ex libriseket stb.; ezek szerepe vitathatatlanul fontos, de inkább a propaganda-tevékenység körébe sorolandók. Másrészt ideszámítottam a könyvtári kiadói műhelyek könyveit; voltaképpen három intézményről van szó: Pécsett a *Pannonia Könyvek* között számos szépirodalmi és tudományos mű jelenik meg, Nyíregyházán a *Szabolcsi Téka* c. hely- és művelődéstörténeti, valamint a *Tiszta szívvel füzetek* c. szépirodalmi sorozatot szerkesztik, a tatabányai megyei könyvtár pedig az *Új Forrás Könyvek* c., szintén elsődlegesen szépirodalmi és kritikai sorozat gazdája. Sokban hasonlítanak e törekvéshez a békéscsabaiak bibliofil és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hasonmás kiadványai. Egyelőre sajátosnak vagy egyedinek nevezhető az is, hogy a Somogyi-könyvtár szervezi a *Szeged történeti monográfia* (és a hozzá kapcsolódó összeállítások) munkálatait.

A kiadványok száma és megoszlása könyvtárak szerint

(Lásd az 1. táblázatot.)

A húsz könyvtárban az elmúlt öt esztendőben összesen 454 könyv és füzet jelent meg. Vagyis

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

1. táblázat
A kiadványok száma és megoszlása könyvtárak szerint

	1990		1991		1992		1993		1994		Összesen		
	Országos	Helyi	Országos	Helyi	Országos	Helyi	Országos	Helyi	Országos	Helyi	Országos	Helyi	Összesen
Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár	8	1	2	4	-	1	-	1	-	4	10	11	21
Bács-Kiskun megye	1	1	2	2	-	3	-	1	-	1	3	8	11
Baranya megye	5	2	5	7	6	5	5	5	7	3	28	22	50
Békés megye	5	3	2	4	4	3	1	2	2	-	14	12	26
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	3	2	3	2	6	2	5	1	6	2	23	9	32
Csongrád megye	-	2	1	1	-	3	-	3	-	4	1	13	14
Fejér megye	-	-	1	2	-	-	1	3	4	-	6	5	11
Győr-Sopron-Moson megye	4	1	-	1	4	2	2	3	2	1	12	8	20
Hajdú-Bihar megye	3	1	4	2	4	2	2	5	2	3	15	13	28
Heves megye	1	3	1	2	-	2	-	2	1	3	3	12	15
Jász-Nagykun-Szolnok megye	2	8	-	6	2	5	1	3	-	5	5	27	32
Komárom-Esztergom megye	-	1	5	1	5	2	5	2	1	2	16	8	24
Nógrád megye	3	5	-	7	-	4	-	4	1	4	4	24	28
Pest megye	1	5	-	-	-	1	-	1	-	1	1	8	9
Somogy megye	2	2	2	2	-	1	-	1	2	4	6	10	16
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	2	4	1	4	-	1	-	3	-	1	3	13	16
Tolna megye	1	2	1	-	2	3	1	1	1	3	6	9	15
Vas megye	3	6	1	6	-	3	4	6	-	5	8	26	34
Veszprém megye	1	8	-	6	2	7	-	5	1	4	4	30	34
Zala megye	4	-	2	-	5	1	2	1	3	-	16	2	18
	49	57	33	59	40	51	29	53	33	50	184	270	454
	106		92		91		82		83				
	23,35%		20,27%		20,04%		18,06%		18,28%		40,53 %	59,47 %	

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

évi átlagban 90,8, valamivel több, mint a hetvenes évek első felében és kevesebb, mint a hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján. (Az összehasonlításhoz saját, a *Könyvtáros* 1981. évi 11. számában olvasható cikkemet használtam.) A korábbiakhoz viszonyítva arányosabb, kiegyenlítettebb a könyvtárak közötti megoszlás is. Az átlag 22,7 kötet. Jóval ezen felül, 50 kötetet publikált a Baranya Megyei Könyvtár, ahol – mint szó esett róla – kiadói részleg működik. Négy könyvtár (Borsod, Jász-Nagykun-Szolnok, Vas, Veszprém) produkált harminc, további négy az átlag fölött, tíz intézmény pedig annál kevesebbet, a lista végén 9 kiadvánnyal Pest megye található. Azonnal hozzá kell tenni, hogy a mennyiségi mutatók önmagukban nem minősítenek, hiszen a tartalmi értéket nem a terjedelemmel vagy a számokkal mérjük. Elgondolkodtató a kiadványok évenkénti megoszlása: 1990-ben 106, 1991-ben 92, 1992-ben 91, 1993-ban 82, 1994-ben 83 könyv és füzet jelent meg, azaz ha csekély ütemű is, de a csökkenés csaknem folyamatos, ami minden bizonnyal a pénzügyi megszorításokkal, a tartalékok fokozatos felélésével függ össze.

Más szempontból érdekes az ún. országos és a helyismereti művek aránya: az előbbi kategóriába 184 (40,53%), az utóbbiba 270 (59,47%) tartozik. Talán nem érdektelen felemlíteni, hogy 1990-ben ez az arány még 46,2-53,8% volt, majd 1991-ben (35,9-64,1%), 1993-ban (35,4-64,6%) és 1994-ben (39,7-60,3%) lényegesen, 1992-ben (43,9-56,1%) kisebb mértékben haladta meg a helyismereti kötetek száma a többit. Vagyis a könyvtárak változatlanul nagy súlyt fektetnek a lokális témák, információk feltárására, közkinccsé tételére – felismerve, hogy ez sajátos, senki más által el nem végzett feladatuk –, érzékenyen reagáltak a nemzeti öntudat és a lokálpatriotizmus megélénkülésére, a helyismereti-helytörténeti érdeklődés növekedésére. Ugyanakkor – mint ahogy az adatok is elárulják – számos országos jelentőségű, magas tudományos értéket képviselő monográfia, tanulmánykötet, forrásközlemény, reprint kiadás, a hazai könyvtári tevékenységet előmozdító módszertani munka, jó néhány igényes szépirodalmi alkotás, több szakbibliográfia stb. is megjelent a gondozásukban. A hetvenes-nyolcvanas évekhez képest a most tárgyalt időszakban sem történt lényegi elmozdulás a közös publikálás terén. Továbbra is a megyén, városon belüli hajlandóság jellemző, a megyék közötti együttműködés ritka, kivételes jelenség; a hozzám eljuttatott bibliográfiai leírások között mindössze három ilyen kiadvány szerepel.

A kép teljességéhez hozzátartozik, de – mivel a szanazúgi tanácskozáson erről két referátum is elhangzott – itt csak utalok rá, hogy a jelzett időben 18 helyen jelent meg könyvtári híradó vagy hírlevél (egy-két helyen mindkettő), tizenkét megyében a teljes periódusban, máshol vagy az elején, vagy a végén, vagy a nagyobbik hányadban. Két helyen – Szolnokon és Nyíregyházán – a megyei könyvtár adja ki a megyei folyóiratot, a *Jászkunság*ot, illetve a *Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemlé*t, Tatabányán pedig gondozza az *Új Forrás* c. irodalmi lapot. A Somogyi-könyvtárban 1992-ig élt a maga nemében egyedülálló *Szegedi Műhely* című helyismereti folyóirat, s ugyancsak itt évente kétszer lát napvilágot a Vasváry-gyűjteményről tájékoztató *Newsletter*.

A kiadványok műfaji csoportjai

(Lásd a 2. táblázatot.)

A második táblázat összeállításakor komoly gondot okozott a kiadványok műfaji csoportosítása, hiszen a határok nem merevek. Végül is tizennyolc kategóriát alakítottam ki, mintegy ezzel is demonstrálva a műfaji sokoldalúságot. Ez a megoldás egy kis magyarázatra szorul: pl. a szakbibliográfiák közé tettem a helyismereti és az életrajzi bibliográfiák többségét; ugyanakkor külön vettem az egyedi repertóriumokat (de csakis azokat!); tartalmuktól függetlenül együtt említem a hasonmás kiadásokat stb. Az egyes csoportok viszonylagosságát és némiképp bizonytalanságát mutatja az is, hogy az „egyéb"-nek keresztelt rovatba harmincnégy mű került.

E lista élén a zömmel helyi jellegű szakbibliográfiák állnak, számuk 72 (15,87%). Sorrendben a szépirodalmi kiadványok következnek; az idesorolt visszaemlékezésekkel és publicisztikai írásokkal együtt 64 (14,1%). E tény elsősorban abból adódik, hogy a fentebb jelzett kiadói műhelyek ezt a területet preferálják és máshol is előszeretettel tesznek közzé verses vagy novellás köteteket, netán memoárokat. A könyvtárak alapfunkciójából eredően a bibliográfiai tájékoztatást szolgáló kiadványok – a már említett szakbibliográfiák, az ajánló bibliográfiák (32) és az egyedi repertóriumok (10) – aránya elég magas, az összmennyiség 25,12%-át teszik ki (összesen

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

2. táblázat
A kiadványok műfaji csoportjai

Műfaj	*Országos*	*Helyi*	*Összesen*	*Százalékban*
Szakbibliográfiák	4	68	72	15,87%
Repertóriumok	3	7	10	2,20%
Ajánló bibliográfiák	25	7	32	7,05%
Állományrész katalógusok	22	4	26	5,73%
Lelőhelyjegyzékek	1	2	3	0,66%
Gyarapodási jegyzékek	3	2	5	1,10%
Eseménytárak	5	14	19	4,19%
Egyéb adattárak	-	7	7	1,54%
Módszertani útmutatók	7	1	8	1,76%
Statisztikai táblázatok	-	50	50	11,01%
Műsorajánlatok, rejtvényfüzetek, játékleírások stb.	29	3	32	7,05%
Évkönyvek, kalendáriumok	-	10	10	2,20%
Tanulmányok	18	34	52	11,45%
Szemelvénygyűjtemények	1	2	3	0,66%
Forrásközlemények	1	10	11	2,42%
Hasonmás kiadások	10	6	16	3,52%
Szépirodalmi művek, memoárok	38	26	64	14,10%
Egyéb	17	17	34	7,49%

114). A hasonló célú állományrész-katalógusok (26) – leginkább a videókazettákról –, a gyarapodási (5) és lelőhely-jegyzékek (3) jelenléte ennél lényegesen mérsékeltebb (34, azaz 7,49%). Továbbra is – és joggal – divatosak a különféle eseménytárak (19), a faktográfiai adattárak más változataiból (könyvtári minervák, életrajzi lexikonok, címtárak stb.) viszont meglepően kevés (mindössze 7), szemelvénygyűjteményből pedig csak három jelent meg; ez azért is feltűnő, mert az ún. köznapi, praktikus információk iránti igény felerősödése feltételezné, megkívánná az ilyen segédletek gyakoribb kiadását. Megcsappant a módszertani útmutatók, tanácsadók száma (8) is, ugyanakkor több könyvtár rendszeresen, évről évre közzétette a megye könyvtárainak statisztikai táblázatait (együttvéve 50 füzet, tehát 11,01%). Sok, mégpedig 32 darab készült – legalábbis a könyvtárak adatai szerint – a főleg gyermekeknek szánt műsorajánlatokból, rejtvényfüzetekből, olvasónaplókból és más, hasonló brosúrákból, amelyeket – némileg önkényesen – együvé osztottam be. Még mindig akad olyan könyvtár, amely évkönyvet szerkeszt; ezekből az öt esztendő alatt öt kötet született. A veszprémiek öt kalendáriumkötetet tettek közzé. Örvendetesen magas a monográfiák és tanulmánykötetek száma (52, azaz 11,45%), alacsony viszont a forrásközleményeké (11 – 2,42%). Az utóbbiakkal rokon műfaj a reprint kiadás, amelyből 16-ot (3,52%) számláltam össze. E három csoport – meg néhány kronológia és szakbibliográfia, va-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lamint több évkönyv-publikáció – a könyvtárak növekvő tudományos igényességét, fokozódó tudományos teljesítményét is reprezentálja. Ha idevesszük a munkatársak máshol megjelenő közleményeit is, nyugodtan állítható, hogy néhány intézmény tudományos műhelyként is funkcionál.

A kiadványok tematikai tagolódása

(Lásd a 3. táblázatot.)

Figyelmet érdemel és számos tanulsággal szolgál a kiadványok tematikai tagolódása is. Előre megjósolható volt, mert szinte magától

3. táblázat
A kiadványok tematikai tagolódása

Tartalmi-tematikai csoportok	*Kötetek száma*	*Százalékarány (%)*
Általános, átfogó munkák	95	20,94
Könyvtárügy	80	17,62
Könyvtártörténet	6	1,32
Nyomda- és könyvtörténet	2	0,44
Sajtótörténet	6	1,32
Történelem	43	9,48
Néprajz	11	2,42
Filozófia	2	0,44
Vallás, egyház	5	1,10
Szociológia, szociográfia	10	2,20
Politika	7	1,54
Jog	2	0,44
Pedagógia, oktatásügy	8	1,76
Közművelődés	2	0,44
Nyelvészet	7	1,54
Irodalomtudomány	52	11,46
Képző- és fotóművészet	17	3,74
Zene	9	1,98
Színház	2	0,44
Földrajz	6	1,32
Környezetvédelem	1	0,22
Természettudományok	3	0,66
Egészségügy, orvostudomány	4	0,88
Szépirodalom	60	13,22
Nemzetiségi irodalom	1	0,22
Egyéb	13	2,86
	454	100

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

értetődő, hogy a legnagyobb csoportot – 95 mű, vagyis 20,94% – az ún. általános, átfogó, azaz több vagy valamennyi ismeret- és tudományágra kiterjedő összeállítások (köztük a helyismereti bibliográfiák) alkotják. A második helyen – megint csak természetesnek tetsző módon – a szakmával, tehát a könyvtári munkával, a könyvtárüggyel foglalkozó kiadványok szerepelnek: 80, illetve 17,62%. Tulajdonképpen idesorolhatnánk az általam külön kezelt könyvtártörténeti munkákat is. Ezek száma a korábbi évtizedekhez képest valamelyest emelkedett, de még mindig kevés (6 – 1,32%); igaz, ezek többsége igen színvonalas, metodikailag is mintaszerű monográfia.

Egyébként ez a harmadik táblázat növekvő mértékű tematikai egyoldalúságról tanúskodik: az ún. humán tudományok – sorrendben az irodalomtudomány (52), a történelem (43), a néprajz (11), a szociológia, szociográfia (10), a pedagógia (8), a nyelvészet (7), a sajtótörténet (6), a nyomda- és könyvtörténet és a filozófia (2-2) –, valamint a művészetek – a képző- és fotóművészet (17), a zene (9), a színház (2) – együttesen 37,2%-kal részesednek (ami 169 kötetet vagy füzetet jelent). Ha hozzáadjuk a 13,22%-nyi szépirodalmi alkotást, ez az arány meghaladja az 50%-ot, vagyis az összmennyiség felét. (Csak közbevetőleg jegyzem meg, hogy az ugyancsak idevehető könyvtárelméleti, könyvtármódszertani és könyvtártörténeti kiadványokkal ez az arány már közel 70%; sőt, az „egyéb" kategóriából ugyancsak átemelhető egynémely kötettel erősen megközelíti a háromnegyedet!). Ugyanakkor a vallási-egyházi megújulás ellenére csupán öt ilyen tárgyú munka jelent meg. Teljesen figyelmen kívül hagyták a könyvtárak a jogrend átalakulását, a jogi információk iránti kereslet megnövekedését (mindössze két jogelméleti tanulmány látott napvilágot); kiadványprogramjukban aligalig reagáltak – mint már utaltam rá – az ún. köznapi, gyakorlati tájékoztatás fellendülésére. Szinte egyáltalán nem tükröződik a könyvekben, füzetekben az önkormányzatok létrejötte, a politikai demokratizmus kibontakozása. Feltűnő az is, hogy a gazdasági élet átszervezésének, a vállalkozói tevékenység kiterjedésének idején egyetlen közgazdasági, ipari, mezőgazdasági témájú mű sem született. Elmaradtak a technikai tájékoztatás segédletei és egy – kissé erőltetett – kivétellel a nemzetiségi irodalom termékei. Az érdeklődés előterébe került környezetvédelemről is csak egy kiadvány szól. Ez a kétségtelen aránytalanság alighanem a személyi feltételekre vezethető vissza: a könyvtárosok többsége ugyanis humán képzettségű és érdeklődésű. Feltehetően szerepet játszik az a tényező is, hogy a megyei könyvtárakban őrzött dokumentumok jelentékeny hányada leginkább a történeti, irodalmi, néprajzi, művészeti stb. kutatásokra, az ilyen állományrészek feltárására ösztönöz.

Nagyon jól tudom – már említettem is –, hogy a fentiek mellett még sok mindenről kellene írni, az elemzés egyéb szempontjait lehetne érvényesíteni. Leginkább a tartalmi értékelés hiányzik, de erre – a bevezetőben kifejtett okok miatt – ezúttal nem vállalkozhattam. A szükséges információk és az autopszia hiányában nem szólhattam olyan kérdésekről sem, mint az anyagi, személyi és technikai feltételek, a finanszírozás formái, a szponzorok léte és a hozzájuk fűződő viszony, a könyvek, füzetek külső megformálása stb. Szórványosan érkeztek példányszámadatok, s csak a pécsi listából lehet következtetni a terjesztés méreteire. Jó lenne képet alkotni a könyvtári kiadványok kritikai visszhangjáról, fogadtatásáról és még inkább használatáról is.

*

Szó esett már arról is, hogy az augusztusi körlevélben próbáltam érdeklődni a városi és – esetleg – a községi könyvtárak kiadványairól is. Tizenhárom megyéből jött is válasz, ám sok helyen – csaknem mindenütt – mentegetőztek, hogy a nyári szabadságok miatt a begyűjtött információk hézagosak vagy esetlegesek. Ily módon 33 város és község 119 kiadványáról nyertem adatokat. Ezekből megállapítható, hogy néhány városi könyvtárban igyekeznek rendszeres kiadói tevékenységet folytatni, azaz évente egy-két kötetet, füzetet közreadni. Főként helyismereti-helytörténeti bibliográfiákat és tanulmányokat, szépirodalmi műveket és gyermekeknek szóló rejtvényfüzeteket, olvasónaplókat jelentetnek meg, vagyis ezekben követik a megyei könyvtárak példáját; ám előnyösen térnek el az utóbbiaktól abban, hogy relatíve több olyan kiadványt készítenek, amelyek az ún. köznapi, praktikus tájékoztatást segítik (pl. helyi szolgáltatások jegyzéke, helyi címtárak).

A sokszor emlegetett felmérés során szerettem volna tájékozódni a megyei és a városi könyvtárak munkatársainak azon publikációiról is, amelyek más kiadóknál vagy periodikumokban láttak napvilágot. A valóban roppant kevés

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

időre és a nyári távollétekre hivatkozva – vagy nem is hivatkozva – több helyről nem érkezett válasz erre a kérdésre, néhol pedig a regisztráció hiányos voltára figyelmeztettek. Ezért is hagytam el a közölt adatok táblázatba foglalását. Mindazonáltal néhány megállapítás, észrevétel ezzel kapcsolatban is tehető. Pozitívumként emelendő ki, hogy a megyei könyvtárak mindegyikében vannak olyan munkatársak, számos helyen többen is, akik rendszeresen publikálnak, méghozzá nemcsak a könyvtár életéről, a könyvtári munka és a könyvtárügy különböző kérdéseiről. Gyarapszik azoknak a száma, akik – kellő felkészültségük birtokában – tudományos kutató tevékenységet is végeznek – főleg a helytörténet, a művelődéstörténet és az irodalomtudomány terén – vagy irodalomkritikai munkásságot fejtenek ki. A közlemények többsége a helyi folyóiratokban, napilapokban, évkönyvekben, a kisvárosi újságokban és a könyvtári híradókban jelenik meg; a másik – szintén számottevő – hányada pedig az országos könyvtári folyóiratokban, leginkább a *Könyvtári Levelező/lap*ban és a *Könyvtáros*ban (mostani nevén a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*ban); tehát a rendelkezésre álló, hézagos adatok is jelzik, hogy elsősorban ez a két szakmai folyóirat vált a vidéki könyvtárosok számára is országos fórummá. A könyvtárosok közül igen kevesen publikálnak más jellegű – irodalmi, történelmi stb. – országos folyóiratokban; vagyis tudományos produktumaik, kritikáik stb. is elsősorban az adott megyében, városban kerülnek a közönség elé. Néhány városi könyvtárban is dolgozik olyan könyvtáros, aki szintén figyelemre méltó és rendszeres publikációs tevékenységet folytat, sőt itt-ott két-három ilyen kollega, kolleganő is akad.

* * *

Kissé szorosabban kapcsolódva most már a referátum címében megjelölt kérdéskörhöz, megítélésem szerint a mostani számbavétel is egyértelműen bizonyítja, hogy az önkormányzati – mindenekelőtt a megyei és a fővárosi – könyvtárak kiadványprogramjának alapvető motivációi, indítékai a vizsgált periódusban nem változtak. Azaz – és itt részben ismételném a már elmondottakat – intézményeink, könyvtárosaink a publikálásban a kiadványokkal továbbra is a következő funkciókat, feladatokat vállalják:

- a könyvtár és a könyvtári állomány népszerűsítése, megismertetése, ne restelljük kimondani: propagandája (zömmel aprónyomtatványokban, hosszabb-rövidebb cikkekben – ezeket most éppen hogy érintettem);
- az olvasóvá, tágabban a könyvtárhasználóvá nevelés elősegítése (a könyveken, periodikumokon kívül ideértve más könyvtári dokumentumok, így a médiák használatát is);
- az aktív, szétsugárzó tájékoztatás; ennek termékei – a bibliográfiák, az adattárak stb. – általában a passzív, visszakereső tájékoztatásnak is segédleteivé válnak;
- a tudományos kutatásba való bekapcsolódás; e szándék produktumai elsősorban a helyismereti-helytörténeti tanulmányok, forráspublikációk (idesorolva a könyvtártörténeti monográfiákat is), de néhány helyen – főleg Pécsett – másféle tanulmányok is megjelentek;
- a könyvtári munka elméleti, metodikai megalapozása; ezt a célt szolgálják a módszertani kiadványok;
- sajátos helyet foglalnak el azok a könyvek, amelyek nem a könyvtár kezdeményezésére jelennek meg, hanem külső megbízásra készülnek; ennek kiteljesedett és viszonylag újkeletű formája – mint már utaltunk rá –, amikor a könyvtárban kiadói műhely jön létre.

A határok itt sem átjárhatatlanok, hiszen némelyik kiadvány (pl. egy évkönyv vagy egy életrajzot is tartalmazó személyi bibliográfia) két vagy több funkciót is hordozhat.

Ezeknek a feladatoknak mindegyike szervesen illeszthető a könyvtári tevékenység egészéhez, mindegyik hozzájárulhat az intézményi teendők eredményesebb ellátásához, előmozdíthatja a könyvtári munka, az irányítás magasabb színvonalra emelését.

Miként a mindennapi gyakorlat igazolja, a publikálás előnyösen hat vissza a gyarapító, feltáró és tájékoztató munkára: pontosabban érzékelhetők az állomány hézagai; a kutatás során új, eddig nem ismert dokumentumokra bukkanhatunk, új információkhoz jutunk; megbízhatóbb a feltárás, a referensz-szolgálat; sokrétűbb az ismeretközvetítés stb.

Egy-egy bibligorafia összeállítása, egy-egy tanulmány vagy más közlemény megírása, egy-egy adattár, forráskiadvány szerkesztése, sajtó alá rendezése, egy-egy módszertani útmutató

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

megfogalmazása stb. elősegíti a könyvtáros önképzését, sőt annak egyik igen jó, hatékony formája; akkor is, ha szervezett keretek között zajlik (pl. szakdolgozat lesz belőle), akkor is, ha más (pl. spontán érdeklődés, külső megbízás) motiválja.

A kutató könyvtáros színvonalasabban végzi a tájékoztatást, hiszen a legmagasabb szintű igényekkel jelentkező kutatóknak is partnere tud lenni, a partnerkapcsolat pedig a könyvtári referensz fontos eleme; a kutatás során szerzett információk, módszerek pedig a referensz-igények más csoportjaiban is közvetlenül hasznosíthatók (pl. vetélkedők feladatai, életrajzi adatok keresése, műsorajánlás). Vagyis az esetleges – a közalkalmazotti törvényben biztosított, illetve annak alapján adható – kutatónap, kutatóidő közvetlenül visszatérül a tájékoztatásban, a gyarapításban, a feltárásban, aztán a rendezvények szervezésében, a könyvtári tanórákon stb.

A publikációk (a könyvtár kiadásában vagy más fórumokon) a megye, a régió, az ország szellemi életében való jelenlét fontos bizonyítékai, ezáltal jelentékeny mértékben hozzájárulnak az adott könyvtár, a könyvtárosok és általában a könyvtárak társadalmi presztízsének emeléséhez, ma már ritkán használt, de azért most is időszerű kifejezéssel: rangemeléséhez.

*

Még egyszer visszautalva a címre, befejezésül arról kellene szólnom, hogy a kiadói tevékenység terén milyen tennivalóink lennének a közeli és távolabbi jövőben. Bizonyára sok-sok gondolat tolul előtérbe; ezek közül véleményem szerint – ismétlem: véleményem szerint – az alábbiakat célszerű kiragadni.

Hogy a kiadói tevékenység valóban és még inkább elősegítse az alapfunkciók jobb ellátását, szükséges a tényleges igények fokozottabb figyelembe vétele, mindenekelőtt a tematikai bővítés. A gazdasági és politikai mozgásokra, a jogszabályok, a jogviszonyok változásaira érzékenyebben kellene reagálni, de alapvető tájékoztatási segédletek hiányoznak az ún. humán szférában, valamint a természettudományos és egészségügyi ismeretterjesztésben is.

A helyismereti publikációk között feltétlenül nagyobb helyet követelnek az ún. köznapi, gyakorlati információk. Megfontolandó az is, hogy az önkormányzati könyvtárak miként segíthetik a nemzeti alaptanterv vonatkozó – vagyis a lokális információknak a tananyagba való beépítését szorgalmazó – előírásainak, követelményeinek végrehajtását: pl. tantárgyi ajánló jegyzékekkel, olvasókönyvekkel, megfelelő adattárakkal.

Nagyon jó volna, ha a könyvtártörténeti tanulmányok, forráskiadványok száma is emelkedne, és ezek közzététele nem lenne alkalmi jellegű. Nem lehet eléggé hangsúlyozni: minden szakmának, hivatásnak – így a miénknek is – kötelessége saját múltjának megismerése, ez pedig elképzelhetetlen könyvtártörténeti kutatások, közlemények nélkül. Szabad legyen megjegyeznem: mindazok, akik az oktatásból és részben a kutatásból is ki akarják rekeszteni ezt a témakört, nem gondolnak arra, hogy a könyvtártörténeti ismeretek hiányában elveszíthetjük saját múltunkat és ezzel önbecsülésünk egyik pótolhatatlan forrását is.

Az utóbbi évek hullámvölgye után előre kellene lépni a könyvtártudományi kutatások terén is. Ebbe a nagyobb önkormányzati – főként a megyei és fővárosi – könyvtárak szervesen bekapcsolódhatnak, meghatározott témákban: pl. könyvtár- és olvasásszociológia, könyvtárhasználati vizsgálatok, hatáselemzés, gyermekek olvasóvá nevelése, időskorúakkal való foglalkozás stb.

A kiadványprogram továbbfejlesztésében szerepe lehet a megyei könyvtárak szorosabb együttműködésének. A kölcsönös érdekeken alapuló összefogás, a közös feladatvállalás, a tevékenység összehangolása komoly előnyöket rejt magában, s ennek kiaknázáshoz nem kell más, mint jó szándék és kitartás. E tekintetben példaértékű lehet az alföldi megyék közös akciója egy regionális adatbázis létrehozására, amelynek egyik előmunkálataként nemrég jelent meg az *Ezer írás az Alföldről* című annotált ajánló bibliográfia.

Elkerülhetetlen a módszertani megújulás. Ma már mindennapi valóság nálunk is, hogy a számítógép, a videó és a multimédiák a szétsugárzó tájékoztatás, tágabban a kiadványozás új, technikailag merőben másfajta lehetőségeit kínálják. Erről a szanazúgi összejövetelen szintén hallhattunk, ezért itt éppen csak utalni akartam a jelenségre.

Feltétlenül indokolt a publikációs tevékenységet végző vagy abban részt venni óhajtó könyvtárosok képzésének, továbbképzésének fejlesztése. Már több felsőoktatási intézmény kísérletezik kutatásmódszertani ismeretek oktatásával, s van példa a kiadványszerkesztéssel, újabban a szö-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

vegszerkesztéssel és más médiák alkalmazásával kapcsolatos tudnivalók közlésére is. A rendszeres továbbképzésnek szintén meg kellene teremteni a lehetőségét és fórumát – legalább regionális keretekben. Sajnálatos, hogy a könyvtári ismeretekből jelenleg nem lehet tudományos fokozatot szerezni, mert a PhD pályázatot egyelőre elutasították. Mindazonáltal más tudományterületeken – történelem, nyelvészet, irodalomtudomány, számítástechnika stb. – a könyvtárosok is elnyerhetik ezt a címet.

Ha igaz – akár csak részben is –, amit a publikálás előnyeiről az imént mondottam, akkor méltán és joggal várható el, hogy ennek a munkának a könyvtáron belül és kívül is legyen kellő elismertsége, ha úgy tetszik: rangja, becsülete. Szerencsére sokfelé kedvezően változott a helyzet, de azért ne áltassuk magunkat azzal, hogy minden rendben van. Például még ma is gyakran előfordul, hogy ingyen vagy rendkívül csekély tiszteletdíj fejében végzünk külső megbízásra bibliográfiai vagy indexelési munkát, szinte fillérekért adunk tanulmányokat, recenziókat folyóiratoknak, napilapoknak stb.

Sokat lendítene a könyvtárak publikációs tevékenységén, ha a kiadványoknak kiterjedtebb és érdemibb kritikai visszhangja lenne. Egy-egy ismertetés, figyelemfelkeltő ajánlás még csakcsak megjelenik a könyvtárak könyveiről, az elemző bírálat viszont nagyon ritka; talán a könyvtári szaksajtó járhatna elől jó példával.

Érdemes volna egyszer alaposabban szemügyre venni a könyvtári kiadványok terjesztését és propagandáját is: vajon eljutnak-e a potenciális használókhoz, a többi könyvtárba, a kutatóhelyekre, az érdeklődő olvasókhoz; vajon megszervezhető-e és ha igen, milyen hányadban a gazdaságos előállításuk és forgalmazásuk; s így tovább.

A mostani kísérlet is erősítette azt a régi meggyőződésemet, hogy jó lenne felújítani valamilyen formában a hetvenes-nyolcvanas évek egy ideig sikeres együttműködését és biztosítani a könyvtári kiadványok folyamatos, hiánytalan nyilvántartását. Kétféle módon is el tudnám képzelni a megoldást. Az egyik variáció: valamelyik könyvtár – mondjuk a KMK centrális helyzetben levő szakkönyvtára – magára vállalja, hogy a könyvtárak által beküldött példányokat összegyűjti, regisztrálja és a jegyzéket időnként közreadja. A másik: a könyvtárak csak a bibliográfiai leírásokat közlik a szóban forgó könyvtárral, ahol azok megtekinthetők vagy ahonnan számítógépen át lehívhatók. Addig is, amíg ez az álom megvalósul, a mostani, nyári felmérés adatai a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtárban hozzáférhetők, azokat kinek-kinek rendelkezésére bocsátjuk, kivonatosan vagy akár fénymásolatban is.

VÁLLALKOZÓI INFORMÁCIÓS PROJEKT címmel a Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola könyvtár-informatikai tanszéke Téglási Ágnes szerkesztésében közreadta hasonló című továbbképző tanfolyamának záródolgozatait. A főiskolán 1994 óta folyik üzleti, vállalkozói információs képzés 120 órában. A képzés során a hallgatók megismerkednek a vállalkozói ismeretekkel, a vállalkozói információs forrásokkal és szolgáltatásokkal, a menedzsment és a marketing alapjaival, s sor kerül a tanulók információtechnikai készségeinek fejlesztésére, s az angol szaknyelvi ismereteik elmélyítésére is. Az összeállítást Tóth Gyula tanszékvezető előszava indítja, majd Téglási Ágnes ismerteti a képzést. Molnárné Mezei Melinda összefoglalása a vállalkozói információs projektet mutatja be, míg a többi szakdolgozat önkormányzati könyvtárakban kialakítható üzleti információs szolgáltatások tervét tartalmazza.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A magyarországi irodalomolvasás alakulása a politikai rendszerváltás után*

Kamarás István

Öt év az olvasás, az ízlés, az irodalom–olvasó kapcsolat történetében nagyon kis idő ahhoz, hogy lényeges változást feltételezhessünk. Még az egyének esetében is érvényes ez, hát még társadalmi szinten, ahol az egyéni különbségek kiegyenlítik egymás. Egy ilyen, a demokratizálódás irányában történő, a „puha diktatúrából" a demokráciába történő átlépést jelentő politikai változás nem is okozhat döntő változást sem az attitűdökben, sem a szokásokban, sem az ízlésben. A kérdés az, ha történt, miben történt változás, és ez hogyan érinti az irodalom esélyét, presztízsét, fogadtatását és befogadását. Úgy tűnik, a kérdésekre *Gereben Ferenc* segítségével[1] egyszerű válasz adható: a rendszerváltást követő fél évtizedben folytatódott a már azelőtt 5-10 évvel megkezdődött folyamat: romlottak az olvasás, s ezen belül is az irodalomolvasás pozíciói, s ennek eredményeképpen a magyar olvasók kevesebben, kevesebbet és gyengébb minőségűt olvasnak, miközben a rendszerváltozással határozottan bővült az olvasmánykínálat. Mégis érdemesnek tartom a madártávlatból a földre ereszkedni, még akkor is, ha ott a fától nem mindig adódik megfelelő rálátás az erdőre. Természetesen legalább ennyire indokolt még magasabbról vizsgálni a jelenséget, hiszen jó néhány változás nemzetközi méretű. Örvendeztünk, hogy a magyar diákok szövegértése javult a nemzetközi mezőnyben, ám kiderült ennek az az oka, hogy az előttünk állók teljesítménye romlott, miközben kisebb mértékben a magyar diákoké is régebbi teljesítményéhez képest, feltehetően elsősorban a csak a jobb agyféltekét igénybe vevő tévézés, videózás és számítógép-használat miatt.[2]

Motivációk

Az irodalommal és az adott olvasmánnyal kapcsolatos viselkedésünket befolyásoló tényezők, a *motivációk* egy része másfajta szerepekben való viselkedésünket is irányíthatja, másik része tipikusan *olvasói szerepünkben* motivál. A „mozgatás" különféle erősségű, irányú és hatású lehet. A „mozgatók" között lehetnek alkalmi és visszatérő (állandó) motivációk, lehetnek kifejezetten esztétikai természetű és egyéb mozgatók. A motívumok között szerepelnek külsők, köztük is ránk kényszerítettek és általunk választottak, valamint belsők, köztük is belénk programozottak

* Az 1995. évi budapesti **Crisis in Humanities?** c. konferencián elhangzott előadás.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

(ösztönösek) és bensővé válók. 1989-90 óta nyilvánvalóan kevesebb erőszakkal ösztökélő és több ösztönös és választott motívummal kell számolni, kérdés, nőtt-e a választék, s azon belül a közvetlen, az irodalomolvasást erősítő mozgató. Amennyiben az „érdek" szót jóval tágabb értelemben használjuk, mint az „önérdek" vagy az „anyagi érdek", mindegyik fajta motívum azonosítható az érdekkel. A legjelentősebb motívumnak egzisztenciális érdekeltségünket tekinthetjük, amikor alapvetően érdekünk egy mű elolvasása, mert alapvető, „életbe vágó" kérdésben várunk eligazítást. Több jel mutat arra, hogy a fordulat óta az irodalomolvasás ritkábban jelenik meg egzisztenciális érdekeltségként, s gyakrabban kapcsolódik vagy éppen nem kapcsolódik partikulárisabb érdekekhez.

Irodalmon kívüli motivációk

Mivel az irodalmi „hogyan" mindig valamiféle nem irodalmi „mit"-tel kapaszkodik össze, aligalig választhatók szét az irodalmi és nem irodalmi motívumok. Kívánhatunk, akarhatunk olvasni valamit a fáraókról, a homoszexualitásról, a hatalom természetrajzáról vagy az isteneshségről, és ez a valami éppenséggel lehet egy regény is. Más esetben tudatosan választhatok erre a célra irodalmi művet, világosan látva, hogy ez a szöveg a számunkra érdekes témának az irodalmi (és nem szakmai) megközelítése. Az első esetben az irodalmi olvasmány helyettesít, a másodikban kiegészít ismeretközlő olvasmányt. Így beszélhetünk a politikai, a lélektani, a szociológiai, a vallási és egyéb témák iránti érdeklődésről mint mozgatókról.

Igaza van *Monostori Imré*nek, a diktatúrában felfokozott érdeklődés mutatkozott az irodalom, kiváltképp a kortárs, s azon belül is a magyar irodalom mint helyettesítő olvasmány iránt. Hátha kimondatik vagy kihámozható a műből olyan politikai üzenet, gesztus, bátorítás a fennálló rendszer ideológiájával szemben, ami a politika nyelvén nyilvánosan nem fogalmazható meg.[3]

Komoly szerepet kaphat az irodalmi olvasmány a mindennapi élet pragmatikus szférájában, és ez a szféra az olvasás befolyásolásában. Az irodalmi mű csökkentheti az ismerethiányt, és szolgálhat használati utasításként praktikus célt. Az irodalom segíthet a mindennapi élet rutinjának kialakításában, és segíthet általában a szocializációban (nem annyira az elsődleges, mint a másodlagos szocializációban) olyan területeken, mint az emberismeret, a kapcsolatteremtés, férfi és női szerepek, nemi és szerelmi élet, konfliktusmegoldás. Ma már eléggé ritka, hogy a mi világunkban valaki regényekből meríti – merőben praktikus céllal – a szexuális felvilágosítást, ugyanakkor az emberi érintkezés sokféle trükkjét merítheti irodalmi művekből a „haszonelvű", de még az emelkedettebb célokkal olvasó is. Másfelől az irodalom továbbra is nagyon komoly szerepet játszhat a szexuális felvilágosításban (és másféle felvilágosításban) egy másik szinten, hiszen sokkal többet tudhat és mondhat a nemiségről vagy a szerelemről, mint a szexológia és a pszichológia, amelyek gyakran merítenek ebből a tudásból. Mint ahogy a hatás is szinte mindig többrétegű, a motiváltság is lehet „többszólamú": nem zárja ki egymást a praktikum, a kellemesség és a metafizika.

Úgy tűnik számomra, hogy az irodalomnak ez a szerepe az elmúlt évtizedben folyamatosan csökkent, mert ha valaki egyáltalán olvasmányból óhajt tájékozódni, sokkal inkább nyúl a pragmatikusabb olvasmányok egyre bővülő választékához. Félő, hogy a többszólamú motiváltság ritkul.

Az irodalom olvasása a mindennapi élet szerves részeként kapcsolódhat a rutinvilághoz, és lehet maga az olvasás (az olvasmány világa) másik világok egyike, illetve hozzásegíthet más fajta másik világok (vallás, művészet, szerelem, filozófia) nyelvének és törvényeinek megismeréséhez. A másik világok másféle nyelvének megértéséhez az irodalom nyelve bizonyos tekintetben metanyelv – még akkor is, ha ezzel a tudással nem olvasható a kotta, a matematikai és a kémiai jelek –, mert ezen a nyelven érthetőbb az ünnep, a bensőséges kapcsolat, a transzcendencia, a szépség, a játék, a vallás és a filozófia nyelve. Kézenfekvő, hogy a másik világokban való jártasság egyszerre következménye és feltétele (mozgatója) az irodalomolvasásnak.[4]

Az erős diktatúra megpróbálta kiiktatni, a puha diktatúra csak korlátozni a másik világokat. Megfelelő filozófiai, vallási, spirituális, misztikus és ezoterikus művek hiányát részben irodalmi művek is pótolták. Most már egyrészt megjelenhetnek az eddig hiányzó művek, másrészt megjelenik a spirituális, a misztikus, az okkult lektűr változata is, amely az elmúlt évtizedekben elsősorban a sci-fi vagy a krimi álruhájában volt hozzá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

férhető. Dosztojevszkij, Hesse, Bulgakov, Pilinszky és társaik más világai helyettesítő szerepükben immár jóval kevesebb érdeklődésre tarthatnak számot.

Referencia-személyek

A motívumokat gyakran referencia-személyek vagy referencia-csoportok képviselik vagy közvetítik: mint szignifikáns mások. Elolvashatom a művet a rám nagy hatással lévő személy szakmai, politikai stb. tekintélye, de pusztán személye miatt is (mert bármit megteszek a kedvéért, mert ő tudja, mi a jó, vagy azért, mert az általa ajánlott könyvön keresztül szeretném még jobban megismerni őt). Olykor egy-egy személy hatása erősebb lehet az olvasói beállítódásnál, alkalmilag felfüggesztheti érvényességét, vagy esetleg végképpen módosíthat a beállítódáson. Kedves rokonunk, barátunk, szerelmünk vagy a minket hatalmába kerítő új eszmét képviselő karizmatikus személy kedvéért hajlandóak vagyunk egészen újfajta műveket is elolvasni. Kitüntetett referencia-személy lehet bármilyen híres és népszerű ember – légyen az illető köztársasági elnök, tévériporter, élsportoló, politikus vagy üzletember, olvasott vagy műveletlen – rajongói, tisztelői, hívei szemében, amikor irodalomról, írókról vagy olvasmányélményeikről nyilatkoznak.

Miért okozhatna e tekintetben változást egy politikai fordulat, pl. a rendszer megváltozása is, hacsak arra nem gondolunk, hogy író lett a köztársasági elnök, s íróból lett néhány pártvezér és vezető politikus is. Ezek a szerepek azonban pro és kontra szólhatnak műveik olvasása ellen. Változtak-e lényegesen személyes kapcsolataink, ez a kérdés. Ha a lakosság nagy részében nem is, de például az értelmiség körében sokakat fordított szembe a pártállás, és valószínűnek tűnik, hogy valamivel többen váltak versenytársakká, mint szövetségessé. Egy biztos: az irodalom, az olvasmányajánlás jóval ritkábban beszédtéma most, mint azelőtt.

Referencia-csoportok

Kitüntetett hovatartozásaink, a referencia-csoportok is nagy mértékben befolyásolhatják olvasmányválasztásainkat, valamint a kiválasztott olvasmány további sorsát. Általában több ilyen csoport befolyása ötvöződik választásainkban és döntéseinkben. Vannak közöttük az irodalom, az olvasás, egyes szerzők és művek körül szerveződő irodalmi referencia csoportok. Ezek egy része az irodalom hivatásosainak formális vagy informális csoportjai, másik része a „laikusoké", vagyis az érdeklődő, a „vájt fülű", az egyes lapoknak, irányzatoknak vagy íróknak elkötelezett olvasók szervezetei és szerveződései. Ebben a vonatkozásban lényegesen megnövekedett a szabadságtér. Sokféle irodalmi csoportosulás bontott zászlót. A fővárosban és egy-két nagyobb városban nyilvános – és ezért többeket a féllegálisnál vagy illegálisnál kevéssé vonzó – irodalmi találkahelyek is alakultak főleg könyvesboltokban, filmszínházakban, kávéházakban. Vonzáskörük azonban csupán egy-két ezres nagyságrendű, s szinte kizárólag a most már sokszínűségében pompázó és erősen megosztott kulturális elitre terjed ki.

Az olvasók többségét persze ezek a referencia-csoportok nem vagy alig befolyásolják, annál nagyobb szerepet játszik a család, a baráti társaság, a klub, a kávéházi társaság, a kisközösség, valamint az önbecsülést erősítő és a felemelkedés eszközéül tekintett társaság. Sokszor azért olvasunk bizonyos szerzőket és műveket, hogy ne lógjunk ki onnan, ahová tartozunk, vagy ahová befogadtak minket, illetve azért, hogy abba a körbe (az iskolázottak, a műveltek, az elit, az olvasottak, az értelmiségiek, az irodalmi világ, a modern felfogásúak, a szalon, a klub stb.) tartozhassunk, ahová szeretnénk. Hogy az irodalomolvasást kedvezően befolyásoló referencia csoportok szerepe nő vagy csökken, az attól függ, hogy mennyiben töltik be ezt a szerepet majd a szabadság kis körei. Bizonyos jelek arra mutatnak, hogy e tekintetben sem lehetnek vérmes reményeink, hiszen jó néhány kulturális vagy tágabb értelemben közéleti közösség vagy csoport mozdult el a politizálás, tagságuk egy része pedig a vállalkozás irányába.

Jelentős hatású referencia-csoport lehet olyan alkalmi csoport, ahol a közös élmény egyik vagy fő forrása irodalmi mű. Ilyen keretet jelenthet az önismereti kör, a pszichohigiénés kurzus, a szenvedélybetegek csoportos biblioterápiája, a lelkigyakorlat vagy az olvasótábor, ahol tudatosan megtervezve vagy spontán jöhetnek létre irodalmi mű köré szerveződő közös élmények. Az

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

olvasók többsége persze nem igen kerül ilyen csoportokba, de gyakrabban szerepelhet alkalmi referencia-csoportként egy kórterem társasága vagy a katonatársak szűkebb csoportja. Semmi jel nem mutat arra, hogy e téren könyvelhessünk el pozitív irányú változást. Van egy terület, ahol viszont radikális a változás: megszakadtak az olvasómozgalmak, igen megritkultak az olvasási versenyek, a múlt ködébe veszett a szocialista brigádmozgalom.

Mivel a szocialista brigádmozgalom mint a human relation szocialista változata a puha diktatúra és a finomabb manipuláció jellegzetes és olvasástörténeti jelentőségű képződménye volt, érdemes e tárgyban egy kis kitérőt tenni. A részben aufklärista, részben manipuláló olvasómozgalmak számára elsősorban a szocialista brigádok voltak megnyerhetők, mivel itt az anyagi érdekeltség is szerepet játszott a „kulturális vállalások" teljesítésében. A kulturális „vállalás" eléggé gyakran irodalmi művek megvásárlása, elolvasása és megvitatása volt. Így aztán több ezren olvastak el nemcsak szovjet, „szocialista", „szocialista realista" vagy haladó irodalmat, hanem, szép számmal remekműveket is. A hetvenes-nyolcvanas években ugyanis szovjet irodalom címén *Bulgakov, Ajtmatov, Okudzsava, Paszternák*, „szocialista realizmus" vagy munkásirodalom címén pedig *Fejes, Sánta, Kertész, Galgóczi* és *Sarkadi* regényeit is „felvállalhatták". Természetesen ennek ellenére erőszaktétel és manipuláció volt ez, beavatkozás az olvasó személyes ügyeibe. Az olvasmányokhoz fűződő kérdések legtöbbje tényekre, adatokra és a cselekményre vonatkozott. A „vállalás" azonban nem mindig jelentett kötelező olvasmányt, meglehetősen nagy volt a könyvtárosok, elsősorban az üzemi szakszervezeti könyvtárosok mozgástere, akik sok esetben változtatták a kampányt dialógussá, s ajánlottak személyre szabott műveket, s nem egyszer saját kezdeményezésekkel álltak elő. Így történt, hogy a nyolcvanas évek elején az összes jászberényi szocialista brigád tagja elolvasta *Örkény Mindig van remény* című novelláját[5], amelyet aztán közösen értelmeztek is. Csakhogy a legremekebb művek és a legjobb szándékok ellenére is ezeknek a történéseknek a kontextusa az olvasók részéről érdekvezérelt, a kultúrpolitika részéről pedig manipulatív volt. Sokan világosan látták ezt, s így mentek bele a játékba. Jó néhány brigád gondosan kiszámolta, hány könyvet érdemes venniük, hogy a szocialista brigád címért járó juttatás nyereséges legyen számukra. Mindennek ellenére okunk van feltételezni, hogy ezrek és ezrek vagy túltették magukat a körülményeken, vagy egyszerűen befeledkeztek a remekművekbe. Mégsem siratnám és hiányolnám a szelíd erőszak jegyében fogant szocialista ízlésformáló mozgalmak, a *Kell a jó könyv, Könyv és Ifjúság, Játék és Vallomás, József Attila Olvasómozgalom* akcióit.[6] Még akkor sem, ha nyilvánvalóan űr tátong a helyükön, s nehéz lesz olyan okos, szellemes, kreatív és személyiséget gazdagító társas-játékot kitalálni, amelyben teljesen önként vehetünk részt, amely nem idéz fel bennünk, ha nem is kifejezetten rossz, de furcsa emlékeket.

Sajátos, de gyakori, ezért külön tárgyalandó eset az iskolai irodalomoktatás színhelye és kerete: ez ma legtöbb esetben az osztály, illetve az irodalom óra. A tanulók egy része kényszerként éli meg, másoknak lehet kedvenc tárgya. A tanulók egy része maradhat közönség (vagy még ez sem: viselkedésével jelezheti, csak fizikailag van jelen), mások aktív résztvevőként elit csoportot, irodalmi közösséget alakíthatnak ki, vagy a tanár vagy egy, esetleg a tanárnál is kompetensebbnek tekintett diák körül. Ha nem is túl gyakran, de egy-egy órán vagy órák sorozatán kialakulhat a közös élmény mint referencia-élmény, s az irodalomóra közönségből valamiféle irodalmi közösség, amely referencia-csoportként működhet. Az ilyen még nagyon ritka, s ezen a fronton sem várható hamarosan győzedelmes áttörés. A helyi tantervek szerint egyéni arculattal működő iskola mint elvi lehetőség adott, ám megvalósulásához még sok feltétel hiányzik: diákhoz, irodalomhoz és pedagógiai kommunikációhoz egyaránt értő tanárok, valamint az irodalomolvasásnak kedvező légkörű és értékrendű iskola, család, mikro- és makrokörnyezetben megváltozott attitűdű diákok.

Sajátos referencia-csoport lehet a vallási gyülekezet, a liturgián résztvevők együttese és a vallási kisközösségek. Közönség és közössége is lehetnek a művészetnek, az irodalomnak. A fő szervező erő ez esetben a vallás, ám majdnem mindegyik vallás és felekezet liturgiájában fontos szerepet játszik az irodalom is, hiszen a szakrális szövegek többsége irodalmi szöveg. Nem egyszer – kevésbé a liturgiák, mint a paraliturgiák keretében – nem kifejezetten szakrális művek is elhangzanak. Legtöbbször csak illusztrációként, alárendelve a vallási céloknak, mégis éppen ek-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kor emelkedik az irodalom – főképpen a művészetben nem túlságosan jártas hívek számára – a szent szövegek szintjére.

Mint vallászociológiával is foglalkozó szakember sem tapasztaltam e téren lényeges változást, ha csak azt nem, mintha az irodalmat gyakrabban képviselné a „vallásos" (illetve a „katolikus", „protestáns") és a „nemzeti" irodalom.

Az irodalom olvasóját mozgató, befolyásoló referencia-csoportok között vannak olyanok, amelyek viszonylag homogének egy-egy irányzat, író vagy mű értelmezésében. Ezekben viszonylagos megegyezés születhet az irányzat, az életmű vagy az adott mű „igazságában", ezért értelmező csoportoknak vagy éppen értelmező közösségeknek is nevezhetjük őket. Az elutasításban sokkal hamarább létrejöhet összhang, mint az értékelésben, az értelmezésben pedig mindig csak valamiféle „közös nevező", még az irányzatban, szerzőben vagy műben fanatikusan (és dogmatikusan) hívők „szektáiban" is. Míg az egyéb referencia-csoportok eléggé ritkán, ezek sokkal inkább kizárhatják egymást. A csaknem mindig többféle referencia-csoporthoz is tartozó olvasó kerülhet konfliktusos helyzetbe a különféle irányú befolyások miatt. Jóval nagyobb esélye van annak, hogy létrejön a különféle hatások kompromisszuma az olvasóban, mint annak, hogy „két urat szolgálva" egyszerre kétféle értékrendet képviselő értelmező közösséghez tartozzon. (Például nehezen képzelhető el, hogy valaki párhuzamosan tagja a Sinka-körnek és a Hamvas-körnek, az Esterházy-rajongók és a Sütő-rajongók körének. Nem arról van tehát szó, hogy valaki nem kedvelheti egyszerre Esterházyt és Sütő műveit, hanem arról, hogy aligha elképzelhető az irányukban elkötelezett olvasók közösségében való párhuzamos részvétel.)

E téren szembetűnő a változás, mert valamelyest megszaporodtak, legalizálódtak és intézményesültek is ezek a csoportok. Jó néhányuknak lapja is van, s manapság egy-egy lap vagy folyóirat sokkal inkább jelenít meg olvasói számára valamilyen referencia-csoportot (sokszor éppen ellentáborral szembenálló tábort) mint azelőtt. A nem irodalmi lapok többsége nem igen válhat irodalmi referencia-tényezővé és motivációvá, mert irodalmi műveket nem vagy csak ritkán, irodalommal foglalkozó írásokat (nekrológ, riport, ismertetés, kritika) eléggé vagy nagyon ritkán kínálnak. Az 1995-ös számokból vett minták alapján az irányzatosság eléggé szembetűnő, hiszen a *Magyar Narancs*ot C. Bukowski prózája (Egy vén kujon feljegyzései) és T. Konwiczki, J. Le Garré, J. Gerwood, R. Rigby, R. Peters, T. Burchardt, S. Hawke műveinek ismertetése, a Munkáspárt lapját, a *Szabadság*ot Nagy L. prózája és Váczi M., Baranyi F., Györe I. és Balázs B. versei, az *Új Magyarország*ot Illyés Gy. verse, Páskándi-nekrológ, Márairól, Csoóriról, Pilinszkyről, Mózsi F.-ről szóló tanulmányok, valamint Kundera, Moldova Gy. és Vonnegut művinek ismeretései, a *Beszélő*t Tar, Eörsi, Majoros S., Parti Nagy, Garaczi, Petri, Tandori művei, valamint C. Fuentes, J. Kublanovszkij, Brodszkij, Gombrowicz, Eörsi és Turgenyev művek ismertetései, a *Hitel*t nagyon sok irodalmi anyag és legtöbbször Csoóri S., Ágh I., Kalász M. és Szepesi A. versei, Mezei B., Simonffy A. és Szakonyi K. prózái, valamint Márai S., Juhász F., Tornai J., Jékely Z., Sütő A., Gion N., Baka I., Kabdebo T., Nagy L., Kertész I. és Esterházy P. műveinek ismertetései különböztetik meg laptársaiktól. De ez még semmi, mondhatnánk, mert ugyanezt tapasztaljuk a katolikus lapok körében is. A tizenéveseknek kiadott *Zászlónk*, az ifjúsági *Igen*, a hetilap *Új Ember*, valamint az irodalmi anyagot is közreadó *Jel, Vigilia* és *Pannonhalmi Szemle* c. folyóiratokban megjelenő szerzők egymást át nem fedő halmazok, s alig van átfedés az ismertetett művekben.

Irodalomközvetítő intézmények

Ez esetben kettőre, a különleges helyet elfoglaló könyvtárra és könyvkereskedelemre (azelőtt „könyvterjesztést" írtam volna) szorítkozom.[7] Mindkettő olvasmányt kínál, irodalmat is, az egyik kulturális közszolgáltatás, a másik (ma már egyértelműen) kereskedelmi szolgáltatás keretében. Egyiknek sem feltétlenül szívügye az irodalom vagy az értékes irodalom. Jelentősen motiválhatja az olvasót már maga a kínálat: terjedelmével és struktúrájával. A könyvtárban ez (ha csak nem akadályozza rosszabbodó gazdasági helyzet) egyre bővül, a boltban állandóan változik. Befolyásolhatja és irányíthatja az olvasót a közvetítő szakember (a könyvtáros és az eladó), személyesen vagy eszközeivel (katalógus, prospektus, ajánló bibliográfia), átadhatja az alapszövegen kívül az értelmezést vagy különböző értelmezéseket, vagy a tájékozódást és befogadást elősegítő irodalomtörténeti és irodalomelméleti műve-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ket. Elsősorban persze a könyvtárosnak, de a kereskedőnek is dilemmája az, hogyan képviselje egyszerre a közvetített művészi értéket és az olvasó érdekeit, személyiségét, szabadságát). Másféleképpen motivál a hivatásos közvetítő, ha az olvasóra, és másképpen, ha a műre összpontosít, ha elsősorban az olvasó ízlését tartja tiszteletben, és ha az olvasó személyiségének tiszteletben tartása mellett megpróbálja ízlését fejleszteni.

A rendszerváltás következtében a többé-kevésbé szocialista könyvterjesztésből többé-kevésbé kapitalista (tőkehiányos és alulfejlett infrastruktúrájú) könyvkereskedelem lett. Mint *Lőrincz Judit*[8] is megállapítja: a központi engedélyezés kiiktatása, a választék bővülése nyitotta a társadalmat, a nyitottabb társadalom pedig bátorította a többszólamúságot. A könyvszakma más szempontból is felemásan alakult. A könyvkiadás egyenetlen minőségéhez képest is alacsony (még az azelőttihez képest is alacsonyabb) a terjesztés kulturáltsága. Az utcai terjesztők és a könyvesboltok versenyében a vásárló a vesztes. A ponyváról főleg ponyvát árulás magát a könyvet devalválva, ugyanis az utcai, aluljárói kereskedelem uralkodó kontextusa a szexkönyv, a pornó, a politikai kalandregény vagy botránykönyv, a horror, az okkultizmus képében megjelenő kvázi-kultúra. Hatalmas és szinte feldolgozhatatlan könyv-dömping jelent meg bizonyos témakörökben: 1956, ötvenes évek, ÁVH, Erdély, Isten, okkultizmus, jóga. A telítődés következtében az átlagolvasó számára a harmadik könyv már unalmasnak hat bármelyik témában, pedig lehet, hogy az ötödik és a hatodik lenne a legjobb vagy az egyetlen elfogadható. Mivel a többféle, de kisebb példányszámú könyvek eléggé hamar megjelennek olcsóbban is, a nem túl szenvedélyes olvasó kivár, s gyakran lemarad a neki szóló olvasmányról. A vásárlók legnagyobb szegmensét jelentő értelmiségiek és szellemi középréteg elszegényedik, és ezt a kiesést nem ellensúlyozza a tanulók, a magukat továbbképzők és átképzők könyvekre utalt csoportja, különben is a könyvek ez esetben túlnyomórészt ismeretközlő művek.

Annak ellenére, hogy a közművelődési könyvtár igazából sosem vált ízig-vérig szocialista könyvtárrá, mert hamar megfertőződött a public library eszméjével, a rendszerváltás óta felerősödött a már korábban megkezdődött folyamat, amelynek lényege, hogy a humanista-nevelő felfogás esztétikai szempontú értékkonzervativizmusán túllépő, a használóra orientált, liberális szolgáltató könyvtár.[9] „Kezdetben mindenbe bele kívántunk szólni, világnézetbe, gondolkodásba, később már »csak« az ízlésbe. Állománnyal, feltárással, ajánlással sokat foglalkoztunk azon, hogy akkor is »átsegítsük a vakot a túloldalra«, ha nem is akar átmenni" – jellemzi az „átkos" és a sok könyvtárosnak még mindig kedves közelmúltat *Havas Katalin*.[10] Az új könyvtári idea jegyében a szellemi javak elosztása helyébe egyre inkább a közvetítés, a moralizáló, messianisztikus, küldetéstudatú ízlésformálás helyébe az együttműködés etikája és a filozófiai, politikai, vallási és ideológiai értelemben vett semlegesség lép. Úgy vélem, az érték-szempont – mintegy megszüntetve-megőrződve – továbbra is szerepet játszik közkönyvtárainkban, például a családi könyvtárak esetében, ahol – mint erre Havas Katalin is felhívja a figyelmet – Ken Follet Flaubert, Robin Cook pedig Camus mellől kerül a helyére: a „szerelmes", a „krimi", a „kaland" polcra, immár nem kompromittálva az ábécé rendben szomszéd remekíró társait.[11] Az ember azt hinné, hogy az egyre dráguló könyvárak és a még mindig elsöpréssel fenyegető könyvlavina elől az olvasó a könyvtárba menekül, de nem egészen így van. Az olvasás romló pozíciói miatt sem nőtt a 90-es években a beiratkozott olvasók és a könyvtárlátogatók száma, igaz, nem is csökkent, az 1985-ben még 4644 közkönyvtári szolgáltató hely pedig – megszűnő üzemi, szakszervezeti könyvtárak miatt – 1991-re 3987-re csökkent.[12]

Az irodalomolvasói beállítódás

A sokféle mozgató olvasói (irodalomolvasói) beállítódássá (attitűddé, magatartássá) áll össze, amelynek része az esztétikai érzék (amely többek szerint részben örökölt tulajdonságunk), az ízlés (és ez nem csupán érzés, hiszen ízlésítéletről is beszélünk), az olvasottság (amely nemcsak befogadott és felidézhető szövegek tára, hanem részben a tudattalanba süllyedt, részben tudatosítható olvasmányélmények alakzata), irodalmi nyelvek (konvenciók) ismerete, valamint az olvasói stratégia, amely tudatos elképzelés arról, hogy mit jelent számomra az irodalom és az adott olvasmány, hogy mit is akarok vele kezdeni. Változtak-e azóta az olvasói beállítódások? Nyilvánvaló, hogy egy olyan értékrend, amelyben a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szépség vagy a transzcendens kulcsszerepet játszik, másféle hatást gyakorol az olvasói beállítódásra, mint egy olyan, amelyben a biztonság, a hasznosság és a célirányosság a kulcsértékek. Márpedig a szépségnek és a transzcendenciának immár nincs hatósági akadálya. Csakhogy hátszele, kedvező klímája sincsen. Az értékátrendeződési folyamat fő iránya az anyagi javak és a politikai hatalom megszerzése, még a szegények és a hatalom nélküliek körében is.[13] Felértékelődik a kézzel fogható, az azonnal felhasználható. A főváros közművelődési könyvtárainak legkeresettebb művei – mint ezt *Bartos Éva* kimutatta – azt jelzik, hogy a 80-as évektől a hasznosság és a szórakozás igénye, valamint a kommersz felé fordulás vált meghatározóvá. 1990-91-ben a jelen és a közelmúlt felé fordulás, a dokumentum jellegű leleplező irodalom, a történelmi-politikai irodalom és a korábban tiltott szerzők kerültek az élre. A 90-es évek közepére a helyzet ismét változott: megint a lektűr a kedveltebb (és keresettebb mint valaha), és igen népszerűek a misztikus, a titokzatos, a földöntúli élményeket és az áltudományokat kínáló művek.[14] Mindez számomra azt jelenti, hogy a felszíni változások egyfelől rövid életűek, másfelől nem szüntetik meg a tartósabb vagy állandó motivációt: a szórakozást, a mese iránti igényt, a másik világokba átlépés varázsát.

Hogy a mellékesen olvasóból mikor válhat lényeges tényező, például véleményformáló vagy megrendelő, az nemcsak őrajta múlik, hanem elsősorban a társadalmi nyilvánosság mindenkori állapotán is, hiszen egyfelől ennek egyik alrendszereként él vagy vegetál az úgynevezett irodalmi élet, másfelől a társadalmi nyilvánosság megfelelő szintjén sokféle alkalom nyílhat arra, hogy írók, irodalomközvetítők és olvasók rendszeresen összetalálkozzanak. A mű szülője az író, az olvasó fogadja örökbe, mások meg egyenesen azt állítják, hogy a mű olvasás közben jön létre. Akár így van, akár úgy, hozzátehetjük, nemcsak az olvasás csendjében, hanem az olvasók közötti kommunikációban születik vagy áll talpra a mű. Természetesen nemcsak az olvasó történetének, ezen kívül még az irodalom társadalmi helyzetének, és természetesen magának a társadalomnak is alakítója ez a diskurzus.

Mekkora esélye van ennek a ma még és ma már jobbára hallgató vagy akadozó diskurzusnak? Mekkora esélyt sejtetnek a mai gyerekek és fiatalok olvasási szokásai? Csak kevéskét. A középiskolások körében egy évtized alatt ötszörösére nőtt a lektűrolvasás, s a kedvencek körét egyre jobban eluralják R. Cook, S. King, C. Kenneth könyvei.[15] A könyvtárosok azt tapasztalják, hogy a 12-14 éves korosztály könyvtárba járó „jobbik felének" olvasmányai között nő az ismeretközlő és a felnőtteknek való szépirodalom aránya, ám az utóbbiak szinte kizárólag olcsóbb szerelmes regények és a gyengébb sci-fik. Olvasmányaik tükrében infantilisek és koravének egyszerre.[16] „A kaland és a harc mellett egyre nagyobb arányú az erőszak és a kegyetlenség, nő a félelem, a szorongás" – állapítja meg a 10-14 évesek olvasási igényeit vizsgáló *Pápainé Kemenczei Judit*.[17] „A 10-18 évesek gyenge szóbeli megalapozottsága, a szó felkeltette képzelőerő elsivárosodása miatt a műalkotások nyelve idegen, az olvasás fárasztó tevékenységgé válik, képtelen felkelteni a tanulók érdeklődését, miközben a videó és számítógépes játékok erőfeszítések nélkül elégítik ki az ember ősi, mese iránti igényét. Lassan kialakul a Fahrenheit-effektus: az ember lemond az olvasásról" – tudósít *Balatoni Teréz*.[18] A kísértő, a rossz irányba mozgató nyilvánvalóan nem a tévé, a videó, a számítókép és a CD-ROM, annál is inkább, mert a kutatások bizonyítják, hogy a látás nyelvének értő ismerete más nyelvek értő ismeretét is kedvezően befolyásolja.[19]

Ami a Fahrenheit-effektust illeti, lehetséges, hogy a helyzet talán még rosszabb is, hiszen itt és most nem a hatóság, a politikai hatalom akadályozza az olvasást, és az olvasást elősegítő diskurzust, hanem sok más egyéb. Másfelől az is lehetséges, hogy helyzetünk semmivel sem rosszabb, mint ahogy Bradbury és Truffaut láttatta. „Változások, vagy a tradíció széttörése?", teszi fel a kérdést *Nagy Attila*. Úgy vélem, mindkettő. Nagy A. úgy véli, hogy *„a politikai szélsőségekkel és a növekvő médiamanipulációval szemben csakis a pedagógusok és a könyvtárosok, tehát az organikus értelmiségiek segítségével közvetített kulturális tradíció adhat belső biztosítékokat"*.[20] Kérdés, a tradíció melyik elemére gondol, hiszen ennek egyaránt részét képezi a „nem írok, nem olvasok, mert magyar nemes vagyok" és a múlt század végére már a legiskolázottabb felekezetet képező magyar zsidóság, az agrárszocialista olvasókörök és az olvasómozgalomban résztvevő szocialista brigádok, Eötvös József és Szabó Ervin, vitéz Somogyvári Gyula és Fejes Endre, Jókai Mór és Jókai Anna, Németh László

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

és P. Howard, továbbá ezek legkülönbözőbb értelmezései. A változás nemcsak azt jelenti, hogy a léghajó kosarából kidobáljuk a könyveket, hanem szelekciót, újraértelmezést és tanulási folyamatot is. Tény és való, hogy jelenleg az „új tantárgyak" kiszorítják az irodalmat, de még nagyon az elején tartunk ennek a változásnak, ami alakulhat oly módon is, hogy a változások újra olvasást indukálhatnak. Ebben a folyamatban a polgár legalább olyan fontos animáló tényező lehet, mint az „organikus értelmiség". Másfelől számomra úgy tűnik, nem is olyan könnyű leszokni a tradícióról, beleértve a könyvvásárlást és az irodalomolvasást is. Kétségkívül fele annyian sem jelennek meg a ma már az író-olvasó találkozókon, de a megjelenők között alig akadnak odavezényeltek, „álolvasók", a korántsem az irodalomra, hanem az íróra mint híres emberre, a botrányhősre, a politikai üzenetet hozó küldöttre kíváncsiskodók. A kétségkívül kevesebb között pedig ma sem ritka, az alapsokasághoz viszonyítva pedig nagyobb arányú az egzisztenciálisan érdekelt, a másik világokba átjáró, az egészre rálátni kívánó valódi olvasó.

Irodalom

1. GEREBEN Ferenc: Könyv, könyvtár, közönség. Bp. 1994. 251 l. Kézirat
2. NAGY Attila: Ablak a Demokrácia tér és az Olvasás utca sarkán. Előadás az IRA 1995. évi budapesti konferenciáján.
3. MONOSTORI Imre: A cserbenhagyott szépirodalom. Előadás az IRA 1995. évi budapesti konferenciáján.
4. Az irodalmon kívüli motivációról bővebben: KAMARÁS István: Az irodalom olvasója. Bp. 1994. Kézirat. 43 l.
5. KAMARÁS István: Mindig van remény. = 2000, 1993. 17.sz. 6.l.
6. KAMARÁS István: Mire pályázunk? Tények és vélemények az olvasómozgalmi pályázatokról. =Könyvtáros, 1984. 12.sz.
7. A többi közvetítő intézményről bővebben: KAMARÁS István: Az irodalom olvasója. Bp. 1994. Kézirat 43 l.
8. LŐRINCZ Judit: Az írásos kommunikációs rendszer változásai 1985 után (könyvtermés, periodikák, könyvtárak szerepmódosulása). Bp. 1995. Kézirat 36 l.
9. KATSÁNYI Sándor: Ideáink változásai. Előadás az OSZK 1991. évi budapesti olvasási konferenciáján.
10. HAVAS Katalin: Politikai és gazdasági változások hatása a könyvtárakra. Bp. 1995. Kézirat.
11. HAVAS Katalin: i.m.
12. LŐRINCZ Judit: i.m.
13. MONOSTORI Imre: i.m.
14. BARTOS Éva: Adalékok az olvasói érdeklődés alakulásához. Előadás az IRA 1995. évi budapesti konferenciáján.
15. NAGY Attila. i.m.
16. HARMAT József: 12-14 éves gyermekek olvasási szokásairól. Előadás az IRA 1995. évi budapesti konferenciáján.
17. PÁPAYNÉ KEMENCZEY Judit: Szívesen olvasnám (irodalmi érdeklődés- és ízlésvizsgálat 10-14 évesek körében). Előadás az IRA 1995. évi budapesti konferenciáján.
18. BALATONI Teréz: A Fahreinheit-effektus. Előadás az IRA 1995. évi budapesti konferenciáján.
19. KOVÁCS Katalin: Videó és olvasás. Előadás az IRA 1995. évi budapesti konferenciáján.
20. NAGY A.: i.m.

A VATIKÁN IS, A LUTHER-MÚZEUM IS él a digitalizálás lehetőségeivel. – A vatikáni könyvtárban 1994-ben kezdték meg a legértékesebb kéziratok digitalizálását; az 1995 nyarán (főleg amerikai tudósok részvételével) lebonyolított kísérlet során már 20 000 oldalnyi (jelentős részben színes illusztrációkat tartalmazó) anyag használhatóságát vizsgálták meg. – A wittenbergi Lutherhalle a reformátor halálának 450. évfordulójára 1996-ban CD-t ad ki a Luther-Archívum különleges dokumentumaiból; az archívum egyes részeit hamarosan az Interneten is hozzáférhetővé teszik.

(DBI-Pressespiegel, 1995. szept., okt.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

„Furcsa tíz év van mögöttünk..."

Könyvtárosok a változások viharában

Vidra Szabó Ferenc

Hogyan érzékelték a könyvtárosok az elmúlt évek változásait? A társadalomban lezajló történések hogyan hatottak a könyvtárak belső életére? Hogyan látják a közelebbi és távolabbi jövőt? – leginkább ezek a kérdések izgattak bennünket, amikor az OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központ 1984-ben lefolytatott könyvtáros-vizsgálatában[1] résztvevőknek tíz év elteltével levelet küldtünk, és arra kértük őket, hogy írják meg véleményüket, vegyék sorra tapasztalataikat, *értékeljék az elmúlt időszakot.*

Először a hajdani munkahelyükre címeztük levelünket, majd második fordulóként az akkori lakáscímükre. (A korábbi felmérés kérdőívein mindkét adat szerepelt.) Biztosak voltunk benne, hogy ennyi idő elteltével nagyon sok személyt nem találunk meg: elköltöztek, állást változtattak, esetleg meghaltak; abban is biztosak voltunk, hogy nagyon sokan a szemétkosárba dobják felkérésünket. 880 címünk volt, a két forduló során összesen 130 értékelhető válaszlevelet kaptunk, tehát a válaszadók aránya majdnem elérte a 15 százalékot. (A postai kérdezések során általában a 8-10 százalékos válaszadói arány már sikeresnek mondható.) A válaszadási hajlandóság azonban jelentős szóródást mutat az egyes könyvtártípusok között. A legalacsonyabb volt a részvételi arány a szakkönyvtárak dolgozóinál: a kiküldött levelekre csak 6 százaléknyi válasz érkezett. Viszonylag kevesen válaszoltak a szakszervezeti könyvtárakból is (12%), ám itt közrejátszhatott, hogy őket sikerült a legnehezebben utolérni, hiszen ezen a területen volt a legnagyobb a leépítés. A sort a megyei (17%), az iskolai és a felsőoktatási (18%), valamint a községi könyvtárak (19%) folytatják, míg a legmagasabb arányban (24%) a városi könyvtárakból érkezett válasz. Megállapításaink tehát legkevésbé az egykori szak- és szakszervezeti könyvtárak dolgozóinak véleményét tükrözik, és leginkább az önkormányzati, az iskolai és a felsőoktatási könyvtárakéit.

Hangsúlyoznunk kell azt is, hogy a kapott eredmények semmiképpen nem reprezentálják a könyvtárosok egészének véleményét, egyrészt az alacsony elemszám miatt, másrészt pedig azért, mert csak azokat kérdeztük meg, akik tíz évvel ezelőtt könyvtárban dolgoztak. Közülük 97 fő ma is aktív könyvtáros: tehát az alábbi dolgozatban *csaknem száz olyan személy véleményével találkozhatunk, akik több mint tíz éve a könyv-*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tári pályán vannak. Vagyis a szakma gerincét adó, a pályához leghűségesebb réteg reprezentánsai szólalnak meg, akik elsősorban a középgenerációhoz, illetve az idősebbek csoportjához tartoznak. A válaszadók átlagéletkora 48 év; zömük – 80 fő – 40 és 60 év közötti, 39 évesnél 22-én fiatalabbak, 60 fölött pedig 16 személyt találunk. (Hét válaszadóról nem derült ki az életkora.) Beosztás tekintetében is „felfelé húz" a mezőny, ugyanis tíz év alatt sokan kerültek vezetői beosztásba. Azok közül, akik jelenleg is könyvtárban dolgoznak, osztályvezetői beosztású 1984-ben a megkérdezettek 21 százaléka volt, jelenleg 24 százalék; igazgatói poszton az akkori 9 százalékkal szemben ma már 17 százalékuk van. Fel kell hívnunk a figyelmet jelen vizsgálatunk időpontjára is: a felkérő leveleket 1994 őszén postáztuk, tehát még előtte voltunk a nagy megrettenést kiváltó Bokros-csomagnak és közvetlen következményeinek, de már érezhető volt az elbizonytalanodás.

Várakozásainkkal ellentétben felkérésünkre nem érkezett egyetlen goromba válasz sem, pedig a több oldalról szorongatott, neurotizált dolgozó joggal háborodhatott volna fel azon, hogy miért zaklatják őt különböző körkérdésekkel – sőt néhányan kifejezetten örültek annak, hogy valaki még kíváncsi a véleményükre. *„Őszintén meglepett a KMK megkeresése, hiszen alig hihettem, hogy valamilyen szakmai szervezet valahol nyilvántartja még a nevemet* – írta egy nyugdíjas férfi. *"Köszönöm, hogy megkérdezett, furcsa tíz év van mögöttünk. Szükséges néha megállni, és átgondolni dolgainkat"* – válaszolta egyik megyei könyvtárunk dolgozója. *„Manapság szokatlan, hogy igazán komolyan kíváncsi legyen egy ember (vagy intézmény) egy másik állampolgár véleményére, és ezért fogtam tollat"* – olvastuk egy leszázalékolt munkahelyi könyvtáros levelében. Egy megyeszékhelyen dolgozó gyerekkönyvtáros így írt: *„kérdései olyan természetűek, amelyek alaposan felzaklattak: összefügg az egész eddigi munkámmal, és nem kis mértékben a magánéletemet is befolyásolta – ez az egész »KÖNYVTÁRÜGY«. Igen nehéz ezt úgy megírni, hogy válaszoljak is, meg használható is legyen. Amíg Magának elmagyarázom, hogy mi folyt itt a megyében a könyvtárügyben – ahhoz kevés lenne a papír is, meg a türelem is..."*

Hűség, hivatástudat

Felkérésünkre a könyvtárosok leghűségesebb rétege válaszolt, hiszen a 130-ból 84-en (65%) jelenleg is az akkori munkahelyén dolgozik, 13 fő (10%) pedig más könyvtárban. Ha leszámítjuk azt a 22 főt, aki időközben nyugdíjba ment, valamint a két gyeden lévőt és az egy munkanélkülit, akkor csupán 8 olyan személyt találunk a válaszolók között, aki elhagyta a pályát. A pályaelhagyók közül hárman tanítanak, ketten vállalkozók lettek, egy fő családsegítőben, egy másik tudományos kutatóként dolgozik, egyikük pedig marketing szakember lett.

Érdemes sorra venni, hogy mivel magyarázzák a pályán maradók a hűségüket, illetve a pályát változtatók miért váltak meg a könyvtáraktól.

A pályán maradók motivációi közül toronymagasan vezet a könyvtáros pálya szeretete, és ezzel szoros összefüggésben a hivatástudat. Erről ki visszafogottan, ki érzelmekkel túlfűtve vall. A skála egyik végén a szűkszavú *„szeretem"* áll, a másikon ilyesféle megfogalmazások: *„Az álmom volt, a szerelmem, mindenem." „Megszállott vagyok." „A pálya számomra telitalálat, tartalmas, csodálatos munka." „Sorsomnak, hivatásomnak érzem." „A könyvtárat »életművemnek« tekintem."* És a pálya szeretetével összefüggő, az érzelmi skála közepén helyet foglaló indoklások: *„Szeretem, annak ellenére, hogy rosszul fizet." „Szeretek értelmesen dolgozni."*

A munkahelyükhöz hűségesek között az egyéb indokok eltörpülnek a pálya szeretete mögött. Összesen tizenöten voltak azok, akik valamilyen külső ok miatt nem változtattak munkahelyet. Jelentős erőt képviselnek azok, akik *nem értenek máshoz*, mert egyszakos képzésben vettek részt, egész életüket könyvtárban élték le. Vannak, akik a közeli munkahely miatt maradnak, és vannak, akiknek más munkalehetőségük nincs a közelben. Egy fő említette a *„szociális kényszert"*, egy másik indoka így hangzott: *„Nehezen mozduló típus vagyok"*, egy harmadiké pedig: *„Kevés bennem az elszántság"*.

Elszomorító, hogy csupán ketten vannak, akik az erkölcsi elismeréssel indokolták maradásukat, egy fő, aki azért, mert az elvárások szinkronban vannak a képességeivel, és szintén csak egy fő, aki a jó munkahelyi légkör miatt. (Az anya-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gi elismerés nem szerepelt az indoklások között.) Az egyik könyvtárigazgató álláspontja: *„A süllyedő hajót a vezetőnek kell utolsónak elhagyni."*

A munkahelyhez való hűséget tehát főleg az elhivatottság élteti, a külső tényezők kismértékben befolyásolják, és a munkahely megtartó ereje alig van jelen. Miért hiányzik a válaszok közül: *szükség van rám, számítanak a szaktudásomra, megbecsülnek, marasztalnak?* Miért apellál a munkahely a hivatástudatra, az elhivatottságra, ahelyett, hogy az elhivatott, szakmailag jól felkészült munkatársait megtartani próbálná?

Tanulságos átlapozni azt a tíz levelet is, melyek írói a pályán maradtak ugyan, de időközben munkahelyet változtattak. Többségüket *hívták, csábították, felkérték*. Voltak, akik költözés vagy a közelebbi munkahely vonzereje miatt váltottak. Egyikük azért keresett máshol állást, mert a könyvtárt összevonták más intézményekkel, másikuk azért, mert nem értett egyet az új igazgatóval, végül egy harmadik indok: *„Belefáradtam az anyagi és erkölcsi elismerésért vívott harcba"*.

A nyolc pályaelhagyó esete sem szolgál általánosítható tapasztalatokkal, mégis érdekes lehet végigfutni az indokok során. Találunk közöttük egészségügyi, családi okokat csakúgy, mint utalást a kevés fizetésre, a kedvezőtlen munkafeltételekre és munkaidő-beosztásra. Volt, akinek nem újították meg a munkaszerződését, de találunk olyan személyt is, akit a karrier és a külföldi utazás lehetősége vonzott. Néhányan magával a könyvtáros szakmával voltak elégedetlenek: *„ezt az aprólékos, helyhez kötött, nagy ismeretanyagot igénylő munkát kötetlenebbre cseréltem."* Jól összefoglalja az okok komplexitását egy hajdani FSZEK fiókkönyvtáros, aki jelenleg nevelési tanácsadóban dolgozik: *„A rossz munkafeltételek – beázások, csótányok, az álmennyezet leesése stb. – és hogy ezekkel senki nem törődött érdemben, akinek a dolga lett volna –; a kulturálatlan közönség – pl. a konyhaablakból nem egyszer repült ki fazék levessel együtt a könyvtár bejárata elé –; a szinte kizárólagosan csak a technikai szintre szorítható »könyvtárosi« munka miatt hagytam el az általam vezetett könyvtárat."*

A nyugdíjasok java része nem részletezte nyugállományba vonulásának történetét, többnyire a korhatárt elérve automatikusan léptek az inaktívak táborába – jó néhányan kisegítő munkát vállalva korábbi munkahelyükön. Azonban több esetben is felfedezhető a keserű szájíz, a mellőzöttség érzete. Többen elpanaszolták, hogy nem tartanak igényt a tudásukra, tapasztalatukra, és azt is, hogy a névre szóló levelünket sem kapták meg, nem küldték utánuk lakásukra. A keserű hangvételű levelek közül idézzünk most egyet, amelynek írója világéletében könyvtáros volt, utolsó munkahelyén – egy főiskolai könyvtárban – tizennégy évet töltött vezetőként:

„1991-ben elértem a nyugdíjkorhatárt. Noha sem szellemileg, sem fizikailag nem éreztem a nyugdíjazás szükségességét, ma sem érzem – korábbi elképzeléseimet megmásítva, nyugdíjba mentem. Mai napig hiányzik a közel negyven év alatt megszokott szellemi terhelés, a könyvtári miliő. Sajnos, be kell látnom, hogy mindezt negligáltnak tekinthetem, a könyvtárnak nincs rám szüksége semmilyen formában. Csak kérdezem: valóban olyan jól áll a szakma, hogy a képzett és tapasztalt könyvtárosokra ennyire nincs szükség? Régi tapasztalatom, hogy a könyvtárigazgatók sorsa ez. Utódaik rettegnek felkérésüktől, bármilyen formában – akár olvasóként – való jelenlétüktől. Tapasztalatom, hogy hivatástudatuk miatt más területen nem fejlesztették ki kapcsolataikat, így valóban napjainkban a legszegényebb egyharmadba csúsztak le."

Képzés, anyagi helyzet, presztízs

A könyvtárosképzés problémakörét korábbi tanulmányunkban[2] alaposan körbejártuk, a körkérdésünkre kapott válaszok igencsak rímelnek az ott megállapítottakra, ezért most a képzés kritikájával nem foglalkozunk.

A válaszokból az is kitűnik, hogy a megkérdezettek a különböző képzési és továbbképzési formák széles skáláján vettek részt az elmúlt időszakban. A 130-ból húszan végeztek időközben főiskolát vagy egyetemet, heten pedig jelenleg is tanulnak. A diplomát adó képzésen túl az egyéb tanfolyamokon, továbbképzéseken való rendkívül aktív részvételt figyelhetünk meg. Rövid szakmai továbbképzésre, tanfolyamra 18 fő járt, és ugyancsak ennyien jártak valamilyen számítógépes tanfolyamra is. Kilenc személy végzett középfokú könyvtáros szaktanfolyamot, négyen könyvtárkezelői tanfolyamot, szintén négy fő járt asszisztensképzőbe, és ugyancsak négyen vá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

laszolták azt, hogy *minden lehetséges tanfolyamot elvégeztek*. Egy-két fő említette az alábbiakat: politikai főiskola, MLEE speciális továbbképző tanfolyam, újságírás, vezetőképző, vezetőimódszertani tréning, szakértői tanfolyam, Gordon-tanfolyam, menedzsment, drámapedagógia, művelődés szervezés, PR tanfolyam, állathigiéniai szakosító, nemzetközi marketing szakosító. Hárman végeztek idegenvezetői tanfolyamot – egyikük így indokolta ezt az elhatározását: *„Nyelvi szempontból és az általános műveltséget tekintve igen, de a napi munkámat illetően nem használható. Ezt biztonsági tartaléknak gondoltam, a könyvtárosi pálya várható teljes anyagi ellehetetlenülése esetére."* Hárman szereztek doktori fokozatot, hatan tettek középfokú nyelvvizsgát. Egy válasz így hangzott: *„Tanfolyamot nem végeztem, mert fenntartóim szerint így is túl vagyok képezve."*

Vajon változott-e az anyagi és az erkölcsi elismerésük az elmúlt időszakban, honorálták-e a kitartást, a tanulást, a továbbképzéseken való aktív részvételt?

Változott-e az Ön anyagi helyzete az akkorihoz képest? Ha igen, milyen irányban, milyen hatásokra?– így szólt az egyik kérdésünk, melyet azért fontos szó szerint idéznünk, mert nem arra voltunk kíváncsiak, hogy a *fizetésük* nőtt-e, hanem *az anyagi helyzet* változására. Ennek ellenére sokan a jövedelmük emelkedéséről számoltak be, ami a közalkalmazotti törvény nyomán valóban jelentősen emelkedett, de az infláció növekedése túlszárnyalta azt. Akiknek valóban kedvezőbb lett az anyagi helyzetük, azok vagy magasabb beosztásba kerüléssel, vagy a házastárs keresetével, illetve jelentős túlmunka vállalásával érték el azt. Mintegy harminc levélből arra lehet következtetni, hogy az írójának nem változott az anyagi helyzete: *„Nőtt a fizetésem, de az árak is"* – ez volt a tipikus magyarázat. *„Mindig rossz volt, soha nem lehetett megélni a fizetésből"* – írták négyen is. Egy harmincéves munkaviszonnyal rendelkező, megyei könyvtárban dolgozó munkatárs így jellemzi a család anyagi helyzetét: *„1987-ben 6 ezer forinttal vettek fel a megyei könyvtárba. Korábbi munkahelyemen akkor a fizetésem 4800 Ft volt. Aztán jött a bruttósítás, majd a közalkalmazotti törvény. Persze a magas (?) fizetés nem jelenti azt, hogy sokkal jobban élünk, az infláció, két tanuló nagy gyerek... Egyre több mindenről kell lemondani. Kevesebbet utazunk, nem veszünk újságot, hanglemezt, könyvet, nem járunk színházba, moziba. Egyre kisebb a baráti körünk, és egyre kevesebbet jövünk össze. Semmire nincs idő, a főállás mellett mást is kell csinálni..."*

A válaszadók többsége egyértelműen úgy élte meg az elmúlt időszakot, hogy a fizetések reálértéke csökkent, egyre nehezebb megélni. *„Régebben csak huszadika-huszonötödike körül fogyott el a fizetésünk, ma már tizedike körül..."* – szemléltette a család anyagi helyzetét egy városi könyvtár alkalmazottja. Egy másik városi könyvtári dolgozó így írt: *„Lényegesen változott az anyagi helyzetem, negatív irányban... Őszintén szólva már nem szeretem a fizetésnapokat, szinte megalázónak érzem ezt a létminimumszerű jövedelmet átvenni."*

A fenti idézetek jól szemléltetik azt a folyamatot, melynek során a középosztálybeli, értelmiségi polgárból kiszolgáltatott, megalázott, a puszta létfenntartásáért küzdő, lecsúszott hivatalnok lesz, aki életmódváltásra kényszerül, akinek fel kell adnia korábbi értékrendjét, ambícióit. Ez a folyamat természetesen nem csak a könyvtárosok között figyelhető meg, csakhogy a rokonszakmák tagjai (pedagógusok, népművelők) mindig jobban tudták érvényesíteni érdekeiket, nagyobb „zajt" csaptak maguk körül, kevésbé voltak beletörődőek. (Külön tanulmányt érdemelne például, hogy a különböző intézményekben milyen módon hajtották-hajtják végre a leépítéseket. Gyaníthatjuk, hogy nem csak szakmai szempontok érvényesültek, a szociális szempontok pedig teljesen háttérbe szorultak.)

Mindezek után nézzük meg, hogyan érzékelték a *társadalmi presztízs* változását? Az anyagi lecsúszással párhuzamosan csökkent, vagy annak ellenére nőtt?

A 130-ból 15-en úgy értékelték, hogy a könyvtárak, könyvtárosok tekintélye az utóbbi időben megnőtt. Mégpedig azért, mert az embereknek több információra van szükségük, az áremelkedések hatására egyre kevesebb könyvet, folyóiratot tudnak vásárolni, illetve a szociális funkció iránti igény növekedése is ebbe az irányba hat.

A legnépesebb tábor – 54 fő – véleménye szerint nem változott a társadalmi megítélés, 18-an gyorsan hozzá is tették, hogy *soha nem volt magas*. Idézzünk néhányat a válaszokból:

„A politikai csatározások nem kedveznek a múzsáknak, a könyvtárosoknak sem. Újra és újra megpróbáljuk megismertetni és elfogadtatni ma-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gunkat. Talán az is siker, hogy megmaradtunk." (Városi könyvtár munkatársa.)

„Az elmúlt tíz évben nem változott jelentősen a könyvtárosok társadalmi megítélése. Általános tehetetlenségünkben melldöngetve siránkozhatunk azon, hogy az értékrendben a felmérések pl. a raktárosok elé helyeznek bennünket. Hajlamunk szerint nevethetünk vagy megbotránkozhatunk azon, hogy prominens oktatók polcológusoknak *neveznek minket (amiben jelenleg van is valami). Nagyon fontos az egyetemi könyvtárakban azt is tudomásul vennünk, hogy hol a helyünk, mint nélkülözhetetlen, de kiszolgáló és háttérszemélyzetnek az egyetemi kereteken belül, különben könnyen nevetségessé válhatunk a saját szerepünk és jelentőségünk túldimenzionálásával."* (Egyetemi könyvtár dolgozója.)

„A magyar könyvtárosok társadalmi megítélése ugyanolyan, mint volt. Csóró közalkalmazottak és nagyképű kékharisnyák gyülekezete. Hatványozottan." (Városi könyvtárban dolgozott, jelenleg informatikus férfi.)

Egy városi könyvtár igazgatója az alábbiakban fogalmazta a presztízs kétirányú változását: „A »társadalom« szempontjából *pozitív* a változás, mert az elszegényedés, a magas könyvárak miatt egyre nagyobb szükség van ránk, az »állam« részéről *visszafejlődés* tapasztalható, mert nem biztosítja a szintentartást, fejlesztésről pedig szó sem lehet..."

Nem lehet általánosítani, embere válogatja! – ez a summája egy városi könyvtárigazgató levelének: *„A közvélemény ítélete nem oklevelek bejegyzései, nem a szamárlétrán elfoglalt hely, és – fájdalom – nem a szakmai felkészültség alapján születik. A praktikum, a könyvtár napi használhatósága, a könyvtáros habitusa, kapcsolatteremtő képessége a döntő."*

A vártnál kevesebben – harmincan – érzékelték egyértelműen a presztízs csökkenését, közülük tízen egyértelműen az alacsony fizetésekkel hozzák ezt összefüggésbe. A többi vélemény erős szóródást mutat: *„Nincs összetartás, a könyvtárosokat ki lehet játszani egymás ellen"* – írta egy községi könyvtáros. *„Szükségtelen rossz lettünk"* – vélik ketten is. *„Odalett a biztonság!"* – fogalmaz keserűen az egyik városi könyvtár munkatársa... *„Nem ismerik el a munkánkat", „atomizálódtak a könyvtárosok", „minden humán szakmának csökkent a tekintélye", „felőről bennünket a pénz utáni hajsza"* – ezek a visszatérő motívumok, melyeket leggyakrabban felfedezhettünk.

„»Korunk emberei« a politikusok, jogászok, pénzügyi szakemberek és vállalkozók. Kell még 10-15 év, mire a könyvtáros, pedagógus stb. ismét értéke szerint becsült ember lesz" – írta egy megyei könyvtárigazgató. Ugyanezt a következőképpen fogalmazta egy férfi, aki könyvtárosból először országgyűlési képviselő, majd tudományos kutató lett: *„Biztosan romlott a közmegítélés – nemcsak a könyveket, nyilván a könyvtárosokat is lenézik a taxisoknak meleg teát hordó, egyszerű elméjű, és a menedzserekre felnéző társadalmi rétegek, akiket a Dallas nevel."*

Más oldalról közelít egy városi könyvtár dolgozója: *„Egyre kevesebb a fejlesztés, az új beszerzés. Tarhálunk, koldulunk, és szégyenteljesen kéregetünk. Lejmolunk. Ezért pedig nem jár megbecsülés. A megbecsülés értelmes szolgáltatásokért jár, megbecsülni pedig az fog, akinek ez a szolgáltatás* nélkülözhetetlen*! Egyre nagyobb az igény a valódi információszolgáltatásra, s ez egyre nagyobb erőfeszítésre kényszeríti a maradék szakembergárdát..."*

Végül egy másik városi könyvtár dolgozójának véleménye: *„A könyvtárosok helyzete addig nem fog megváltozni, amíg ez a csapat nem lesz határozottabb. A pálya elnőiesedett, türelmes és beletörődő."*

Változások a könyvtárakban

A politikai változások néhány könyvtáros véleménye szerint nem érződtek közvetlenül a mindennapi gyakorlatban. (Főleg a szakkönyvtárak dolgozói vélekedtek így.) *„A politikai változások nem érződtek, de a dolgozók jobban el merik mondani a véleményüket"* - foglalhatnánk össze jó néhány levél tapasztalatát. Vagy más megközelítésben: *„A politikai változásokat nem éreztük meg, de a gazdaságiakat annál inkább!"* A többség a politikai változások hatását egyértelműen pozitívan értékeli: szabadabb lett a légkör, függetlenebb lett a könyvtár, a demokrácia hatása a mindennapi munkában, az emberi kapcsolatokban is érződik. A legtöbb intézmény pártsemleges maradt, sikerült egyenlő távolságot tartani a pártoktól. A választások körüli időszakban otthont

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

adtak különböző rendezvényeknek, illetve megengedték, hogy a jelentkező politikai csoportok elhelyezzék a propagandaanyagaikat, függetlenül attól, hogy az ott dolgozók azonosultak-e azok tartalmával, vagy sem.

Néhány helyen azonban – főleg ott, ahol valamelyik munkatárs indult a helyi vagy az országos választáson –, nehéz volt megőrizni a politikai semlegességet, a politikai megosztottság a könyvtárakba is bevonult, tovább atomizálva az olykor addig is feszültségekkel terhes munkahelyi közösségeket. *„Érdekes »átváltozásoknak« voltunk és vagyunk tanúi: vannak kollégák, akik 180 fokot fordultak gondolkodásban, szokásokban – s ezt nem mulasztják el minden adandó alkalommal hirdetni. A rendszerváltással kapcsolatos események – gondolok itt a választásokra –, jól érzékelhető frontokba, táborokba tömörítik a munkatársakat. Ellenségeskedés, személyeskedés, az érzelmek elszabadulása osztja meg az együtt dolgozók sokáig egymást elfogadó és mindenfajta másságot toleráló közösségét. Az a legszomorúbb, hogy mindez a munka rovására megy."* (Egyetemi könyvtár dolgozója.) Visszásságot kelt az is, hogy sok helyen, főleg a kisebb településeken, ma is a régi rend emberei ülnek a különböző vezetői pozíciókban. Erről számol be például egy nemrégiben várossá vált könyvtár vezetője: *„A város – és így intézményünk – sorsáról ugyanazok a személyek döntenek, mint korábban. A képviselőtestület mintegy 80%-a a volt végrehajtó bizottsági tagokból, illetve párt VB tagokból áll."*

Pedig a helyi vezetőkön nagyon sok múlik, hiszen a könyvtárak az önkormányzatok kiszolgáltatottjaivá váltak. Megszűnt a szakmai felügyelet, és az ellenőrzés az önkormányzatokra hárul, ahol általában nincs megfelelő szakember. *„A helyi állítólagos kulturális szakreferens protokoll feladatokat lát el. A szakfelügyelők munkája nélkül a kis települések könyvtárai elsorvadnak. Nincs, aki segítsen megvívni a harcot a kultúrát nem szerető polgármesterrel."* (Városi könyvtár igazgatója.)

A szakmai felügyelet, a módszertani segítség megszűntével, az ellátó rendszer szétesésével, könyvtári törvény és egységes normatíva híján joggal érzik úgy a könyvtárosok, hogy teljesen magukra maradtak, segítség és érdekvédelem nélkül. *„Még soha nem voltunk ennyire kiszolgáltatott helyzetben. Ki védhetné meg itt a szakmai igazát vajon? Ki ebben a kompetens manapság errefelé?"* – fakadt ki egy városi könyvtár dolgozója.

„Képesek vagyunk-e igazodni a megváltozott feltételekhez, képesek vagyunk-e megőrizni a ránk bízott értékeket, az egész könyvtárügynek, mint értéknek a megőrzését is? A könyvtáros kétségbeesetten kutatja azt a szervet, amelytől a remélt biztonságot megkaphatja. Mentsvárként jelent meg az új könyvtári törvény ígérete. A törvénynek elsősorban a közművelődési könyvtárakról és a könyvtári rendszer működéséhez szükséges központi szolgáltatásokról kellene rendelkeznie. Meg kellene határozni, melyek azok a könyvtári alapszolgáltatások, amelyeket az önkormányzatok biztosítanak, s melyek azok, amelyek költségeit az állam fedezi." (Városi könyvtár módszertanosa.)

Kissé indulatosan bár, mégis találóan foglalja össze az eddigieket egy nyugdíjas főiskolai könyvtárigazgató: *„Megszűnt több könyvtári hálózat, a megmaradtak napi gondokkal küzdenek, ellehetetlenednek, létük állandóan fenyegetett. A könyvtári lét alapja, a gyűjtemény vészesen romlik és apad. Sok könyvtárról tudok, ahol az állomány apadását (kopás, avulás – főleg politikai, társadalomtudományi téveszmék miatt) nem képes kompenzálni a gyarapítás. A gyűjtőköri szabályzatok nem működnek. A magyar szellemi élet vegetál. Szomorúan látom a nemzeti bibliográfiából, hogy a silány tartalom uralkodik a kiadványokban, a könyvkiadás szégyenletes állapotban van. A legjobb folyóiratok eltűntek, eltűnőben vannak, létükért küzdenek. A szellemi életben negyven évet sikerült visszalépnünk, az emberi haladás értékeit a közvélemény előtt devalválták, illetve a tömegek számára elérhetetlenné tették a tízszeresére emelt könyvárak gátjával. Négy év alatt nem épült az országban egyetlen könyvtár sem. A távlati fejlesztési tervek, elvek semmivé foszlottak. A szakma elbizonytalanodott."*

Az utóbbi évek talán meghatározóbb élménye a *pénztelenség, a szegénység* fogalmának a beköltözése a mindennapjainkba. Míg korábban, főleg jó kapcsolatok révén, mindig lehetett valahonnan anyagi támogatást szerezni, addig mára a bizonytalanság anyagi téren is meghatározóvá vált. Szinte valamennyi levélben előfordul a „nincs pénz", a „kevés a pénz", a „drágaság", mint vissza-visszatérő motívum. A szegénység érzékletesebb megfogalmazásaiból csemegézzünk néhányat: *„Kevesebb figyelmet kapunk, kevesebb a pénz is."* *„Nyugodt a légkör, szükség van*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

a munkánkra, de pénz nincs!" „Szabadon rendelkezhetünk az egyre kevesebb pénzzel." „Kevesebb a pénz, az olvasók egyre agresszívebbek, a főnökség nem változott."

A kedvezőtlen anyagi helyzet a könyvtárosokból rendkívüli leleményességet váltott ki: elsajátították a legrafináltabb pénzszerzési módokat. Ma már nem az irodalmi lapok olvasásával kezdődik a postabontás, hanem a *Pályázati Figyelő* vagy a *Sansz* böngészésével: hol hirdetnek olyan pályázatot, amelyiket valamilyen módon kapcsolatba lehetne hozni a könyvtárral. Könyvtári alapítványt hoznak létre, bérbeadják a termeket, könyvet jelentetnek meg, nyomdát üzemeltetnek, videókazettát kölcsönöznek, felemelik a beiratkozási díjat, tanfolyamokat szerveznek, de van, ahol ruhaturkálót és butikot nyitnak, használt cipőket árusítanak, máshol presszót üzemeltetnek...

Az egyre mostohábbá váló körülményekkel párhuzamosan a könyvtárhasználói réteg is kettős nyomást gyakorol: egyrészt megnőtt az igény az információ, a szakirodalom iránt (diákok, vállalkozók, barkácsolók stb.) – ők azok, akik minél gyorsabb és minél profibb kiszolgálást várnak, másrészt megnőtt az igény a szociális tevékenység iránt is: a munkanélküliek, a szegények, az öregek, a különböző devianciával küzdők különleges bánásmódot, speciális foglalkozásokat igényelnek. Korunk könyvtárosának tehát egyszerre kellene lennie profi információs szakembernek és empátiás készséggel megáldott szociális munkásnak.

„A társadalmi változások modernizációs kényszert *indukáltak"* – írta egy megyei könyvtárigazgató. Kérdés, hogy mit értünk ezen, illetve hogy a dolgozók hogyan élik meg a modernizációt. Az említett igazgató a következőképpen foglalja össze: „A kultúrpolitikai preferencia megszűnése előtérbe helyezte a racionalitást, a hasznosságot, az ideák világa már nem szervező elv. A tradicionális könyvtárnak át kell alakulnia elektronizált könyvtárrá, hogy a virtuális könyvtár is elérhető legyen a közeljövő fiataljai számára. A könyvtár »nevelő« funkciója látensen is eltűnni látszik, eszmék és értékek vonatkozásában egyaránt, helyette a tolerancia legitimizálódik, mint érték."

A könyvtárosokra tehát egyre nagyobb teher nehezedik, egyre többrétű feladatnak kell megfelelniük. Szorítja őket egyrészt a növekvő olvasói igény, másrészt a bizonytalan jövő, az elbocsátásoktól való félelem, harmadrészt a magánéleti, családi szféra nyomása. *„Óriási igény van ránk, kérdés, hogy meg tudunk-e ezeknek felelni?"* – kérdezi egyikük. *„A társadalmi-politikai változások következtében a tempó hihetetlenül felgyorsult. Aki nem tud lépést tartani akár szellemi, akár fizikai értelemben, az előbb-utóbb egészségi problémákkal, vagy munkahelyi gondokkal küzd"* – fogalmazta meg félelmét egyik egyetemi könyvtárunk dolgozója.

Jövő és remény

Mindezek után hogyan látják a jövőt? Érdemes-e egyáltalán a jövőről beszélni, vagy legjobban tesszük, ha a helyzet kilátástalanságát látva mélységes apátiába zuhanunk? Milyen jövő vár a könyvtárakra, milyen szerepre készüljenek a jövő könyvtárosai? – A fentiekhez hasonló kérdésekkel találkozunk a felmérés keretében íródott levelekben csakúgy, mint szakmai tanácskozásokon, folyosói beszélgetéseken.

Ha az optimizmus-pesszimizmus mérlegére helyezzük a témát, akkor 10 levél kerül az optimizmus serpenyőjébe, 41 a pesszimizmusába, és 5 levél a bizonytalanok, határozatlanok közé. (A többiek nem foglaltak egyértelműen állást ebben a kérdésben.)

A *bizakodók* legfőbb érve az, hogy a könyvtárat az olvasói igények életben tartják, a könyvtárhasználói nyomás hatására nemcsak szinten kell tartani, hanem korszerűsíteni, bővíteni kell a szolgáltatások körét is. Két iskolai könyvtáros is megfogalmazta, hogy *iskola nem lehet meg könyvtár nélkül.* (Úgy látszik, hogy ők még nem láttak bezárt, vagy egyetlen forint költségvetés nélkül működő iskolai könyvtárat.) Ugyancsak töretlen optimizmus sugárzik annak a községi könyvtárosnak a soraiból, aki ezt írta: *„Könyvtárosokra minden társadalmi rendszerben szükség van, hiszen a társadalom jövője a tudástól függ. Itt tudja megalapozni, illetve kiegészíteni tudását a jövő nemzedéke."* Ezek mélységesen igaz szavak, kár, hogy a felelős politikusok mindezt nem tartják ennyire evidensnek. Szakmai oldalról próbált közelíteni a kérdéshez az a szakkönyvtári osztályvezető, aki így fogalmazott: *„Mivel a szakma teszi a dolgát, sőt vidéken sokszor fantasztikusan jó ötleteket vezetnek be a kollégák, ezért tehát lehet okunk az optimizmusra."*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A *bizonytalanok* megfogalmazásaiból az derül ki, hogy a keserű jelen ellenére él még a remény bennük egy szebb jövő eljövetelében: *„Csak reménykedni tudunk, hogy az elkövetkező években, évtizedekben is olyan vezetőink lesznek, akik látják a mi hasznosságunkat."* (Községi könyvtáros.) Többen voltak, akik belátták, hogy a kis könyvtárakat visszafejlesztik, és a jövő a nagy könyvtáraké. Hogyan élik meg ezt a perspektívát „alulnézetből" és „felülnézetből"? *„A kis könyvtárak enyészetre vannak ítélve... Ha nem látja be a szakma, hogy a könyvtári piramis legalján lévő falusi könyvtárak is könyvtárak, hogy ők szolgálják ki a népesség zömét, és ők indítják el az embereket a könyvtárhasználat útján, akkor elveszíti a bázisát."*(Községi könyvtárvezető.) *„A társadalom nem általában a könyvtárat igényli, hanem kizárólag a jó könyvtárat! A jó könyvtár sokfélét tud! Mindig azt, amire éppen szükség van. Ahol ezt kellő szakmai háttérrel, hatékony menedzserszemlélettel sikerül a lakosság megelégedésére működtetni, ott szép jövő vár rá. A könyvtárügy (és külön-külön minden könyvtár) éles és kegyetlen versenyhelyzetbe került, ahol a gyámoltalanok, rugalmatlanok, fantáziátlanok, az invariábilis könyvtárak – és mondjuk ki! – a szegények elvéreznek, és ugyanolyan nyomtalanul tűnnek el, mint az egykori népkönyvtárak."* (Városi könyvtár igazgatója.)

A legnagyobb tábort azok alkotják, akik – legalábbis ami a közeljövőt illeti – *nem látnak okot a derűre.* A kilátástalanság legfőbb okát a korábban már említett törvényi szabályozás hiányában látják. Amíg nem szabják meg a könyvtári minimumot, amíg törvények, előírások nem szavatolnak bizonyos alapszintű ellátást, addig a fenntartó határozza meg a működés feltételeit. *„Sajnos az önkormányzat programjából teljesen hiányoznak a kulturális elképzelések, így a könyvtáriak is. Az önkormányzatok kulturális irányítása paródia. A képviselőtestületek önmagukkal, illetve jelentős mértékben a pártok politikájával foglalkoznak, osztogatják szét a még meglévő vagyon romjait."* (Nyugdíjas könyvtárigazgató.)

A közeli szomorú jövő után csakis pozitív változások következhetnek – legalábbis ebben bíznak jó néhányan az egyébként pesszimista hangvételű sorok fogalmazói közül is. Ismét előkerült érvként a könyv örökérvényűségének, az írott szó mindent túlélő fontosságának hangoztatása. Reálisabban érvelnek azok, akik a fejlődést az ország anyagi helyzetének függvényeként kezelik, illetve akik azt vallják, hogy változtatni kell a könyvtárosok beletörődő, megadó attitűdjén, és meg kell tanulni az érdekérvényesítés, valamint az önpropaganda fortélyait.

Milyen utakat rajzoltak fel a válaszolók, milyen javaslataik, ötleteik voltak a jövőt illetően?

A legszélesebb út az anyagi juttatások növelésével építhető, de ez az érv annyira közismert, hogy nem érdemes foglalkozni vele. A másik csapás a számítógépesítéssel, az információs rendszerekbe való csatlakozással, az informatikai szemlélet térhódításával építhető ki. A javaslatok egy része tehát a feltételek megváltoztatásával, a szolgáltatások színvonalának emelésével foglalkozik, megfogalmazóik a jövő könyvtárát médiacentrumként, információs központként, esetleg szabadidőközpontként képzelik. Érdekes szemléletmódot tükröz egy egyetemi könyvtár főmunkatársának levele: *„A könyvtár szolgáltatásait összhangba kell hozni az olvasói igényekkel, nem fejlődhet ki egy olyan olvasói réteg, mely állandóan elégedetlen, például éjszakai nyitvatartást akar, szombatit, vasárnapit. A másik oldalról pedig fejlesztünk, bombázunk, és a kettő nem biztos, hogy összhangban van."*

A javaslatok másik része a változásokat nem kívülről, hanem a szakma belső megújulásától várja. Jól képzett, nyelveket tudó, az új technikákat ismerő szakemberekre van szükség, akik külföldi tapasztalatok gyűjtésével, összetartással, kellő önpropaganda alkalmazásával aktívan részt vállalnak a sorsuk alakításában. *Nagy Attila* úgy fogalmaz[3], hogy a könyvtárosnak, mint organikus értelmiséginek, nem szabad hagynia, hogy a körülmények sodorják, hanem meg kell érteni a környezet jelzéseit, fel kell fedezni az ok-okozati összefüggéseket. És – tehetjük hozzá – meg kell tanulni alkotó módon reagálni a környezet kihívásaira, defenzív magatartásból offenzióra váltani. *„Remélem, hogy mielőbb kikerül az országunk ebből a hullámvölgyből, és rövidesen eljön majd az idő, amikor az íróknak ismét kedvük lesz írni, az olvasóknak olvasni, és lesznek még könyvtárak, ahol a könyvtárosok boldogan végzik a munkájukat"* – írta egy nyugdíjas könyvtáros, akinek a szavaival mélységesen egyet lehet érteni, csak a boldogsághoz vezető utat kellene jobban ismerni.

Egy városi könyvtárigazgató átgondolt összefoglalását adta annak, hogy szerinte melyek a legfontosabb tennivalók: *„Jól felkészült, gyakor-*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lati szakemberek képzése. Az értékes irodalom, főleg az ifjúsági s gyermekirodalom kiadásának anyagi támogatása. Az intézmények működési feltételeinek biztosítása. A könyvtárak más intézményekkel – például mozi, sportcsarnok, iskola stb. – való összevonásának sürgős leállítása. A sokszor erőn felüli vállalásokkal dolgozó könyvtárosok tisztességes anyagi megbecsülése, például a túlórák külön díjazása. Hatékony, főleg a kistelepülések szakképzetlen dolgozóit segítő módszertani munka erősítése. A könyvtárak ellátását végző vállalat létrehozása, amely nem csak haszonérdekeltségű, magyarul: nem a könyvtárakból él, hanem szolgálja azok ellátását."

Végül egy megyei könyvtár osztályvezetőjének sorai: *„Mielőtt konkrét intézkedéseket tennénk, megvizsgálnám önmagunkat. Mit jelent a könyvtárügy nekünk és általunk? Mi volt eddig jó, és hogyan lehet jobb? Ami rossz volt, arra kár időt pazarolni. Kik a szakma képviselői, és milyen fórumokon? Az ügyért mit szóltak, és mit tettek? (A hangoskodóknak hátha nincs mindig igaza.)"*

– Ment-e előrébb a világ a könyvtárak által? – tehetjük fel a kérdést, azonban a válasz nem egyszerű, hiszen azt sem tudjuk, hogy a könyvtárak világa előbbre tart-e, mint a tíz évvel ezelőtti, csak abban lehetünk biztosak, hogy máshol tart. Hogy a bekövetkezett változásoknak mennyi a pozitív, illetve a negatív tartalma, azt ezekből a vallomásokból nehéz lenne megfogalmazni, lehet, hogy újabb tíz évnek kell eltelni ahhoz, hogy történelmi távlatból szemlélve, elfogulatlan képet tudjunk alkotni a közelmúlt változásairól.

Irodalom

1. VIDRA SZABÓ Ferenc: A könyvtáros pálya egy szociológiai vizsgálat tükrében. Közr. az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ. Bp. OSZK-KMK, 1988. 136 p.
2. VIDRA SZABÓ Ferenc: A könyvtárosok képzettsége. In: Könyvtári Figyelő. Új folyam. 41.évf. 1995. 2.sz. 236-250.p.
3. NAGY Attila: Könyvtárosi jövőkép – szociológus szemmel. In: Könyvtári Figyelő. Új folyam, 41.évf. 1995. 3.sz. 400-406.p.

DIGITALIZÁLT ŐSNYOMTATVÁNY-KATALÓGUST ad ki a British Library, négy világrész könyvtárainak közreműködésével. Ez az „Incipit CD-ROM" az 1980 óta készülő ISTC-re (Incunabula Short-Title Catalogue) épül, amely több mint 27 000 ősnyomtatvány bibliográfiai leírását tartalmazza (nemcsak a British Library-ben levőkét). Az ISTC leírásait CD-ROM-ra viszik, s mellékelik mindegyik nyomtatvány néhány, bibliográfiailag lényeges oldalának a képét. Magukat a könyveket megkímélik a szkenneléstől: a tulajdonos könyvtárak mikrofilmre veszik (vagy fekete-fehéren lefotózzák) a kijelölt oldalakat, s a mikrofilmeket szkennelik azután Londonban. A katalógus tehát mind teljessége, mind az anyag azonosíthatósága és további tudományos kutatása szempontjából páratlan lesz.

(BL Initiatives for Access News, 1995. ősz)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A szociális könyvtári munka és a könyvtárosképzés

Sz. Kovács Mária

Az utóbbi 10-15 évben könyvtárak sokasága kísérelte meg kielégíteni az egyes speciális használói csoportok egyre gyakrabban és egyre szélesebb körben felmerülő igényeit. Bár már a hatvanas években problémaként merült fel a hátrányos helyzetű olvasók könyvtári ellátása, sokáig nem körvonalazódott egyértelműen sem az, hogy mit értünk hátrányos helyezeten, milyen olvasói csoportok sorolhatók ide stb., sem az, mit tehet értük a könyvtár. Egy bizonyos: a probléma szoros összefüggésben áll a lejátszódó társadalmi változásokkal, azt is mondhatjuk, annak szükségszerű velejárója.

A szervezetten végzett szociális könyvtári tevékenység a hetvenes években kezdődött el a közművelődési könyvtárakban. Magyarországon a szociális munka először két probléma körül csúcsosodott ki, ezért a könyvtárügy is ezen a két területen foglalkozott aktívabban az érdekelt csoportokkal, nevezetesen a művelődési hátránnyal induló gyerekekkel és fiatalokkal, valamint a házhozkötött olvasókkal.

E két területhez kapcsolódtak még a könyvtárosok egyéni kezdeményezései a potenciális olvasótáborukba tartozó hátrányos helyzetű gyerekek, illetve más hátrányos helyzetű csoportok megsegítésére.

Kezdetben a művelődési hátránnyal induló gyerekek és fiatalok támogatása kapott nagyobb hangsúlyt. Ennek oka az a felismerés volt, hogy

- a társadalom egyes rétegei önhibájukon kívül hátrányos helyzetűek maradtak a szocialista társadalom keretei között is,
- az iskolázottság, az iskolarendszer és a hátrányos gazdasági helyzet között szoros összefüggés van,
- a művelődési hátrány az egyéb hátrányok hosszú sorát vonja maga után, és a családi környezet okozta indulási egyenlőtlenségeket az általános iskola nem képes csökkenteni, sőt bizonyos mértékig növeli azokat.

A fiatalok művelődési hátrányának mérséklésére elsősorban a művelődési intézményeknek, kiemelten pedig a könyvtáraknak volt lehetőségük.

A hatvanas, hetvenes években a közművelődési könyvtárak újabb problémával találták szembe magukat. Ekkor került napirendre az egészségügyi hátrányokkal küzdők (kórházi betegek, szociális otthonok lakói, idősek, öregek, mozgássérültek stb.) könyvtári ellátásának ügye is, elő-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ször a könyvtárosok egyéni kezdeményezése nyomán, majd később intézményes formában.

A nyolcvanas évek végére, illetve a kilencvenes évek elejére a rendszerváltozás következményeként számos újabb probléma merült fel. Megszűnt a szocializmusban megszokott teljes körű foglalkoztatottság, s a gazdaságban megkezdődött a piacgazdaságra való áttérés. Egyik évről a másikra kialakult a munkanélküliek addig „ismeretlen" csoportja, megjelentek a hajléktalanok, a csövesek, a drogosok stb., s a társadalom képtelen volt kezelni e változásokat.

A társadalmi változások következményeként kialakuló előbb már emlegetett csoportok tagjai egyre gyakrabban jelentek meg a könyvtárban. Mellettük ugyancsak az életszínvonal csökkenésével összefüggésben, a nyugdíjasok is mind nagyobb számban keresték fel a könyvtárakat. Az ő igényeik kielégítése érdekében tett erőfeszítések tekinthetők az első lépéseknek a könyvtárak szociális funkciójának kialakulása felé.

A könyvtárosképzés nem maradhatott érzéketlen a gyakorlatban történt változások iránt, ezért csak idő kérdése volt, hogy mikor bukkannak fel ezek az ismeretek az oktatásban. Aki folyamatosan figyelemmel kísérte és kíséri a könyvtárosképzés folyamatosan alakuló, változó tanterveit, talán még emlékezik arra, hogy ez a problémakör csíráiban már a hetvenes években jelen volt az oktatásban, bár nem külön tantárgyként, hanem az olvasáspszichológia részeként.

Kezdeményezésünkre a könyvtárosképzésben először a szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola Könyvtár-Informatikai Tanszékén – még az 1992/93. tanévben – egy féléves szemináriumot indítottunk a könyvtár szociális feladatairól. 1994-ben lehetőségem nyílt arra, hogy külföldön is tájékozódjam a könyvtárak ez irányú tevékenységéről, s megismerjem a stuttgarti Hochschule für Bibliotheks- und Informationswesen gyakorlatát is a könyvtárak szociális szerepének, feladatainak oktatásával kapcsolatban.

Tapasztalataimat felhasználhattam a szombathelyi főiskolán, ahol az 1995/96-os tanévtől a tantárgy már két féléves speciálkollégiumként szerepelt a tantervben. Belső tartalmát a résztvevő hallgatókkal folyamatosan alakítjuk. Mivel olyan tantárgyról van szó, mely sok gyakorlati ismeretet igényel, ezért a foglalkozások során folyamatosan a gyakorlatban is megismerkedünk a közművelődési könyvtárak ilyen irányú tevékenységével.

A tantárgy célja: áttekinteni és feltérképezni a hátrányos helyzetű könyvtárhasználók egyes csoportjainak igényeit. Fell kell azt is mérni, milyen plusz feladatokat ró a könyvtárakra az elszegényedő rétegek könyvtári ellátása.

A tantárgy elméleti megalapozásához elengedhetetlenül szükséges, hogy tájékozódjunk a szociális munkások képzéséről. Természetesen csak válogatva kívánjuk alkalmazni az ottani képzésben felhasznált anyagokat, amelyek nálunk a szociális munka alapjainak, a szociális esetmunka főbb jellemzőinek bemutatásával a tantárgy bevezető részét képezik. Csak ezen ismeretek birtokában kezdhetünk hozzá a könyvtárak szociális tevékenységének felméréséhez.

A tantárgy tematikája a következő témaköröket öleli fel:

- A könyvtár szociális funkciója. A fogalom tartalmának kialakítása a szakirodalom és a gyakorlati tapasztalatok alapján.
- Szakirodalmi szemle és bibliográfia összeállítása a magyarországi és a külföldi helyzetről.
- Az IFLA normatívák áttekintése a hátrányos helyzetű olvasók különféle csoportjainak ellátásáról.
- A magyar könyvtárak tevékenységéhez kapcsolódó törvények, rendeletek, tehát a jogi szabályozás áttekintése.
- A hátrányos helyzet kialakulásának okai, társadalmi gyökerei, megjelenési formái Magyarországon a hatvanas évektől, különös tekintettel a művelődési hátrányból származó problémákra.
- A rendszerváltozás után kialakult társadalmi-gazdasági helyzet, az emberek életében bekövetkezett változások és azok következményei.
- A testi és értelmi fogyatékosok könyvtári ellátásának kérdései. Kiemelten: az idős és beteg emberek könyvtári ellátása; a mozgássérültek könyvtári ellátása; a vakok és csökkentlátók, valamint a siketek és nagyothallók könyvtári ellátása.
- A társadalmi, gazdasági okok miatt kialakult hátrányos helyzetű csoportok közül foglalkozunk a munkanélküliek, a hajléktalanok, a nehezen nevelhető gyerekek, a kulcsos gyerekek könyvtári ellátásának kérdéseivel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- Foglalkozni kívánunk a drogos és a deviáns viselkedésű fiatalok problémáival is, annyiban, hogy milyen feladata van e területen a könyvtárnak, s adott esetben milyen segítséget tud nyújtani. Fontos az is, hogy a büntetésvégrehajtó intézetekben élő rabok könyvtári ellátásának kérdéseivel is törődjünk.

A felsorolt témakörök nem ölelik fel az idősek és a fiatalok mindazon csoportjait, akik a hátrányos helyzetű lakosság körébe sorolhatók, s rászorulnak a könyvtár segítségére. Tudjuk, hogy témáink közül kimaradtak fontos területek is (pl. az állami gondozásban nevelkedő gyerekek és fiatalok könyvtári ellátása), úgy véljük azonban, e területek később folyamatosan beépítve, a tananyag részévé válhatnak.

A hallgatói, egyéni munka fontos részét képezi két feladat: az egyik, hogy folyamatosan figyelemmel kísérjük, milyen irodalom jelenik meg az országos, regionális és helyi könyvtári folyóiratokban e témakörről. (A főbb könyvtári szaklapok mellett a regionális folyóiratokban és néha a napilapokban is találunk a témánkhoz kapcsolódó írásokat.) Fontosnak tartjuk, hogy a megyében működő nagyobb közművelődési könyvtárak (pl. egyes területi könyvtárak) ilyen irányú tevékenységét is tanulmányozzuk.

A képzés első 3 esztendeje alatt már szakdolgozatok is készültek, melyekből hármat név szerint szeretnék kiemelni a kidolgozás színvonala miatt: *Varjú Zsuzsa: A vakok könyvtári ellátásáról**, *Németh Erika: A könyvtár szociális funkciójáról* és *Németh Anita: A mozgássérültek könyvtári ellátásáról* írott dolgozatát. Németh Erika dolgozatának legérdekesebb fejezete egy olyan felmérés, amely a könyvtárosok, könyvtár és szociális munkás hallgatók, valamint szociális munkások véleményét igyekszik feltérképezni a könyvtár szociális funkciójáról.

A tananyag kialakítása során szeretnénk megoldani, hogy hallgatóink ne csak elméletben ismerjék meg a könyvtárosra váró feladatokat, tennivalókat, hanem a gyakorlatban is ismerkedjenek meg azzal az intézményrendszerrel is, amely a hátrányos helyzetű olvasókkal foglalkozik. Ezt azért tartjuk fontosnak, mert ha a leendő könyvtárosok tisztában vannak a szociális háló egyes intézményeinek működésével, úgy gondoljuk, több segítséget tudnak nyújtani a rászorulóknak, s jobban el tudják igazítani olvasóikat.

Terveink között szerepel, hogy kapcsolatot építünk ki a Pécsi Orvostudományi Egyetem szombathelyi képzési helyén tanuló szociális munkás hallgatókkal. Ez egyelőre inkább csak elképzelés, de az első lépéseket már e területen is megkezdtük. Úgy gondoljuk, a szociális munkás segítheti a könyvtáros tevékenységét – és fordítva, elsősorban a beteg és házhoz kötött olvasók ellátásában.

Meggyőződésem, hogy itt olyan munkaterületről van szó, amelyet sem a szociális munkás, sem a könyvtáros nem végezhet egyedül. Illetve végezhet, de úgy véljük, eredményesebben tudnak munkálkodni, ha kialakul közöttük valamiféle együttműködés, mely mindkettőjük számára megkönnyítheti a munkát.

Azok a hallgatók, akik vállalkoztak ennek a speciálkollégiumnak az elvégzésére, szociális érzékenységről és kiemelkedő szakmai érdeklődésről tesznek tanúbizonyságot. Reméljük, hogy a szakma művelőjeként is lesz módjuk arra, hogy foglalkozzanak ilyenfajta feladatokkal, hogy a könyvtárak is igényt tartanak a munkájukra, s biztosítani tudják számukra azokat a feltételeket, amelyek az ilyen jellegű feladatok elvégzéséhez szükségesek.

Elképzelhetőnek tartom, hogy idővel a fakultáció keretében oktatott ismeretanyag (esetleg más, rokon területekkel kombinálva) továbbképzési témává, sőt posztgraduális szakosító kurzussá terebélyesedhet.

* E szakdolgozat rövidített és cikkesített változatát e lapszám 247-255. oldalán olvashatják.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A vakok könyvtári ellátásának helyzete Magyarországon

Varju Zsuzsanna

A vakokkal való könyvtári foglalkozás nem tekint nagy múltra vissza, hiszen intézményes oktatásuk igénye is csak a múlt század első felében jelentkezett. Az oktatás feltételeinek megteremtésével, a különböző iskolák és érdekvédelmi szövetségek létrehozásával egyidejűleg kezdtek megszerveződni azok a könyvtárak is, ahol művelődési, olvasási lehetőséget biztosítottak a Szövetség tagjai számára.

A közművelődési könyvtárak és a vakok könyvtárai

Magyarországon a vakok könyvtári ellátása hagyományosan centralizált formában történik. A Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége (a továbbiakban: VGYOSZ) megalakulása óta alapfeladatának tekinti tagjainak művelődési lehetőségekhez juttatását, és a tanulásukhoz szükséges segédeszközök biztosítását. Céljait a speciálisan vakok számára készített dokumentumok előállításával, terjesztésével, illetve a dokumentumokat gyűjtő, megőrző és rendelkezésre bocsátó könyvtár fenntartásával és működtetésével éri el. A vakok könyvtári ellátása a Szövetség két alapkönyvtárára, a pontírásos könyveket gyűjtő Braille Könyvtárra és az 1967 óta létező Hangoskönyvtárra, illetve a könyvtárak működéséhez dokumentumokat biztosító Stúdióra épül. A könyvtárak működtetésének anyagi fedezetét a VGYOSZ-nak biztosított költségvetési keret adja. E könyvtárak elsősorban a Szövetség tagjainak ellátásával törődnek, a szélesebb közönség számára korlátozottan nyilvánosak. Közvetlen munkakapcsolatban állnak a VGYOSZ megyei és városi központjaival, illetve a Vakok Intézetével.

Az 50-es években a vakok könyvekkel való ellátását – hazai és nemzetközi viszonylatban egyaránt – a központi feladatokat ellátó közművelődési könyvtárakban szervezték és hajtották végre.

1952-ben UNESCO-határozat mondta ki, hogy *„A vakok minden könyvtári dokumentumhoz és szolgáltatáshoz ingyen juthatnak hozzá."* 1972-ben egy másik UNESCO kiáltvány már a következőképpen fogalmazott: *„...a közművelődési könyvtár... szolgáltatásainak körét egyebek között hozzáférhetőségének javításával, gépi olvasási segédeszközökkel, öregbetűs és hangszalagra mondott könyvekkel, kórházi és szociá-*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lis intézményi szolgálattal, valamint otthoni személyes ellátással terjesztheti ki azokra, akiknek erre a legnagyobb szükségük van." Ugyanebben az évben az IFLA közművelődési könyvtári szekciójának ajánlása a közművelődési könyvtár feladataként mindössze azt jelölte meg, hogy tájékoztatást tudjon adni a vakok szervezeteiről és könyvtárainak szolgáltatásairól. 1977-ben az IFLA létrehozott egy speciális, kizárólag a vakokkal foglalkozó munkacsoportot, mely 1983-ban önálló szekcióvá vált. Az 1986-os IFLA normatívákban a vakok közművelődési könyvtári ellátását csak lehetőségként említik, a közművelődési könyvtáraknak továbbra is a közvetítő szerepét hangsúlyozzák. Jelenleg mind a hazai, mind a nemzetközi gyakorlatban hallgatólagosan elfogadott, hogy a vakok dokumentummal való ellátása elsődlegesen a számukra létrehozott könyvtáraknak, mint szakkönyvtáraknak a feladata, de a közművelődési könyvtárak alapfeladataik mellett figyelmet kell, hogy fordítsanak a környezetükben élő vakok igényeire is, s lehetőségük szerint gondoskodniuk kell az ő ellátásukról is.

A vakok hazai könyvtári ellátásának áttekintésekor különösen az alábbi három problémára érdemes odafigyelni:

- a vakok ellátására hivatott központi könyvtárak egyre nehezebben tudják feladataikat betöltetni, munkájuk színvonalát megőrizni;
- az OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központ szerepe a vakok könyvtári ellátásában módosult;
- a közművelődési könyvtárak fenntartói és felügyeleti helyzetének megváltozása következtében működésük és fennmaradásuk elemi feltételei is alig biztosíthatók, ennek következtében szolgáltatásaik felülvizsgálatára kényszerülnek.

A következőkben tekintsük át részletesebben ezeket a problémaköröket.

A vakok központi könyvtári intézményei

A VGYOSZ könyvtárai – a Braille Könyvtár, a Hangoskönyvtár és a Stúdió – egyre súlyosabb anyagi gondokkal küzdenek, finanszírozási és technikai feltételei nincsenek kellő mértékben biztosítva a hatékony működéshez, s ráadásul dokumentumbázisuk fejlesztését is mind nehezebben tudják megoldani. Mivel a közművelődési könyvtárak hangoskönyv-gyűjteményei a Stúdió tevékenységére és a Hangoskönyvtár anyagára épülnek, a problémák szükségszerűen azonnal jelentkeznek a városi és megyei könyvtárakban is.

A könyvtárhasználati statisztikák adatai alapján a Szövetség tagjainak mintegy 40%-a rendszeres használója a VGYOSZ könyvtárainak, ami a közművelődési könyvtárak adataival való összevetésben szép eredménynek tekinthető. A könyvtárhasználók kb. egyharmada vidéki. Az adatok becsült volta abból ered, hogy jelenleg nincsen pontos kimutatás arról, hogy hazánkban hány látáskárosult él, az általános és az egészségügyi statisztikák ugyancsak hozzávetőleges adatokra támaszkodhatnak – miként a Szövetség maga is; ezek alapján mondható, hogy Magyarországon kb. 30 000-re tehető a látássérültek száma.

A Braille Könyvtár

A Braille Könyvtár állománya közel 700 mű, ami összességében kb. 5000 kötet. A könyvtár hivatalos kapcsolatot a közművelődési könyvtárakkal nem tart fenn, dokumentumait kizárólag a Szövetség tagjai számára kölcsönzi. A könyvek helybeni használatára igény volna, férőhely viszont nincs.

Az állomány gyarapítása ma is kézi másolással, a Picht géppel történik, aminek következtében egy pontírásos mű egy példányban és hosszú idő alatt készül el. Egy mű előállítása ma önköltségi áron 70-80 000 Ft körül van. Az átfutási idő rendkívül hosszú. Az adaptált művek a világirodalomban kánonná vált klasszikusok közül kerülnek ki. A lassú, egypéldányos és drága másolás következménye, hogy a könyvtár állománya alig gyarapszik, ugyanakkor az elhasználódás miatt a törlések száma magas. A braille könyvek használata és tárolása – terjedelmük és súlyuk miatt – nehézkes. A szöveggel való személyes kapcsolatot ugyanakkor ez a mód képes elsősorban biztosítani, s tanulásra és a szöveg szuverén értelmezésére is alkalmasabb, mint az egyéb adaptációs megoldások. Felolvasásnál például a szöveget olvasó személy óhatatlanul belecsempészi saját értelmezését, habitusát is. Ez természetesen nem feltétlenül negatívum, de kétségkívül figyelembe veendő tény. A pontírá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

sos könyvek mellett használhatók lehetnének még a rendkívül drága technikai eszközök is, mint pl. a Kurzweil- vagy az OPTACON-készülék, melyek a síkírásos szöveget miniszámítógép segítségével hanggá vagy taktilisan is érzékelhető formára alakítják át. Jelenleg braille dokumentumok csupán a Vakok Általános Iskolája szigorúan belső használatú házinyomdájában, valamint a VGYOSZ-ban készülnek, kizárólag a Szövetség tagjainak könyvtári használatára, kereskedelmi forgalomba nem kerülhetnek. A braille könyvek számítógépen történő előállításához – ami magas példányszámot és rövid átfutási időt tenne lehetővé – a szellemi feltételek adottak, hiányzik viszont egyrészt a technikai háttér, a gépi eszközrendszer, másrészt pedig a fizetőképes felvevőpiac. Számítógépes előállítást mindössze a *Vakok Világa* c. folyóirat megjelentetésénél tudnak alkalmazni, hiszen egy időszaki kiadványnál a gyorsaság és a magas példányszámigény egyaránt jelentkezik. A közművelődési könyvtárak részéről a braille könyvek iránt nincs érdeklődés. Feltehetőleg azért, mert olvasóik sem jeleztek ilyen igényeket, felmerülhetnek állománykezelési nehézségek is, de nem elhanyagolható az sem, hogy tudomást sem lehet szerezni a rendelkezésre álló pontírásos dokumentumokról a VGYOSZ könyvtárának zárt jellege miatt. Az érdeklődők helyben tájékozódhatnak a könyvtár katalógusából. Magánszemélyek a dokumentumok magas ára és helyigényes tárolása miatt nem gondolhatnak braille könyvek beszerzésére.

Hangoskönyvtár és Stúdió

A Hangoskönyvtár és a Stúdió 1967 óta működik. A könyvtár állománya 1995. október 31-én 1853 tétel volt, az éves gyarapodás kb. 90-100 cím. 1995 végéig egy hangoskönyv maximum hat, 1996 elejétől általában négy példányban készül el. Az állomány tartalmi megoszlására a szépirodalom túlsúlya a jellemző, a feldolgozandó művek kiválasztásakor erős szűrést kell alkalmazni. A hangosításra szánt műveket a Könyvkijelölő Bizottság választja ki az éves könyvtermésből. A bizottság tagjai könyvtárosok, tanárok és a szövetség szakemberei. A könyvek kiválasztása ennek következtében egyoldalú, noha megpróbálják a használók egyéni igényeit is figyelembe venni. Az igényeket az olvasószolgálati munka során, az olvasókkal folytatott beszélgetéseken keresztül gyűjtik össze, mint ahogy az állományra, a feldolgozás minőségére, a szolgáltatások minősítésére és a felolvasás kritériumaira vonatkozó információkat is többnyire is így szerzik. Természetesen ezek a visszajelzések csak az aktív könyvtárhasználóktól származnak, a könyvtárat valamilyen okból látogatók véleményét nem kutatják. Ennek legfőbb oka az, hogy egy átfogó, részletes olvasásvizsgálat lefolytatására a VGYOSZ-nak még nem volt módja – igaz, igénye sem nagyon.

A hangosításra történő kiválasztás nemcsak a könyvek esetében jelent gondot. A *Lapról Hangra* című hangosfolyóirat szerkesztésénél egyrészt gondot jelent az időszaki kiadványok rendkívül magas száma, másrészt pedig az, hogy szem előtt kell tartani, hogy az átvett írások közérdekűek legyenek és a politikai nézeteket is arányosan és korrekten képviseljék.

Bár az éves gyarapodás nem túl jelentős, mivel egy-egy mű csak több kazettán fér el, a könyvtár jelentős férőhelyhiánnyal küzd. A három évvel ezelőtt kialakított mozgópolc-rendszer csak átmenetileg segített a gondokon.

A Hangoskönyvtár állományáról nyomtatott füzetkatalógus készült, melyhez évente kiegészítő füzeteket csatolnak az új gyarapodásról. A katalógus leírásai erősen egyszerűsítettek – a szerzőt, a címet, a felolvasó nevét, a kazetták számát és a raktári számot tartalmazzák. Tervezik egy új, rövid annotációt is tartalmazó katalógus elkészítését. Ez már az egész állományt egységes szerkezetben, a jelenleginél részletesebb ismertetőkkel ellátva mutatja majd be. A katalógus elkészítését megkönnyíti, hogy az állományadatok naprakészen számítógépes adatbázisban kereshetők. Az új katalógus viszont valószínűleg csak belső használatra készülhet majd el – ennek oka, hogy nemcsak síkírásos, hanem braille változatban is rendelkezésre kívánják bocsátani, ez pedig mind a terjedelmet, mind az előállítási költségeket erősen megduzzasztja. A megjelenés formájáról a cikk írásakor még nem született meg a döntés, jó lenne a síkírásos formát szélesebb körben elérhetővé tenni – ez a közművelődési könyvtárak számára is lehetővé tenné a kínálat áttekintését, ennek alapján pedig a rendeléseket.

Komoly gondot jelent, hogy a stúdió berendezései a folyamatos igénybevétel következtében

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

elhasználódtak, s pótlásukra nincsenek biztosítva az anyagiak. A berendezések 1986-ban a Soros Alapítvány támogatásából kerültek a könyvtárba, s az akkor beszerezhető legkorszerűbb technikát képviselték. A támogatás jóvoltából két felvevő stúdióhoz és egy egyszerre 30 kazetta másolását lehetővé tevő berendezéshez jutottak. Mivel itt készül a hangosfolyóirat is, a Stúdió kevés felvétel készítésére képes az állandó üzemelés és a két felvevőhely ellenére. A felolvasók díjazására szolgáló keret is szűkös, jóllehet többségük ellenszolgáltatás nélkül vállalja a munkát.

Folyamatos munkát jelent a stúdió számára a hangoskönyvkészítés első korszakából származó hangszalagok korszerű hordozókra való másolása is. 1994-ben kb. 26 000 kazettát tudtak lemásolni. Ennek fele került a könyvtárba, másik felét a középiskolás diákok számára készített, tankönyv jellegű dokumentumok alkották. Sajnálatos, hogy a tankönyvellátás a Hangoskönyvtár gyűjtemény-fejlesztésének rovására valósítható meg, ennek ellenére nem lehet feladni a diákok ellátását, mivel jelenleg ez az egyetlen lehetőség arra, hogy a vak tanulók hozzájuthassanak a tanulásukhoz szükséges anyagokhoz. Az általános iskola esetében, mivel ez az oktatás centralizált keretek között, a Vakok Általános Iskolájában történik, nincs különösebb gond: a házi braille nyomda képes előállítani a tiflopedagógia dokumentumait. A középiskolába került diákok viszont szétszóródottan, már nem speciálisan számukra fenntartott intézményekben tanulnak. Ezeknek a középiskoláknak majd' mindegyike eltérő tankönyveket használ, melyeknek hangos vagy braille formájú előállítása elvileg a vonatkozó szaktárca, gyakorlatilag a Szövetség feladata lett. Gondot jelent a feldolgozandó könyvekre vonatkozó igények felmérése is. A felsőfokú tanulmányokat végzők számára sem tankönyv, sem jegyzetanyag nincs egyelőre.

A hangoskönyvek – tankönyvek és más művek – előállításával kapcsolatban tisztázandók a szerzői jogi kérdések. A Hangoskönyvtár és a Szerzői Jogvédő Hivatal közötti hallgatólagos megállapodás értelmében jelenleg nem fizetnek jogdíjat, viszont az elkészült hangoskönyveket kereskedelmi forgalomba nem bocsáthatják, terjesztésüket is kizárólag könyvtári úton valósíthatják meg, a könyvek pedig végig szövetségi tulajdonban maradnak. Ennek megfelelően magánszemélyeknek nem másolhatnak belőlük, viszont közművelődési könyvtárak számára, szigorúan könyvtári célokra, önköltségi áron (70 Ft/kazetta) igen.

A hangoskönyvek előállításának egyetlen hazai bázisa 1995 végén a Hangoskönyvtár és a Stúdió, ahol a felvételek a szociális ellátás részeként készülnek. Az üzleti célú előállítás feltehetőleg nem lenne kifizetődő, ezért vállalkozó sem akad rá. Külföldi tapasztalatok alapján tudható, hogy nemcsak a látáskárosultak, hanem a funkcionális analfabéták, a háziasszonyok, (pl. a házimunka végzése mellett), vagy az elfoglalt üzletemberek (utazás közben, autórádión), továbbá a dyslexiások is szívesen hallgatnak hangoskönyveket.

Az OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központ szerepe a vakok könyvtári ellátásában

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ Könyvtári Koordinációs Osztálya koordináló szerepet töltött be a közművelődési könyvtárak és a VGYOSZ könyvtárai között, szakmai, módszertani segítséget adott, összehangolta és támogatta a könyvtárak hangoskönyv-gyűjteménynyel kapcsolatos tevékenységét. A hangoskönyv rendelések összegyűjtését több mint 10 éve az OSZK KMK végzi. A Hangoskönyvtár állományából alkalmanként 50-100 címet tartalmazó jegyzékről rendelhettek a közművelődési könyvtárak. Az utolsó megrendelő jegyzéket 1995 szeptemberében küldték el valamennyi megyei és városi könyvtár számára. A jegyzék egyébként a Hangoskönyvtár teljes állományát tartalmazza. A megyei és városi könyvtárak körül 20 élt a gyarapítás lehetőségével. Az igények összesítését és továbbítását a Stúdióhoz a KMK végezte. Mára ez a koordináló szerepkör megszűnt. A könyvtárak ez irányú szükségleteikkel és problémáikkal magukra maradtak, ami önmagában még nem volna baj, elvégre jórészt az életképesebb intézmények tettek eddig is valamit a vakok könyvtári ellátásáért. A gond az, hogy jelenleg nincs egy olyan központi intézmény, amely teljességében át tudná tekinteni az országban folyó tevékenységet, amely a hangoskönyvekről központi lelőhelyjegyzéket jelentetne meg, vagy forrástájékoztatást végezne. Ennek következtében az egyes könyvtárak egymással párhuzamosan dolgoznak. Az utóbbi két-három évben a könyvtárak

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

egyéni megrendelőként is jelentkezhettek a Hangoskönyvtárnál – ez egyben azt is jelenti, hogy az eddigi közvetett kapcsolat helyett most személyes, közvetlen kapcsolatok létrejöttéről beszélhetünk; ez egyenes következménye az egész könyvtárügyben megfigyelhető decentralizálódási tendenciának.

A közművelődési könyvtárak szerepe a vakok ellátásában

A piacgazdaságra való áttérés következtében megszűnt a közművelődési könyvtáraknak addig biztonságot nyújtó, központi, állami finanszírozása. A továbbiakban az önkormányzatok által biztosított költségvetésből kell gazdálkodniuk, ami megnehezíti még az alapfeladatok ellátását is, s a hagyományosnak tekintett könyvtári dokumentumok beszerzését is erősen korlátozza. Sok helyen létszámleépítéseket kellett végrehajtani, aminek következménye, hogy nagyjából változatlan mennyiségű feladat ellátása hárul a csökkentett létszámú személyzetre. Emiatt több könyvtárban újra át kellett gondolni, mennyire lehet a hátrányos helyzetű olvasók ellátását szolgáló feladatokat vállalni. Helyi szolgáltatás lehet a vakok számára hangoskönyvek beszerzése, akár könyvtárközi kölcsönzés útján is, vagy házi felvételek készítése stb.

Napjainkban, amikor a könyvtárak jó részének a puszta fennmaradása vált kétségessé, fontos kérdés, hogy tudják-e, s merik-e vállalni a vakok szolgálatát, hiszen ők az aktív könyvtárhasználóknak csak csekély hányadát alkotják. A kisebb városi könyvtárak valószínűleg ez irányú tevékenységük beszűkítésével, a szélesebb olvasóközönség igényeihez való igazodással próbálnak fennmaradni, a nagyobb könyvtárak viszont, ha változtalanul be akarják tölteni kulturális szerepüket, szolgáltatásaik szélesítésével, de legalábbis a meglévők megtartásával kell, hogy működjenek.

A vakok ellátásának helye a magyar könyvtárügyben

Magyarországon a hátrányos helyzetű olvasói rétegekkel a hetvenes évek közepétől kezdtek szervezetten foglalkozni. A könyvtárak tevékenysége a központi könyvtárak, illetve intézmények szolgáltatásainak közvetítésére, az arról való tájékoztatásra, szórványosan klubfoglalkozások, rendezvények, előadások szervezésére irányult. Az érdemi ellátást gátolta a speciális dokumentumok beszerzési nehézsége. 1983-ban a KMK a VGYOSZ Hangoskönyvtárával közösen kidolgozta a hangoskönyvek gyűjtésének és terjesztésének programját a közművelődési könyvtárak számára. A program lényege az volt, hogy a Hangoskönyvtár állományát és a Stúdió tevékenységét a közművelődési könyvtárak előtt ismertté kell tenni, s ösztönözni kell a könyvtárakat saját hangoskönyv-gyűjtemények létrehozására. Az előbb már szó volt arról, hogy a Hangoskönyvtár jegyzékei alapján a KMK Koordinációs Osztálya szervezésében lehetőség volt a hangoskönyvek önköltségi áron való megrendelésére. Ez a lehetőség napjainkban is létezik, de központi közvetítés nélkül. Az állomány áttekintésére a Hangoskönyvtárban a számítógépes nyilvántartás, vagy az előzetesen beszerzett, nyomtatott katalógus alapján van lehetőség.

A nyolcvanas évek közepétől a vakok ellátásával foglalkozó írások egybehangzóan említik a hangoskönyvek közművelődési könyvtári gyűjtését. Megyei és városi könyvtárak számolnak be hangoskönyv-gyűjtemények létrehozásáról, illetve ezekre alapuló új szolgáltatások bevezetéséről. A könyvtárak a következő feladatokat vállalták: gyűjtemények létrehozása, propagálása, hangoskönyvek kölcsönzése, postán keresztül is, hangos-folyóiratokra előfizetés, illetve ezek helybeni használatának biztosítása, olvasói klubok létrehozása, technikai eszközök kölcsönzése, házi stúdiókban saját felvételek készítése, sokszorozása, továbbá a hangzó dokumentumok házhoz szállítása. Fontos kérdés, hogy a könyvtárak ezeket a szolgáltatásaikat milyen feltételekhez kötik, illetve milyen széles használói kör számára teszik elérhetővé, tehát milyen szempontok alapján válogatnak olvasóik között, hiszen a hangoskönyvek nemcsak a vakok, hanem az öregek vagy bármilyen más okból – dyslexia pl. – olvasni nem, vagy nehezen tudók számára is használható források. A hangoskönyvek gyűjtése és közreadása a könyvtári feladatok része lehet. Könyvtári gyűjteménybe való beillesztésük is természetszerűleg megtörténhet, hiszen a hetvenes évektől a könyvtári gyűjtemények teljes jogú tagjai lettek az auditív és audiovizuális dokumentu-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

mok is, kezelésük, tárolásuk, feldolgozásuk, közreadásuk módszertanilag kidolgozott. *Skaliczki Judit* a hangoskönyvek magyarországi megjelenése kapcsán írta, hogy megteremtődtek a feltételei annak, hogy Magyarország is belépjen a fejlett könyvtárüggyel rendelkező azon országok közé, ahol a közművelődési könyvtárak látják el a vak olvasókat könyvekkel, a könyvtári hálózat keretében. Az említett cikk keletkezésekor, 1987-ben a Soros programnak és a KMK tevékenységének köszönhetően az amúgy hangzó anyagot is gyűjtő könyvtárak mindegyike rendelkezett már kisebb-nagyobb hangoskönyv-gyűjteménnyel. A szép eredmények ellenére ezek a szolgáltatások nem váltak széles körben elfogadottá, s a dokumentumbázis is számos kívánnivalót hagy maga után, különösen a feldolgozott művek mennyiségét és műfaji megoszlását illetően. (Pl. a szépirodalom abszolút többségben van az ismeretterjesztő művekkel szemben, s a tudományos igényű munkák meg sem jelennek.)

Olvasmányok és igények

A szakirodalomban több szerző (pl. *Sipos Csabáné*) véleménye szerint a vakok és csökkentlátók olvasói igényszintjének könyvtárakban jelentkező megoszlása a látókéhoz hasonló. Természetes ugyanakkor, hogy nem lehet a magyar könyvtermés egészét közreadni hangzó anyag formájában, tehát erőteljes szűrés kell tartalmi és minőségi szempontból egyaránt, valamint a várható érdeklődés szem előtt tartásával. A szakirodalomban ugyanakkor nem érhető tetten, hogy a vakok olvasmányigényeivel, olvasási szokásaival kapcsolatban végeztek volna eddig vizsgálatot. Mindössze egy, 1988-ban készített főiskolai szakdolgozat foglalkozott a vakok információszerzésének módjaival, tehát az informálódás „technikai" oldalával, de ez is erősen népművelői-szociológiai aspektusból. (Nyugat-Európában, Skandináviában és Észak-Ameikában gyakorta végeznek ilyen vizsgálatokat.) Ez a hiányosság nálunk annál inkább szembetűnő, mert a különböző rétegeket megcélozó olvasásvizsgálatoknak nagy hagyományai vannak Magyarországon. S ahhoz, hogy a könyvtár azt tudja nyújtani vak használóinak is, amire szükségük van, elengedhetetlen annak ismerete, hogy ők maguk mit várnak el a könyvtártól, milyen igényeik lennének vele szemben.

Egy sikertelen olvasásvizsgálat tanulságai

E hiányérzeten felbuzdulva elhatároztam, hogy szakdolgozóként magam végzek el egy felmérést, melynek keretében a vakokat és a gyengénlátókat szándékoztam megkérdezni annak érdekében, hogy a közművelődési könyvtárak előtt álló feladatokhoz ötleteket nyerhessünk. Az 1993 őszétől 1994 tavaszáig folytatott vizsgálatot nem sikerült szándékaim szerint megvalósítani – valószínűleg akkori státuszom mellett az is közrejátszott a kudarcban, hogy egymagam akartam egy több embert kívánó feladatot megoldani; de talán a negatív tapasztalatok is szolgálhatnak némi tanulsággal.

118 fős mintasokaságot szándékoztam kérdőíves módszerrel megkérdezni, a könyvtárak és a könyvtárosok közvetítésével. A vakok életkorbeli, iskolázottsági, foglalkoztatási és egészségügyi (a látássérültség mértéke) megoszlásában igyekeztem a valós arányokat tükröztetni. Az 1993 októberében a szombathelyi megyei könyvtárnak, a tapolcai városi könyvtárnak, a VGYOSZ könyvtárainak, majd valamivel később a veszprémi megyei könyvtárnak megküldött kérdőívek közül a megadott határidőig, 1994. január 31-ig összesen 8 kitöltött kérdőív érkezett vissza. Személyes ismeretségem révén még egy szombathelyi kérdőívhez hozzájutottam, bár a válaszadó nem volt könyvtári tag. Összesen 9 kérdőív állt rendelkezésemre. Sajnos, a VGYOSZ könyvtáraiból egyetlen kérdőív sem érkezett vissza, jóllehet rájuk számítottam a legjobban, mivel az előzetes megbeszéléseink erre feljogosítottak. A visszajelzések hiánya felveti a kérdést, hogy a megkérdezettek érdektelenségéről volt-e szó, vagy a kérdéseim iránt voltak bizalmatlanok. Remélem, az utóbbira kell gondolnunk... Bizonyára célszerűbb lett volna a kérdőíves módszer helyett az interjút választani – ez viszont csak több kérdezőbiztos bevonásával, jobb szervezettséggel és intézményi háttérrel lett volna kivitelezhető.

A vizsgálathoz összeállított kérdőívben szereplő 25 kérdésben a következő témakörök szerepeltek: a megkérdezett személyére – a látássérültség fokára, az iskolai végzettségre, az életkorra stb. – vonatkozó kérdések; az olvasmányok

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szerepe életében, kedvelt információforrásai, olvasmányai, ez utóbbiak beszerzési lehetőségei, kapcsolata a könyvtárakkal s igényei a könyvtárral szemben, olvasói ízlésvilága, szakirodalmi érdeklődése, s ennek kielégíthetősége stb.

A válaszolók közül 5 férfi, 4 nő, koruk 25 évestől 84 évesig terjedő, foglalkozásuk szerint 3 rokkant nyugdíjas, 3 értelmiségi, 3 manuális tevékenységet végzőnek jelölte meg magát. Iskolai végzettséget tekintve 3 végzett 8 általánost, 3 szakközépiskolát, 2 érettségizett, 1 felsőfokú végzettséget szerzett.

A beérkezett válaszokból sajnos, semmiféle általánosítható érvényű következtetést nem lehet levonni, de azért érdekességképpen szerepeljen itt néhány a reagálások közül. A kilenc válaszoló által leggyakrabban használt dokumentumtípus a hangzó dokumentum. Legfontosabb eszközként a rádiót nevezték meg, illetve kiegészítőként a családi, baráti felolvasást. A dokumentumhasználat indoklása: a hangzó anyag használata kényelmesebb, mint a braille, s a számukra szükséges művek többsége is csak ilyen formában érhető el.

A könyvtár szó jelentése azonos az átlagember könyvtárképével: olvasás, segítőtárs, információk, ismeretek tárháza, kikapcsolódás, szórakozás, önképzés, valaha rengeteget jelentett, mára csak hangoskönyveket, egy esetben semmit nem jelentett a válaszadónak.

A megkérdezettek közül 5 megyei könyvtárnak tagja, 3 városi könyvtár tagja, 1 nem volt tagja közművelődési könyvtárnak. A Hangoskönyvtár szolgáltatásait mindannyian rendszeresen igénybe vették. A könyvtári szolgáltatások közül leggyakrabban a könyvtárközi kölcsönzést vették igénybe. Ez abból is következik, hogy a vakok könyvtári ellátását kezdettől fogva központi úton próbálták megvalósítani, így a távkapcsolatok természetszerűen adódtak. A közművelődési könyvtárat alkalmasnak találják ellátásukra, de szeretnék, ha bővítenék az állományt, pl. cserekapcsolatokkal, egymás hangzó anyagainak másolásával. Egyetértettek abban a válaszolók, hogy a központi könyvtárakat kellene erősebben fejleszteni, mert ezzel a lépéssel a vidéki könyvtári ellátást is javítani lehetne. Javasolták braille folyóiratok járatását is, de érdekes, hogy braille könyvek gyűjtését nem említették.

A könyvtárban végzett tevékenységként nyolcan a kölcsönzést jelölték meg, heten a könyvtárossal való beszélgetést is fontosnak tartották; gyakorinak mondható, hogy kazettát, lemezt másoltatnak (hét fő), braille folyóiratot olvas kettő, barátaival beszélget két fő, böngészget, válogat egy fő, tanul egy fő.

A kedvelt, rendszeresen olvasott periodikumra vonatkozó kérdésre mindenki megemlítette az *RTV-újság* hangos változatát és a *Lapról Hangra* című folyóiratot. A felolvasással ismert lapok címei széles skálán mozognak, a helyi újságoktól a tudományos szaklapokig. Az információszerzés fő forrása a közszolgálati média. A könyvtárak, mint információforrásra ketten hivatkoznak (ez is jelzi, hogy amint az átlagembernél, úgy a vakoknál sem ez a könyvtár szinonímája – sajnos); ugyanők szakmai tájékozódásuk forrásául is megjelölték a könyvtárat. A többiek szakmai tájékozódásában a családtagok, barátok felolvasása a legfontosabb – összefüggésben azzal, hogy a szakirodalomnak sem braille, sem pedig hangos változata nincs –, ezt követi a rádió, végül a hangzó dokumentumok. Nagyon jó, hogy az olvasást mindannyian életük fontos részeként említették. A kedvelt témák, szerzők és műfajok felsorolása még ilyen csekély számú válasz esetében is sokszínű lett.

A VGYOSZ kiadványai közül a legnépszerűbb az *RTV Újság* volt, ezt követte a *Vakok Világa*, majd az *Irodalmi Élet*. A lapok színvonalával többségükben elégedettek voltak, ketten jelezték, hogy az átfutási időt csökkenteni kellene.

A megkérdezettek közül ketten szívesen csatlakoznának klubokhoz, vagy készítenének braille könyveket – ez felveti, hogy a dokumentumellátásban talán intenzívebben lehetne építeni magukra a látáskárosultakra. Hárman kifejezték igényüket további, az igényeik felderítését szolgáló felmérések iránt.

Teendők, némi maximalizmussal

Bartos Éva 1987-ben készített összefoglalását alapul véve, napjaink problémáival kiegészítve, a közművelődési könyvtárakra a vakok ellátásában a következő feladatok várnak:

- Ellátó rendszerek szervezése országos jelleggel. Ez a feladat talán korszerűtlennek tűnik ma, amikor a hagyományos értelemben vett hálózati rendszer felbomlásának, átalakulásának vagyunk tanúi. A dokumentumanyag speciális volta miatt

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hatékony és színvonalas ellátást egyetlen könyvtár gyűjteményére alapozva nem lehet megvalósítani. Ez felveti a centralizáció - decentralizáció kérdését. A külföldi szakirodalom a feladatok és rendszerek decentralizációjáról beszél. Addig azonban, amíg egy régiókat átfogó, a résztvevők által egyenrangúan igénybe vehető, integrált könyvtári rendszer és hálózat létrejöttének csak az elvi lehetősége van meg, elengedhetetlen a régi, többé-kevésbé bevált koordinációs központok működtetése annak érdekében, hogy egymás tevékenységéről tájékozódni lehessen, hogy az információk mindenki számára korlátlanul hozzáférhetők és megbízhatók legyenek.

- A VGYOSZ könyvtáraival a kapcsolatok további bővítése ugyancsak fontos feladat. Szükséges lenne ez azért is, mert ennek hiányában a könyvtárak csupán feltételezéseikre hagyatkozva kénytelenek kísérletezni az ellátás módozataival, holott sokkal eredményesebb és mindkét részről kifizetődőbb is lenne, ha a könyvtárak pontosan megfogalmazott és körülhatárolt igények, a kínálat és a kívánságok pontos ismerete alapján tevékenykedhetnének. Ha a jelenleg élő kapcsolatokat a VGYOSZ könyvtárak és a közművelődési könyvtárak között megnézzük, azt tapasztalhatjuk, hogy a kapcsolat többnyire a közművelődési könyvtár kezdeményezésére jött létre, és aktív érdeklődésének hatására maradt fönn. Magyarázhatja ezt az a történelmi sajátoság, mely a könyvtárak kialakulásában és a feljődésében figyelhető meg: a vakok könyvtárai létrejöttük óta önállóan, a nyilvános könyvtárak ügyeitől elszigetelten működnek; ugyanakkor a közművelődési könyvtárak számára az együttműködés – akár formálisan, irányítottan, vagy spontán módon jött létre - magától értetődő, természetes dolog. A közművelődési könyvtári gondolkodás számára régtől tudott, hogy a magas szintű, minden igényt kielégítő ellátás csak saját dokumentumbázisra hagyatkozva nem valósítható meg; a vakok könyvtárai viszont jelenleg is abban a szellemben tevékenykednek, mely szerint a kapcsolat a más területeken működő könyvtárakkal jó, ha van, de nem nélkülözhetetlen, ezért nem kezdeményezik a kapcsolatok kiépítését.
- Fontos lenne a vakok számára ajánlható szolgáltatások fejlesztése, beleértve a meglévők fenntartását is. Ennek megfelelően szükséges a hangoskönyv-gyűjtemények fenntartása és bővítése, illetve propagálása. Amennyiben kialakulna egy kétirányú információcsere a VGYOSZ könyvtárai és a közművelődési könyvtárak között, talán nem lenne utópia az a feltételezés, hogy létrejöhetne olyan két- és többirányú munkakapcsolat, melynek következtében a VGYOSZ könyvtáraira jelenleg nehezedő teher – amit a fővárosi és a vidéki olvasók ellátása jelent – megosztható lenne. Jelenleg a vidéki olvasók legnagyobb hányada is a Hangoskönyvtárhoz fordul olvasmányigényeivel – holott lehet, hogy a helyi könyvtárak is alkalmasak ellátásukra. Természetesen ehhez a kínálat bővítésére volna szükség, hiszen a közművelődési könyvtárak hangoskönyv gyűjteményei meglehetősen szegényesek.
- Lényeges a vak használói réteget támogató olvasószolgálat kialakítása, működtetése, az olvasók igényeinek tanulmányozása, erre alapozva a megfelelő olvasmányok beszerzése. A helyi igények és a könyvtárhasználók rendszeres megkérdezése mellett nem elhanyagolható azoknak a megkeresése sem, akik nem tagjai a könyvtárnak, nem veszik igénybe szolgáltatásait. A kérdés éppen az, hogy azért nem, mert nem ismerik azokat, vagy azért nem, mert nem tartják kielégítőnek.

Az olvasókkal való csoportos foglalkozás, a célzott egyéni beszélgetések a vak használók esetében kiemelt szerepet kell, hogy kapjanak. Ennek fontosságát nem kell külön hangsúlyozni – olvasószolgálati közhely, hogy megfelelő személyes kontaktusra alapozva lehet csak a könyvtár alapfeladatait hatékonyan ellátni.

- A hátrányos helyzetűekkel való foglalkozás elméleti-módszertani alapjainak kidolgozása, kutatási-fejlesztési feladatok, képzés. Ezt a várható fejlődési periódust igényes elméleti-módszertani munkának kell megalapoznia, amihez rendszeres és

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

összefogott kutatásokra lenne szükség. Az egyes rétegek ellátására specializálódott könyvtárakat kutatóműhelyekként kellene kezelni, eredményeiket minden könyvtár számára elérhető fórumokon kell közzétenni. A könyvtárosképzés tananyagában hangsúlyosabban kellene foglalkozni a hátrányos helyzetűek ellátásával, az olvasószolgálati munka pszichológiai kérdéseivel, különösen pedig a tanultak szakmai gyakorlatokon, műhelymunkákon való elmélyítésére volna szükség.

Összegzés

A vakok és gyengénlátók könyvtári ellátása a gyakorlatban felemás képet mutat. A közművelődési könyvtárak dicséretes erőfeszítéseket tesznek a körzetükben élő hátrányos helyzetű emberek ellátására, speciális szolgáltatások kialakítására és fenntartására. A könyvtárak és a VGYOSZ könyvtárai közötti kapcsolat koordinációjának gyengülése az aktív munkakapcsolatok lehetőségének további csökkenését eredményezi. Az olvasói igények és szokások hiányos ismerete nehezíti az olvasóközpontú ellátási és szolgáltatási módszerek kidolgozását. Tervszerű, nagy hatósugarú, jól szervezett vizsgálat végrehajtására volna szükség, melynek eredménye a dokumentumelőállítástól kezdve a gyűjteményszervezésen át a közvetlen olvasószolgálati munkáig, minden munkaterületen hasznosítható volna.

Irodalom

1. AMBRÓZY Denise: Olvasó gépek. In: Delta, 1987. 10.sz. 15-17.p.
2. BARTOS Éva: A hátrányos helyzetűek ellátásának magyarországi tapasztalatai. In: Csongrád Megyei Könyvtáros, 1987. 1-2.sz. 24-26.p.
3. BELL, Lorna J.: The large print books and its reader. London, Library Association, 1980.
4. CRADDOCK, Peter: The public library and blind people: A survey and rewiev of currant practice. London, British Library, 1985.
5. CSALAY András: A vakok olvasási lehetőségei. In: Könyvtáros, 1988. 7.sz. 396-400.p.
6. FIDDER, H.: A vakok könyvtárai az információrobbanás korában. In: Csongrád Megyei Könyvtáros, 1987. 1-2 sz. 27-28.p.
7. HEIDTMANN, Horst: Lass Lesen! - Literaturtonträger in Öffentlichen Bibliotheken. In: Buch und Bibliothek, 1994. 2. sz. 140-149.p.
8. Az IFLA irányelvei a közművelődési könyvtárak számára. Összeáll. Arthur Jones. Bp. OSZK-KMK, 1987. 25-26.p.
9. KŐHEGYI István: A dokumentumok használatának és az információ szerzésének egymástól eltérő módjai vakok körében. (Szakdolgozat.) SZOT Központi Iskola, 1988.
10. A közművelődési könyvtári ellátás. Irányelvek a távlati fejlesztéshez. Bp. OSZK-KMK, 1973.
11. LEACH, Allan W.: Section of Libraries for the Blind, International Federation of Library. In: International Yearbook of Library Servise for Blind and Physically Handicapped Individuals. 1993. Comp. by Friends of Libraries for Blind and Physically Handicapped Individuals in North America, Inc. München, New Providence, London, Paris, 1993. 85-91.p.
12. SCHARMANN, Ute: Medien für Blinde und Sehbehinderte. In: Buch und Bibliothek, 1991. 3.sz. 241-246.p.
13. SIPOS Csabáné: Hangoskönyvek a megyei könyvtárban = Somogyi Könyvtárak, 1989. 1.sz. 34.p.
14. SKALICZKI Judit: Vakok, könyvek, könyvtárak. In: Könyvtári Figyelő, 1987. 5.sz. 552-553.p.
15. SKALICZKI Judit: A közművelődési könyvtárak hangoskönyvtári szolgáltatásai Magyarorrszágon. In: Könyvtáros, 1987. 2.sz. 60-62.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Hozzászólások és kiegészítések Zsidai József tanulmányához

Az alábbiakban közreadjuk *Rózsa György* (Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára) levelét, valamint a Könyvtári és Informatikai Kamara véleményét *Zsidai József* tanulmányával kapcsolatban. Korábban – ahogy az 1996. 1. szám bevezetőjében olvasható is volt – úgy gondoltuk, hogy e két levelet, mivel az elutasítás tényének közlését érvekkel nem támasztják alá, nem közöljük. Az érintettek rossz néven vették eljárásunkat, ezért az alábbiakban közreadjuk Rózsa György levelét Zsidai Józsefhez és Poprády Gézához, valamint a Könyvtári és Informatikai Kamara állásfoglalását. (*A szerk.*)

Dr. Zsidai József
főigazgató
Miskolci Egyetem Központi Könyvtára

Miskolc-Egyetemváros

Kedves Jóska,

értékelem, hogy elküldted a „gyilkos művet"-be szánt MTAK-ra vonatkozó elgondolásaidat észrevételezésre. A részletekre nem reagálva, az a véleményem – nem ismered eléggé a MTAK-ot ahhoz, hogy kifejthesd szerepét a magyar könyvtár és művelődéstörténetben –, továbbá azt hiszem a jelenlegi enyhén szólva zavaros kultúrpolitikai körülmények között „gyilkos művet" nem kellene közreadni, „gyilkolják" azt kívülről elégségesen.

Üdvözlettel

dr. Rózsa György
főigazgató

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Poprády Géza
főigazgató
Országos Széchényi Könyvtár

Budapest

Kedves Barátom,

október 25-én felhívást kaptam, hogy reagáljak (12 flekket nem meghaladó terjedelemben) a Zsidai-féle tervezetre a Könyvtári Figyelő 1996. 1. számához. Helyet hagyva másoknak, nem élek a felajánlott terjedelemmel. Mellékelten küldöm viszont a témakörben 1995 júliusában Zsidai Jóskához küldött levelem másolatát. Az sem volna baj, ha facsimileben jönne le, de ez a szerkesztőség dolga.

Üdvözlettel

dr. Rózsa György
főigazgató

Tisztelt Szerkesztőség,

folyóiratuk 1996. 1. számában a Zsidai-vitával kapcsolatban a 30. oldalon az a bevezető megjegyzésük is szerepel, hogy „R. Gy. ... küldte el néhány soros a Javaslatot elutasító véleményét ... azért nem adunk közre, mert érdemi ellenérvet nem tartalmaz..." Poprády Géza 1995. október 25-diki felkérő levelére azt válaszoltam, hogy a témakörben **1995 júliusában** Zsidai Józsefhez válaszként intézett levelem másolatát adom át. A valóban szűkszavú válasznak kettős mondanivalója volt: Zsidai József **nem ismeri eléggé a MTAK-ot**, ahhoz, hogy vele foglalkozzék, továbbá a **jelenlegi zavaros kultúrpolitikai körülmények között nem kellene az általa minősített „gyilkos művet" közreadni.**

Azt hiszem már csak a **kronológia** miatt sem lett volna érdektelen a levél közlése, jóllehet 10 oldalt is kibírt volna bővebb kifejtése.

Üdvözlettel

dr. Rózsa György

A *Könyvtári és Informatikai Kamara* a következő állásfoglalást kívánja közreadni a Zsidai József által a Minisztériumnak beadott anyaggal kapcsolatban, a Könyvtári Figyelőnek ugyanabban a számában, melyben az említett szöveg is megjelenik:

A Könyvtári és Informatikai Kamara képviselőtestülete sajnálattal veszi tudomásul, hogy a magyar könyvtárügy elengedhetetlen korszerűsítésének időszakában a magyar könyvtáros társadalom egyik legfontosabb elméleti szakmai lapjában teret ad egy nem elemzéseken és bizonyítható tényeken alapuló, reális megoldásokat nélkülöző írásnak. Szakmailag elhatároljuk magunkat ettől az írástól, amely sok tekintetben a hatályos törvényekkel is ellenkezik.

Zalainé Kovács Éva
elnök

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Hozzászólás helyett – néhány adat a Külföldi Folyóiratok Központi Katalógusa NPA adatbázisából

Tószegi Zsuzsanna

Az elmúlt években – amint *Zsidai József* is írja cikkében – nagyon sok műszaki szakkönyvtár szűnt meg. Az NPA vonatkozásában ez azt jelentette, hogy több mint 300 bejelentő könyvtár állományát kellett törölni az adatbázisból, melynek következtében az ország amúgy is szűkös folyóiratbázisa több mint félezer címmel lett szegényebb; ennyi folyóirat volt, amely csakis az érintett könyvtárakba járt. E folyamat „eredményeként" további 10 000 rekordból több mint 60 000 állományadatot töröltünk; ez a munka az adatbázis bibliográfiai rekordjainak 25-30%-át érintette, a lelőhelyadat pedig 6-7%-kal lett kevesebb. Mindemellett folyamatosan vezettük ki az adatbázisból a könyvtárakban folyó selejtezések miatt kivont állományokat.

Az NPA adatbázisban feldolgozott időszak, 1981 – 1996 között a Zsidai József által megszüntetésre javasolt könyvtárak külföldi folyóirat-állományáról néhány adat:

A könyvtár kódja és neve	A könyvtár egyedüli bejelentő/cím	A könyvtár által bejelentett összes folyóiratcím
B 4 – Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár	728	7068
B 5 – Országos Mezőgazdasági Könyvtár	1110	3312
B 6 – Országos Orvostudományi Információs Központ és Könyvtár	88	555
B 7 – Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum	142	496
B 14 – Idegennyelvű Könyvtár	155	884
Összesen:	2223	12315 cím
A KFKK/NPA adatbázisban összesen:	15850 címet egyetlen könyvtár jelentett	35820 címet kb. 800 könyvtár jelentett

Amint a táblázatban látható, a Zsidai József által megszüntetésre javasolt öt könyvtárba jár (vagy járt) az összes olyan folyóirat 14%-a, amelyhez csakis egyetlen lelőhely tartozik, tehát: ha a javaslat alapján törölni kellene az adatbázisból ezeket a címeket, az egész ország folyóirat-állományának 14%-át semmisítenénk meg. A más intézménybe is járó 12 315 cím-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hez 130 000-150 000 lelőhelyadatot tartunk nyilván a fenti öt könyvtár állományáról – ez az összes cím közel 30%-a, és a lelőhelyadatok mintegy 14-16%-a. Most folyik az 1981 előtti, retrospektív állományok számítógépes feldolgozása is, de ennek mértékéről az egyes könyvtárakra lebontva még nincsenek számszerű adatok.

Az előző évek sorozatos könyvtár-megszüntetéseinek tapasztalatai alapján felelősséggel állíthatom, hogy a megmaradó könyvtárak nincsenek ma abban a helyzetben, hogy nagymennyiségű állományt át tudnának venni más intézményektől. Ki tudná vállalni az átadással, raktározással, majd a szolgáltatással kapcsolatos plusz költségeket? És vajon ki finanszírozná Zsidai úr elgondolásának végrehajtását a központi katalógusokban?

Volnának még kérdéseim...

Magyarország és Európa az Apponyi-gyűjtemény tükrében

Emlékülés és kiállítás Apponyi Sándor születésének 150. évfordulója alkalmából

Szerk. W. Salgó Ágnes
Budapest, 1995. Országos Széchényi Könyvtár. 177 l. 24 cm.
Ára: 800,- Ft

Megrendelhető, illetve megvásárolható az Országos Széchényi Könyvtárban,
Budapest, I. Budavári Palota F. ép. 1827

Apponyi Sándor évtizedeken át végzett, áldozatos gyűjtőmunka után, néhány hónappal a halála előtt, híres gyűjteményét nemzeti könyvtárunknak adományozta.
Az évforduló alkalmából a Széchényi Könyvtárban kiállítást és emlékülést rendeztek. A most megjelent kötet az elhangzott előadásokat tartalmazza idegen nyelvű tartalmi összefoglalókkal is ellátva. Az előadók Apponyi Sándor gyűjteményeinek történeti, művészettörténeti és könyvészeti szempontból értékelték, ezenkívül a gróf által támogatott Tolna megyei régészeti kutatásokról és a múzeumalapítás körülményeiről is tájékoztattak a kutatások szakértői. A kiállítás anyagát közlő rész végigvezeti az olvasót a magyar történelem legfontosabb eseményein egészen a Rákóczi szabadságharc végéig, bemutatva a magyarországi történések nemzetközi visszhangját a korabeli könyvekben, metszeteken, röplap jellegű kiadványokban. A könyvtári dokumentumokon kívül a régészeti anyagból kiállított tárgyakról is rövid összefoglalót kapunk.
A kötetet egy válogatott bibliográfia zárja az Apponyi Sándorra és feleségére, Esterházy Alexandrára vonatkozó korabeli sajtó alapján.
A kötetet 29 fekete-fehér és 3 színes kép díszíti.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az OSZK KMK tanfolyamai 1996. őszétől

Korszerű könyvtári és információs szolgáltatások szervezése

Könyvtári menedzsereknek, tájékoztatási szakembereknek szervezzük ezt a tanfolyamot.
Ízelítő a programból:

Közélet, demokrácia, önkormányzat, információ
Vállalkozások és a könyvtár
Az információ jelentősége és az üzleti verseny
Mit old meg az információ a társadalomban és mit nem?
Trendek, tendenciák, divatok és a konzekvens könyvtárosi tevékenység
Mitől korszerű a könyvtár?
Az egyetemi könyvtárosképzés felelőssége az új információs szakemberek felkészítésében
Szó lesz az adatbázisok használatáról, hálózatkezelésről, a távhálózati szolgáltatásokról,
és lesz Internet-barangolás a Netscape segítségével stb.

Az egyéves tanfolyam október elején indul, az egynapos előadások kéthetente lesznek.
A tanfolyam díja 20000 Ft.
Részletesebb tájékoztatás telefonon a 2021-203-as számon kérhető
dr. Csapó Edittől,vagy Törökné Jordán Katától.

Képesítést adó könyvtárosasszisztens-képzés

a művelődési és közoktatási miniszter 10/1995 (IX. 22.) sz. rendelete alapján a közművelődési és egyéb könyvtárakban dolgozók, valamint *külön tancsoportban az iskolai könyvtárosok* számára.
Az oktatás szeptemberben kezdődik, a záróvizsgára 1997 májusában kerül sor.
Jelentkezési határidő: augusztus 25. A tanfolyam díja félévenként 15 ezer Ft.

Továbbképző tanfolyamok feldolgozó könyvtárosok számára

A képzést témakörönként tartjuk, az elméleti részt néhány hét elteltével gyakorlat követi. Ez idő alatt készítik el a hallgatók házi feladatukat. A témacsoportok egymástól függetlenek,
ám aki szükségét érzi ennek, az egész sorozatot végighallgathatja (kedvezményes áron).
Jelentkezési határidő: 1996. szeptember 10.

Témakör	Elmélet	Gyakorlat	Házi feladat visszaküldésének határideje	Tanfolyami díj
I. **A könyvtári dokumentumok köre: hasonlóságok és különbségek a feltárás szempontjából. A bibliográfiai leírás**	okt. 14-15 hétfő-kedd	nov. 8. péntek	okt. 28. hétfő	**4000 Ft**
II. **A bibliográfiai leírás besorolási adatai**	okt. 24-25 csüt.-péntek	nov. 20. szerda	nov. 14. csüt.	**4000 Ft**
III. A leíró katalógus bibliográfiai tételeinek szerkesztése	nov. 21-22 csüt.-péntek	dec. 9-10. hétfő-kedd	dec. 2. hétfő	**6000 Ft**
IV. A **bibliográfiai tételek besorolási szabályai A könyvtár katalógushálózata, tartalmi és formai követelmények (2+2 nap)**	→	*1997-ben, később közölt időpontban*	←	**6000 Ft**
V. Időszaki kiadványok bibliográfiai leírása és besorolási adatainak megválasztása (3+2 nap)	→	*1997-ben, később közölt időpontban*	←	**8000 Ft**
VI. Az időszaki kiadványokban megjelenő részdokumentumok bibliográfiai leírása (3+2 nap)	→	*1997-ben, később közölt időpontban*	←	**8000 Ft**
Kedvezményes tandíj I-VI. témacsoportra együtt:				**25000 Ft**

A tanfolyamokra a jelentkezéseket a választott téma megjelölésével az Országos Széchényi Könyvtár, KMK oktatási és módszertani osztály, Budavári Palota, F-épület 1827 címre várjuk.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A *Libraries and the information society: European RTD in Telematics for Libraries* c. cikket (Euro Abstracts. 33. vol. 1995. 9. no. 517-524. p.), valamint **Monika Segbert** lapunk számára küldött, az összefoglalás elé szánt bevezetőjét **Orbán Éva** fordította.

Kitekintés

A könyvtárak és az információs társadalom

Monika Segbert bevezetője „A könyvtárak és az információs társadalom" c. tanulmányhoz

Az Európai Bizottság Negyedik Keretprogramja* (Fourth Framework Programme 1994-1998) új, célzott cselekvési irányokat mutat a nemzetközi együttműködésben, amelyekben prioritást élveznek a közép- és kelet-európai államok és az új független országok.

Az Európai Bizottság könyvtári hálózatokkal és szolgáltatásokkal foglalkozó részlege a kapcsolatok szorosabbra fűzését szeretné elérni az érintett országokkal. Korábban már számos sikeres együttműködési program valósult meg az Európai Unió tagállamai között, amelyek könyvtári program nyomán jöttek létre. Ezért szervezett a fent említett részleg az Európa Tanáccsal karöltve 1994 februárjában egy értekezletet *A könyvtárak fejlesztése Közép-és Kelet-Európában – a segítségtől az együttműködésig* címmel (a konferencia anyaga EUR 15660 számon jelent meg). Kelet-, Nyugat- és Közép-Európa számos országából hívtak meg résztvevőket a könyvtári területen szervezendő két- és többoldalú programok megvizsgálására. Az értekezleten rámutattak, milyen fontos szerepet játszhatnak a könyvtárak a közép- és kelet-európai társadalmak átalakulásában, és javaslatokat tettek a megvalósítandó feladatokra az Európai Bizottság számára.

Az eddig megkezdett előzetes munkálatok között szerepel egy tanulmány *A könyvtári szolgáltatások gazdaságtana* témakörben, további vizsgálatok a könyvtárgépesítés és hálózatépítés kérdéseiről, valamint a nemzeti bibliográfiai szolgáltatások helyzetéről. Támogattak egy konfe-

* A Könyvtári Programmal és az ehhez fűződő, Közép- és Kelet-Európát érintő könyvtári együttműködéssel kapcsolatos további információ kérhető az alábbi címen:
DG XIII/E-4 „Library Networks and Services"
European Commission
Jean Monnet Building
L-2920 Luxembourg

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

renciát a könyvtári törvénykezésről Közép- és Kelet-Európában, és további értekezleteken vizsgálják meg a könyvtárgépesítés, a digitalizálás és a szabványosítás kérdéseit, lehetőséget teremtve a keleti és nyugati szakértőknek a találkozásra és a tapasztalatcserére.

Az EU könyvtári programjára vonatkozó információk könyvtári folyóiratokban és konferenciákon történő terjesztésével gyarapítani kívánjuk a programmal kapcsolatos ismereteket a közép- és kelet-európai szakmai közösségben. Az itt következő cikk ismerteti az Európai Unió könyvtári programjának kezdeteit, néhányat a számos, folyamatban lévő együttműködési program közül, és a Negyedik Keretprogram újabb, *Telematika a könyvtárak számára* c. programjának (Telematics for Libraries Programme) fő irányait, amelyek valamennyi európai könyvtár számára érdekes és fontos problémák megoldását célozzák.

Az Európai telematikai kutatási és fejlesztési program könyvtárak számára

A könyvtárak az európai társadalmak számos kulturális, szabadidős, oktatási és általános információs igényeit kielégítik. A könyvtárak hozzájárulnak az európai kulturális örökség megőrzéséhez és a tudományos, műszaki és üzleti információs rendszerek működtetéséhez. Manapság, amikor az információhoz való hozzáférés egyre égetőbb szükséglet, a könyvtárak nem maradhatnak le az információtechnológiában és az adatátvitelben végbemenő fejlődéstől, amely számukra is lehetővé teszi, hogy az igényelt és elvárt szinten nyújtsanak szolgáltatásokat. A számítástechnika és az átviteli technika közeledése nagy hatással van az információforrások létrehozására, kezelésére és használatára. A könyvtáraknak olyan rendszereket kell tervezniük és bevezetniük, amelyek ezekre az új lehetőségekre épülnek.

A *Telematika a könyvtárak számára* a Harmadik Keretprogram első telematika-alkalmazási programja keretében bevezetett hét terület egyike volt. A könyvtári program célja a könyvtárak nyújtotta lehetőségek elérésének és az adattárolásnak a fejlesztése, illetve az információhoz való távoli hozzáférés biztosítása volt a telematikai szolgáltatások alkalmazásával az európai könyvtárakban. A program igen sikeresnek bizonyult: javult a fejlett adatátviteli technológia könyvtári alkalmazásától remélhető előnyök és a használói igények ismerete. A Negyedik Keretprogram új telematika-alkalmazási programja folytatja a könyvtári munka támogatását a *Telematika az ismeretekért* kutatási területen.

Az első lépések

Az Európa Parlament először 1984-ben hívta fel a közösség politikusainak figyelmét a könyvtárak jelentőségére, 1985-ben pedig határozatot fogadtak el, amely cselekvésre hívta fel az Európai Bizottságot ezen a téren. Felméréseket végeztek a könyvtári szektor méretének és jelentőségének bemérésére, azoknak a területeknek a behatárolására, amelyeken a könyvtárak nehezen tudnak alkalmazkodni az információs társadalom megváltozott körülményeihez, illetve amelyeken a közös európai cselekvés a leginkább hozzájárulhat a források jobb kihasználásához.

A Könyvtári Program e felmérések, széles körű konzultáció és több későbbi felmérés alapján 1990-ben indult. A cselekvési terv a következő négy, egymást kiegészítő irány köré szerveződött:

- Számítógépes bibliográfiák: géppel olvasható bibliográfiák és katalógusok előállítása, készítésük elősegítése és összehangolása Európában, és ennek révén a könyvtárak gazdaságosságának és forrásmegosztásának támogatása;
- Könyvtári hálózatok: a könyvtárak által hálózatban előállított szolgáltatások létrehozásának támogatása annak biztosításával, hogy az új távközlési szolgáltatásokon és fejlesztéseken keresztül elérhető technikai lehetőségeket, valamint az adatbázisok közötti kommunikációt támogató szabványokat (OSI – open system interconnection) teljes mélységükben megismerik és kihasználják;
- Innovatív könyvtári szolgáltatások: a könyvtárakat a fejlett információs és távközlési technológia révén alkalmassá tenni költséghatékony könyvtári szolgáltatásokra;
- Az új technikákra alapozott könyvtári termékek európai piacának élénkítése: olyan kereskedelmi forgalomban elérhető tele-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

matikai termékek és eszközök előállítása, amelyeket kimondottan könyvtárak számára készítenek, és ezek hatékonyabb kezelésének elősegítése. A könyvtári piac felmérésébe és az új termékek bevezetésébe célszerű a magán szektort is bevonni.

Az első *Telematika a könyvtárak számára* program keretében összesen 50 munkaprogramot támogattak, amelyekben az EK-országaiból több mint 200 résztvevő működött közre. A program keretében sikerült munkakapcsolatokat létesíteni a különböző típusú könyvtárak és a kis- és középvállalkozások, kutatóintézetek és egyetemek között. Új, az információtechnológiát kiaknázó könyvtári termékek és szolgáltatások kifejlesztését támogatták, és szorosabbra fűzték az együttműködés és a forrásmegosztás szálait a könyvtárak között. A projektek a katalógusok hozzáférhetőségétől a dokumentumszolgáltatásig, a formátumoktól és karakterkészletektől az interfész lehetőségekig, a könyvtári menedzsment és döntéselőkészítő rendszerektől a képzési kérdésekig és a hálózati protokoloktól az innovatív szolgáltatásokig, a hang, kép és szöveg alapú forrásokig sokféle, a könyvtárakat érintő témára kiterjedtek. Egyes projektek infrastrukturálisak, a technikai fejlesztésre összpontosítanak, míg mások gyakorlati, kísérleti és kutató jellegűek.

A projektek közül több ugyan még alig indult el, hisz a javaslattétel utolsó szakaszára 1993 novemberében került csak sor, máris mutatkozik néhány reményteli eredmény a hálózati technológia, a hiperszöveg, valamint az optikai karakterolvasás terén a géppel olvasható katalógusok előállításában. Ugyancsak jelentős eredményeket értek el a következetes és szabványos adatcsere megteremtésében, a kölcsönös kapcsolatok létesítésében, valamint az új eljárások bevezetésében.

Néhány könyvtári program

➢ *ONE: OPAC Networking in Europe*

Az ONE program* megteremti a kilenc európai ország nyilvános nemzeti online katalógusa (OPAC – On-line Public Access catalogues) összekapcsolásának a hálózati hátterét. A hálózat lehetővé teszi, hogy a nemzeti könyvtári rendszerek használói valamennyi, a hálózathoz kapcsolt katalógusban kereshessenek. A program lefekteti az egymással összekapcsolt OPAC-ok Európa-szintű hálózatának alapjait. Ezen kívül olyan „semleges belépési pontot" is létesít, amelyen át a hálózat telefonon, illetve más hálózatokon (pl. az Interneten) keresztül is elérhetővé válik. A meglévő rendszerek integrálása, a pénzügyi feltételek megteremtése és az országos szolgáltatások előállítói közötti más adminisztratív lépések megtétele is fontos eleme a programnak.

➢ *PLAIL: Public Libraries and Independent Learners*

Az EK-ban mindenhol gyorsan növekszik az a használói igény, hogy a közművelődési könyvtárak segítsék az eligazodást az információk között, és biztosítsanak olyan könyvtári anyagokat, amelyek az önálló tanulást támogatják. A PLAIL program célja ennek az igénynek a kielégítése innovatív közművelődési könyvtári szolgáltatások révén. Ezek közé tartozik az új technológia alkalmazása és felhasználása a használók információhoz, illetve a tanulást támogató rendszerekhez való hozzáférésének elősegítése érdekében, valamint a közművelődési könyvtárosok szakmai képzése. Ezen túlmenően a PLAIL modelleket dolgoz ki, amelyek felhasználhatók innovatív szolgáltatások kifejlesztésére és bevezetésére a közművelődési könyvtárakban. Kísérleti képzési anyagokat állítanak elő és terjesztenek a projekt céljai szempontjából fontos témákkal kapcsolatban, amelyek többféle információhordozón és közvetítő csatornán át elérhetők lesznek, beleértve a távoktatást, a számítógépes képzést és a multimédia eszközöket, de a hagyományos szemináriumokat és munkacsoportokat is.

➢ *JUKEBOX: a telematikai technológia alkalmazása a hangarchívumokhoz való hozzáférés javítására*

A JUKEBOX program fő célja a távoli hozzáférés biztosítása három európai hangarchívumhoz és egy multimédia munkaállomás létrehozása a digitalizált hangfelvételekhez az ISDN kapcsolatokon keresztül való hozzáférés biztosítása érdekében. A program két rendszer kialakítására törekszik: a felhasználói rendszerére (multimédia terminál) és az archív rendszerére (a

* Bővebben a programról lapunk 1995/4. számában olvashattak *OPAC hálózat Európában* címmel. (*A szerk.*)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hangtárral összekapcsolható digitalizált hangfelvételek adatbázisa). Az előkészítő szakaszban a program több mint 1000, szerzői jogdíj fizetésétől mentes felvétel digitalizálására vállalkozik, és felmérést végez a multimédia terminálon nyújtott szolgáltatások használói fogadtatásáról.

Az új program

A telematika-alkalmazási program *Telematika az ismeretekért* területén a könyvtárak számára bevezetett új tervezet továbbra is épít a harmadik keretprogram eredményeire és folyamatban lévő munkálataira, ugyanakkor fontos új területekre is behatol. Az új program a könyvtárakat az elektronikus infrastruktúra felé való haladás kulcsfontosságú résztvevőinek tekinti. Az információt egyre inkább elektronikus formában állítják elő, így hozzáférhető és gyakran kizárólag e formában használják, a könyvtáraknak pedig központi szerepük lesz az ilyen típusú információk kezelésében, és a használók bevezetésében az új munka- és információhasználati módszerekbe. Az európai könyvtárakban ennélfogva a gépesítés a jövő egyik legfontosabb kihívása. Ez tükröződik az Európai Könyvtárgépesítők Fórumának (European Forum for Implementors of Library Automation – EFILA) létrehozásában, ahol a számítógépek könyvtári alkalmazásával kapcsolatos ötletek és tapasztalatok cseréjére van lehetőség.

Az Európai Könyvtárgépesítők Fórumát (EFILA) a Nyílt Rendszerek Európai Műhelye (European Workshop for Open Systems – EWOS) és a Számítástechnika Könyvtári Alkalmazása Szakértői Csoport (Expert Group on Library Application – EG-LIB) vezette be az Európai Bizottság DGXIII/E-3 csoportjával együttműködve.

Célja, hogy fórumot teremtsen Európában a számítógépek könyvtári bevezetésével kapcsolatos tapasztalatok átvételéhez, a fejlesztések végrehajtásához, a legjobb eljárások megosztására, a szabványok és előírások bevezetésével kapcsolatos részletek és választási lehetőségek közös értelmezésére, és javítsa a könyvtári rendszerek közötti összhangot és a rendszerek kölcsönös használhatóságát.

Az EFILA első összejövetelére 1995 januárjában Brüsszelben került sor. A legfontosabb kérdések – mint pl. az információkeresés bevezetésének lehetőségei – felvetése után négy tervezetet mutattak be annak érdekében, hogy a bevezetésben szerzett személyes tapasztalatokra fordítsák a figyelmet. Ezek közé tartoztak:

- USEMARCON, a holland Királyi Könyvtár által kifejlesztett program, amelynek célja olyan eszközcsomag kidolgozása, amely alkalmas az európai nemzeti könyvtárak által használt különböző MARC formátumokon készült bibliográfiai rekordok tetszés szerinti másik MARC formátumra való konvertálására. Az eltérő adatcsereformátumok a hálózati együttműködés egyik legfőbb kerékkötői.
- BORGES, a holland Digital Equipment által kifejlesztett program, amely az Interneten elérhető információ szűrésével foglalkozik, ami alkalmasint meghatározza a hálózati információ (keresésének) relevanciáját is.
- DALI, a brit Fretwell-Downing által kifejlesztett program, amely multimédia dokumentumszolgáltatást fejleszt ki osztott környezetben lekérdezési és keresési szabványok használatával.
- DBV-OSI II, a németországi DANET által kifejlesztett program a régebbi könyvtári projektek egyike, s mint ilyen előljár az ISODE-on alapuló Z39.50/SR szabvány bevezetésében.

A második EFILA* összejövetelre 1995 júniusában került sor, és a tervek szerint az EFILA a jövőben is évente kétszer ülésezik. A júniusi értekezlet a világhálózatnak a könyvtári alkalmazásokra, például az információkeresésre és a kölcsönzésre gyakorolt hatását vizsgálta, és sor került három, folyamatban lévő könyvtári projekt bemutatására. A következő értekezlet, amelyre Brüsszelben, 1996. január 15-én került sor, a Z39.50 bevezetésének tapasztalait vette górcső alá. Az elektronikus dokumentumszolgáltatásnak szentelt ülést az EWOS értekezlethez kapcsolva, 1995 októberében rendezték meg.

Az új *Telematika a könyvtárak számára* program különös figyelmet szentel az egyes könyvtárak kapcsolatának egymással és a tágabb európai infrastruktúrával. A könyvtárak csak akkor jelentenek értéktöbbletet a társadalom számára,

* Az EFILA-ról további információ kapható az IFLA postáján vagy titkárán (Klaus Sondergaard, Dán Szabványosítás) keresztül. EFILA tájékoztatás: efila-request@dkuug.dk; EFILA titkár: ksoe@ds.dk

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ha egész Európát átfogó könyvtári infrastruktúra jön létre, ezért a program a könyvtári hálózatok fejlesztését támogatja, mert ez a forrásmegosztás optimalizálásának az eszköze, és így kapcsolódhatnak a kevésbé fejlett könyvtárak az előttük járó könyvtárak forrásaihoz és szolgáltatásaihoz. A szélesebb információs infrastruktúra összefüggésében a program a könyvtárak között is az erőteljesebben piacorienált megoldások bátorítását célozza, és igyekszik összehangolni a túlnyomó részben közintézményként működő könyvtárak gyakorlatát a magán szektorban működő információellátókéval.

Könyvtári hálózatok: a jövő kulcsai

„A könyvtárakat nem a téglák és a malter határozzák meg, hanem funkcióik, szolgáltatásaik és hálózati kapcsolataik, amelyek kijelölik azt is, mennyire képesek feladataikat ellátni, szolgáltatásaikat biztosítani a jövőben."

A „Library Networking in Europe" konferencia megnyitó beszédében *Frans de Bruine*, a DGXIII/E igazgatója hangsúlyozta a hálózati együttműködés jelentőségét a könyvtári rendszerek és szolgáltatások fejlődésében a 21. század küszöbén. A bevezető felvillantotta a hálózatokkal és könyvtárakkal kapcsolatos kulcskérdéseket, illetve az információrobbanás és a most folyó digitális forradalom által teremtett kihívásokat és lehetőségeket.

A konferencián, amely 1994. október 12-14-én Brüsszelben zajlott, közel 40 dolgozat hangzott el, amelyek a könyvtári program folyamatban lévő munkaprogramjainak eredményeiről számoltak be, vagy a közösség által a jövőben megoldandó problémákra hívták fel a figyelmet. A felszólalók között találkozhattunk az Európai Bizottság és az Unesco, a British Library, a Deutsche Bibliothek és a Bibliotheque National de France képviselőivel, és számos elsőrangú szakértővel az elektronikus kiadás, az elektronikus dokumentumszolgáltatás, az új menedzsment eljárások, a telematikai szabványosítás, a bibliográfiai adatcsere, a multimédia és a használói szolgáltatások kiterjesztése területéről.

30 európai, közöttük számos kelet-európai országból, több mint 440 könyvtári és információs szakember vett részt a konferencián, amely ideális fórumot jelentett az új telematikai program bevezetésének előkészítésére, amelyhez végül szeptember 29-én hozzájárult a Minisztertanács. Az új programban a könyvtárak, illetve a tágabb információs infrastruktúra közötti együttműködés visszatérő témák, amelyek összekapcsolják a három cselekvési irányt, és a program valamennyi részfeladatának közös célját képviselik.*

A könyvtári program felépítése a különböző, egymásra épülő szinteket tükrözi, amelyeken a könyvtárak működnek:

- maga a könyvtár;
- a „hagyományos" információs lánc, amelynek a könyvtár szerves része;
- a hálózatba szervezett információ világa.

Ennek alapján három cselekvési irányt jelöltek ki:

A) irány: Hálózat-orientált belső könyvtári rendszerek fejlesztése;

B) irány: Telematikai rendszer a könyvtári együttműködés és hálózatfejlesztés száára;

C) irány: Könyvtári szolgáltatások a hálózatba szervezett információforrások elérésére

Hatékony eszközök hatékony szolgáltatásokhoz

Az információs társadalom folyamatosan növekvő igényeinek kielégítése érdekében a könyvtáraknak a legkorszerűbb technológiákon és az ezeknek megfelelő szabványokon alapuló eszközöket és rendszereket kell kifejleszteniük. Hatékony eszközökre van szükség, amilyen például a könyvtár hálózattal kapcsolatos funkcióinak és szolgáltatásainak menedzselése, illetve a specifikus könyvtári feladatokra kialakított munkaállomások és a szakértő rendszerek. Ezen kívül a sajátos fejlesztési rendszereken is dolgozni kell, amelyek különböző elektronikus formátumokban kezelik és biztosítják a szolgáltatásokat. A dokumentumok elektronikus tárolására szolgáló rendszerek például számos formátumban jelennek meg.

* A konferenciáról további információ kérhető: *Ellen Pedersen*, DGXIII/E-3 Library Networks and Services, Jean Monnet Building (C5-64), L-2920 Luxembourg, Fax: +352-4301-33530

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Ezen a cselekvési irányon belül még olyan kérdések merülnek fel, mint a meglévő szabványok alkalmazása és támogatása, a jelenleg csak papíron hozzáférhető dokumentumok digitalizálása, valamint a fejlettebb rendszerek bevezetése az olyan könyvtárakba, amelyek nehezebben férnek hozzá a kifinomult technológiákhoz.

E cselekvési irány keretében két gyakorlati célt határoztak meg:

- Könyvtári rendszerek és eszközök: a könyvtári rendszerek és eszközök modernizálását, a költséghatékony rendszerek és eszközök kialakítását és az európai könyvtárak közötti különbségeket csökkentő, „könnyen használható" technológiák bevezetését helyezik előtérbe.
- Piacélénkítés: folyamatosan ösztönözni a könyvtári rendszerek és eszközök piacát Európában.

A projektek elősegíthetik a könyvtárak és a privát szférába tartozó rendszergazdák összehozását az új termékek kifejlesztése érdekében.

A gyűjtemény-orientált könyvtártól a hozzáférés-orientált könyvtárig

A könyvtárak, az ellátók és a kiadók közötti jobb együttműködés jelentős mértékben javíthatja a könyvtárhasználók rendelkezésére álló források és szolgáltatások körét, mennyiségét és minőségét.

A könyvtári együttműködés olyan vetületei válnak fontossá ebben az esetben, mint pl. a katalógusforrások megosztása (osztott katalogizálás és a hozzáférés biztosítása a lelőhely-megállapítás céljából stb.), a dokumentumgyűjtemények megosztása (dokumentumszolgáltatás stb.). A könyvtárközi hálózatok, amelyek országos és nemzetközi méretekben is összekapcsolják a könyvtárakat, nagy mértékben előmozdítják a források fejlesztését és a forrásmegosztást a könyvtárak között. (Például a bibliográfiai adatcsere és -hozzáférés, az osztott bibliográfiai források számára kidolgozott adatmodellek és formátumok, vagy a könyvtárak közötti és a használóknak nyújtott dokumentumszolgáltatás.)

A könyvtáraknak bővíteniük kell a kiadókhoz és terjesztőkhöz fűződő kapcsolataikat, mivel a publikus információ elektronikus terjesztése iránti használói igény egyre természetesebb. Az elektronikus információ irányába való eltolódás megváltoztatja a termékek és a szolgáltatások értékesítését, terjesztését, a használók jogosultságát és a termék megfizetését. A könyvtáraknak központi szerepet kell vállalniuk ebben a folyamatban. Közelebbről, a könyvtárak is hozzájárulhatnak olyan kérdések megoldásához, mint a használók jogainak meghatározása, a hálózati források használatának ellenőrzése és a jogosultság biztosítása, a regisztráció és a költségmegtérülés általánosan érvényes megoldásainak kifejlesztése.

A cselekvési irány a következő központi feladatokat határozta meg:

- Könyvtárközi kapcsolatok: a könyvtárak közötti kölcsönös kapcsolatok kialakítása a fejlődés és az osztott könyvtári forrásokon alapuló magasabb szintű szolgáltatások támogatására Európában.
- Nemzetközi szolgáltatások: a könyvtárak közötti integrált, országhatárokat átszelő adatcsere, könyvtárközi kölcsönzés és dokumentumszolgáltatás kifejlesztése.
- Beszerzés és terjesztés: elektronikus kapcsolatok létrehozása a könyvtárak, a kiadók/ellátók között a dokumentumok és az adatok beszerzése és terjesztése érdekében.
- Könyvtári szabványok: nyílt szabványok kifejlesztése, kipróbálása és integrálása a könyvtárakban.

Ez az irány a *Telematika a könyvtárak számára* program alapköve, ezért a teljes költségvetés 60%-át erre fordítják. Nagyon fontos, hogy támogassák és felhasználják a korábbi könyvtári program alatt kidolgozott munkák eredményeit.

A könyvtárak közvetítő szerepe

A könyvtár hagyományosan az általa gyűjtött és tárolt forrásokhoz biztosítja a hozzáférést. Ez ugyan bizonyos mértékig továbbra is így lesz, még az elektronikus dokumentumok esetében is, a könyvtáraknak mégis egyre inkább a hálózatokon át elérhető információforrásokhoz kell hozzáférést biztosítaniuk. A hálózatnak mint publikációs közegnek a lehetőségeit ma már széles körben elismerik, és a használók számára a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hálózatokon keresztül elérhető források választéka egyre szélesebb. Ezek közé a források közé tartoznak az adatfájlok (dokumentumok, szoftver, képek), az interaktív szolgáltatások (címtárak, bibliográfiai és más adatbázisok), illetve a nagy adathalmazok (tudományos, statisztikai felmérések stb.).

A könyvtárak helyzete kedvez annak, hogy a hálózati információ szervezésében és terjesztésében fontos szerepet játsszanak és közvetítő szerepet vállaljanak a felhasználó és a források között. Ahhoz azonban, hogy e szerepüket sikeresen töltsék be, a könyvtáraknak törekedniük kell a szabványok, a forrásfeltárás protokoljának kidolgozására, a dokumentumcsere formátumok és a jelenlegi hozzáférési és tájékozódási eszközök javítása érdekében.

E cselekvési irány két feladat köré szerveződik:

- A könyvtárak információs környezete: a hálózatba szervezett információforrásokhoz való hozzáférés szervezeti kereteinek értékelése;
- A könyvtárak által közvetített köztes szolgáltatások: a könyvtárak által közvetített szolgáltatásokkal a felhasználók számára biztosítják a hozzáférést a hálózati információforrásokhoz.

A tervek szerint ez a cselekvési irány lehetővé teszi a könyvtári közösség számára, hogy stratégiai kapcsolatot létesítsen az információs infrastruktúra más kulcsszereplőivel, különösen a hálózati információforrások előállítóival, a forrásfeltáró eszközök készítőivel és a hálózatot fenntartó szervezetekkel.

A meghatározott cselekvési irányokon túl a *Telematika a könyvtárak számára* program támogat egy sor átfogó tevékenységet, amelyek a program korábbi eredményeinek megszilárdítását, ugyanakkor a jövendő munkafeladatok javítását szolgálják. A kiegészítő tevékenységek között szerepelnek a technológiai átalakítást támogató lépések, így pl. a sikeres programoknak a kísérleti stádiumból a működő szakaszba juttatása, és olyan értekezletek, amelyek a használói csoportokat, más programokat és a telematikai szektort horizontálisan és vertikálisan összekapcsolják. A kiegészítő intézkedések között szerepelnek a speciális vizsgálatok és képzés, betanítás, amelyek a projektek eredményeinek sikeres bevezetéséhez szükségesek.

A teljes kép

A *Telematika a könyvtárak számára* program csak egy része annak az integrált erőfeszítésnek, amelyet a fejlett információs és kommunikációs technológia közszolgálatban és közigazgatásban történő alkalmazását támogatja.

Az alkalmazási programot 13 különböző szektorra bontják (közülük egyet jelentenek a könyvtárak), amelyeket négy átfogó szolgáltatási területbe sorolnak. A program egy sor közös elvre és célra épül, amelyek összekapcsolják a különböző kutatási szektorokat. A használói igények és vélemények jóval nagyobb szerepet fognak játszani az új program kutatási célkitűzéseinek megállapításában. A használókat a kezdeti tervezéstől a valós környezetben történő technikai kipróbálásig a projekt minden fázisába bevonják. Maga a kipróbálás is nagyobb prioritást élvez majd, és hangsúlyt fektetnek a program eredményeinek közzétételére és terjesztésére, beleértve a szabványokat, az eladási javaslatokat, illetve a telematikai alapú rendszerek tervezését, felállítását és működtetését támogató, a „legjobb gyakorlatot" bemutató irányelveket. Ez az új megközelítés testesül meg az ún. „tízparancsolatban": a használók bevonását, az adat-telematikától a multimédia-telematika felé történő eltolódást és az eredmények felhasználását alátámasztó elvekben.

A közérdeklődésre számottartó telematikai alkalmazások

Az új telematika-alkalmazási programot 1993. november 23-án kezdték meg a negyedik keretprogram alprogramjaként. A program 1994-től 1998-ig tart, és olyan kutatásokat és műszaki fejlesztéseket, illetve alkalmazási bemutatókat finanszíroz, amelyek az információs és adatátviteli technológiát négy területen, 13 különböző, széles körű érdeklődésre számottartó szektorban használják fel. A program olyan problémák megoldását is támogatja, amelyek az összes szektort érintik. A programra 843 millió ECU-t szántak, ami a negyedik keretprogram teljes költségvetésének 7%-a.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A program területei

A terület: Telematika a köz szolgálatában *(255 millió ECU)*
1. szektor: *Telematika a közigazgatásban*
2. szektor: *Telematika a közlekedésben*

B terület: Telematika az ismeretek világában *(146 millió ECU)*
3. szektor: *Telematika a kutatásban*
4. szektor: *Telematika az oktatásban és a képzésben*
5. szektor: *Telematika a könyvtárak számára*

C terület: Telematika a foglalkoztatottság és az életminőség javításában *(268 millió ECU)*
6. szektor: *Telematika a városi és vidéki területeken*
7. szektor: *Telematika az egészségügyben*
8. szektor: *Telematika rokkantak és idősek számára*
9. szektor: *Telematika a környezet számára*
10. szektor: *Egyéb kutatási irányok*

D terület: Horizontális K+F tevékenységek *(133 millió ECU)*
11. szektor: *Telematikai „engineering"*
12. szektor: *Nyelvi „engineering"*
13. szektor: *Információs „engineering"*

E terület: Programtámogató tevékenységek *(41 millió ECU)*
Telematikai megfigyelő és értékelő munka
Konszenzus kialakítása, koordináció
Tájékoztatás, az eredmények terjesztése, a telematika propagálása
Nemzetközi együttműködés
Képzés
Speciális intézkedések kis- és középvállalkozások számára

Az első könyvtári telematikai program négy évvel ezelőtti bevezetése óta nagyon gyors és alapvető változások mentek végbe az információ hozzáférésében és használatában. A fejlett információtechnológiák széles körben elterjedtek, és egyre újabb és újabb termékek és szolgáltatások jönnek létre, sokkal inkább a használók szükségleteit követve, mint a technológia nyomására. Ha a könyvtárak meg akarják tartani a tudományos, műszaki és üzleti információ kulcsfontosságú közvetítőjének és az európai kulturális örökség letéteményesének szerepét, fel kell készülniük a változásokhoz való alkalmazkodásra, az újítások elfogadására, az információs társadalomban új kapcsolatok teremtésére, szövetségesek megnyerésére. Az első *Telematika a könyvtárak számára* program olyan választ adott ezekre a kihívásokra, amely megmutatta, hogy az európai könyvtárak tisztában vannak a könyvtárügyet érintő legfontosabb problémákkal. Az új *Telematika a könyvtárak számára* program feladata, hogy fenntartsa a már elért fejlődési ütemet, és az európai könyvtárakat a jóval tágabb európai információs és hírközlési infrastruktúra részeivé tegye.

További irodalom

1. Telematics Applications Programme, Report 1993/94, EUR 16061 EN, ISSN 1018-5593
2. Telematics Applications Programme, Information Package and Work Programme 1994-1998, 15 December 1994
3. Library economics in Europe - An update - 1981-1990, Phillip Ransdal European Commission 1995, EUR 15903, ISBN 92-826-9297-7
4. Library systems in Europe: A directory and guide. Library Information Technology Centre, European Commission 1994, EUR 15494 EN, ISBN 1 87088947 9
5. Synopses of library projects, CD-86-94-311-EN-C. Copyright problems of electronic document delivery. Institute for Information Law, European Commission 1995, EUR 16056 EN, ISSN 1018-5593

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Brainstorming a könyvtári munkában

Bakos Éva

Hogyan zajlik ma Magyarországon egy értekezlet, melynek célja, az intézmény valamely fontos problémájának megoldása?

Optimális esetben a résztvevők egyenlő felekként beszélik meg elképzeléseiket. A mindennapos munkában azonban gyakoribb az az eset, amikor a főnök a saját elképzeléseit adja elő – melyeket többnyire szabadidejéből lecsípve állított össze –, a jelenlévő beosztottak pedig meghallgatják, netán szemüvegük mögött bóbiskolnak, az aktívabbak pedig stiláris javaslatokat engednek meg maguknak.

Ez a gyakorlat senkinek sem igazán jó, sem a főnöknek, sem a beosztottaknak. A főnök kényszerhelyzetben van, hiszen határidőre el kell készülnie a probléma megoldását tartalmazó javaslatnak, de a beosztottak sem igazán örülnek passzív szerepüknek, mert bizonyára van elképzelésük a felvetett kérdésről.

A kérdés: hogyan lehetne aktivizálni az érdekelteket egy mindenkit érintő probléma megoldása érdekében? A módszer nem ismeretlen, csak könyvtári viszonyok között eddig kihasználatlan: a brainstorming.

A kifejezés: brainstorming, magyarul ötletroham, ötletbörze – ismerős sokak számára, de hogy valójában mit takar, mikor, s miképpen használható – nos, erről már kevesebb információ áll rendelkezésünkre.

Ha ezt a szókapcsolatot halljuk, arra gondolunk, hogy ez valami olyasmi lehet, amit az üzleti életben használnak. Ennél többet talán csak azok tudnak róla, akik szakmájuk révén kerültek kapcsolatba a módszerrel.

A továbbiakban elméleti fejtegetések helyett egy esettanulmány formájában szeretném bemutatni a brainstorming alkalmazását a könyvtári munkában.

A helyszín és a megoldandó feladat

Az az összejövetel, amelynek célja a könyvtár 2000-ig szóló stratégiai tervéhez kapcsolódó célok megfogalmazása volt, a Medical College of Ohio (Toledo, USA) könyvtárában zajlott le. A könyvtár egyik kisebb helyiségében ülték körbe az asztalt a könyvtárosok. A javaslatok rögzítésére egy nagyméretű jegyzettömböt tartalmazó táblát (flipchart) használtak.

A résztvevők

A könyvtár minden egyetemi végzettségű dolgozóját (csak őket nevezik hivatalosan könyvtárosnak) meghívták a tanácskozásra. Összesen heten voltak, valamint egy vendég. (Összdolgozói létszám: 25.)

Előzmények

A jelenlegi összejövetelt már megelőzte két, ugyancsak ezzel a témával foglalkozó ülés. A stratégiai terv első és második szintjére vonatkozó, a korábbi üléseken született javaslatokat a résztvevők írásban megkapták az összejövetel előtt, csakúgy, mint a következő alkalommal megbeszélendő tervezési szintre vonatkozó elképzelések rövid összefoglalást.

A lebonyolítás

A brainstorming lebonyolítója a könyvtárigazgató, aki a táblánál állva összefoglalja az eddigi megbeszélések eredményeit és ismerteti a feladatot, melynek részleteit kell az összejövetelen kidolgozni.

Az ötletek a könyvtári munka egyes részterületeinek működéséből, fejlesztési elképzeléseiből

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

adódnak, de ez nem jelenti azt, hogy mindenki csak a saját területéről mondhat javaslatokat. A résztvevők természetesen nem egyformán aktívak, de saját területük céljainak megfogalmazása nem okoz problémát. Az ötletekkel kapcsolatban senki nem tesz bíráló megjegyzéseket. A légkör oldott. Az egymás mellett ülők nem kezdeményeznek magánbeszélgetést egymással.

Az elhangzott javaslatok felkerülnek a táblára erősített jegyzettömbre, a korábban elhangzottakhoz kapcsolódó módosítások ugyancsak. A teleírt lapok ragasztószalaggal rögzítve a falra kerülnek, lehetőleg időbeli sorrendben. Természetesen stiláris finomításokra, változtatásra, kiegészítésre, törlésre a korábban elhangzottakkal kapcsolatban is mód van.

Az ülés körülbelül egy óra hosszat tart. Az utolsó öt percben a közösen véglegesnek elfogadott változat kerül a papírra, melyet röviddel az összejövetel után mindenki írásban kézhez kap.

Csodaszer-e ez a módszer?

Természetesen nem. Problémamegoldó módszerként nem is minden esetben alkalmazható. Eredmény abban az esetben várható tőle, ha új, eredeti ötletekre van szükségünk, melyekből a használhatókat kiszűrhetjük és továbbfejleszthetjük. Nem közömbös a probléma megfogalmazása sem, mely akkor tekinthető jól megfogalmazottnak, ha némileg provokatív hatással van a résztvevőkre. Pl. az olyan felszólítás, mint: gondolkodjunk el ezen és ezen a problémán – valószínűleg méla csendet fog eredményezni. De ha így fogalmazunk: legalább 50 ötletet kérek ennek és ennek a dolognak a megoldására, akkor öt bizonyára megszületik.

Kiket hívjunk a csapatba és kiket ne?

Floyd Hurt[1] szerint – aki szakértője az ötletbörzének – érdemes néhány szempontot figyelembe venni a meghívottak kiválasztásakor:

- A csoportnak legalább öt, de legfeljebb tizenkét tagja legyen.
- A négy főnél kisebb csoport könnyen átalakul kávézgató, csevegő társasággá.
- A túl kis csoportban nem biztosítható a személytelenség.
- A túl nagy létszámú csoportban bíráló hangok jelenhetnek meg és magánbeszélgetések alakulhatnak ki.

A túl sok szakértő elbátortalanítja a többieket, ezért elegendő egy szakértő jelenléte.

Keressünk olyan tagokat, akik tapasztalattal rendelkeznek a brainstorming területén, s aktivitásukkal magukkal ragadják a többieket is, feloldják esetleges feszültségeiket. Főnököket lehetőség szerint ne hívjunk. A társaság könnyen lemerevedik ilyenkor, mert senki nem akar kedvezőtlen színben mutatkozni a vezetők előtt.

A kiválasztott résztvevőknek a megbeszélendő téma rövid összefoglalásával együtt érdemes egy „viselkedési" útmutatót eljuttatni, amely tartalmazza az alábbiakat:

- Kerülje a kritikai megjegyzéseket!
- A vad ötleteket is örömmel fogadjuk.
- Minél több – annál jobb (a rossz ötletek később úgyis kirostálódnak).
- Más tollával ékeskedni – szabad.

Értékelés

Az ülés végén értékeltessük az ötleteket a résztvevőkkel a következő módszer szerint[2]: – a papírlapot osszuk ketté egy vízszintes vonallal, mely fölé tegyünk egy + (plusz) jelet, alá - (mínusz) jelet. A csoporttagok döntsék el, melyik ötlet hova kerüljön.

Más formája is lehet az értékelésnek, pl. a „valószínű", „nem valószínű" kategóriát is alkalmazhatjuk a plusz, illetve mínusz helyett.

Az ötletroham vezetőjének érdemes rövid, pozitív jellegű értékelést mondania az ülés eredményéről, amely bátorítja a félénkeket, és az aktívaknak is kellemes hallani a jó minősítést.

Összefoglalás

A fent leírt módszer nagy előnye, hogy alkalmazása nem kíván semmilyen költségráfordítást, mindössze egy kisebb helyiségre van szükség, kb. egy órányi időtartamra. A tábla és jegyzettömb beszerzése többnyire minden munkahelyen megoldható, csak a módszer gyakorlatba ülteté-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

sére való elszántság megléte vagy meg nem léte jelenthet akadályt.

Az új munkamódszerek átvétele természetes, hogy nem történhet kritikátlanul, de az biztos, hogy ennél a módszernél, ha akadályok merülnek föl, azok nagy valószínűséggel nem anyagi természetűek lesznek.

Kis befektetéssel nagy hatékonyságnövelést érhetünk el a brainstorming módszerrel, ezért, különösen a mostani, pénzszegény világban, érdemes lenne a könyvtári munkában is alkalmazni az ötletek gazdagságára épülő problémamegoldást.

Irodalom

1. HURT, Floyd: Better brainstorming. In: Training and Development, 1994. Nov. 57.p.
2. HURT, Floyd: Better brainstorming. In: Training and Development, 1994. Nov. 59.p.
3. SCHWARTZ, Andrew E.: Using brainstorming to identify creative solutions. In: Supervisory Management. 1991. vol.36. no. 10. p.4.
4. How to find solutions to workplace problems. In: Supervisory Management. 1991. vol.36. no.10. p. 9-10.
5. BOILARD, David W.: Strategic plan for 2000. Draft. Medical College of Ohio, Raymon H. Mulford Library. 1994, Toledo.

Könyvtármenedzsment: ahogy Angliában csinálják

Beszámoló a Manchester Metropolitan Egyetem és a De Montfort Egyetem könyvtáraiban szerzett tapasztalatokról

Koltay Tibor

Háttér

Az Egyesült Királyság Külügyminisztériuma, a Know How Fund és a Confederation of British Industry támogatásával a British Council rendszeresen szervez tanfolyamból és szakmai gyakorlatból álló menedzsment programokat. Ezek elsősorban az ipar és kereskedelem területén dolgozók igényeit vannak hivatva kielégíteni, de szívesen fogadták a könyvtári menedzsment iránti érdeklődést is.

1995. október 15-től november 18-ig tartott a programnak az a fordulója, amelyben részt vehettem. Ennek első része egy menedzsment tanfolyamon való részvételt, második része a két kiválasztott egyetemi könyvtárban töltött 8-8 munkanapos gyakorlatot jelentette.

A tanfolyam

Mivel eredendően nem könyvtári programról van szó, a Hull városában rendezett tanfolyam az általános menedzsment kérdéseibe avatott be. Egyes részeit ennél fogva kevésbé lehetett a könyvtárakban folyó munkára vonatkoztatni, de ezekről a témákról is érdemes volt néhány jó előadást meghallgatni és a gyakorlatokon részt venni. A marketing-menedzsment kérdései már közvetlenül is érintenek bennünket, könyvtárosokat. Valószínűleg a humán erőforrások menedzsmentjével foglalkozó órák is hasznosak lettek volna, ha ennek előadója is elérte volna azt a színvonalat, amelyet kollégáinak munkájában megtalálhattunk.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Menedzsment és működés

Divat-e a menedzsment? Erre a kérdésre igennel felelhetünk. Tegyük azonban hozzá, hasznos divatról van szó. Ennek több oka is van. Egyrészt az, hogy várhatóan nem mulandó divat. Márpedig ami sokáig „közszájon forog", az előbb-utóbb normává válik. Ez nemcsak a könyvtárakban történhet meg, hanem fenntartóink körében is, tehát jól tesszük, ha idejekorán megismerkedünk a menedzsment szemléletével, fogalomrendszerével.

Persze, ennél nyomósabb okaink is vannak.

Sokszor ugyan nehéz felismerni, hogy egy ilyen új elmélet hogyan segíti problémáink megoldását, mégis meg kell próbálkoznunk gyakorlati alkalmazásával. A legkevesebb, amit nyerhetünk, hogy tudatosabban fogunk általuk közeledni munkánkhoz. A nyomósabb indok tehát az, hogy a menedzsment módszerek alkalmazása haszonnal jár.

Nem szabad ugyanakkor misztifikálnunk, mert akkor tényleg csak mellébeszélés, címkék ragasztása az, amit teszünk.

Egy-egy könyvtár közelebbi megismerésekor senki sem tanulmányozza csupán a menedzsment módszereinek alkalmazását. Jómagam is a két meglátogatott könyvtár működésének egészét próbáltam megismerni. A működés nem csupán menedzsment, azaz „a prioritások meghatározásának, a források biztosításának, valamint a teljesítmény értékelésének a módszere"[1]. Az, amit látunk, tapasztalunk, rengeteg tényezőből áll össze, így szorosan kapcsolódik hozzá a felső szintű vezetés és az információ-menedzsment[2] és egy sor más kérdés is.

Ennek megfelelően a következőkben a működésről szerzett tapasztalataimat igyekszem bemutatni az elmélet részletesebb taglalása nélkül.

A Manchester Metropolitan Egyetem és könyvtára

A Manchester Metropolitan Egyetem (MMU) 1992-ben kapott egyetemi státust, tehát Nagy-Britannia ún. új egyetemei közé tartozik. Jogelődje, a Manchester Polytechnic 1970-ben jött létre, de az intézményt alkotó főiskolák története egy évszázadra nyúlik vissza. Az MMU az egyetemi szövetségként működő University of London és a nemzeti távoktatást szolgáló Open University után az Egyesült Királyság legnagyobb egyeteme, több mint 27 ezer hallgatóval. Épületeinek többsége Manchesterben van, de a várostól mintegy 40 mérföldnyi távolságban is található két, korábban felsőfokú szakképzést folytató intézménytől átvett kampusza.

Egyes számban szerepel itt a könyvtár szó annak ellenére, hogy – az egyetem viszonylagos földrajzi széttagoltságának megfelelően – nyolc tagkönyvtár és a központi feldolgozó osztály alkotja.

A széttagoltság viszonylagos, hiszen a négy épület aránylag közel egymáshoz, a manchesteri egyetemek sajátos városi kampuszán helyezkedik el. A University of Manchester, a UMIST, a Manchester Business School of az MMU egy nagy egyetemi városrészt alkot itt.

Az MMU említett négy könyvtárából háromban jártam és láthattam, hogy elhelyezésük folyamatosan javul. A közgazdasági fakultásokat kiszolgáló Aytoun könyvtár a karral együtt új, korszerű épületben működik. A már nyilvánvalóan szűkös és nem túl esztétikus Hollings könyvtár teljesen új épületet kap. Az egyetem All Saints főépületében működő könyvtár jelentős léptékű bővítése folyamatban van. A könyvtárak nyitvatartása változó, és bár többségük későig tart nyitva, fontolgatják a még hosszabb és a vasárnapi nyitvatartás bevezetését is.

Ilyenre van már példa a University of Manchester John Rylands könyvtára esetében, amely egyébként nem azonos a múlt századi alapítású és műemlékként is érdekes John Rylands könyvtárral.

Az MMU Könyvtára küldetésnyilatkozatát és stratégiai célkitűzéseit érdemes részletesebben is megnéznünk. A könyvtár az egyetem küldetését és stratégiai céljait kívánja szolgálni azzal, hogy az intézmény minden dolgozójának hatékonyan nyújt anyagokat és szolgáltatásokat.

Stratégiai céljai a következők:

- a tanulást segítő kellemes, modern környezet megteremtése,
- az igények, lehetőségek és a biztonság megfelelő figyelembe vételével a nyitvatartási idő optimalizálása,
- kompetens, barátságos és szolgálatkész könyvtári munkatársak alkalmazása és továbbképzése,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- a felhasználói igényeket előre látó és az azoknak megfelelő szolgáltatások nyújtása,
- releváns gyűjtemények fenntartása és fejlesztése papír-, elektronikus és más hordozókon,
- a figyelem felhívása és a hozzáférés elősegítése az egyetemen kívül található, papír-, elektronikus és más hordozókon megjelenő gyűjteményekhez,
- a könyvtár szolgáltatásainak népszerűsítése az olvasók hatékony eligazításával és a szolgáltatások reklámjával,
- a felhasználók képzése annak érdekében, hogy élhessenek a jelenlegi és a jövőbeni igényeiket kielégítő információforrásokkal,
- hatékony kapcsolattartás az egyetem oktatóival és kutatóival,
- aktív szerep vállalása az oktatói-kutatói gárda szélesebb köre információigényeinek kielégítésében,
- a gyorsan fejlődő információtechnológia további alkalmazása a szolgáltatások színvonalának és választékának növelése érdekében,
- a szolgáltatások rendszeres figyelése és felülvizsgálata javításuk és továbbfejlesztésük érdekében.[3]

Ez a küldetésnyilatkozat nem változott jelentős mértékben az (akkor még) Manchester Polytechnic 1989-es szándékaihoz képest.[4]

A stratégiai célkitűzések mellett minden évben megfogalmazzák az egész könyvtár és az egyes tagkönyvtárak időszerű, mondhatnánk taktikai célkitűzéseit. Igazából nem más ez, mint amit mi munkatervnek szoktunk nevezni, hiszen tartalmazza az épületekkel, az elhelyezéssel, a nyitvatartással, a személyzettel, a szolgáltatásokkal, az állomány fejlesztésével, az információtechnológia alkalmazásával, a könyvtári kalauzokkal, a felhasználóképzéssel, az egyetem oktatóival és kutatóival történő kapcsolattartással és a könyvtárközi együttműködéssel kapcsolatos aktuális tennivalókat. Természetes, hogy a tevékenységről aztán jelentések készülnek.

Még a külső szemlélő számára is nyilvánvaló, hogy itt az egyetem hallgatói állnak a könyvtári munka középpontjában.

Ez megmutatkozik a használóképzésben is. Minden új hallgató részt vesz rövid könyvtárismertető előadáson, bemutatón. A sokak által használt videófilmeket itt előbb-utóbb szeretnék multimédia „oktatócsomagra" cserélni.

A felsőéves hallgatók és a doktoranduszok képzése sem marad el. Az MMU használóképzéssel foglalkozó munkacsoportja igen sok ajánlást dolgozott ki a képzés tartalmának és a használt eszközöknek a megújítására. A javaslat lényeges része a változtatások anyagi igényeit tartalmazó rövid költségvetési javaslat is.

Nincsen persze arról szó, hogy a tudományos kutatás igényei nem kapnának megfelelő teret. Ezt bizonyítja, hogy a különböző területek szakreferensei és a saját szakterületeiken hasonló szerepet betöltő kari könyvtárvezetők mellett külön a kutatási szféra ellátásával is megbíztak egy könyvtárost, akinek a feladata mindenek előtt a szolgáltatások propagálása és a tevékenység koordinálása. A manchesteri könyvtárak „kutatási könyvtárosa mellett" a két vidéki kampuszt is hasonló módon látja el egy kollégája.

Nemcsak Manchesterben láthattam azt, ami idehaza is igencsak szükséges volna. Nevezetesen az, hogy a helyben előfizetett (egyébként nagyszámú) CD-ROM-on elérhető adatbázis mellett több adatbázist közösen használnak más könyvtárakkal. A BIDS (Bath Information Data Services) egy sor adatbázis, többek között az ISI idézettségi indexeinek, végfelhasználói elérését nyújtja.

Természetes, hogy élénk hálózati tevékenység is folyik. Az egyetem WWW szerverén van egy könyvtári menüpont is, amely alatt igen sok információt találunk a könyvtárról, szolgáltatásairól és információforrásairól, munkatársairól. Elérhetők innen a manchesteri egyetemi könyvtárak nyitó lapjai, az MMU OPAC-ja és más brit OPAC-ok.

A könyvtár igen konkrét módon és eléggé részletesen határozza meg szolgáltatásainak paramétereit. Az online katalógusnak például rendesen 8.45-től 20.45-ig kell működnie, a beérkezett megrendeléseket egy héten belül el kell juttatni a szállítóhoz. A beérkezett folyóiratoknak három munkanapon belül kell polcra kerülniük a tagkönyvtárakban és így tovább.

A teljesítmények megítélése kapcsán hamar eszünkbe jut, hogy az osztott katalogizálás igen sok munkaerőt felszabadít, hiszen alig van szükség helyben történő teljes katalogizálásra, és azt sem szabad elfelejtenünk, hogy az olvasói adatok a dékáni hivatalokból átemelt fájlok.

Az MMU – a többi meglátogatott intézményhez hasonlóan – a BLCMP osztott katalogizálási rendszerben vesz részt, amelynek TALIS nevű új integrált rendszerét használják majd hamarosan.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A TALIS-t láthattam a története során hol önállóan, hol a University of Manchester karaként működő UMIST (University of Manchester Institute of Science and Technology) könyvtárában.

Az osztott katalogizálásban való részvétel előnyei pedig közismertek és a használt rendszerek „egyszerűen csak jók", vagyis nehéz róluk mit mondanunk, főleg azért, mert nincs hazai megfelelőjük.

A már említett manchesteri egyetemi könyvtárak és a University of Salford együttesen közel 40 ezer hallgatót és több mint 5 és fél ezer oktatót-kutatót szolgál ki, mintegy 360 könyvtáros közreműködésével, 4,8 millió kötetnyi állománnyal és 14 ezer előfizetett folyóirattal.

A manchesteri egyetemek nagyobb részének már említett földrajzi közelsége is azok között az okok között volt, amelyek 1992 augusztusában a Manchesteri Egyetemi Könyvtárak Konzorciumának (Consortium of Academic Libraries in Manchester, CALIM) létrehozásához vezettek. A CALIM céljai a következők:

- forrásmegosztás ösztönzése,
- számítógépes hálózatokat, közös katalógusokat és dokumentumszállítási rendszert magába foglaló infrastruktúra kialakítása,
- a hozzáférés szabályozása formális megegyezésekkel, amelyek lehetővé teszik, hogy egyes intézmények meghatározott hallgatói és dolgozói kölcsönösen használhatják a másik intézmény könyvtárát,
- a szerzeményezési politika egyeztetése annak érdekében, hogy elkerülhető legyen a szükségtelen duplikáció és biztosítva legyen nagy fontosságú anyagok megléte Manchesterben,
- közös érdeklődésre számot tartó kutatási programok támogatása és pénzügyi támogatás szerzése hozzájuk,
- más, a manchesteri intézmények dolgozóit és hallgatóit szolgáló információpolitikai lépések szükségességének felmérése és megtétele.[5]

A CALIM legfőbb irányító szerve a tanács (CALIM Council), amelynek az egyetemi könyvtárak főigazgatói a tagjai és általában kéthavonta ülésezik. E felsőszintű döntéshozó testület operatív megfelelője az Executive Operations Group. Van ezen kívül munkabizottsága a számítógépes infrastruktúrának, a munkatársak képzésének és továbbképzésének, az állományépítésnek.

A könyvtári dolgozók közös képzésének-továbbképzésének szükségessége a nagy létszámnál fogva szinte magától adódott. Sokkal kevésbé magától értetődő és könnyen megvalósítható a forrásmegosztás, mert az egy-egy oktató vagy kisebb csoport napi érdekeit, korábban kivívott privilégiumait, kényelmét sérti, így ezen a téren látszik a legkisebb elmozdulás.

Igen szövevényes kérdés a könyvtárak kölcsönös látogathatóságának és a kölcsönzés igénybevételének kérdése, különösen, ha az alsóéves (undergraduate) hallgatók nagy számát vesszük. Rendelkezésre áll viszont a CALIM közös üzemeltetésében a CARL Uncover néven idehaza is ismert tartalomjegyzék- és dokumentumküldő szolgáltatás. A CALIM Uncover a szokásos funkciókon kívül megmutatja, ha a keresett dokumentum megtalálható valamelyik manchesteri egyetemi könyvtárban.

A CALIM részt vesz a LAMDA projektben is, amely ARIEL szoftver segítségével teszi lehetővé a dokumentumtovábbítást a konzorcium tagjai és több londoni egyetemi könyvtár között.

Az ugyancsak CALIM részvétellel folyó Info-Bike projekt elektronikus dokumentumrendelés és elektronikus folyóiratok megvalósítását célozza.

Az oktatókkal való kapcsolattartás szép példájának lehettem szem- és fültanúja. A Hollings Fakultás kari könyvtárosával részt vettem az egyik kurzus-bizottság megbeszélésén. Egy-egy ilyen bizottság az adott szak oktatóiból és a hallgatók képviselőiből áll. A könyvtár használatával kapcsolatban csak annak tisztázására került sor, miért csak meghatározott számú könyvet kölcsönözhetnek a szak (egyébként felsőéves /graduate/) hallgatói. Semmi különös – mondhatnánk. A tény azonban, hogy a könyvtár ilyen fontosságot kapott az oktatás folyamatában azzal, hogy a bizottságokban is képviselve van, sokat mond. Tegyük hozzá, hogy nem minden szak esetében van ez így, a kapcsolatok építésén van még mit fáradozni.

A De Montfort Egyetem Könyvtára

A De Montfort Egyetem (DMU) is az ún. új egyetemek közé tartozik. Mai státuszát 1992-ben

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kapta. 1969-ben két korábbi főiskola egyesülésével jött létre elődje, a Leicester Politechnic.

Az Egyesült Királyság legnagyobb közgazdasági kara (Business School) és legnagyobb képzőművészeti fakultása működik itt.

A tíz évvel ezelőtti 7-8 ezerről 25 ezer körülire nőtt a hallgatói létszám. Több vidéki főiskolát integráltak az egyetembe, köztük viszonylag távolabbi is van, mintegy 160 kilométerre.

A DMU Könyvtára a szervezetben számunkra talán szokatlan helyet foglal el. A Tanulásfejlesztési Részleg (Division of Learning Development) egyik része a Könyvtári, Információs és Hálózati Szolgáltatások részlege (Library, Information and Networking Services), amelynek igazából nincsen a hazai szervezetekhez hasonló elnevezése. A De Montfort Egyetem Könyvtáráról fogunk a későbbiekben beszélni, de sokszor az egész részleg tevékenységét kell alatta értenünk és tudnunk kell, hogy ez a részleg több könyvtárat tart fenn.

A Kimberlin Könyvtár 1977-ben épült. Akkor az intézménynek 6 ezer hallgatója volt, akiknek 900 ülőhelyet tudtak nyújtani. A gépesítéssel az ülőhelyek száma 500-ra csökkent, miközben a hallgatók száma 18 ezerre nőtt. Ezért határozták el a könyvtár bővítését és a munkálatok 1995 augusztusa óta folynak.

A jelenlegi 5200 m^2 alapterületet 9000 m^2-re növelik majd, 1200 olvasói helyet biztosítva. A bővítést azonban sajátosan hajtják végre. Az új alapterületen nem helyeznek el nyomtatott dokumentumokat. Ez egyrészt költségkímélő, hiszen nem kellenek olyan erős födémek, mint a könyveket tároló szintekhez, másrészt nem kell számítani a nyomtatott könyvek és folyóiratok számának növekedésére, hanem inkább egy virtuális könyvtár használatát igyekszenek lehetővé tenni. Az épületet úgy tervezték, hogy egyes részei szeparálhatók legyenek a többiektől, így a hosszú (esetleg 24 órás) nyitva tartás alatt egyes részek – főként a számítógépes övezetek – legyenek csak nyitva kis létszámú, nem szakmai, hanem biztonsági felügyelettel. Az új épület lehetővé teszi a hangos csoportos munkára alkalmas termek létesítését (amelyeket egyébként az MMU Aytoun könyvtárépületében is láthatunk.)

Az új szárny lehetővé teszi majd 500 számítógép elhelyezését a helyi OPAC, a nagy-britanniai OPAC-ok elérésére, online és CD-ROM keresésekre, szövegszerkesztők, táblázatkezelők, DTP, bibliográfiai szoftverek, e-mail használatára.

Az épületet természetes szellőztetésűre tervezték, tehát nem lesz benne légkondicionálás. Mintának alapvetően a hollandiai Tilburgi Egyetem épületét vették.

A férőhelyek bővítésére nemcsak itt láthatunk példát. Lincolnban csupán egy szobányi könyvtár működött, mégis ennek a könyvtárnak is duplájára bővítették az alapterületét.

Leicesterben és Manchesterben egyaránt az a tapasztalat, hogy az önkiszolgáló kölcsönzést nem használják a hallgatók. Inkább sorba állnak a kölcsönző pultnál és így kölcsönzik ki a kívánt könyveket. Ez annál is érdekesebb, mert a 24-órás visszahozatal lehetőségével viszont sokan élnek, hiszen igen kényelmes a könyveket egy postaládaszerű nyílásba bedobni.

Az elektronikus könyvtár kialakításának lehetséges modellje a Milton Keynes-ben végzett kísérletek nyomán alakulhat ki. Itt ugyanis úgy határoztak, a kampusz átvétele után nem próbálnak meg egy teljes értékű, hagyományos könyvtárat kialakítani. Inkább elektronikus dokumentumok, mindenek előtt tankönyvek elektronikus elérését biztosítják. Ez az ELINOR projekt.

Meglepve tapasztaltam, hogy a szövegeket a nyomtatott eredetiről szkennelik be, mert a kiadóknál rendelkezésre álló fájlok alkalmatlanok a közvetlen felhasználására. Egyelőre nincs arra nézve reális adat, mennyi a hallgatók nyomtatási igénye, mivel a rendelkezésre álló nyomtató egy munkaszobában van, amit valószínűleg egyfajta pszichológiai korlátnak kell tekintenünk és ilyen formán feltételezhető, hogy csökkenti a használatot.

A Könyvtári, Információs és Hálózati Szolgáltatások részlegének nevében a hálózat nemcsak a számítógépeket jelenti, hanem a telefont is. A számítógépes infrastruktúrán pedig az egyes szervezeti egységek (karok, intézetek, tanszékek) helyi hálózatain túl terjedő, az egész egyetemet érintő rendszereket kell értenünk.

Aligha meglepő, hogy az egyetemnek igen jó WWW szervere van. Ennek felső szintjeit, tehát az egyetemet reprezentáló oldalakat igyekszenek egységes szerkezetűvé és megjelenésűvé tenni, hiszen ezek az intézmény egészét reprezentálják. A hálózati tevékenységet egyébként egyetemi bizottság próbálja koordinálni a Könyvtári, Információs és Hálózati Szolgáltatások részleg vezetőjének részvételével.

A stratégiai tervezés a könyvtárban már 1985 óta működik. Talán ezért is van, hogy a könyvtár

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ún. küldetésnyilatkozata igen részletes. Fő része a következő: az intézmény küldetésének támogatása hatékony és jó minőségű könyvtári és információs szolgáltatásokkal az osztott szervezetű egyetem minden hallgatójának és dolgozójának, valamint más felhasználói csoportoknak.

A rendelkezésre álló erőforrások adta lehetőségek határáig a különböző telephelyeken azonos szintű ellátás biztosítása a cél. Minőségbiztosítási technikák részét képezik minden tevékenységnek és kiegészülnek a szolgáltatás minőségének javítását szolgáló kutatásokkal.

1. Hozzáférés

Cél: Gondoskodás a dokumentumokhoz való hozzáférésről.

a) A maggyűjtemények azonosítása, kezelése és fejlesztése rendszerszerű állományfejlesztési politikával.

b) Alternatív dokumentumelérési módszerek, így a hálózati együttműködési megállapodások közötti hatékony egyensúly kialakítása a gyorsaság és aktualitás érdekében.

c) Kölcsönzési, katalogizálási és más rendszerek szolgáltatása az anyagok legteljesebb kihasználása érdekében.

d) Tanácsadás a felhasználóknak az intézményben vagy az azon kívül található legfrissebb és legalkalmasabb információforrások használatáról és elérhetőségéről.

e) Információszolgáltatások külső felhasználók számára a könyvtár üzleti tervének megfelelően.

2. Tanulási és munkakörnyezet

Cél: Rugalmas tanulási és munkakörnyezet biztosítása.

a) A nemzeti útmutatásoknak megfelelő szolgáltatási környezet kialakítása.

b) A különböző tanulási és információszerzési stílusoknak megfelelő és az azokat segítő helyiségek biztosítása.

c) A könyvtár oktatási és tanulási tevékenységét segítő helyiségek biztosítása.

d) A különböző tanulási és információszerzési stílusokat segítő berendezések használata.

e) A meghosszabbított időben rendelkezésre álló szolgáltatásoknak megfelelő tanulási környezet biztosítása.

f) Megfelelő munkahelyi környezet biztosítása a könyvtár munkatársai számára.

3. Információs és tanulási készségek

Cél: Megfelelő készségek kifejlődésének támogatása a könyvtári és információs területen.

a) Hozzáférés és útmutatás nyújtása minden felhasználónak az információs készségek kifejlesztése érdekében.

b) A hatékony tanulási készségeket segítő információs és egyéb, ezt kiegészítő készségek oktatása.

4. Együttműködés

Cél: Együttműködés megfelelő szervezetekkel, intézményekkel és csoportokkal a szolgáltatások javítása érdekében.

a) Részvétel nemzetközi, nemzeti, regionális és helyi együttműködésekben.

b) Szoros együttműködés könyvtárakkal a gyűjteményeikhez való hozzáférés tekintetében, a szolgáltatható anyagok és szolgáltatások skálájának szélesítése érdekében, ideértve a Leicestershire grófságban fennálló könyvtári együttműködési megállapodást.

c) Teljes körű részvétel az egyetem tervezési, megvalósítási és értékelési folyamataiban az egyetem társult intézményei számára történő információellátás tekintetében. Kommunikációs fórum működtetése az egyetem és a főiskolák könyvtárvezetői számára az együttműködésben oktatott kurzusok megkövetelte információs szintek és típusok tekintetében történő tanácsadás céljaira.

d) Kapcsolattartás és együttműködés a részleg és az egyetem más csoportjaival a közös érdeklődésre és figyelemre számot tartható információellátási területek azonosítása és közös tevékenységek kialakítása érdekében.

5. Munkatársak és képzésük

Cél: Annak biztosítása, hogy a könyvtárnak megfelelő számú és képzettségi szintű munkatársa legyen.

a) Megfelelően képzett munkatársak felvétele az egyetem azonos esélyeket biztosító személyzeti politikájának figyelembe vételével.

b) Hatékony vezetési struktúra kialakítása.

c) Olyan képzési és továbbképzési tervek elkészítése a szükségletek folyamatos elemzése alapján, amelyek a továbbfejlődés lehetőségeinek széles skáláját nyújtják.

d) Részvétel a megfelelő regionális képzési csoportokban és más, képzési és szakmai csoportok idevágó tevékenységeiben.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

6. Kutatás és bevételek

Cél: Hozzájárulás az intézmény kutatási tevékenységéhez, nemzeti és nemzetközi elismertséghez vezető kutatási tevékenység végzése.

a) Elismertségre törekedni a felsőoktatást finanszírozó bizottságok értékelésén.

b) Az alkalmas munkatársak bevonása a kutatásba.

c) Magas szintű külső finanszírozás elérése a kutatási programokban.

d) A egyetem előírásainak megfelelően bevétel elérése a külső forrásokból.

A DMU könyvtára egyedülálló teljesítményt mutatott fel kutatási projektek megpályázása és megvalósítása terén. Programjaik többségét az Európai Unió támogatásával, nemzetközi együttműködésben valósul meg.

Az ELSA Electronic Library SGML Applications SGML formátumban tárolt dokumentumok elérését fogja biztosítani.

Ugyancsak SGML és DSSSL Lite formátumú dokumentumok WWW böngészőkkel való kezelésének lehetőségeit kutatja a SEDI/JEDI Standardized/Joint Electronic Document Interchange program.

Az ELVIS Electronic Library for the Visually Impaired Students gyengénlátó hallgatók számára teszi lehetővé a már korábban említett ELINOR projektben is használt szoftver segítségével az elektronikus szövegekhez való hozzáférést.

A PHOENIX célja, hogy a hallgatók az általuk igényelt szövegekhez juthassanak hozzá nyomtatott formában. Ehhez a DMU az egyes tantárgyak kötelező irodalmát tartalmazó listákban feltüntetett vagy más okokból keresett anyagokat helyez el a hallgatók által elérhető szervereken, ahonnan ezek az anyagok ki is nyomtathatók.

Az ELISE Electronic Library Image Service for Europe projekt keretében a DMU-val a Victoria and Albert Museum és a Tilburgi Egyetem, (Hollandia) színes képes adatbankját hozza létre.

A MINSTREL Management Information Software Tool (korábban ELMIT) olyan eszköz kifejlesztését tűzi ki célul, amelynek segítségével a könyvtárosok könnyen tudják kezelni a könyvtárak vezetésére vonatkozó információkat. A közreműködők: DMU, BLCMP, PICA, University College Dublin, Technische Universiteit Twente (Hollandia).

A PIPE projekt az adatok, nevezetesen a teljesítménymutatók felől közelít a vezetés kérdéséhez.

Az oktatókkal való kapcsolattartás tekintetében itt is van mit tanulnunk. Az egyes tantárgyak „tantárgyfelelősi" bizottságaiban Manchesterhez hasonlóan ott vannak a szakreferensek. Ugyanez érvényes a tanszéki kutatási bizottságokra is.

A könyvtár adatbázisában megtalálhatók a különböző tantárgyakhoz tartozó irodalomjegyzékek. A könyvtár tervszerűen koordinálja a kötelező és ajánlott irodalom beszerzéséhez szükséges források alakítását.

A hallgatói önkormányzattal is szoros a kapcsolat. A HÖK egy képviselője a Library, Information and Networking Services vezetőjével rendszeresen megbeszéli a hallgatók igényeit és problémáit.

A hallgatók segítésének fontos színtere a Student Learning Development Centre, amely a tantárgyak szakmai tartalmától független (tág értelemben vett) tanulási készségek elsajátításához teremt keretet, elsősorban munkafüzet jellegű oktatócsomagok kiadásával. Oktatócsomagot készítettek a tudományos kutatásról általánosságban, kérdőívek összeállításáról, kutatási interjúk készítéséről, felmérések előkészítéséről. A tanulási készségek fejlődését segítik a vizsgázásra felkészítő, az általános tanulási készségeket, az időbeosztást, a külföldi hallgatók tanulását segítő programcsomagok. Két csomag is foglalkozik a csoportmunkával.

Az írásbeli készségek közül a fogalmazások és a jelentések írását bemutató füzetek mellett ott van a szakirodalmi hivatkozások kezelését, a plagizálás elkerülését és az adatok grafikus megjelenítését bemutató csomag is.

Önéletrajzot írni, felvételi beszélgetésen viselkedni is megtanítanak ezek a füzetek.

A könyvtár kidolgozta munkatársainak képzési mintaprofiljait. Ezek a keret jellegű dokumentumok minden munkatársi típusra megvannak. Általánosságban tartalmazzák, milyen információtechnikai, kommunikációs, vezetési készségekkel kell az adott dolgozói körnek rendelkeznie, jelezve, hogy az egyének igényei és szükségletei szerint más és más készségek kaphatnak nagyobb hangsúlyt és változhat az elsajátítás formája is, ami a munkaközbeni tanulástól, tapasztalatszerzéstől az intézményes oktatásig terjedhet.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Ugyancsak keret jelleggel dolgoztak ki munkaköri mintaleírásokat, amelyekben megtalálhatjuk, hogy az adott poszton dolgozó személy vezetése alá kik tartoznak (ha vannak ilyenek), kinek a vezetése alá tartozik, milyen célokat kell megvalósítania és miért tartozik felelősséggel. Ez utóbbiak általános és részletes formában is meg vannak fogalmazva.

A munkatársak képzésének főbb elveit egyébként „politikai dokumentum" rögzíti.[6]

Mindez aligha lett volna lehetséges, ha a DMU nem dolgozott volna ki egyetemi szintű információpolitikát.

Az egyetem információs stratégiája az információs erőforrások és infrastruktúra kifejlesztése az oktatás minősége és az egyetem versenyképessége továbbfejlesztésének céljaira.

A stratégia céljai:

- Olyan környezet fenntartása, amely felhasználó-orientált és hallgatócentrikus,
- Az oktatási-kutatási valamint kiegészítő tevékenységek minőségének biztosítása,
- A befektetéssel arányos értéket nyújtó anyagok és emberi erőforrások nyújtása,
- A kreativitás és innováció ösztönzése,
- A versenyképesség biztosítása,
- A munkatársak továbbfejlődésének biztosítása.

A stratégia fő alkotóelemei:

1. Oktatás- és tanulásfejlesztés
2. Információ-menedzsment
3. Információtechnológia
4. A munkatársak továbbképzése

Az oktatás- és tanulásfejlesztés terén a kilencvenes évek kihívására a stratégia szerint az innováció és a kipróbált módszerek alkalmazásának egyensúlyával lehet válaszolni.

Itt most némileg szakadjunk el a stratégia pontos szövegétől. Az információ-menedzsment kapcsán a stratégia leírja azt, amit mi idehaza is néha hangoztatunk, de nem szoktunk ilyen módon dokumentálni, nevezetesen, hogy az információ két típusát különböztethetjük meg. Az egyik a rögzített tudás egésze, amelyhez oktatási és tudományos célból kell hozzáférnünk. A másik a vezetési információ, amely saját intézményünkből és környezetéből származik és a szervezetek sikerességéhez nélkülözhetetlen. Megfogalmazódik itt az is, hogy mindkét információtípus igényli a gondos kezelést, de másként kell menedzselni őket.

Az információtechnológiáról megtudhatjuk, hogy az egyaránt jelent tantárgyat és jelent más tárgyak által használt eszközöket.

A stratégia megvalósítása prioritások megállapításával és megfelelő eszközök hozzárendelésével a következő már működő és megvalósítandó mechanizmusok útján történik:

- A rugalmas oktatási és tanulási módszereknek megfelelő tananyagok terén végzett kutatás és ilyen tananyagok rendszerbe állítása;
- Könyvtári és információs szolgáltatások nyújtása az osztott egyetem számára, maximális hatékonysággal, az innováció és az információtechnológia optimális felhasználásával;
- Kommunikációs infrastruktúra és munkaállomások biztosítása az egyetem egész területén, ami segíteni fogja rugalmas oktatási és tanulási és információkezelési módszerek alkalmazását;
- Technológiai és informatikai kapcsolatok kiépítése az összes kampusz és kapcsolódó főiskola között;
- Tudományos kutatások folytatása és együttműködés az iparral és kereskedelemmel;
- Adekvát döntéshozatali struktúrák működtetése a fejlesztési tervek egyeztetése, célok kitűzése, források elosztása, a tevékenységek ellenőrzése és értékelése céljaira.[7]

Irodalom

1. A Harrod's Glossary meghatározása. Deckers M., Mikulás G.: Bevezetés a könyvtári menedzsmentbe. Budapest: OSZK KMK, 1995. p.13.
2. A menedzsent, adminisztráció és információ-menedzsment különbségeiről ld. Deckers M., Mikulás G.: Bevezetés a könyvtári menedzsmentbe. Budapest: OSZK KMK, 1995. p.13-14.
3. The Manchester Metropolitan University Library. Mission Statement and Strategic Aims. February 1994. Kézirat. 1.p.
4. ld. Deckers M., Mikulás G.: Bevezetés a könyvtári menedzsmentbe. Budapest: OSZK KMK, 1995. p.102-103.
5. CALIM.Consortium of Academic Libraries in Manchester. Annual Report 1992-1993. 7.p.
6. Policy on staff development and training. Division of Learning Development. De Montfort University. March 1993. 2 p.
7. De Montfort University Information Strategy. August 1994. Executive Summary. Kézirat. 2.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Játék a könyvtárban

Gősi Erika

Új szerepvállalási lehetőség a közművelődési könyvtárak számára

A közművelődési könyvtárak hagyományos szerepük mellett egyre gyakrabban próbálják meg – fennmaradásuk vagy fontosságuk bizonyítása érdekében – kiszélesíteni tevékenységüket olyan programokkal, melyek nem tartoznak a hagyományosan vett könyvtári feladatok közé, viszont erősíthetik a helyi közösséggel vagy egy-egy szűkebb társadalmi csoporttal való kapcsolatukat. A gazdasági nehézségek idején az emberek nagyobb többsége igényli a közművelődési könyvtárak szolgáltatásait, amelyek még mindig többé-kevésbé ingyenesek, illetve megfizethetőbbek, mint egy drága ismeretterjesztő könyv megvásárlása, egy jogász vagy egy gazdasági, pénzügyi tanácsadó megfizetése stb. A közművelődési könyvtárak ennek jegyében szerveznek pl. felnőttoktatási célokat szolgáló tanfolyamokat, gondoskodnak a lakóterület gyerekei számára szabadidős programokról, vállalják a helyi közérdekű tájékoztatás ellátását, helyet adnak kiállításoknak, kulturális rendezvényeknek stb. A hagyományos könyvtári dokumentumok mellett megjelentek és kölcsönözhetővé váltak a különféle új médiák, videókazetták, CD-ROM-ok, egyes helyeken szoftverek, oktatási segédcsomagok, vagy éppen játékok.

Ez utóbbi típus megjelenése különösen vonzóvá teheti a 10 éven aluliak számára a könyvtárat, növelheti e korosztály vonzódását a könyvek, könyvtárak iránt is.

A játékról vallott nézetek

A játék az emberek legrégebbi kulturális megnyilatkozásai közé tartozik. A gyermek a játékok segítségével és a játék által tanul meg beilleszkedni a felnőttek világába. Megtanulja betartani a szabályokat, elviselni a kudarcot és feldolgozni a győzelmet. Hosszú időn keresztül a játék csak a gyerekek számára volt elfogadott tevékenység, a felnőttek nem játszottak. A hetvenes évek közepétől azonban a felnőttek részéről is fokozott érdeklődés mutatkozik meg a komputerjátékok, videójátékok, elektromos játékok iránt. A felnőttek számára a játék a hétköznapok stresszhatásával szembeni védekezést, kikapcsolódást és változatosságot jelenti.

Játékkönyvtárak

A játékok jelenlétére, kipróbálására, kölcsönözhetővé tételére épül a játékkönyvtár ötlete.

„A játékkönyvtár szó olyan könyvtárra utal, ahol a könyvtáros feladata, hogy hasznos játékokat találjon a különböző életkorú gyerekek számára. A játékkönyvtárakban nemcsak játékokat kölcsönöznek, hanem a szellemileg fogyatékos gyerekek szülei számára szaktanácsokat is adnak. A könyvtár lehetővé teszi, hogy termeiben egészséges és fogyatékos gyerekek együtt játszhassanak."

„A játékkönyvtárak elve arra a tényre épül, hogy a játék a gyerekek fejlődéséhez elengedhetetlenül fontos tényező. Egy ilyen típusú könyvtár képes kitölteni, illetve pótolni a nevelési hiányokat. Segítséget és támogatást ad a csecsemővel, kisgyerekkel foglalkozóknak, illetve a speciális fejlesztést igénylő gyermekek szülei számára. A játékok kölcsönözhetővé tételével kiszélesítik az otthoni játszási lehetőségeket is. A játékkönyvtár jól működtethető könyvtári keretben vagy más formákban, pl. önkéntes szervezetek, önsegélyező csoportok által is."

A játékkönyvtár gondolata nem is annyira újszerű, mint ahogy azt első hallásra hinnénk. A legelső játékkönyvtárat a gazdasági világválság idején, 1935-ben hozták létre Los Angelesben, majd a hatvanas évek elején Svédországban, a korai hetvenes években Angliában, majd Európa

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

többi országában is fokozatosan megszerveződtek. Felbukkantak az USA-ban és Ausztráliában is. Egy 1990-es adat szerint a világ 31 országában már 4500 játékkönyvtár működött. A könyvtárak többsége Svédországban és Nagy-Britanniában található.

Kezdetben a játékkönyvtárak kizárólag szellemi vagy fizikai hátrányban szenvedő gyerekeket láttak el, illetve értelmi fogyatékos felnőttekkel is foglalkoztak. Később e használói kör kibővült a normálisan fejlődő gyerekekkel és szüleikkel, vagyis a játékkönyvtár a helyi közösség ellátását is elvállalta. Vannak olyan nézetek, hogy a játékkönyvtárnak az iskoláskorúvá váló gyerekek felkészítését kellene szolgálnia, hogy segítse a gyerekek iskolai beilleszkedését. Ezt a szerepet egyébként a közművelődési könyvtárak úgy próbálják betölteni, hogy pl. óvodáskorú gyerekek számára játékos foglalkozásokat szerveznek. A gyerekkönyvtár ehhez ideális helyszínt jelent, eleve a kicsik számára kialakított térrel, kisméretű bútorokkal, színes képeskönyvekkel és persze mutatóba néhány játékkal.

Működési körülmények

A játékkönyvtárakat sokféle intézményben lehet létrehozni, pl. egy közművelődési könyvtár részeként, közösségi, információs központokban, kórházakban, iskolákban, magánházakban stb. Vannak olyan játszóházak, ahol a játékok javításához, karbantartásához szükséges műhelyek is megtalálhatók. Megjelentek a játszóbuszok is a mozgókönyvtárak mintájára.

A használatot illetően ugyancsak nagyok a különbségek. Van, ahol a szülők képviselik a gyereket, s kölcsönözni is csak a felnőttek kölcsönözhetnek, máshol viszont nincs akadálya annak, hogy közvetlenül a gyerekek kölcsönözzenek. Van, ahol térítést kell fizetni a játékok használatáért (pl. a beszerzési ár bizonyos százalékát), máshol ingyenes a használat, de megbírságolják a késéseket. Olyanról is szól a szakirodalom, hogy a pontos időben visszavitt játékok kölcsönzői jutalmat kapnak.

A játékkönyvtárban általában komoly felkészültségű óvodapedagógus, könyvtáros, pszichológus dolgozik. Külön tanfolyamokon készítik fel a könyvtárosokat az ilyen helyen végzendő munkára (pl. Izraelben 80 órás gyakorlaton vesznek részt a játékkönyvtárba kerülő könyvtárosok).

Változatos képet mutat a játékkönyvtárak pénzügyi helyzete is. Van, ahol a tagsági (beiratkozási) díjakból élnek, máshol szponzorok támogatják, alapítványok segítik a működésüket, másutt az állam gondoskodik a fenntartásukról.

A megvalósítás néhány problémája

A német szakirodalomból az derült ki, hogy arányaiban kb. 80-100 játék kell hogy jusson egy könyvtár 10 ezres állományára. A legkisebb kínálatnak is el kell azonban érnie a tízezer kötetenkénti 25-30 játékot. Ehhez meg kell becsülni, hogy a különböző típusú játékokból mekkora a kínálat, és ez hogyan elégíti ki a könyvtár által megcélzott használói csoport igényeit.

A játékok éppen olyan drágák, mint a könyvek, ráadásul nincs egységes, országosan kialakított áruk. Beszerzésüknél mérlegelni kell, hogy alkalmasak-e egyáltalán könyvtári használatra. A belső ismérvek (ötletesség, nehézségi fok, a szabályok bonyolultsága stb.) fontosabbak a formai szempontoknál (méret, eszközszám, speciális anyagok stb.). Gondot okoz az is, hogy a játékok bizonyos típusait nem lehet bevonni, fóliázni – használatra előkészíteni – mint a könyveket. Gondoskodni kell arról is, hogy mindegyik játékismertetőt le kell másolni. A kölcsönzés technikai lebonyolításához több idő szükséges, mint a könyvekéhez, hiszen a tartozékok ellenőrzése sok időt vesz igénybe.

A polcokon megszűnik a tárgyak pontos elhelyezése, a játékok inkább típusok vagy korcsoportok szerint kerülnek a polcokra.

A könyvtárosok egyféle játékvezetői szerepet is betöltenek. Ha igény van rá, bemutatják, elmagyarázzák a játékot. Jó könyvtáros és használó kapcsolat mellett rövidesen kialakulhat egy stabil használói kör.

Játékkönyvtárak a világban

A játékkönyvtáraknak két alaptípusa fejlődött ki az idők során. Az egyik a svéd modell szerinti könyvtártípus, ahol a fogyatékos gyerekre irányul a figyelem, a másik az angolszász modell, ahol a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

könyvtár szociális funkciója dominál, s a speciális igényű használók mellett a normális fejlődésű gyerekek ellátása is a játékkönyvtár feladata.

- *Svédország*

Svédországban a „lekotek" elnevezésű első játékkönyvtárat 1963-ban hozták létre. (A lek szó játékot, a tek pedig gyűjteményt jelent.) Ez a szóösszetétel ma már a világ számos helyén a fogyatékos gyerekek játékkönyvtári szolgálatát fejezi ki. A lekotékák nevelési tanácsot adnak a fogyatékos gyerekek szüleinek, biztosítják, hogy a családok díjtalanul kölcsönözhessék a játékokat. A lekotéka filozófiája az, hogy a játék segítségével a gyerekek könnyebben fedezik fel a környező világot. A lekotékában speciális képzettségű óvodapedagógusok, pszichológusok dolgoznak, az ő tisztük a szakmai tanácsadás. Munkájuk révén megkönnyíthetik a gyerekek beilleszkedését az óvodába, illetve bármilyen közösségbe. A lekotékák az alábbi szolgáltatásokat kínálják:

- nevelési tanácsadás a fizikai, lelki, szellemi sérült gyerekek és családjuk számára,
- ingyenes játékkölcsönzés,
- együttműködés más, hasonló orientációjú szervezetekkel,
- minőségi gyerekjátékok kifejlesztésében és gyártásában való részvétel.

- *Nagy-Britannia*

A játékkönyvtár másik típusa Nagy-Britanniában fejlődött ki. Először ott is a speciális igényű családok és gyermekeik fejlesztésére szerveződtek meg e könyvtárak, melyeket aztán a helyi közösség igényeit szem előtt tartó játékkönyvtár felállítása követett. Az első játékkönyvtárat *Jill Norris* alapította 1967-ben, a Játékkönyvtári Szövetség 1972-ben alakult meg. Ezt követően szerte az országban megjelentek a játékkönyvtárak. 1983-ban *Play matters* néven országos kampányt indítottak szolgáltatásaik népszerűsítésére. 1990-ben több mint 1100 játékkönyvtár működött az országban. Ma már nagyon változatos képet mutatnak e könyvtárak: van, amelyik kórházban, másik könyvtárban vagy iskolában kapott helyet. Gyakori, hogy a lakosság által gyakran látogatott épületben (helyi információs központ, művelődési ház stb.) hozták létre. Vannak közöttük olyanok is, amelyek a fogyatékos gyerekek mellett tizenévesekre és felnőttekre is szakosodtak. 1977-ben Dél-Manchesterben mozgó játékkönyvtárat hoztak létre egy régi emeletes busz megvásárlásával.

- *Franciaország*

Franciaországban ludotékának (ludotheque) nevezik a játékkönyvtárat, melyek többsége a normálisan fejlődő 10 év alatti gyerekeket szolgálja, míg a fogyatékos gyerekekkel más jellegű intézményekben foglalkoznak. A kb. 500 francia játékkönyvtár már megalapította saját nemzeti szövetségét (ALF). A szövetség ellátja a könyvtárosok továbbképzését, folyóiratot ad ki, gondoskodik a tagszervezetek információellátásáról, s kapcsolatot tart fenn a francia játékgyártókkal. A játékok kölcsönzéséért csekély összegű díjat kell fizetni. A játékoknak széles választéka áll a gyerekek rendelkezésére a speciális fejlesztő játékoktól kezdve a játékboltokban is kaphatókig. A kölcsönzéshez felnőtt jelenléte is szükséges. A kölcsönzési idő három hét.

- *Kanada*

Az első kanadai játékkönyvtárak a speciális szükségletű gyermekek és családtagjaik megsegítésére jöttek létre. Hamiltonban 1975-ben pl. az Agykárosultak Egyesülete szervezett egy játékkönyvtárat, Torontóban 1972-ben olyan játékkönyvtárat hoztak létre, ahol a szociálisan hátrányos helyzetű bevándorlókat kívánták támogatni. Mára kb. 300 ilyen könyvtár működik az országban.

- *Ausztrália*

Ausztráliában kb. 600 játékkönyvtár található. Elsősorban az elszigetelt földrajzi területek lakóinak és a különleges ellátást igénylő gyerekeknek és szüleiknek kínálják szolgáltatásukat. Az egészséges körülmények között fejlődő gyerekek ellátását központi keretből finanszírozzák, a hátrányos helyzetű gyerekek könyvtári ellátását, mivel nem tartozik a Könyvtári Tanács érdekeltsége alá, ezért egészségügyi szervezetek támogatják.

- *Egyesült Államok*

Amerikában a közművelődési könyvtárakban a játékok természetes részét képezik az állománynak. Az USA-ban nincs külön játékkönyvtári szövetség, de az ALA Gyermekszolgálati részlegének van egy játékokkal is foglalkozó bizottsága *Toys and games realia committee* néven. Bár

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Amerikában sok játékkönyvtár szolgálja a hátrányos helyzetű gyerekeket, mégis inkább az egészséges gyerekek ellátása a domináns.

• *Hollandia*

Hollandiában speel-o-theken-nek hívják a játékkönyvtárat. 1973 óta szervezik a játékkönyvtárakakat, amelyek száma mára elérte a százat. A játékkönyvtárak a fogyatékos gyerekeken kívül a bevándorlók gyerekeinek ellátását is vállalták. Működésüket a hivatalos szervek mellett karitatív szervezetek is támogatják.

• *India*

Indiában 1979-ben hozták létre az első játékkönyvtárat egy nyomornegyed általános iskolájában a szociálisan hátrányos helyzetű gyerekek számára. A könyvtárat egy nyugdíjba vonult tanár szervezte meg, lehetővé téve, hogy a tanítás után, valamint a hétvégeken használhassák a gyerekek a játékkönyvtár szolgáltatásait. A vállalkozás sikere fellelkesített más iskolákat is arra, hogy ilyen típusú játszóházat hozzanak létre.

• *Olaszország*

Olaszországban annak ellenére, hogy országszerte találhatók játékkönyvtárak, kevés helyen alakultak meg közművelődési könyvtári keretben. Firenzében 1980-ban nyílt meg az első ilyen intézmény egy szépen átalakított egykori árvaházban. Az itt kialakított játszóházban játszóterem, egy jól felszerelt audiovizuális szoba és egy hagyományos könyvtár található.

• *Új-Zéland*

Új-Zélandon a játékkönyvtárak a Fogyatékos Gyermekek Társaságának támogatásával működnek, ezért többségükben a különleges szükségletű gyerekek érdekében alakultak meg. A játékok nehézségi fokuk szerint számozottak és a gyerekek fejlettségi szintjéhez igazodva lehet kiválasztani őket.

• *Horvátország*

Horvátországban (ahol személyesen is volt alkalmam megismerni a játékkönyvtárak működését) ugyancsak a közművelődési könyvtárak keretei között jöttek létre a játékkönyvtárak. A játékkönyvtár szó szervezett játékfoglalkozásokat és játékkölcsönzést jelent. Horvátországban e két területre két kifejezést használnak. Az első a játéksarok (igraonica), amin olyan helyiséget értenek, ahol játékfoglalkozásokat lehet tartani, míg a játékkölcsönző (igrotek) azt a helyet jelenti, ahonnan a játékokat kölcsönözhetik. A játéksarok vezetése egyszerűbb, mint a játékkölcsönzőé, ezért a közművelődési könyvtárak többségében inkább csak játéksarok működik. 1995-ben összesen csak hat helyen folyt egyidejűleg a játékfoglalkozások mellett játékkölcsönzés is. Az első játékkönyvtárat 1976-ban nyitották meg Zágrábban, majd a tapasztalatok alapján kidolgozták a horvát közművelődési könyvtárak munkaprogramját az iskolás kor előtti gyerekekkel való foglalkozásokra. Az első zágrábi játékkönyvtár a Medvesčak Könyvtárban jött létre. A könyvtár egy kb. 50 ezer lakosú városrészben működik (magyar viszonyok szerint egy kerületi könyvtárnak felel meg). Kezdetben a három év fölötti korosztály ellátására gondoltak, de később kiterjesztették a lehetőségeket az óvodáskor alatti gyerekekre is. A gyerekek egyszerre 3 képeskönyvet és egy játékot vihetnek haza két heti időtartamra. A beiratkozási díj évi 6 DM-nek felel meg, de a könyvtár programjai amúgy ingyenesek. A könyvtár egész nap kora reggeltől este 8-ig tart nyitva. Egy óvodapedagógus segítségével naponta tartanak játékprogramokat a 3-6 év közötti gyerekek számára. A gyerekek bármikor bekapcsolódhatnak a programba, mert az óvónő tízpercenként indít új játékfoglalkozásokat. A szülők eleinte csak szemlélői voltak az eseményeknek, később maguk is szívesen bekapcsolódtak a programokba. A játéksarok mellett helyezték el a gyereknevelléssel, pedagógiával, pszichológiával kapcsolatos könyveket azzal a céllal, hogy a szülők szakirodalmi segítséget is találjanak a játéksarokban. A már iskolába járó gyerekek számára életkoruknak megfelelő folyóiratokat és számítógépet helyeztek el. A játékkölcsönzőben a gyerekek szüleikkel együtt választhatnak. A tájékozódást egy képes katalógus is segíti, melyben a játékok könyvtári leírása mellett a játék képe és egy rövid leírás található a használatáról, s az is szerepel, hogy milyen korú gyereknek ajánlják. A játékkönyvtár működtetési költségének jelentős részét a horvát művelődési minisztérium fedezi.

A magyarországi helyzet

Nálunk még nem alakult ki a játékkönyvtárak rendszere, bár az utóbbi évek kezdeményezései

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

biztatóak voltak. Egyelőre még az a jellemző, hogy a közművelődési könyvtárak gyerekrészlegeiben megtalálhatók bizonyos egyszerűbb játékok (babák, mackók, kisautók, társasjátékok), de ezek nem kölcsönözhetők, s inkább a kellemes környezet megteremtését szolgálják, (természetesen a gyerekek játszhatnak is velük).

A közművelődési könyvtárakban megszervezhető játékkönyvtáraknak lényegében adottak a feltételei. A játékkönyvtárak kialakítása, a gyerekjátékok kölcsönzése a mostani gazdasági körülmények közepette sokat segíthetne a családoknak, még akkor is, ha a kölcsönzést néhány száz forinthoz kötnék. A játékkönyvtárakban foglalkozhatnak az iskoláskorúak mellett az óvodáskorú gyerekekkel is. Valószínűleg a magyar játékkönyvtárakban nem kizárólag a hátrányos helyzetűek lesznek a dominánsan ellátandók, hanem a normálisan fejlődő, de szerény körülmények között élő gyerekek. A játékkönyvtárban a gyerekek kulturált körülmények között, a szülők számára is megnyugtató helyen tölthetik a szabadidejüket. A gyerekükkel otthon lévő édesanyák számára ugyancsak új lehetőséget kínálhat a játékkönyvtár, hiszen némi kikapcsolódásra, közös játszásra és ismerkedésre is lehetőséget ad.

1981-ben Kecskeméten *Vizi J. Kristóf* kezdeményezésére alakult meg a *Szórakaténusz Játékmúzeum*, melynek feladata egyrészt a magyar játékok koronkénti és tájegységek szerinti gyűjtése, másrészt pedig a játékok népszerűsítése.

1987 májusában alakult meg a *Kiss János Magyar Játéktársaság Szentiványi Tibor* kezdeményezésére. Létrejöttében jelentős szerepe volt a Művelődési és Közoktatási Minisztériumnak, valamint az Állami Ifjúsági és Sporthivatalnak. A társaság célja a hazai játékkultúra ápolása, fejlesztése, a hagyományok megőrzése volt. Ennek érdekében a társaság pályázatokat írt ki, előadássorozatokat, konferenciákat szervezett, kiállítást rendezett stb. A társaság munkájának sikerességét 1992-ben Szacsvay Imre díjjal ismerték el. Tag bárki lehet, akit a játék, a játszás érdekel, s elfogadja a társaság szabályait.

A *Mikkamakka Játéktár és Játékmódszertani Központ* 1994-ben kezdte meg működését. A Játéktár előzmények nélküli, egyedülálló kezdeményezés, melyet *Takács Bernadett* játékpedagógus szervezett meg. Tapasztalatait a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolán működtetett játékkölcsönzővel szerezte, s az ott tapasztalt érdeklődésen felbuzdulva határozta el egy hosszabb nyitvatartású, nagyobb térrel, több játékkal rendelkező, több gyerek számára elérhető játékház létrehozását. A FÉBÉ Egyesület és a Bicebóca Alapítvány segítségével kezdte meg a szervezést. A játéktár működtetéséről a Mozgáskorlátozottak Egyesületeinek Országos Szövetsége gondoskodik. A Mikkamakka Játéktár nem pszichológiai vizsgáló, hanem olyan játszóház, ahol jó minőségű játékokkal lehet játszanai, s ahol szakemberek segítik (ha erre igény mutatkozik) a játékok kiválasztását 3 hónapos kortól 10 éves korig. Lehetőség van a játékok kölcsönzésére is. A játék értékének 10%-át képező költségtérítés ellenében két hétre kölcsönvehetők. Elsősorban könnyen tisztítható, egészségre nem káros anyagokból készült játékokat válogattak össze. A játékokat visszahozatal után fertőtlenítik, s csak azt követően kerülnek vissza a gyerekekhez. A játéktár olyan hátrányos helyzetű gyerekeknek kínálja szolgáltatásait, akiknek családja sohasem tudna ilyen játékokat venni. A játszóház nemcsak a fogyatékos gyerekek számára áll nyitva.

A játéktár nonprofit jellegű, alapítványi intézmény, melyet a már említetteken kívül még sokan támogatnak.

Az ASHOKA elnevezésű amerikai alapítvány 1995-től támogatja a játéktárat, pontosabban a játéktár vezetője - eddig Magyarországról egyedül - elnyerte az ASHOKA-tagságot az intézmény ötletéért.

A játéktár mintájára már megindult a szervezés újabb, hasonló jellegű intézmények létrehozására, pl. a főváros XIII. kerületében és több vidéki városban (pl. Mosonmagyaróváron) is követik a példát. A Mikkamakka Játéktár minden vállalkozó intézménynek szakmai tanácsot, folyamatos kontrollt ad, s együttműködést kínál. A Játéktár kiállító-, illetve bemutatóteremként is működik. Az előzetesen különféle szempontok szerint kiválasztott, kiállított játékokat a Játékmódszertani Központ ajánlja is, s az új játékokat pedig folyamatosan minősíti.

Kivételes az a lehetőség is, amelyet a Hasbro Magyarország Kft. ajánlott a Gyermekkönyvtáros Műhelynek. A Hasbro cég 13 gyerekkönyvtárat látott el 50 db 16-féle játéktípussal, melyet a Hasbro cég gyárt, illetve forgalmaz. A cég lehetővé tette, hogy a gyerekek helyben valamennyit kipróbálhassák. A gyerekek persze örömmel ismerkedtek az új, korábban csak a reklámokból ismert játékokkal. A Hotel, az Aladdin, a Szépség és Szörnyeteg c. tásasjátékok voltak a legnép-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szerűbbek, míg a Scrabble szókirakó, a gyerekek bizonytalan nyelvtani tudása miatt mérsékeltebb sikerű volt. A Rizikó c. stratégiai játék, tekintve, hogy komoly földrajzi, történelmi, illetve logikai ismereteket tételez fel, inkább az idősebb gyerekek számára volt érdekes. A játékokat csak helyben lehetett használni, nem voltak kölcsönözhetők, bár egyértelemű volt, hogy nagy igény lenne rá.

Nemzetközi játékkönyvtári együttműködés

Az ITLA (International Toy Libraries Association) a játékkönyvtárak nemzetközi szervezete. Egyik fő feladata a játékönyvtárak közötti együttműködés támogatása, s a pénzügyi lehetőségek felkutatása. A játékkönyvtárakat fenntartó országoknak van egy összekötőjük a szervezetben, aki a nemzetközi kapcsolatokért felelős, s fő feladata a tájékoztatás biztosítása mindkét irányban. 1976 óta négyévenként nemzetközi konferenciára hívják össze a tagországok képviselőit. A legutóbbi konferenciát 1994-ben rendezték meg Torinóban *Play is for all* címmel.

Irodalom

1. BJÖRCK-AKKESON, Eva – BRODIN, Jane [et al.]: Play is for all! : Toy libraries in an international prespective. - Rockneby [Sweden] : WRP International, 1990. - 99 p.
2. Toy libraries. A community resource. In: Playing, living, learning. 105-116.pp.
3. POLLER, Anna C.: Videogames as public library material - a theoretical evaluation. In: South Africa Tydsbr. Bibl. Inligtingk. 1. vol. 1988. 56. 38-43.pp.
4. HEWITT, Jill: Toys and games in libraries. - London : The Library Association, cop. 1981. - 85 p.
5. HEAD, Joan – BARTON, Philippa: Toy libraries in the community : the report of a survey of community toy libraries. - London: Eltan Ltd., é.n. - 116 p.
6. KUMMROW, Eckhard: Spiele in Öffentlichen Büchereien: Spiele - Kinderkram oder sinnvolle Freizeitbeschäftigung? In: Evang. Buchber. Göttingen, 47. vol. 1993. 110-116.pp.
7. PLAY MATTERS - National Toy Libraries Association: The importance of play. - London : Camden Toy Library, é.n. - 1 p.
8. PLAY MATTERS: The National Association of Toy and Leisure Libraries. - London : NATL, 1993. - 4 p.
9. PLAY MATTERS: Toy libraries for children with special needs. - London : NATL, 1993. - 4p.
10. PLAY MATTERS: Toy libraries in the community. - London : NATL, 1993. - 4 p.
11. PLAY MATTERS: Toy libraries and the education service. - London : NATL, 1993. - 4 p.
12. SCHÖLLBORN, Brigitte: Spiele in der öffentlichen Bücherei: Ein Bericht aus Dillingen/Schw. In: Die Neue Bücherei. 1993. 3. 244-246.pp.
13. WOLFENDALE, Sheila: A framework for action: Professionals and parents as partners. - Nottingham : Erica De'Arth - Gillian Pugh, 1983. - 11 p.
14. STRICEVIC, Ivanka: Das Vorschuldkind als Benutzer in der Öffentlichen Bibliotheken in der Republik Kroatien. - Zagreb, 1995. 4 p.
15. COURTNEY, Lesley E.: More than just books - The role of public library services in the provision of resources for childrens play. - Clwyd, 1993. - 7 p.
16. GŐSI Erika: Horvátországban, játékkönyvtár-nézőben. In: Könyvtári levelező/lap. 1995. 4.sz. 16.p.
17. BENCSIKNÉ KUCSKA Zsuzsa: „Játszótársam, mondd, akarsz-e lenni?" Hasbro-játékok a gyermekkönyvtárakban. In: Könyvtári híradó. 38.évf. 1994. 9-10.sz. 16.p.

INGYEN OSZTOGATJA ÚTIKÖNYVEIT az Interneten a Walk Talk Verlag. A jelenleg 13 országismertetőből álló sorozat bármely kötetének bármely részletét vagy egészét lehívhatja, letöltheti, kinyomtathatja magának a használó. A kiadó logikája: aki hasznosnak találja az így megismert útikönyvet, nem a salátát viszi magával, hanem megveszi az eredetit.
(Nachrichten für Dokumentation, 1996.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Könyvszemle

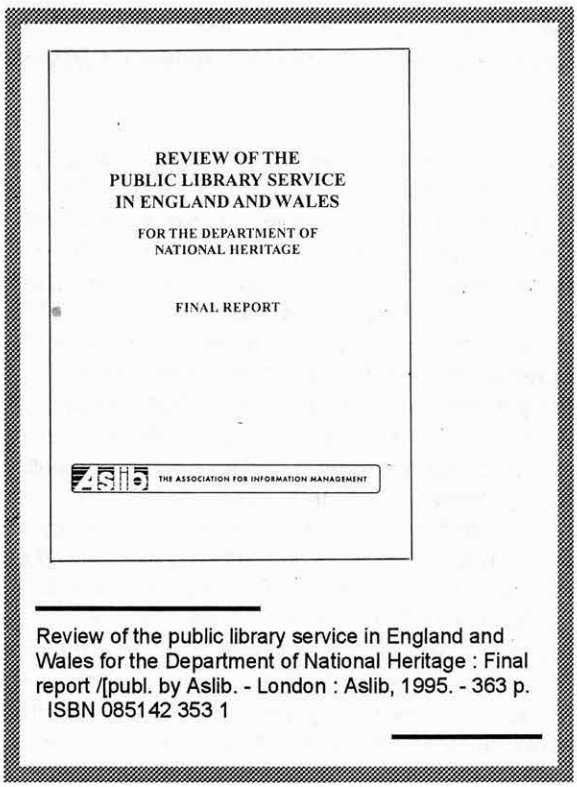
Az angol és a walesi közművelődési szolgálatról készített jelentés ürügyén

Az, amire szükségünk van, s hadd beszéljek most csak a magunk, közművelődési könyvtárosok nevében, az egy lehető széles konszenzuson alapuló, változási és adaptációs folyamatokat elindító könyvtárpolitika, amely aztán a cselekvés vezérfonalává válhat. A 21. század felé bandukolva – rohanva? – lehetetlen nem szembenézni azzal a ténnyel, hogy a közművelődési könyvtárak keresztúthoz értek: vagy elindulnak azon az úton, amelytől mindig is féltünk, s ijesztgettük is vele magunkat, politikusainkat, vagyis a népkonyhává, a legrosszabb értelemben vett népkönyvtárrá válás útján, vagy pedig megpróbáljuk határozottan és tudatosan felépíteni azt az intézményt, amelyet a jövő században közművelődési könyvtárnak fognak hívni. Félreértés ne legyen: jó néhány könyvtárunk már elmozdult ebbe az irányba (példákat nem említek, mert a névsorból kimaradtak joggal megneheztelnének rám), de a közművelődési könyvtárügy egésze, különösen a derék- és talpashad, egyelőre nem a jövőre veti a szemét, hanem a napi túlélés gondjaival küzd. Pedig bizony érvényes a menedzsment tanfolyamok már közhellyé vált igazsága: aki nem alkalmazkodik a változásokhoz, aki őriz és nem innovál, az menthetetlenül lemarad a versenyben, s előbb-utóbb egzisztenciája is veszélybe kerül.

A könyvtárpolitikának persze nem az a dolga, hogy megmentsen egy társadalmilag elavult, alig használt, a spirál leszálló ágába került könyvtártípust, hanem hogy segítse a lakosság tényleges igényeinek megfelelő könyvtári szolgálat kibontakozását.

Ezzel a feladattal találta magát szemben a brit kulturális minisztérium is (neve: Department of National Heritage – a nemzeti kulturális örökség minisztériuma). Kezünkben van az a végső jelentés, amelyet a DNH megbízásából készített az Aslib (The Association for Information Management) az angliai és walesi közművelődési könyvtári szolgálat helyzetéről és fejlesztéséről és 1995-ben jelent meg. Távol legyen tőlem, hogy egyenlőségjelet tegyek a magyar és az angol közművelődési könyvtárügy közé (óh, mikor fogja igénybe venni a felnőtt lakosság háromötöde, a fiatalabbak még nagyobb hányada könyvtárainkat, mikor fogjuk elérni az információs tech-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Review of the public library service in England and Wales for the Department of National Heritage : Final report /[publ. by Aslib. - London : Aslib, 1995. - 363 p.
ISBN 085142 353 1

nológia ottani színvonalát, mikor épül meg Birmingham, Manchester könyvtárainak minden kistestvére nálunk?), de a történelmi fáziseltolódás ellenére eddig is ugyanazon az úton igyekeztünk járni, mint ők. Tehát nagyon is hasznunkra válhat, ha okulunk abból a vaskos kötetből, amelyet a DNH asztalára tett le az Aslib. (Miért maradt ki a munkából a The Library Association, fel nem foghatom.) Annál is inkább, mert a szívesebben kevesebbet mondó és többet teljesítő britek (understatement, óh!) most maguk is elégedetten tekintettek munkájukra, amelyet így minősítettek: „vizsgálódásunk a közművelődési könyvtárak terén a világon valaha is lefolytatott kutatások legnagyobbika". S büszkén hasonlították jelentésüket elődjeikéhez, az 1927-es Kenyon-jelentéshez, meg McColvin híres dolgozatához, amelyet még a háború alatt, 1942-ben készített, s amely megalapozta a brit közművelődési könyvtárak hatalmas és példaértékű fejlődését a 20. század második felében. A szakirodalom áttekintése, a korábban lefolytatott könyvtárszociológiai és egyéb kutatások kiértékelése, használókkal és nem-használókkal, könyvtárosokkal és fenntartókkal, szakemberekkel és politikusokkal lefolytatott beszélgetések, a társadalmi-gazdasági folyamatok és a technológiai fejlődés trendjeinek elemzése, a nemzetközi összehasonlítás mindmind szerepelt a vizsgálat eszköztárában. A végeredmény egy hatalmas kincstár, a közművelődési könyvtári szolgálat jelen helyzetének, fejlődési trendjeinek mély elemzése, s igen konkrét javaslatok a könyvtárpolitika számára a teendőkre vonatkozóan. Ezen túlmenően azonban tartalmazza a szakma hitvallását és etikáját is.

Gazdagsága miatt lehetetlen feladat a kötet ismertetése. El kell olvasnia mindenkinek, akit érdekel a közművelődési könyvtári szolgálat jövője, pláne annak, aki felelősnek is érzi magát érte. Nem fontos egy szuszra megbirkózni vele; talán hasznosabb is, ha többször vesszük elő. Először elolvashatjuk az összefoglaló fejezetet, amely a könyv szerkezetének sorrendjében és a DNH-tól kapott megbízás kívánalmaihoz igazodva, röviden elmondja a helyzetfelmérés eredményét és az ebből kikövetkeztetett javaslatokat. Ezután rátérhetünk a magukat az ajánlásokat tartalmazó fejezetre. Végül érdeklődésünket követve mélyedhetünk el a hét nagyobb egységben (1. a vizsgálat keretei, 2. a közművelődési könyvtár környezete, 3. a használók és igényeik, 4. funkciók és szolgáltatások, 5. finanszírozás és ellenőrzés, 6. a változások kihatásai, 7. együttműködés). Az első melléklet felsorolja azokat az angol és walesi könyvtárakat, valamint szervezeteket (itt találtam csak rá az LA-ra), amelyektől információkat kaptak, a második azokat a helyi hatóságokat és szervezeteket (itt ismét szerepel az LA), amelyek észrevételezték a jelentés tervezetét, a harmadik pedig a használók és a könyvtárosok körében lefolytatott vizsgálatok kérdőíveit és módszertanát (igen érdekes olvasmány, kötelező minden könyvtár- és olvasásszociológus számára) tartalmazza. A könyvet magától értetődően bibliográfia és tárgymutató egészíti ki.

Figyelemre méltó a hallatlanul gazdag anyag tálalása. Az elrendezés, a nyomdai eszközök használata, a táblázatok, grafikonok, kiemelések alkalmazása mind a mondanivaló strukturálását, ezzel könnyebb befogadását segíti elő. Ezért megkockáztatom azt is, talán a könyvtárosképzés tansegédleteként is beválna ez a munka, valahol a képzés lezárása előtt, ott ahol a tanultak összefoglalására, a mélyebb összefüggések feltárására kerül sor.

Azt hiszem, hogy mint a kötet bemutatója a fentiekkel megtettem a magamét. Nem állhatom

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

meg azonban, hogy véletlenszerűen néhány, csak igen néhány témát vagy megállapítást ne ragadjak ki, hiszen könyvet nemcsak azért olvas az ember, hogy újat tanuljon, hanem azért is, hogy saját eszméi rokonságára találjon. Tehát.

Higgyünk a közművelődési könyvtárban. Az angol és a walesi könyvtárak már most, az évezred végén, a mieink talán a jövő század első negyedében nagyobb szerepet játszanak a társadalom életében, a rekreációban, a tanulásban, az információközvetítésben, mint valaha is feltételezték. Ennek az optimista hozzáállásnak kell vezetnie bennünket, minden nehézségünk ellenére. S a jövőnkbe, társadalmi hasznosságunkba és szükségességünkbe vetett bizalom vezessen bennünket az innováció, az alkalmazkodás útjára, s legyünk képesek ma áldozatokat hozni a jövő érdekében.

Mivel kell törődnie a közművelődési könyvtárnak? A legszélesebb értelemben vett környezetével, használói és nem-használói véleményével, viselkedésével és érdekeivel, s végül azzal, hogy az előbbiekből következően hogyan alakítsa funkciórendszerét és szolgáltatásait. Minden más eszköz, bár nélkülözhetetlen eszköz, beleértve a számítástechnikát, a telekommunikációt, az Internetet, a WWW-t, és minden egyebet. A használók több könyvet akarnak, hosszabb nyitvatartási időt, s talán ritkábban, de akkor nagyon: információt tanulmányaikhoz, munkájukhoz, biznisszükhöz, ügyes-bajos dolgaikhoz. Az információs forradalmat az ötödik ipari forradalomnak tekintik, de társadalmi hatását tekintve helyesebb volna új történelmi szakaszként kezelni. A közművelődési könyvtár lehet az az intézmény, amely a társadalom legszélesebb rétegeit kapcsolhatja be a megváltozó világba. A közművelődési könyvtárnak már ma nagyobb hatása van az egyes emberek életére, mint képzelnék. Ez legyen a mi kiindulópontunk, amikor a szolgálat ráfordításainak növeléséért állunk a társadalom elé. Egyébként is, egy közművelődési könyvtárügyben kiküldött brit parlamenti bizottság már 1849-ben megállapította: „ez egyike azon ritka eseteknek, amikor egy viszonylag kis segítség igen nagy közhaszonnal járhat".

A használók persze furcsák. Kiderült, hogy a nagy, jól ellátott és felszerelt könyvtárakat részesítik előnyben, ugyanakkor a kis, közelükben lévő szolgálati pontokról sem mondanak le. (Csak a rend kedvéért jegyzem meg, hogy Angliában és Walesben a kiskönyvtárak nincsenek elszigetelve, a helyi közösségek nem közvetlenül tartják fent őket, hanem a gyönyörű megyei ellátási rendszerek szerves részét képezik. Néhányszor már tétován ráléptünk az errefelé vezető útra mi is, de objektív és szubjektív okok miatt egy előre tett lépést kettő hátra követett, – hogy szemináriumi fordulattal fejezzem ki magam. Pedig nincs más megoldás, ha mindenkit lehetőleg azonos szintű könyvtári ellátásban akarunk részesíteni, mint tényleges és működő ellátási rendszerek létrehozása.) A legtöbben kocsin vagy gyalog keresik fel könyvtárukat, s nagyon kevesen buszon. Nem bánnák, ha a hatóságok többet költenének a könyvtárra, saját bukszájukat már nehezebben nyitnák meg, ám el tudják képzelni, hogy háztartásonként évente 5-10 fonttal hozzájárulnának a kiadásokhoz. Ebből a néhány töredékből is meg lehet érteni a jelentés alábbi javaslatait:

– érdemes lenne kísérletképpen néhány ún. hiperkönyvtárat kifejleszteni, regionális kötelezettségekkel;

– könyvtári „külállomásokat" létesíteni falusi boltokban, benzinkutaknál, egyéb forgalmas helyeken, erőteljesebben fejleszteni a mozgókönyvtárakat, mert így is elő lehet segíteni a nagy országos és nemzetközi hálózatokhoz való csatlakozást;

– a működés feltételeinek előteremtésére kell koncentrálniuk a fenntartóknak, az infrastrukturális beruházásokat regionális és országos forrásokból kell ösztönözni;

– elvileg fenntartandó a szolgálat ingyenes jellege, az eddig bevezetett térítési díjakról (pl. az audiovizuális dokumentumok kölcsönzéséért szedett térítésről) azonban aligha lehet pillanatnyilag lemondani, talán majd a boldogabb jövőben;

– valójában nincs szükség az 1964-es törvény újjal való felváltására, inkább csak a térítéses szolgáltatások és térítési díjak kérdését kellene jogszabállyal rendezni.

A jelentés a törvény helyett az irányelvek műfaját részesíti előnyben. Meggyőzés és nem kötelezés a jelszava. Utal a The Library Association által kiadott szakmai állásfoglalásokra, ellátási normaajánlásokra, szolgáltatási kívánalmakra, s hasonlókat – vagy ezek megerősítését – várja a DNH-tól. Az irányelvek alapján készüljenek el a helyi adottságokhoz és igényekhez igazodó stratégiai tervek, amelyeket a DNH-nak is küldjenek meg, mintegy letétbe helyezve őket, s amelyek végrehajtását egy újonnan felállítandó, független

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A könyvtár szociális funkciója : Tanulmánygyűjtemény / [szerk. Arnóth Károly, Vidra Szabó Ferenc] ; [kiad. az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ]. - Bp. : OSZK-KMK, 1995. - 179 p. ; 24 cm

szerv kísérhetné figyelemmel. (Nekünk ugyan még meg kell birkóznunk az új könyvtári törvény előkészítésével, de addig is miért ne bombázhatnánk könyvtárat, fenntartót, nagyközönséget szakmai irányelvekkel, könyvtárpolitikai állásfoglalásokkal?)

A helyi és regionális stratégiai tervek a könyvtári együttműködésre épüljenek. Egyébként is közhely, hogy jó könyvtári szolgálat nincs könyvtári kooperáció nélkül, még pontosabban: minden könyvtári feladat elvégzésének kooperáció a feltétele.

A kooperációnak csak az egyik – igaz, nélkülözhetetlen – feltétele az anyagi alap, a technológiai eszköztár. A másik a könyvtáros. A kooperáció is, a szélesebb horizontú, a fenntartói elképzeléseket meghaladó innovációs és stratégiai tervek is a személyi kapacitáson múlnak. A közművelődési könyvtáraknak – ha továbbra is teljesíteni akarják társadalmi hivatásukat, – nagyobb formátumú, ambiciózus menedzserekre, könyvtárosokra és szakértőkre van szükségük, azaz a személyzet minőségének fejlesztésére.

Itt alighanem megállhatok. Talán e szerény ízelítővel is sikerült éreztetnem e hosszú távra előretekintő jelentés horderejét az angol és a walesi közművelődési könyvtárügy számára. Nekünk is valami hasonlóra van szükségünk. Ne vegye el senkinek a kedvét, hogy nem dúskálunk anyagiakban (ez egy valódi magyar understatement). Mielőtt anyagiakról kezdenénk el beszélni, – hogy is mondták a menedzsertanfolyamon? – küldetésünket kell megfogalmaznunk és jövőnk víziójára kell szert tennünk. Nem kellene-e mintául vennünk ezt az Aslib-jelentést, s nekifognunk a közművelődési könyvtárpolitika felvázolásához? Hogy végre alapot kapjunk a közös, egy irányba ható cselekvéshez.

Papp István

Szociális feladatok – és a könyvtár

„A könyvtár (a templom mellett) az a közintézmény, mely képes a perifériára kerülteket, a súlyos hátránnyal terhelteket is magába fogadni oly módon, hogy számukra nem a kirekesztettség, hanem ellenkezőleg: a (kulturális) közösségbe való együttes tartozás élményét nyújtja" – írja *Katsányi Sándor* a könyvtár szociális szerepéről *A könyvtár szociális funkciója* c. tanulmánygyűjteményben. Bár az utóbbi 10-15 évben könyvtárak sokasága kísérelte meg Magyarországon is kielégíteni az egyes speciális csoportok, így a hátrányos helyzetű olvasók egyre gyakrabban és egyre szélesebb körben felmerülő igényeit, a könyvtáraknak napról-napra új kihívásokkal kell szembenézniük. Már a '60-as évektől kezdve foglalkoztak a könyvtárak a hátrányos helyzetű olvasókkal, mégis csak 1987-ben jelent meg az első olyan tanulmánykötet, *A hátrányos helyzetű olvasók könyvtári ellátása* címmel, mely megkísérelte tisztázni a hátrányos helyzet fogalmát, társadalmi hátterét, majd gyakorlati példákat felsorakoztatva mutatta be, milyen területeken, és milyen eredménnyel folyik az ide sorolható olvasók könyvtári ellátása.

A közelmúltban megjelent kötet több szempontból jelent változást az előzőkhöz képest:

- egyfelől azért, mert a bekövetkezett társadalmi változások hatására megnövekedett a biológiailag hátrányos helyzetűek köre (több a nyugdíjas), emellett megszaporodott a munkanélküliek, hajléktalanok száma is;

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

– másfelől a könyvtárak nemhogy nincsenek felkészülve ezen feladatok ellátására, sok esetben anyagi-tárgyi feltételeik sem teszik erre alkalmassá őket, s maguk a munkatársak is nehezen fogadják el, hogy szükség van ezen feladatok megoldására.

Ugyanakkor ahogy a gyakorlat keresi a szociális funkció ellátásának legjobb formáit, a gyakorlati megvalósítás módszereit, a képzés kevésbé foglalkozik vele. Ennek talán az az oka, hogy a feladat elméletileg kimunkálatlan, kevéssé megalapozott. A kötet, amelyet az olvasó, s elsősorban a szakma szíves figyelmébe ajánlok, majd minden területen megpróbál előbbre lépni.

Az első nagyobb blokk, amely *Katsányi Sándor, Feimer Ágnes* és *Papné Angyal Ágnes* tanulmányát tartalmazza, tekinthető az elméleti bevezetőnek. *Katsányi Sándor* logikusan végiggondolja a könyvtár szociális feladatait, melyet rövid történeti áttekintéssel is kiegészít. Megállapításai útmutatást adhatnak a könyvtárosoknak ahhoz, hogy hogyan illeszthető a könyvtár komplex feladatrendszerébe ez a régi-új tevékenység.

Feimer Ágnes szemléje biztos támasz a téma külföldi irodalmának áttekintéséhez, ugyanis az egyes országok közművelődési könyvtárainak ilyen irányú tevékenységéről gyűjt össze egy csokorra valót. Az összeállítást részletes irodalomjegyzék egészíti ki, megkönnyítve ezzel a témában való további tájékozódást.

Ide kívánkozott volna egy tanulmány a képzés oldaláról. *Papné Angyal Ágnes* mégsem erre vállalkozott, hanem benyomásait igyekezett összegyűjteni; gyakorló könyvtárosként, nem hagyva ki, hogy korábban oktatóként is voltak tapasztalatai e tevékenységről.

A kötet következő négy blokkja a hátrányos helyzet megnyilvánulásának legfontosabb területeiről közöl írásokat, gyakorló könyvtárosok tollából.

Az írások színesek, érdekesek és figyelemfelkeltőek, amellett, hogy mindegyik közöl valamifajta újdonságot, a gyakorlatban kipróbálható módszert más könyvtárosok számára is.

A biológiai, egészségügyi okok következtében kialakult hátrány területén arról a három csoportról, a vakokról, a siketekről, valamint az idősekről, s a velük végzett tevékenységekről olvashatunk írásokat, akiknek az ellátása szinte minden könyvtárban igényként merülhet fel. *Pálné Leinberger Ágota* foglalkozása a siket gyerekekkel nagyon fontos, ugyanígy *Molnár Mária* (A vakok könyvtári ellátása) és *Nagy Éva* (Idősek könyvtári ellátása házi kölcsönzéssel) írásai is lényeges problémákat érintenek.

A társadalmi, gazdasági hátrányok köréből *Kapuvári Zsuzsa:* A hajléktalanságról könyvtáros szemmel c. írásában egy olyan problémát emelt ki, nevezetesen a hajléktalanok megjelenését a könyvtárban, amellyel egyre több könyvtárnak szembe kell néznie. *Schiller Kata* írása (Foglalkozása iskolai könyvtáros) az iskolai könyvtárosoknak nyújt segítséget, a tanulóifjúság egyik legproblematikusabb rétegének, a szakmunkástanulóknak könyv- és könyvtárhasználatát és a felmerülő gondokat bemutatva.

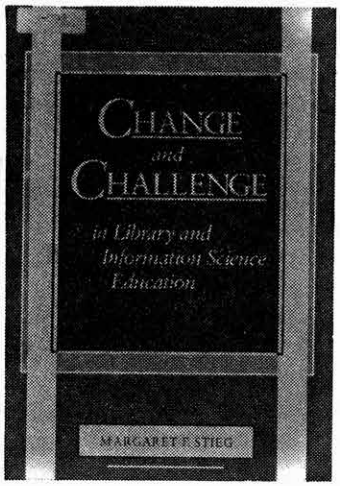
A nyelvi, etnikai kisebbségek ellátását ismertető írások közül kiemelésre méltó *S. Benedek András* tanulmánya, mely a külföldi körkép mellett a nyelvi kisebbségek ellátásának hazai problémáival is foglalkozik. *Hadházy Antal* írása a cigányok és a könyvtár viszonyát vizsgálja, kár, hogy a téma sokkal bonyolultabb annál, hogy néhány oldalas tanulmány segíthetne a problémák megoldásában.

A deviáns és beilleszkedni nem tudó fiatalokról szóló tanulmányokat olvasva többször is felmerült bennem, hogy hol a határ, ahol a könyvtár feladatai véget érnek, illetve ahol a könyvtár már nem illetékes a felmerült problémák megoldásában.

Ez elsősorban *Kály-Kullai Károly* (A Sziget Klub) és *Berky Péter* (Fiatalkorú bűnelkövetők könyvtárhasználata) írását olvasva merült fel bennem, bár *Szabóné Horváth Mária* tanulmánya (Fiókkönyvtár a közgyűjtemény és a szociális foglalkoztató határmezsgyéjén) is többé-kevésbé e kategóriába sorolható. E csoportban olvasható még *Vidra Szabó Ferenc*: A nevelőotthoni fiatalok és a kultúra című tanulmánya is. Természetesen nem arról van szó, hogy nem értek egyet azzal, amit a szerzők írásaikban megfogalmaznak. Sokkal inkább arról, meddig mehet el a könyvtár, meddig mehet a szociális tevékenység az ún. „normál vagy átlagolvasó rovására". Természetesen ez csak a helyzet kiélezése, hisz valamennyien tudjuk, hogy a könyvtárak mindent megtesznek azért, hogy olvasóikat megfelelően el tudják látni, ki tudják elégíteni.

A kérdésről azonban mégis beszélni kell, mert mint *Bartos Éva* írta a kötet utószavában: *„Elkerülhetetlenné válik a természetes segítőrendszerek bővítése, erősítése. A könyvtár az egyik nagyon fontos eleme ennek a rendszernek,*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

STIEG, Margaret F.
Change and challenge in library and information science education / Margaret F. Stieg ; [ed.] American Library Association. - Chicago ; London : ALA, 1992. - XIII, 206 p.

adottságainál fogva alkalmas intézmény a társadalmi veszélyeztetési tényezők kialakulásának vagy hatásának ellensúlyozására, visszaszorítására." (172. l.) A könyvtárnak tehát a napi tevékenység elvégzése mellett ennek a feladatnak is meg kell felelnie.

Összességében a kötet nagy segítség a szakmának, s van még egy erénye – mégpedig az, hogy az egyes tanulmányok azon túl, hogy szakmailag megalapozott, korrekt írások, egyben érdekes, lebilincselő olvasmányok is. Talán egy apró hiányossága van a kötetnek: jó lett volna kiegészíteni egy részletes bibliográfiával, legalább a magyar helyzet vonatkozásában. Ugyanis az eddig közölt írások e témában nem elsősorban az országos, hanem a regionális és helyi könyvtári kiadványokban jelentek meg, így sokak számára hozzáférhetetlenek. Ugyanakkor ismereteim szerint meglehetősen terjedelmes ez a bibliográfia, ha valaki veszi a fáradságot, hogy összegyűjtse. Ezért tartanám rendkívül fontosnak, hogy a téma irodalma egy helyen hozzáférhető legyen.

Sz. Kovács Mária

Változás és kihívás a könyvtár- és információtudományi oktatásban

Szó szerint fordítottam le a mű címét, amely ebben a formájában nagyon is közel állhat hozzánk. Ha azonban azt is hozzáteszem, hogy 1992-ben jelent meg, s az 1990-es évek elejének amerikai helyzetét mutatja be, talán térben és időben is távolinak érezhetjük. Én azonban több szempontból is érzek kapcsolódást. Egy hazai könyvtári tanszék oktatójaként magam is érzem a kihívásokat, a változtatás igényét és szükségességét, s az 1989/90-es tanévben az amerikai könyvtárosképzés (nem éppen szenvedő) alanya voltam, sok mindent szívesen átemelnék az ottani gyakorlatból a hazaiba. Így különösen érdekes lehet az, ahogy az amerikaiak látják a képzés helyzetét, valamint az, hogy az első pillanatban talán szembeszökő különbségek mellett, milyen közös sajátosságok, problémák is vannak. Célom, hogy felhívjam a figyelmet a könyvre, biztassak annak elolvasására, de ugyanakkor tisztában vagyok azzal, hogy a döntő többség legfeljebb ezt az ismertetést olvassa el, s nem magát az eredeti művet, ezért egy recenzió szokásos terjedelmét meghaladóan igyekszem kiemelni olyan részek következtetéseit, amelyekről úgy éreztem, hogy számunkra is érdekesek lehetnek.

A könyv szerzője *Margaret F. Stieg*, az Alabamai Egyetem Könyvtár- és Információtudományi Tanszékének munkatársa. Célja nem az egyes könyvtárosképzők sajátos problémáinak feltárása volt, hanem általános helyzetkép felvázolása. Mindezt akkor tette, amikor két nagy sokk is érte a szakmát. Nem sokkal alapítása századik évfordulójának megünneplése után, bezárta kapuit a Columbia Egyetemen működő tanszék, majd a Chicagói Egyetemen a könyvtártudomány területén elsőként doktori programot kínáló műhely is. Bár a két döntést belső okok váltották ki, fenyegetésként élhette meg a szakma azt, hogy nem volt olyan szakmai szervezet, amely befolyásolhatta volna a döntéseket, amelyeket viharos gyorsasággal végre is hajtottak.

A 80-as évek közepéig a terület stabil volt, tudható volt, milyen ismeretekre, készségekre és képességekre van szüksége az információs szakemberek. Akkortól az információtechnika gyors változásai rendkívüli méretű változáshoz vezettek. A terület változásai kikövetelik a képzés

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

megváltozását is. Ennek kérdéseit elemzi a könyv.

A bevezető fejezetében alapvető kérdésekre, pl. mi a könyvtárosság, mi a könyvtáros vagy információs szakember, mi a megfelelő egyensúly az oktatás és képzés között, mi a szakma tudásalapja (vagy a szakmák tudásalapjai) stb., keresi a választ.

A második fejezet történelmi áttekintést nyújt, külön felvázolva a könyvtárosok és levéltárosok képzésének évszázados fejlődését, s az ezeknél jóval fiatalabb információtudományi képzést. A könyvtárosképzésre nagy hatást gyakorolt az 1923-as Williamson jelentés, amelynek megállapításai fontos kiindulópontot jelentettek a könyv szerzője számára.

A harmadik fejezet a szakmai oktatás céljait határozza meg.

A negyedik fejezet szakmai kontextusba helyezi a képzést. Mi jellemzi a szakmát, hogyan látja az önmagát, s hogyan látják kívülről. Bemutatja a szakma legjelentősebb szervezeteit, az ALA mellett a levéltárosok és az információtudomány művelőinek egyesületét (SAA, ASIS). Ezt követően felvázolja a szakmai demográfia jellemzőit. Míg a könyvtárosság döntően női jellegű, az információtudományt ezzel ellentétben inkább férfiak művelik. Egy szakma női jellege együtt jár az alacsonyabb fizetéssel, s egyéb sztereotípiákkal. Fontos, s nem pozitív tényező az is, hogy a szakma művelőinek száma elég alacsony: 1980-ban összesen 77 205 főállású könyvtáros volt az országban, míg a jogászok, orvosok, szociális munkások, pedagógusok száma mind túlhaladja a 300 000-et. A képzettség foka is gyengíti a szakmát, a könyvtárosoknak csak 58%-a tanult legalább 5 évet a felsőoktatásban, vagyis a könyvtárosság nem kapcsolódik össze egyértelműen iskolai végzettséggel. Ugyanígy nagy a keveredés a könyvtárosok és a könyvtárakban dolgozó tisztviselők között. Az, hogy a könyvtárosok és levéltárosok nem tudják a szakmai gyakorlat természetét és fontosságát megértetni a munkaadókkal, hozzájárul az alacsony fizetésekhez. Rövid távon előnyt jelenthet, hogy a tanulmányok költségei alacsonyabbak, de hosszabb távon nyilvánvalóak a hátrányok. Míg egy orvos vagy jogász saját szakmájában is jól boldogulhat, egy könyvtárosnak el kell hagynia a pályát ahhoz, hogy jól keressen. Menedzserként vagy az információtudomány művelőjeként jobban kamatoztathatja szakmai ismereteit. Amerikában is az a helyzet, hogy a könyvtárosoknak nem sikerült meggyőzniük a társadalmat szakértelmük fontosságáról. Többre becsülik azokat, akik a technikához és a gépesítéshez értenek, mint akik az információhoz.

Az ötödik fejezet azt tárgyalja, hol a könyvtárosképzők helye az egyetemeken belül. A tanszékek viszonylag kicsik, nem várható tőlük, hogy túl nagy külső támogatáshoz jussanak, hiszen a szakma is meglehetősen kicsi. Ez elég nagy hátrány egy olyan társadalomban, ahol az a vélemény, hogy minél nagyobb valami, annál jobb is. A könyvtárosok intellektuális szempontból sem állnak jó helyen, tevékenységüket inkább képzésnek, mint oktatásnak tekintik, s a kutatómunkát sem nagyon becsülik sem mennyiségi, sem minőségi szempontból. A megbecsültség hasonló, mint a tanárképzésé, mindkettőt úgy tekintik, mint amely inkább alkalmazza a tudást, mint termeli.

Sok mindent pénzben lehet mérni. Részletes táblázat mutatja be, hogy milyen arányban nőttek az egyes egyetemek bevételei, s ehhez milyen mértékben járultak hozzá a könyvtárosképzők.

A könyv további részében ezt elemzi a szerző, másrészt azokat a feltételeket, amelyek az elismertséget meghatározhatják.

A tanulmány foglalkozik még az intézmények belső kérdéseivel: az oktatókkal, a tantervvel és a hallgatókkal, majd az adminisztráció és az akkreditáció kérdéseivel.

Ezeket nézzük meg részletesebben!

- *Az oktatói gárda*

Bár túl gyakori emlegetésével néha már el is koptatják igazságát, mégis feltétlenül el kell fogadnunk azt a megállapítást, hogy az oktatói gárda milyensége mennyire alapvető fontosságú. Más feltételek is szükségesek egy jó könyvtárosképzőhöz, de megfelelő oktatók nélkül ez semmiképp nem megvalósítható.

Kikből lesznek az oktatók?

Röviden azt lehetne mondani, hogy azokból, akik azt választották, hogy inkább tanítják, mint gyakorolják hivatásukat. Más szakmákkal ellentétben azonban nem készülnek eleve erre a hivatásra, általában a magiszteri diploma megszerzése után néhány évet a gyakorlatban töltenek, s csak azután válnak oktatóvá. Amikor az oktatókkal kapcsolatos követelményeket megfogalmazzák, ezek összességében egy olyan személyiséget írnak le, amilyen a valóságban nem létezik

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

(az oktatott területek ismerete, hatékony oktatás, aktív részvétel a szakmai egyesületekben, kutatás és publikálás). A gyakorló szakemberek s a végzett hallgatók inkább a tanítási készségeket emelik ki, míg az egyetemek értékrendjében a kutatás áll az első helyen.

A doktorátus tűnik a belépőnek, az 1977-es 69%-ról 83-ra nőtt összességében az ezzel rendelkezők számaránya, de 18 olyan iskola is van, ahol mindenkinek megvan ez a fokozata. Ma már nem mindenki könyvtári területen szerzi ezt meg magának. Hátrányai is vannak a dolognak. A doktorátussal rendelkezők elsősorban saját kutatási területüket szeretnék oktatni, ami nem járul hozzá a gyakorlati felkészítéshez, különösen, ha azt is figyelembe vesszük, hogy a kutatás hangsúlyozása mellett a gyakorlati tapasztalatok egyre kisebb súlyt kapnak. Ez tükröződik az álláshirdetésekben is.

Másik szempont az oktatók kora. Más szakmákkal összehasonlítva a könyvtárosoktatók valamivel idősebbek, ami abból is adódik, hogy oktatói karrierjüket később is kezdik. Nem könnyű a nyugdíjba vonulók pótlása sem, ritkán találni harminc alatti jelentkezőket. Országos trend a részmunkaidőben dolgozók (vagyis az óraadók) számának növekedése. 1979-ben 4, 1989-ben 9,8 ilyen jutott átlagosan egy iskolára. Előnyt jelenthet az, hogy a gyakorlatban dolgoznak, ugyanakkor akadály lehet, hogy nem vesznek részt a tanszék mindennapi munkájában, a tantervfejlesztésben, s esetleg kevesebb oktatási gyakorlatuk is van.

Az oktatók nemi megoszlása nem tükrözi azt, hogy a szakmában a nők túlsúlyban vannak. Az oktatók közül 1990 januárjában csak 46,4% volt nő, arányuk a magasabb pozíciókban még alacsonyabb.

Az oktatók összlétszáma az 1976-os 697 főről 1990-re 615-re csökkent, egy iskolára átlag 10,6 fő jut, a maximum 36, a minimum 9. Fontos lenne, hogy az egyes területekre egynél több oktató is jusson, minél kevesebben vannak, annál kisebb ennek a valószínűsége.

- *Fizetések*

1970 és 1984 között az összes amerikai oktató (köztük a könyvtári területen dolgozók) fizetésének reálértéke jelentősen csökkent (18,7%-kal, míg más foglalkozásoké 15,5%-kal nőtt), bár utána kis mértékben növekedett. Más összehasonlításban azt láthatjuk, hogy 1976 és 1989 között a könyvtárosok fizetésének értéke kis mértékben növekedett, míg az oktatóké csökkent. Ebből következően sokan meggondolják, hogy érdemes-e az oktatóvá válás többletterheit magukra venniük.

- *Mit csinálnak az oktatók?*

A három alaptevékenység az oktatás, a kutatás és a szakmai közélet. Korábban egy-egy tanszékre vonatkoztak az elvárások, s az egyes oktatók különböző arányban vették ki részüket az egyes feladatokból. Ma mindenkitől elvárják mindegyiket. Az alapelv: több kredit óra, több diák, több publikáció, több konferencia stb.

- *Tanítás*

Nagyon változó, hogy egy oktató hány tárgyat tanít. Ez nem is lehet jó mérőszám, mivel sok tényező befolyásolhatja, mennyire megterhelő ez. Ugyanez áll a kredit órákra is.

A kis létszámú iskolákban arra is rákényszerülnek az oktatók, hogy olyasmit is tanítsanak, amit ők nem tanultak vagy kutattak, s amiben gyakorlati tapasztalatuk sincs. A tanítás, felkészülés és értékelés mellett számos időrabló feladatuk is van, amit nem nagyon számítanak be a terhelésbe.

Az egyes tárgyak hallgatói értékelését a 60-as évek végén vezették be. Ebből kiderülhet, ha a tanár nem fektetett elég munkát a felkészülésbe, a tanár személyiségét is díjazzák, ugyanakkor a tárgy tartalmának a megítélésére nem lehet a hallgatóknak kellő alapjuk. Bár mindig hangsúlyozzák a tanítás fontosságát, ez önmagában nem nyújthat kellő alapot a szakmai előmenetelhez.

- *Kutatás*

Az elmúlt húsz évben a kutatás lett a könyvtárosképzés istene. (Ezt bizonyítja az is, hogy a szerző sokkal többet foglalkozik vele, mint az oktatással.) Az eredetileg oktatási intézményként létrehozott egyetemek ettől remélik presztízsük növekedését. Sok könyvtáros oktató is elfogadja ezt, ugyanakkor mások kétségbe vonják. A kutatás homályossá teheti az intézmények eredeti célját. Sem az oktatóknak, sem a hallgatóknak, s így végső soron a társadalomnak sem jó a kutatás és a publikálás túlhangsúlyozása.

A gyakorló szakemberek általában nem becsülik túl sokra az oktatók publikációit, s ha ők nem, akkor ki. A kutatás eltávolíthat a valós világtól, ugyanakkor hozzájárulhat az oktatók korai ki-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

égéséhez is. Ugyanakkor a legjobb kutatók egyben a legjobb oktatók is lehetnek, így nem dönthető el egyértelműen, mennyire jó a kutatás túlhangsúlyozása.

- *Szakmai kapcsolatok*

A legtöbb oktató fenntart kapcsolatokat korábbi szakmájával, sokkal inkább, mint más szakterületeken. A jelenlegi gyakorlat ismerete elengedhetetlen, hiszen a szakma számára képzik a hallgatókat.

A szakmai egyesületekben jelentős szerepet töltenek be az oktatók, például az ALA számos elnöke is közülük került ki. A jelentkező továbbképzési igények kielégítésére nem mindig az oktatók a legalkalmasabbak, ugyanakkor betölthetnek tanácsadói szerepet. Gyakran végeznek ingyen is különböző munkákat.

- *Az oktatók terhelése*

Nem lehet pontosan megállapítani az oktatók munkaidejét. A tanév alatt az átlagos munkaidőt heti 48,2 órában állapították meg, sokan 55 és 62 óra közötti munkáról számoltak be. Sokan érzik magukat túlterheltnek, s úgy gondolják, hogy többet dolgoznak, mint kollégáik más tanszékeken. Azt nehezen lehet általánosítani, hogy milyen arányban osztják fel idejüket a különböző feladatok között.

Minden tanszékről más kép alakul ki a külvilág szemében, amihez részben az oktatók is hozzájárulnak. Ugyanakkor az oktatók kevésbé kötődnek hosszabb távon egy intézményhez, mint régebben.

Új trend a „szupersztárok" számának növekedése. Sokan közülük az információtudomány művelői, akik hírnevet szereznek a tanszéknek, a többieknél több pénzt maguknak.

Az oktatók 62,4%-a volt véglegesen kinevezve 1989-90-ben, ami nem nagyon különbözik az egyéb területeken megszokottól. Ez nagyobb szabadságot biztosít az oktatóknak, de nem biztos, hogy segíti az oktatást. Ahogy egy már kinevezett oktató tanácsolta fiatalabb kollégájának: „Csináld meg, amit kell, hogy kinevezzenek, aztán azt csinálhatsz, amit akarsz". A publikálásra is erősen ösztönöz ez a helyzet. Ugyanakkor egyes könyvtári tanszékek megszüntetése is stimuláló lehet.

- *Tanterv*

A tanterveket elég nehéz megítélni és összehasonlítani, mert egy azonos elnevezésű tárgynak is nagyon különböző lehet a tartalma az egyes iskolákban.

Az alapkérdés az, hogy a tanterv véletlenül egymás mellé kerülő tárgyak halmaza, vagy annál több.

A tantervek megtervezésekor különböző, egymástól eltérő célokat kell figyelembe venni. A tantárgyak között kötelezők és választhatók vannak, az előbbiek nyújtják a szakma alapjait, míg az utóbbiak specializálódásra, bizonyos pozícióra való felkészülésre adnak lehetőséget. Nagy különbségek figyelhetők meg abban a tekintetben, hogy mit tesznek kötelezővé az egyes iskolákban. Gyakran egészen elemi jellegű tárgyak is tartoznak ide, hiszen a diákokat egy teljesen új szakterületbe kell bevezetni. A Rutgers Egyetem kivételével mindenütt megkövetelnek egy ilyen bevezető jellegű tárgyat. A másik két tárgy, amit szinte mindenütt megkövetelnek, a katalogizálás és a tájékoztatás (referensz), mégha ritkán pontosan ilyen név alatt. A három tárgyon kívül már nagy a változatosság. Valamilyen formában a menedzsment, a vezetés, az adminisztráció, a számítógépes ismeretek és az információtudományi bevezetés gyakori még.

- *Választható tárgyak*

Katalógusaikban sok választható tárgyat sorolnak fel az iskolák. 1988-89-ben 31-től 174-ig terjedt a számuk. Ez nem azt jelenti, hogy mindig mindegyikre sor is kerül, a tanár távolléte, a jelentkezők alacsony száma és egyéb tényezők miatt esetleg épp azokra nem kerül sor, amelyeket valaki szívesen választana. Az utóbbi időben növekszik azoknak a tárgyaknak a száma, amelyek a technikához és az információtudományhoz kapcsolódnak.

A specializáció bizonyos szempontból mindenképpen hasznosnak látszik, bár kérdéses, hogy az általában megkövetelt harminchat óra mennyire teszi ezt lehetővé. A túlzott specializáció az álláshoz jutást is megnehezíti.

- *Követelmények a tantervvel kapcsolatban*

Úgy tűnik, hogy az iskolák sokszor túlságosan sokféle követelménynek igyekeznek eleget tenni, következésképpen semminek sem tudnak igazán megfelelni. Gyakorló szakemberek is megfogalmazzák elképzeléseiket, ugyanakkor a szakmai testületek (pl. az ALA vagy az ASIS) is elkészítik a maguk ajánlásait. Az is kérdés, hogy arra képezzenek-e az iskolák, ami van, vagy arra,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ami lesz. Ma is érvényes *Neal Harlow* 1968-as megállapítása arról, hogy az egyes képző intézményeknek meg kell találniuk az egyensúlyt az ismert, az elméleti, a gyakorlati és az ismeretlen között.

Az is a tantervek átgondolására készteti az iskolákat, hogy a hagyományos könyvtári intézményen túl ki akarják terjeszteni képzésüket a különböző információs területekre. Fontos kérdés ezen belül, hogy az információtudományt minek is tekintik. Néhol önálló információtudományi programokat is hirdetnek, ugyanakkor valamilyen formában ez beépül az alapképzésbe is. Vitatott azonban, hogy milyen mértékben lehet ezt megtenni az eredeti célok megtartása mellett.

- *Oktatási módszerek*

A könyv elég röviden, kevesebb mint egy oldalon foglalkozik az oktatási módszerekkel. Megállapítja, hogy a szakmai lapok közleményei alapján úgy tűnik, eléggé törekednek az új módszerek bevezetésére az oktatók, ez ki nem mondott követelmény is. Sokan készítenek oktatási segédleteket, amelyek változatossá teszik az oktatást.

- *Gyakorlat*

Bár csak kevés képző intézmény követeli meg a gyakorlatot, szinte mindenütt bátorítják azt. Sokan dolgoztak azonban könyvtárban tanulmányaik előtt, vagy dolgoznak is annak ideje alatt.

Az iskolák nagyobbik része hirdet meg tanfolyamokat a kampuszon kívül olyanok számára is, akik másként nem tudnának a képzésben résztvenni, de ez vagy az oktatóknak az utazások miatti megterheléséhez vezet, vagy a színvonal csökkenéséhez, ha mások tanítanak. A távoktatás, amely az ilyesfajta képzés egy fajtájának tekinthető, a könyv megírása idején még kísérleti fázisban volt.

- *Továbbképzés*

Mindenki egyetért azzal, hogy a továbbképzésre szükség van, ugyanakkor kérdéses, hogy minden esetben a könyvtárosképző intézmények a legalkalmasabbak-e erre, mivel ők inkább az alapokra koncentrálnak, míg az egyéneknek általában specifikus igényei vannak.

- *A kétéves program és a specializáció*

A legtöbb iskolában 36 kredit órát követelnek meg, ez két teljes és egy nyári szemeszterrel egy év alatt is teljesíthető. Van azonban néhány olyan iskola, ahol többet követelnek meg például a kreditek számában vagy egyéb követelményekben. Nem egyértelmű ennek a fogadtatása. Elvileg minden szakmában érvényes az alapképzés időtartamának megnövekedése, ugyanakkor kérdéses, hogy az egyénnek is kifizetődő-e ez, például a várható alapfizetést tekintve. Az egyes intézmények (például a Kongresszusi Könyvtár) által szervezett képzési formák anyagilag és szakmailag is többet nyújthatnak, mint a képzési idő megnövelése.

- *Következtetések*

A tantervek megtervezése kollektív felelősség, de a tanszékvezető vagy egy erősebb oktató személyisége gyakran túlzottan is rányomja bélyegét az adott tantervre. Régebben a tankönyvek, segédletek hiánya okozott gondot a képzésben, ma olyan ezeknek a választéka, hogy kevésbé gyakorolnak hatást a tantervre.

- *A hallgatók*

A hallgatók összetétele meghatározza a lehetőségeket és a korlátokat, jellemzi, hogy mire lehet képes egy könyvtárosképző intézmény.

1989-ben az iskolák tevékenységének központjában a magiszteri képzés állt. A legtöbb helyen a hallgatóknak legalább háromnegyed része ebben a formában vett részt. A többiek közé egyes helyeken a hatodik éves és a doktori programban résztvevők tartoztak, máshol pedig jelentős számban voltak találhatók olyanok, akik alapdiplomát akartak szerezni. A magiszteri programban résztvevők sem tartoztak feltétlenül a teljes óraszámban a kampuszon tanulók közé, sokan részidőben tanultak, egyes helyeken ezek számaránya a kétharmadot is elérte, mások a kihelyezett kurzusok miatt szinte soha nem is jártak az egyetem köpontjában, s alig volt kapcsolatuk az iskola főállású oktatóival.

Egyes iskolák alapdiplomás képzést indítottak az információs rendszerek vagy az információtudomány területén. Az itt végzők gyakran magasabb fizetéssel kezdhetnek, mint a könyvtári területen magasabb fokozatot szerzők.

- *Demográfiai jellemzők*

A könyvtár- és információtudomány területén a magiszteri képzésben résztvevő diákok életkora magasabb, mint más területeken. Ennek két magyarázata van, a szakma döntően női jellege,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

s hogy a könyvtárosság hagyományosan másodszorra választott hivatás. A pályaválasztók nem nagyon ismerik a szakmát, inkább orvosok, jogászok vagy tanárok akarnak lenni, sokan az első sikertelen választás után jutnak el a könyvtárossághoz.

Régebben sok helyen nem is engedték volna tanulni a harminc vagy negyven éven felülieket, 1990-re csak 49% volt 35 év alatti (ebből is csak 9% 20-24 éves), több mint felük 35 feletti. Ebből az is következik, hogy a végzős diákok kevesebb időt töltenek a szakmában, ennek egyéb negatív következményeivel.

A nemi megoszlás kb. 20/80%-os. Attól kezdve, hogy Dewey megalapította az első könyvtárosképzőt, érvényesül a döntően női jelleg. A változás az, hogy most már a vezető pozíciókra is nagyobb eséllyel pályázhatnak a nők. Az etnikai összetételt tekintve hasonló a fehérek aránya, s ez nem tükrözi az országon belüli tényleges arányokat.

A könyvtárosiskolák hallgatói elsősorban a saját államukból kerülnek ki, az 1979-es 73%-os arány 1990-re 80%-ra változott. Az akkreditált 61 iskolából csak 4 olyan volt, ahol a külső diákok számaránya magasabb volt, az 1979-es 6 ilyen iskolából 4 meg is szűnt már. A külső diákok jelentős részét képezik a külföldiek, 8%-ban a magiszteri, 22%-ban a doktori hallgatók között.

Érdekes lehet még az, hogy milyen jellegű alapdiplomával érkeznek a hallgatók. Nem túl sikeresek a próbálkozások, hogy a természet- és alkalmazott tudományok területéről vonzzanak hallgatókat, ezek aránya 1988-ban is 6% maradt, szemben 50%-kal a humán, 16%-kal a társadalomtudományok területéről érkezettekkel, további 20% üzleti tanulmányokat folytatott, könyvtárosi alapdiplomával pedig csak 4% rendelkezik.

- *Felvételi követelmények*

Alapvető felvételi követelmény az alapdiploma. Ennek átlaga vagy valamilyen standardizált teszt lehet a válogatás alapja. A felvételi arányok általában magasak, összesen két olyan iskola van, amely maga válogat, ami azt jelenti, hogy a diákok választanak, nem az iskolák töltik be a szűrő szerepét, szemben a jogász- vagy orvosképzéssel, ahol magas a visszautasítottak aránya. Különösen érdekes ez, ha azt is figyelembe vesszük, hogy szinte mindenki diplomát is szerez, még azok is, akiket csak feltételesen vesznek fel.

Hiába próbálnak nagyobb mértékben felvenni természettudományos szakokon végzetteket, figyelembe véve a szakma változásait. Ugyanígy hiába fogalmazzák meg, hogy milyen személyiségjegyekkel rendelkező hallgatókat szeretnének, ha már a várható fizetések sem teszik lehetővé, hogy a nyílt, kezdeményező hallgatókat odavonzzák.

Kérdéses, hogy a szaktudás vagy a készségek a fontosabbak.

*

A következő fejezet szervezeti kérdésekkel foglalkozik, a tanszékekkel (az ottani elnevezés szerint legtöbbször iskolákkal), azok vezetőjével, a dean-nel, (a mi fogalmaink szerint tanszékvezetővel), a tanszéken belüli szervezési kérdésekkel, majd a pénzügyekkel, amelyek nagy mértékben meghatározhatják a működés sikerességét.

Magyarországon mostanában sokat lehet hallani az akkreditációról, de még nem teljesen világos, mit is értenek alatta. Érdemes ezért megfigyelni, hogyan zajlik ez a folyamat ott, ahol már a 20-as évek óta gyakorlat ez. Az ALA 1925-ben határozta meg a könyvtárosiskolákkal szemben támasztott minimális követelményeket, amelyet aztán 1933-ban kissé, 1951-ben nagy mértékben átdolgoztak, s megalakították az Akkreditációs Bizottságot (Committee on Accreditation, COA). A szerző hangsúlyozza annak fontosságát, hogy nem a könyvtárosképzők, hanem szakmai egyesület, az ALA vállalta magára ezt a feladatot. Az akkreditáció a szakmai értékekkel és elvárásokkal kapcsolatos követelményeket fogalmazza meg. Amikor az egyetem vizsgálja meg egy tanszék működését, egészen más szempontokat vesz figyelembe. Az Egyesült Államokban és Kanadában egyes könyvtárak, például az egyetemi könyvtárak megkövetelik az ALA által akkreditált iskolában szerzett diplomát, de ez nem igaz a könyvtárak és az információs központok egyéb típusaira. Ebből a szempontból Nagy-Britanniában sikeresebbek a könyvtárosok.

A szerző részletesen bemutatja az akkreditáció folyamatát, elsősorban az 1972-től megvalósult gyakorlatot, s kérdéseket és kritikákat ezzel és a tervezett változtatásokkal kapcsolatban.

Bár a könyv célja a jelen helyzet bemutatása volt, s az olvasókra igyekszik bízni a végső következtetések levonását, végezetül a szerző vázlatpontokban megfogalmazza a jövőbeni cselekvés

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

javasolt kereteit, amelyek a könyv megírása során bizonyultak különösen fontosnak:

– Különbséget kell tenni abban, hogy mi a szakmai képzés feladata, s mi nem.

– Nagyobb differenciálás szükséges az oktatásban, specializáltabb felkészítés.

– Némileg el kell választani az oktatási és kutatási funkciókat.

A szerző szerint nem az a kérdés, hogy lesz-e a jövőben könyvtár- és információtudományi képzés, hanem az, hogy milyenné formálódik.

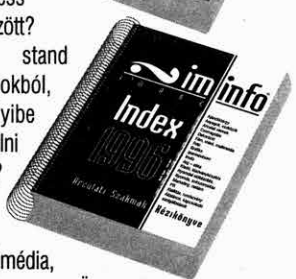
A könyvet 23 oldalas bibliográfia zárja, a szerzők betűrendjében rendezve anyagát. Ez nem egy kötelességből odaillesztett függelék, hanem az egyes fejezetek együttesen többszáz hivatkozását, lábjegyzetét összegző anyag. Ugyancsak jól használható a könyv végén található index, amely a főszövegben szereplő személynevek, fogalmak, intézmények és művek címei szerinti visszakeresést tesz lehetővé.

Murányi Péter

Szeretné Ön tudni?

Hogyan kell kommunikálni egy nyomdával? Hogyan értesse meg magát a grafikussal, hogyan kerülheti el a levilágítás buktatóit, hova és miért oda kell tenni a vonalkodót a termékén? Mire való a PR, a marketing és a reklám? Hogyan válasszunk reklám ajándéktár-gyat? Mik a szokásos szolgáltatási díjhatárok például a grafikai tervezésben, a fotózásban, a nyomdai előkészítésben? Mit tartalmazzon a cég arculati kézikönyve? Kiállításon, árubemutatón akar részt venni – hogyan kell hozzáfogni, mennyibe kerül, és mire kell odafigyelni? Szeretné saját kezével tapintani a különbséget különböző papírfajták között, a saját szemével látni a különbséget például a CorelDRAW!, a QuarkXpress vagy a Photoshop színbontása között? Az üzlet, portál, kiállítási stand dekorációhoz milyen anyagokból, technikákból választhat, mennyibe kerülhet ez? Mire kell odafigyelni a számítógépes betűkivágásnál? Az egyes számítógépes grafikai tervezőprogramok mire valók, és mire nem jók? Mire való a multimédia, a CD reklám? Szeretné tudni, hogy az Ön által elképzelt reklámhatáson túl milyen másodlagos hatása van az egyes társadalmi csoportokra az Ön hirdetésének? Milyen oktatási, szakmai továbbképzési lehetőségek vannak, hová forduljon szaktanácsért, milyen szövetségek, érdekképviseleti szervezetek vannak az egyes szakmákban?

Megjelent!

im

Arculati Szakmák

1. kötet: a termék és cégarculattal kapcsolatos szakmai cikkek, információk, segédletek, papírminták, színminták.

2. kötet: szolgáltatások, termékek, szolgáltatók indexe, szolgáltatási díjhatárok, termékismertetők.

A két kötet ára: 2.900,- Ft

Könyvtáraknak 20% kedvezmény!

Várjuk terjesztők, viszonteladók jelentkezését is.

Iminfo Kiadó

1034 Budapest, Beszterce utca 28.,
telefon és fax: 188-9628
telefon: 06 20 440-631

info

Kézikönyve

Marketing, reklám, PR
Arculattervezés
Grafika
Fotó
Film, videó, multimédia
Dekoráció
Csomagolás
Kiadványkészítés
Nyomda: előkészítés, sokszorosítás
Kiállítás, rendezvény
Anyagok, eszközök, technológiák

Szakirodalom
Szakmai szervezetek
Oktatás, továbbképzés

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Válogatás a Könyvtártudományi Szakkönyvtár új beszerzéseiből

Új fejezettel bővül e számtól kezdve lapunk *Könyvszemle* rovata: a jövőben rendszeresen itt adjuk közre a Könyvtártudományi Szakkönyvtárba beérkezett, külföldi könyvek és időszaki kiadványok annotált válogató bibliográfiáját.

A Szakkönyvtár gyarapodásijegyzék-szolgáltatása 1982-ben indult és 1990 végéig, negyedéves füzetekben, igénytelen, stencilezett formában, mindössze 120 példányban jelent meg (*Könyvtári és Informatikai Központi Gyarapodási Jegyzék*). Feladata bővebb volt a mostaninál: a könyvtár külföldi gyarapodását válogatás nélkül tartalmazta, közölte az évente megrendezett IFLA-konferenciák előadásainak bibliográfiáját, valamint központi gyarapodási jegyzék lévén áttekintést adott a magyarországi könyvtárakba beérkezett és az OSZK Könyvek Központi Katalógusának bejelentett könyvtártudományi és informatikai témájú könyvekről is.

Gazdasági okok miatt a jegyzék 1991-től megszűnt. Szerepét a *Könyvtári Levelező/lap* önálló rovata vette át, ami tartalmi szűkítéssel járt ugyan – elvesztette központi jegyzék jellegét és kimaradt az IFLA-anyag közzététele –, de a szolgáltatás egyéb értékeit sikerült „átmentenünk", sőt, annotációval bővítettük a könyvek leírását.

Beköszönő szavaiban az akkori szerkesztő, *Feimer Ágnes* máig aktuálisan fogalmazta meg célunkat: *„...az alábbi jegyzék erősen válogatott, s mint minden válogatás, ez is szubjektív. Igyekeztünk a legérdekesebb, vagy általunk legérdekesebbnek tartott könyveket bemutatni, de a felsoroltakon kívül is akad hasznos és tartalmas olvasnivaló szakkönyvtárunkban"*. (Ide kívánkozik: 1995 őszétől kezdve a Könyvtártudományi Szakkönyvtár online könyvkatalógusa az érdeklődők rendelkezésére áll az OSZK NEKTÁR rendszerén keresztül.)

A Könyvtári Levelező/lap 1995. év végi megszűnése után a Könyvtári Figyelőben találtuk meg a jegyzék helyét, ahol jól kiegészítheti a *Külföldi folyóirat-figyelő* rovatot, valamint a néhány kötetről készített, bővebb recenziókat.

A fenti sorokban többször neveztük szolgáltatásnak jegyzékünket. Tudatosan tettük, mert a könyvtáros kollégák teljesebb tájékoztatását és a szakkönyvtár kölcsönzési szolgáltatásának fokozottabb igénybevételét is szeretnénk elérni általa. Ennek érdekében a számonként 15-20 könyv adatait tartalmazó jegyzék a lehető legegyszerűbb, szerző, illetve cím szerinti betűrendes szerkezetű, de a tételek élén a tárgyszavak állnak, hogy segítsék a téma szerinti gyorsabb áttekintést. Az egyszerűsített bibliográfiai leírást a könyvek raktári jelzete zárja, ennek közlésével kívánjuk megkönnyíteni és gyorsítani a könyvtárközi kölcsönzést. A jelzet után zárójelben (NK)-jelzéssel közöljük, ha a könyv nem kölcsönözhető, csak a szakkönyvtárban helyben használható.

Az ismertetett könyvekre vonatkozó könyvtárközi kölcsönzési kérőlapokat – az átfutási idő rövidítése érdekében – az érdeklődők szíveskedjenek a következőképpen címezni:

OSZK KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtár
Könyvtárközi kölcsönzés
1827 Budapest

Az elektronikus úton küldött kéréseket is elfogadjuk a h8603rac@ella.hu vagy a racz@oszk.hu címen. Kérjük, hogy a budapestiek személyesen kölcsönözzenek könyvtárunkból.

Reméljük, hogy régi-új szolgáltatásunk e lap hasábjain is megtalálja használóit.

(*Rácz Ágnes*)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Könyvtártan (forma); Múzeumi könyvtár

BIERBAUM, Esther Green

Museum librarianship : a guide to the provision and management of information services / Esther Green Bierbaum. – Jefferson ; London : McFarland, cop. 1994. - IX, 179 p. : ill. ; 22 cm. - Bibliogr.: p. 159-174. - ISBN 0-89950-971-1

Raktári jelzet: 3-11799

A múzeumi könyvtárat többnyire nem könyvtárosi képzettségű szakemberre bízzák, a szerző ezért alapfokú részletességgel tárgyalja a könyvtár létesítésére, elhelyezésére, gyarapító, feldolgozó és tájékoztató munkájára, adminisztrációjára, információtechnológiai felszerelésére vonatkozó tudnivalókat. Konkrét példáit főleg a történeti, természettudományi és műszaki múzeumok világából veszi, mivel a képzőművészeti múzeumok könyvtárainak már gazdag szakirodalma van.

Bibliometria; Szakszótár -könyvtártudományi (forma)

DIODATO, Virgil Pasquale

Dictionary of bibliometrics / Virgil Diodato ... - New York [etc.] : Haworth, cop. 1994. - XIII, 185 p. ; 23 cm. - (Haworth library and information science). - Bibliogr.: p. 169-180. - ISBN 1-56024-852-1

Raktári jelzet: 3-11774 (NK)

A könyvet inkább kislexikonnak nevezhetnénk; néhány sortól egész oldalig terjedő szócikkekkel magyarázza 225 bibliometriai szakkifejezés jelentését, gyakran utalva a terjedelmes (több magyar munkát is tartalmazó) bibliográfiára is. Nem különíti el a bibliometriát az informetriától és a szcientometriától; a szerző felfogása szerint az informetria egyik válfaja a bibliometria, azé pedig a szcientometria.

Feldolgozó munka; Nem hagyományos dokumentum; Raktározás

DRIESSEN, Karen C. - SMYTH, Sheila A.

A library manager's guide to the physical processing of nonprint materials / Karen C. Driessen and Sheila A. Smyth. - Westport ; London : Greenwood, 1995. - XXIII, 241 p. : ill. ; 24 cm. - (The Greenwood library management collection, ISSN 0894-2986). - Bibliogr.: p. 229-232. - ISBN 0-313-27930-6

Raktári jelzet: 3-11858

A munka tárgya a dokumentumoknak, objektumoknak nem a katalogizálása (a dokumentumleírás), hanem „fizikai" feldolgozása: csomagolás, burkolás, a kísérő anyagok kezelése, a címkézés, a kölcsönzési borítók, tasakok és lejárati jelzések készítése, a vonalkódok és biztonsági mágnescsíkok elhelyezése stb. Ilyen szempontból veszi sorra a térképek, a hangfelvételek, a filmek és videófilmek, a grafikai anyagok, a számítógépi fájlok, a háromdimenziós modellek és tárgyak, végül a vegyes tartalmú „csomagok" és az interaktív multimédia kezelését. Számos ábrával szemlélteti a mondottakat.

Adatbázis; File-szervezés -gépi; Hatékonyság; Jogszabály -más területről; Online információkeresés

Electronic information delivery : ensuring quality and value / ed. by Reva Basch. - Aldershot : Gower, cop. 1995. - VIII, 264 p. : ill. ; 24 cm. - Bibliogr. a fejezetek végén. - ISBN 0-566-07567-9

Raktári jelzet: 3-11844

A gyűjtemény 14 tanulmányának központi problémája: minek alapján ítélhetjük meg egy online vagy CD-ROM adatbázis minőségét (pontosságát, megbízhatóságát, teljességét). Az 5 cikkcsoport témája: 1. az adatbázis előállítása, 2. a közvetítő kereső szerepe, 3. a minőség tesztelése, 4. a törvényes felelősség, 5. a használók egyesüléseinek szerepe.

Használók képzése; Hozzáférhetőség; Online katalógus; Számítógép-hálózat

The Internet library : case studies of library Internet management and use / ed. by Julie Still. - Westport ; London : Mecklermedia, cop. 1994. - IX, 185 p. ; 23 cm. - Bibliogr.: p. 181-182. - ISBN 0-88736-965-0

Raktári jelzet: 3-11803

A 13 esettanulmány három csoportba tartozik. Az első öt egy-egy jelentős szolgáltatás bevezetéséről szól, amelyet az Internet tett lehetővé az illető könyvtár számára (pl. elektronikus „prézens könyvtár" szervezése publikálatlan egyetemi oktatási segédanyagokból, amelyek tehát nem esnek szerzői jogvédelem alá). A következő három azt mutatja be, milyen változást jelent a könyvtár egész életében, munkaszervezésében az Internethez való hozzáférés. Az utolsó öt tárgya: képzés az Internet használatára, felsőoktatási könyvtárakban (a könyvtárosok és/vagy az oktatók, illetve a hallgatók képzése). - A cikkek többnyire különböző típusú és méretű könyvtáraknak a megvalósulás különböző fázisában lévő programjait mutatják be, ezzel is színesebbé és átfogóbbá téve az összképet.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Elektronikus publikáció; Hivatkozás; Módszertani útmutató (forma)

LI, Xia - CRANE, Nancy B.

Electronic style : a guide to citing electronic information / Xia Li and Nancy B. Crane. - Westport ; London : Meckler, cop. 1993. - XI, 65 p. ; 23 cm. - ISBN 0-88736-909-X

Raktári jelzet: 3-11772

A könyvecske voltaképpen az elektronikus dokumentumok (adatbázisban vagy hálózaton található közlemények) minimális adatokat tartalmazó leírásának szabványos formáira tesz javaslatot. A minimális adatok közé tartozik természetesen az információhordozó típusának, valamint az elektronikus forrásnak (lelőhelynek) a közlése is. - Fejezetei: 1. Teljes szövegű adatbázisok: egyedi művek, könyvek, monográfiák; 2. Teljes szövegű adatbázisok: periodikumok; 3. Teljes szövegű adatbázisok: egyéb források; 4. Bibliográfiai adatbázisok; 5. Elektronikus konferenciák, hirdetőtábla-szolgáltatások; 6. Személyi elektronikus posta; 7. Számítógép-programok; 8. A szövegben szereplő hivatkozások. - Minden esetben külön illusztrálja a teljes műnek és külön részleteinek a (hivatkozási szintű) leírását.

Kórházi könyvtár -betegeké; Kutatási jelentés (forma); Szolgáltatások

Library services to hospital patients : report ... by Capital Planning Information. - Stamford : Capital Planning Information, 1993. - 84 p. [ism. oldalsz.] ; 30 cm. - ISBN 0 898869 01 4

Raktári jelzet: 4-10059

A Szent János Rend és Vöröskereszt Kórházi Könyvtári Szolgálat Nagy-Britannia 1600 kórházának mintegy 25%-át látja el. 1993-ban felmérte az egész országban a kórházi könyvtári ellátás helyzetét: hol milyen szerv gondoskodik a kórházak könyvtári ellátásáról, hogyan működnek együtt a közművelődési könyvtárakkal, milyen szolgáltatásokat nyújtanak, milyen az állomány összetétele, milyen arányban alkalmaznak társadalmi munkásokat, milyen segítséget kapnak a kórház vezetőségétől, mi a betegek véleménye a könyvtárról, mennyi vész el a könyvek közül stb. - Az adatok ismertetése után a jelentés összegzi az elvi és gyakorlati tanulságokat, teendőket.

Multimédia

Multimedia systems and applications / ed. by R. A. Earnshaw ... and J. A. Vince ... - London [etc.] : Academic Press, cop. 1995. - XVII, 264 p., 4 t. : ill. ; 25 cm + 1 CD-ROM lemez. - Bibliogr. a fejezetek végén. - ISBN 0-12-227740-6

Raktári jelzet: 3-11852

A könyv angol, amerikai és holland szerzők tanulmányait gyűjti egy kötetbe a multimédia-rendszerekről és alkalmazásaikról, részletesen megvizsgálva a multimédia-kutatás és -fejlesztés néhány aktuális kérdését. A „Rendszerek" című első rész a technológia, a használói felületek és technikák kérdéseivel foglalkozik, a második rész, az „Alkalmazások" pedig a szimuláció, az oktatás, a publikálás és a jövőbeli fejlődés kérdéseit tárgyalja.

Könyvtártudományi kutatás; Közművelődési könyvtár; Egyesült Államok

Research issues in public librarianship : trends for the future / ed. by Joy M. Greiner. - Westport ; London : Greenwood, 1994. - XIII, 229 p. ; 24 cm. - (Contributions in librarianship and information science, ISSN 0084-9243 ; 80.). - Bibliogr. a tanulmányok végén. - ISBN 0-313-27867-9

Raktári jelzet: 3-11854

A közművelődési könyvtárak munkájával kevés tudományos kutatás foglalkozik, pedig az alapos alkalmazott kutatások sok támpontot adnak a problémák megoldásához. A gyűjteményben foglalt 11 tanulmány szerzői általában a nyitva maradt kérdésekre, a további vizsgálatok kívánatos voltára is rámutatnak. - A témák: könyvtártörténet; a közművelődési könyvtári funkció meghatározása a 40-es években; a feketék könyvtári ellátása a déli államokban; a használók tájékoztatása az információforrásokról; együttműködés más típusú könyvtárakkal; a különböző személyiségű és műveltségű olvasók igényei; a kiskereskedések helykiválasztási elveinek tanulságai a könyvtárak számára. - A közművelődési könyvtári kutatásokra vonatkozó irodalmi szemle egészíti ki a kötetet.

Esettanulmány (forma); Használói szokások; Könyvtárépítés, berendezés; Közvéleménykutatás; Munkafolyamat; Tervezés

SCHNEEKLOTH, Lynda H. - KEABLE, Ellen Bruce

Evaluation of library facilities : a tool for managing change / Lynda H. Schneekloth, Ellen Bruce Keable. - Champaign : Univ. of Illinois at Urbana-Champaign, cop. 1991. - 43 p. ; 23 cm. - (Occasional papers, ISSN 0276 1769 ; 191.)

Raktári jelzet: 3-11670

A könyvtári tér és a könyvtári munka kölcsönösen függ egymástól. A dokumentum feldolgozási útjának térben is mi-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nél rövidebbnek kell lennie; a más-más funkciójú terek más-más viselkedést sugallnak, ezzel összhangban kell lennie az enteriőr hangulatának; építészetileg is más jelleget kíván a nyilvános tér, a könyvtárosoknak fenntartott tér, a személyzet és a használók közös munkájára szolgáló tér; a gépesítés is bizonyos térbeli adottságokat igényel stb. Mindez a flexibilitás és a célszerűség helyes arányának kérdését is felveti. - E szempontok jelentőségét két esettanulmány szemlélteti: egy egyetemi könyvtárban és egy nagybank szakkönyvtárában vizsgálták huzamos ideig az új épület „belakása" után, hogy annak egésze és egyes részei mennyiben felelnek meg funkciójuknak. Az ilyen vizsgálatok módszereire hívják fel a figyelmet a szerzők.

Könyvtárosetika; Számítógép-hálózat

SHEA, Virginia

Netiquette / Virginia Shea ; foreword by Guy Kawasaki. - San Francisco : Albion Books, cop. 1994. - 154 p. ; 23 cm. - Bibliogr.: p. 144-147. és a lábjegyzetekben. - ISBN 0-9637025-1-3

Raktári jelzet: 3-11869

Netiquette = network etiquette = a számítógépes hálózaton folyó kommunikáció illemtana, különös tekintettel az ún. vitacsoportokra. Tíz fő szabálya: 1. a másik fél is ember, 2. ugyanazokhoz a normákhoz tartsd magad online, mint a való életben, 3. gondold meg, mely pontján vagy a kibertérnek, 4. kíméld mások idejét és sávszélességét, 5. törődj online megjelenéseddel, 6. oszd meg másokkal a kapott szakismereteket, 7. ne keveredj gorombáskodásba, 8. tiszteld mások személyi jogait, 9. ne élj vissza erőddel, 10. légy elnéző a kezdők hibái iránt. - Külön fejezetek foglalkoznak azzal, mit jelentenek ezek az elvek az üzleti életben, a társadalmi érintkezésben (család, iskola, szex), s milyen jogi vonatkozásai vannak a „netikettnek" (személyiségi és szerzői jogok). - Mindezt a legkonkrétabb, anekdotikus formában mutatja be a szerző.

Közművelődési könyvtár; Olvasástörténet; Szabadidő felhasználása; Szórakoztató irodalom; Nagy-Britannia

SNAPE, Robert

Leisure and the rise of the public library / Robert Snape. - London : Library Association Publ., 1995. - VII, 148 p. ; 24 cm. - Bibliogr. a fejezetek végén. - ISBN 1-85604-131-X

Raktári jelzet: 3-11861

A könyvtárosok szívesebben indokolják nevelési funkcióval a közművelődési könyvtár jelentőségét, a történeti tények azonban azt mutatják, hogy a dolgozók szabadidejének növekedése volt a könyvtárak fejlődésének fő mozgató ereje, s ennek megfelelően a szórakoztató olvasmányok, a szépirodalom iránti igények kielégítése a fő tevékenységük. Ezt mutatja be a szerző a 19. sz. második felének és századunk elejének angol könyvtártörténetében, nagy figyelmet szentelve az elvi vitáknak. A folyamat egyes szakaszait, az igények ésszerű kielégítésére irányuló különféle törekvéseket egy-egy könyvtár életének eseményeivel illusztrálja részletesen.

Hatékonyság; Public relations; Tájékoztatás -közgazdasági; Üzemi tájékoztatási központ

St. CLAIR, Guy

Power and influence : enhancing information services within the organization / Guy St Clair. - London [etc.] : Bowker-Saur, 1994. - [XVIII], 183 p. ; 24 cm. - (Information services management). - Bibliogr.: p. 171-177. - ISBN 1-85739-098-9

Raktári jelzet: 3-11809

A szerző (akit az előszó „az információs szakma 20. századi Machiavellijének" titulál) rámutat, hogy a vállalat részlegei között állandó harc folyik a költségvetésből való részesedésért. A tájékoztatási részlegnek ezért nem elég, ha „meg vannak elégedve" munkájával a használók, ha előzékenyen és gyorsan jó minőségű információkat szolgáltat; tudatosítania is kell a közép- és felső vezetőkben ezeknek az információknak a gazdasági értékét. Vegyék észre, hogy ez a részleg nem „segédhivatal", hanem termelő egység, növeli a vállalat jövedelmét. A részleg vezetője ennek alapján építsen ki kapcsolatot minél több befolyásos személlyel, akik adott esetben ki tudnak állni amellett, hogy a részleg fejlesztése (gépesítés, új szolgáltatások) a vállalatnak is hasznára válik.

Közművelődési könyvtár; Tervezés; Egyesült Államok

SUTTON, Brett

Public library planning : case studies for management / Brett Sutton. - Westport ; London : Greenwood Press, 1995. - XI, 312 p. ; 24 cm. - (The Greenwood library management collection, ISSN 0894-2986). - Bibliogr.: p. 303-307. - ISBN 0-313-28776-7

Raktári jelzet: 3-11857

Négy esettanulmány keretében - egy városi, egy megyei, egy városkörnyéki közművelődési könyvtári hálózat és egy összevont (városi-megyei-tudományos) hálózat folyamatban lévő, illetve lezárult stratégiai tervezési munkáját elemezve - mutatja be a könyv, hogyan érvényesülnek a tervezési elvek, módszerek a gyakorlatban. További fejezetei az ebből adódó tanulságokat vizsgálják: a tervezés motivációja, a tervezési

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

folyamat, a tervdokumentum, a tervezés mint társadalmi folyamat, a sikeres tervezés elemei, a tervezés kockázatai és haszna, a tervezés antinómiái.

Számítógépesítés; Személyzet; Továbbképzés

The systems librarian : the role of the library systems manager / ed. by Graeme Muirhead ... - London : Library Association Publ., 1994. - XXXIX, 245 p. ; 24 cm. - Bibliogr. a fejezetek végén. - ISBN 1-85604-116-6

Raktári jelzet: 3-11860

A „rendszerkönyvtáros" egy nagyobb könyvtár vagy kisebb hálózat számítógépesítéséért s a kialakult gépi rendszer működéséért felelős. 1991-ben felmérték a Nagy-Britanniában működő rendszerkönyvtárosok helyzetét és feladatkörét. A megkérdezett 416 könyvtár 55%-ában szerveztek ilyen munkakört. A felmérésből kibontakozó kutatásokat összegző kötet 13 tanulmányt, beszámolót tartalmaz rendszerkönyvtárosoknak, illetve a könyvtárakat gépi rendszerekkel ellátó cégek képviselőinek a tollából. Az 1. rész tanulmányai magát a felmérést ismertetik, majd a rendszerkönyvtárosok funkcióit elemzik. A 2. rész az alternatív szervezeti megoldásokról ad képet (pl. hogy közös „rendszermenedzserre" bízzák a gépi rendszer és az adatbázis szervezését). A 3. rész tanulmányai arról szólnak, mit tesz a könyvtárosképzés a leendő rendszerkönyvtárosok neveléséért, illetve milyen formái lehetnek az ilyen irányú továbbképzésnek. A 4. rész a felmérés tanulságaira visszanyúlva e funkció jövőjét próbálja felvázolni.

Az ifjúság nevelése olvasásra; Ifjúsági és gyermekkönyvek; Iskolai könyvtár; Olvasásra nevelés

Überwindung der Pädagogischen Provinz oder Lust am Lesen in der Schulbibliothek / Bücherei Service für Schulen. - Wien : Bücherei Service für Schulen, [199?]. - 62 p. ; 30 cm. - ISBN 3-900922-55-1

Raktári jelzet: 4-9989

Hosszabb-rövidebb - hol követendő, hol elrettentő például szolgáló - idézetek gyűjteménye a könyv, összekötő szöveggel. Első fejezetei - közhelyeken ritkán menve túl - azt fejtik ki, hogy az iskolának nemcsak az olvasás megtanítása a feladata, hanem az olvasási kedv felkeltése is, erre pedig az iskolai könyvtár a legalkalmasabb. A további fejezetek az ifjúsági és gyermekirodalomról bizonygatják (úgy látszik, a konzervatív Ausztriában még szükség van erre), hogy nem lehet pedagógiai szempontok szerint összetákolt, korcsoportok szerint kiporciózott olvasmányokkal kielégíteni a gyerekeket; olvassanak arról, ami csak érdekli őket, különös tekintettel a szexuális felvilágosításra.

Jogszabály -könyvtárügyi; Kötelespéldány; Összehasonlító könyvtártudomány; Európa

VITIELLO, Giuseppe

Il deposito legale nell'Europa comunitaria = Legal deposit throughout the European Communities / Giuseppe Vitiello. - Milano : Editrice Bibliografica, cop. 1994. - XVII, 152 p. ; 24 cm. - (Bibliografia e biblioteconomia). - ISBN 88-7075-400-6

Raktári jelzet: 3-11808

A dokumentumok mennyiségének és formabeli változatosságának növekedése miatt ma már sem a gyűjtésben, sem a bibliográfiai számbavételben nem reális a nemzeti könyvtárak teljességre való törekvése; prioritások megállapítására, szelekcióra van szükség. - A szerző 1992 tavaszán kérdőívet küldött az Európai Közösség 11 országa nemzeti könyvtárának; ennek alapján közöl részletes kimutatást arról, hogy országonként és dokumentumtípusonként milyen kötelespéldány-szolgáltatási rendelkezések vannak érvényben, hány dokumentumot kap így évente a nemzeti könyvtár és az kb. hány százaléka a tényleges dokumentumtermésnek. - A kötet részletes angol nyelvű összefoglalót tartalmaz, a statisztikai anyagot is angol nyelvű táblázatban összegzi.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Tematikus összeállítás az olvasásról

„Írásbeliség és demokrácia" címmel a Nemzetközi Olvasástársaság (IRA) és a Magyar Olvasástársaság (HUNRA) 1995 nyarán Budapesten rendezte meg 9. Európai Konferenciáját. Az ott elhangzott 179 előadásból az *Új Pedagógiai Szemle* 1996/3. (márciusi) száma a 17 leginkább figyelemreméltó írást, öt tematikus egységre bontva közli. (Iskola és írásbeli kultúra, Szöveg és kommunikáció, Olvasáskutatás, Média és írásbeliség, Szépirodalom).

A cikkek többsége magyarországi szerzőktől származik, de az amerikai, az angol és a finn dolgozatok mellett a határon túli magyar pedagógusok, valamint könyvtárosok gondolataival, vizsgálati eredményeivel, javaslataival is találkozhat az érdeklődő olvasó.

A kötet vendégszerkesztője *Kádárné Fülöp Judit* és *Nagy Attila*. Az OSZ KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtárban kölcsönözhető példányok állnak az érdeklődők rendelkezésére.

Új Pedagógiai Szemle 1996/3.

Iskola és írásbeli kultúra

3 *Balatoni Teréz:* A „Fahrenheit-effektus"
10 *A. Jászó Anna:* Az olvasó és a szöveg
17 *Lyytinen-Lund, Ann-Sofie:* Fejlesztő program vegyes életkorú általános iskolások számára
22 *Balogh Mihály:* Gyere, beszéljük meg! – Egy könyvtárostanár időszerű kétségei
27 *Hubert Ildikó:* Miért ne tanithatnánk középkori irodalmat is?

Szöveg és kommunikáció

33 *Kádárné Fülop Judit:* Szövegtípusok az írásbeliségben és az iskolában
53 *Brooks, Greg:* A szóbeli kommunikációs képességek értékelése
61 *Hermann, Beth Ann:* Az olvasási és íráskészségek fejlesztése az amerikai iskolák alsó középfokán
70 *Halász László:* Az irodalmi szöveg olvasása mint kétirányú folyamat

Olvasáskutatás

75 *Nagy Attila:* Ablak a Demokrácia tér és az Olvasás utca sarkán
82 *Gereben Ferenc:* Az olvasáskultúra és az identitástudat kapcsolata
92 *Gergely Géza:* Egy felmérés tanulságai

Média és írásbeliség

99 *Róth András:* Egy kép felér 2000 szóval?
108 *Kovács Katalin:* Video és olvasás – Kísérlet a látás nyelvének tanítására
116 *Tószegi Zsuzsanna:* Van-e még szamárfül a papír nélküli könyvtárban?

Szépirodalom

120 *Monostori Imre:* A cserbenhagyott szépirodalom
123 *Fogarassy Miklós:* Hagyomány és modernség a mai magyar gyermekirodalomban

A tematikus szám tartalomjegyzéke

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Külföldi folyóirat-figyelő

KÖNYVTÁR- ÉS INFORMÁCIÓTUDOMÁNY

Történet

96/112
ZAHN, Peter: Die Frage der Repatriierung ehemals deutscher Bibliotheksbestände in der Sicht junger Berufsanfänger. Leseproben aus Examensarbeiten = Bibliotheksdienst. 29.Jg. 1995. 10.no. 1626-1631.p. Bibliogr.

A Lengyelországban található egykori német könyvtári állományok repatriálásának kérdése fiatal pályakezdők szemével. Részletek vizsgadolgozatokból

Háborús károk; Könyvtáros-utánpótlás; Könyvtártörténet -nemzeti; Szakdolgozat -könyvtártudományi

A berlini Szabadegyetem Könyvtártudományi és Könyvtárosképzési Intézetének (Institut für Bibliothekswissenschaft und Bibliothekarausbildung der Freien Universität) – amely 1994-től a Humboldt Egyetem intézete – 26 hallgatója tanulmányai végeztével írásbeli záródolgozatot készített. Közülük tizenhárman a következő témát választották: „A berlini Porosz Állami Könyvtár háborús áttelepítései és annak következményei."

Mint ismert, a Porosz Állami Könyvtár (Preussische Staatsbibliothek) 3 millió kötetét 1941-1945 között Berlinből Németország különböző helyeire szállították (Bajorország, Szászország, Hessen stb.), majd a kapituláció után, 1945/46-ban az állomány egy része Kelet-Berlinbe került, más része pedig jóval később Nyugat-Berlinbe, az e célra emelt új könyvtárépületbe. Az ország újraegyesítése nyomán a könyvtár is (szerveze-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tileg) újraegyesült. Ekkor merült fel a háború alatt és után „hadizsákmányként" elszállított könyvek visszajuttatásának kérdése. (A könyvek nagyobb része a Szovjetunióba, kisebb része Lengyelországba került.)

Ezzel a kérdéssel foglalkozik a tizenhárom fiatal könyvtárosjelölt. A szerkesztő örömmel állapítja meg, hogy egyiküket sem a nacionalista vagy revizionista érzelmek vezetik, hanem valamennyien józan szakmai szempontok alapján mérlegelik a problémát. (Egyébként a német könyvtárosok cikkei, amelyeket az utóbbi években e témában publikáltak, szintén tartózkodtak a kérdés dramatizálásától.)

Idézetek a dolgozatokból:

„Számításba kell venni az újrafeldolgozás költségeit is ... Európa egységessé válásának idejében meg kell fontolni, hogy mi járul hozzá ténylegesen a kulturális identitáshoz?"

„Kérdés, hogy érdemes-e ragaszkodni a Porosz Állami Könyvtárnak ahhoz a mintegy 100 ezer kötetéhez, amely jelenleg a lengyel könyvtárakban van. Az integráció szempontjából nézve, amely a kelet-európai könyvtárakra is kiterjed, ez a magatartás inkább merev, semmint diplomatikus."

„A moszkvai találkozás (ti. a német és orosz könyvtárosok e tárgyban tartott kerekasztal beszélgetése 1992-ben) azzal biztatott, hogy az eddig ellenségesen szembenálló német és orosz könyvtárosok partnerré válhatnak. A legújabb fejlemények sajnos azt mutatják, hogy a kezdeti eufóriának vége szakadt, az aktuális oroszországi politika változásai miatt. Az orosz könyvtárosok ma már elzárkóznak a könyvek visszaadása elől. Ehhez politikai síkon is hiányzik a szándék. A lengyel könyvtárosok sokkal kooperatívabbak. Ennek ellenére nem kívánatos az ott lévő mintegy 100 ezer kötet visszaszállítása, célszerűbb lenne Lengyelországban hagyni. A lengyel könyvtárosok ui. ezeket a könyveket katalogizálták, használták és az állománygyarapításnál is figyelembe vették, Németországba való visszaszállításuk után nagy lyuk maradna az állományban. Célszerűbb lenne a német közönség számára másolatokat, pl. fotókópiákat készíteni róluk."

„A könyvek esetleges visszaszállítása – mindenekelőtt orosz részről – a politikai szituáció függvénye.... Talán egyszerűen tudomásul kell venni, hogy a Lengyelországba került könyvek ott is maradnak. Az a fontos, hogy egyáltalán megvannak, és a kutatóknak, használóknak rendelkezésre állnak."

„Ez az igen érzékeny téma magában rejti a háborús bűnösségnek, a győzők és a legyőzöttek jogának, a visszakérés jogosságának a kérdéseit. Meg kell vitatni a német részről történő ellenszolgáltatások lehetőségeit: a könyvtári infrastruktúrák fejlesztését vagy könyvszállítmányok küldését."

„A kérdést a lengyelekkel kizárólag gyakorlati-könyvtárosi alapon kell megoldani. A gyakorlati út: az anyag filmre vitele, a könyvek hozzáférhetővé tétele könyvtárközi kölcsönzés útján, a "tudomány vérkeringése" alapján történő állomány-integráció."

(Katsányi Sándor)

Kutatás

96/113

DIMITROFF, Alexandra: Research for special libraries: a quantitative analysis of the literature = Spec.Libr. 86.vol. 1995. 4.no. 256-264.p. Bibliogr.

Res. francia és spanyol nyelven

A szakkönyvtárakra vonatkozó kutatások; az irodalom mennyiségi elemzése

Könyvtártudományi kutatás; Könyvtártudományi szakirodalom; Szakkönyvtár

Az információ társadalmi szerepének növekedése jelentős mértékben megváltoztatta az információs szakemberek munkáját. A kutatások fontosságát hangsúlyozandó e területen a Szakkönyvtárak Egyesületének Igazgató Tanácsa (Special Libraries Association's Board of Directors) 1989-ben létrehozta a Szakkönyvtári Kutatási Programot (SLA Research Program), amelynek keretében összeállították a kutatási témák jegyzékét és alapítványi támogatást nyújtanak a kutatásokhoz.

A jelen cikk a folyó kutatásokról és a szakkönyvtárosok tudását számszerűen mérő kétlépcsős kutatás első szakaszáról számol be. A vizsgálat célja a szakfolyóiratokban megjelent

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

könyvtári kutatások elemzése és értékelése négy kérdéskörben: mit publikálnak a szakkönyvtárosok a folyóiratokban; milyen témák jelennek meg a szakfolyóiratokban; a szakirodalom hány százaléka foglalkozik kutatásokkal; és végül: ki és hogyan végzi a kutatásokat. Néhány bibliometriai jellemző (terjedelem, szerzők száma, hivatkozások száma stb.) összevetése a könyvtári és informatikai szakirodalom egészével segíti az elemzést.

A vizsgálat csak azon cikkek körére terjedt ki, amelyek kifejezetten a szakkönyvtárügy kérdéseivel foglalkoznak, illetve a szakkönyvtári folyóiratokban jelentek meg 1993-1994-ben. A diplomamunkákat, a könyvismertetéseket, a vezércikkeket és a szakmai összejövetelek beszámolóit nem vették figyelembe. A cikkeket több szempont együttes figyelembevételével kódolták, a statisztikai elemzést Minitab statisztikai szoftver segítségével végezték.

A 277 cikk 70%-a egy szerzős, legtöbbet az orvostudományi egyetemi szakkönyvtárosok publikáltak (25,6%), a szerzők 62,8%-a az Egyesült Államokat képviselte. A cikkek közel fele az általános szakfolyóiratokban jelent meg, a Special Libraries 37 cikket (13,4%) közölt. A vizsgált közlemények 56,6%-a leíró jellegű, 19,1% a kutatási beszámoló, érdekességként megemlítendő, hogy a cikkek 4%-a foglalkozik a könyvtárhasználókkal, a kutatási beszámolóknál ez az arány már 13,2%. Az 53 kutatási beszámoló visszaesést jelent a korábbi évekhez képest. Az alkalmazott vizsgálati módszer tekintetében a kérdőíves módszer a legelterjedtebb (60,4%), az elemzések 83%-a pedig kvantitativ. Általánosságban elmondható, hogy a szakkönyvtári kutatások kevésbé elméleti jellegűek, mint a könyvtár és informatika területén folyók. Felmerül a kérdés, hogy a könyvtárosok miért nem használnak bonyolultabb kutatási módszereket. Amennyiben emögött a kellő ismeretek hiánya húzódik meg, biztosítani kell számukra ezek megszerzésének lehetőségét. A helyzet pontos megítéléséhez hozzátartozik, hogy az oktatók között sem túlzottan népszerűek a szakkönyvtárosok igényeire és érdeklődésére vonatkozó kutatási témák. A vizsgálat első szakaszának lezárulásával világossá vált, hogy a szakkönyvtárügy fejlesztéséhez először is a kutatásokat kell támogatni megfelelő finanszírozással.

(Pappné Farkas Klára)

Lásd még 115

Tudománymetria, bibliometria

96/114

HOERMAN, Heidi Lee - NOWICKE, Carole Elizabeth: Secondary and tertiary citing: a study of reference behavior in the literature of citation analysis deriving from the Ortega hypothesis of Cole and Cole = Libr.Quart. 65.vol. 1995. 4.no. 415-434.p. Bibliogr. 58 tétel.

Másodlagos és harmadlagos hivatkozások; hivatkozási magatartások a Cole-féle „Ortega-hipotézis"-re épülő hivatkozásvizsgálati irodalomban

Hivatkozás; Könyvtártudományi szakirodalom

A tanulmány a Jonathan R. Cole és Stephen Cole által Ortega hipotézisnek nevezett jelenségre vonatkozó dokumentumok és hivatkozatok összetett hálózatát vizsgálva rámutat az egyes hivatkozatok részlet- és jelentésbeli hibáira. Ezek a hibák igazolják, hogy éppen a hivatkozások bizonyító erejére építő szakirodalom hivatkozásai között másodlagos és harmadlagos hivatkozások is előfordulnak. Másodlagos és harmadlagos hivatkozásról akkor beszélünk, ha a hivatkozó szerző a saját műve bibliográfiai hivatkozásai közé a hivatkozott dokumentum vizsgálata nélkül vesz fel tételeket, más hivatkozási jegyzékek alapján. A nyilvánvaló hibák, tévedések hiányában azonban nehéz megállapítani a másodlagos és harmadlagos hivatkozások mennyiségét, ezért a hivatkozási szokások jobb megértése érdekében a jelen tanulmány szerzői olyan további vizsgálatokat javasolnak, amelyek a hivatkozási hibák további példáit elemeznék.

(Autoref. alapján)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

96/115
SÁNCHEZ CASABÓN, A.I. - GARCIA MARCO, J.: La investigación sobre analisis de contenido y los lenguajes documentales en las publicaciones periodicas espanolas de información y documentación (1982-1994) = Rev.Esp.Doc.Cient. 18.vol. 1995. 2.no. 155-171.p. Bibliogr. 75 tétel.

A tartalomelemzésre és az információs-dokumentációs nyelvekre vonatkozó kutatások a spanyol szakfolyóiratokban 1982-1994 között

Bibliometria; Folyóirat -könyvtári; Információkereső nyelv; Könyvtártudományi kutatás; Tárgyi feltárás

A hét spanyol könyvtári–informatikai szakfolyóirat 1982 és 1994 közötti, tartalomelemzéssel és dokumentációs nyelvekkel foglalkozó cikkeinek elemzése azt mutatja, hogy a legproduktívabb szakasz 1988 és 1990 között volt, hogy a kutatások elsősorban Madridban, Barcelonában, s még Granadában folytak, hogy a legtöbb cikket két vagy több szerző jegyzi, és hogy a leginkább kutatott témák az ETO és a tézauruszok voltak, amelyek népszerűségét csak a kivonatkészítésé közelíti meg. Sem a tartalomelemzés, sem az osztályozás és indexelés nem tűnik fontos témának a spanyol könyvtári-informatikai kutatások körében.

(Mohor Jenő)

KÖNYVTÁR- ÉS TÁJÉKOZTATÁSÜGY

Általános kérdések

96/116
GORMAN, Michael: Five new laws of librarianship = Am.Libr. 26.vol. 1995. 8.no. 784-785.p.

A könyvtárügy öt új törvénye

Feladatkör; Irányelvek -könyvtári; Könyvtárosetika

Több mint 60 éve fogalmazta meg S.R. Ranganathan öt törvényét:

- a könyv használatra való;
- minden olvasónak meg kell találnia a könyvét;
- minden könyvnek meg kell találni olvasóját;
- tiszteljük az olvasó idejét;
- a könyvtár folyamatosan növekvő szervezet.

A szerző, mint írja, vette a bátorságot és megfogalmazta a könyvtárügy öt új törvényét, a következőképpen:

1. A könyvtárak az emberiséget szolgálják. – A könyvtári munka célja az egyén, a közösség és a társadalom egésze számára való magas színvonalú szolgáltatás, tehát mind az egyén segítése, mind az emberiség magasabb rendű szándékainak támogatása.

2. Tiszteld a tudás átadásának minden formáját. – Minden kommunikációs forma a korábbiak előnyeit fejleszti tovább és egészíti ki. Mindegyikről azt tartják megjelenésekor, hogy a korábbiakat teljességgel fel fogja váltani. A jövő könyvtára mindenféle tudás- és információhordozót befogad majd. Legjobb megközelítése a haszonelvűség.

3. Intelligensen használd fel a technológiát a szolgáltatások fejlesztésére. – Nem aközött kell választani, hogy ludditák vagyunk-e vagy lelketlen technokraták. A könyvtárügy fejlődése során az új technológiák és új eszközök sikeresen integrálódtak a meglévő szolgáltatásokba. Az intelligens felhasználás azt jelenti, hogy problémamegoldásra, költséghatékonyan, a hatást is megvizsgálva, a munkafolyamatot újragondolva alkalmazzuk az új technológiákat és új eszközöket.

4. Óvd a tudás szabad hozzáférhetőségét. – A dokumentumok megőrzése és a demokratikus értékek érvényesítése komoly feladat. Ha veszni hagyjuk a múlt örökségét, az cenzúrázásnak számít. A könyvtárak az emberi teljesítmény és tudás kollektív archívumai. Minden technológiai változás előterében e gondolatnak kell állnia. A könyvtárak központi szerepet kapnak a társadal-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

mi, politikai és szellemi szabadság megőrzésében. Minden társadalom és közösség örökségét meg kell őrizniük és hozzáférhetővé kell tenniük.

5. Tiszteld a múltat és tegyél a jövőért. – A jövő könyvtára nem csak a múlt legjavát őrzi meg, hanem a könyvtárak és az emberi kommunikáció történetét is. Enélkül a könyvtár csak a pillanat intézménye lenne, nem lenne központi helye a társadalomban. Az értékek tartóssága és a hivatás folyamatossága ismeretében a könyvtárat sohasem pusztíthatják el. El kell fogadni a jövő kihívását is. A könyvtáraknak racionálisan, tiszta fejjel, érzelmek nélkül kell ötvözniük a múltat és a jövőt.

(Hegyközi Ilona)

96/117

KANGAS, Sinikka - KURONEN, Timo - PEKKARINEN, Päivi: The right to information - the new role of libraries = Libri. 45.vol. 1993. 2.no. 123-129.p.

A könyvtárak újfajta információközvetítő szerepe, a nemzetek fölötti döntéshozó szervek működése következtében

Együttműködés -nemzetközi; Hozzáférhetőség; Nemzetközi szervezet; Tájékoztatás szabadsága

Az európai integráció kihívásai és az új információs technológia előretörése következtében a könyvtáraknak újra kell értékelni szerepüket és feladataikat. Mivel a döntéshozatal a nemzeti határokon kívülre kerül, az állampolgárok korlátozottabban juthatnak hozzá a rájuk tartozó információkhoz és dokumentumokhoz. Az információs technológia viszont egy éppen ellenkező irányzatot támogat, ezért a könyvtáraknak biztosítaniuk kell az információkhoz való hozzáférést a megváltozott politikai körülmények között is. Lelőhelykereső szolgáltatásokat kell bevezetniük, és kényelmes hozzáférést kell biztosítaniuk az elektronikus információforrásokhoz. Annak érdekében, hogy hatékony információs környezetet teremtsenek a társadalomban, részt kell vállalniuk az elektronikus információterjesztési rendszerek felkutatásában, értékelésében és fejlesztésében, meg kell könnyíteniük az állampolgárok információhoz való hozzáférését, és szorgalmazniuk kell a bíráló vélemények terjesztését is a kommunikációs hálózatok útján.

(Autoref.)

Nemzetközi könyvtárügy

96/118

VAN VAERENBERGH, Jan: Wie man Projektvorschläge einreicht und ein Konsortium führt - mit praktischem Denken, viel Geduld und Hartnäckigkeit = Bibliotheksdienst. 29.Jg. 1995. 12.no. 1960-1966.p.

Hogyan nyerhetünk pályázatot? Az Európai Bizottság könyvtári pályázatairól

Együttműködés -nemzetközi; Fejlesztési terv; Közművelődési könyvtár; Nemzetközi szervezet

Az Európai Bizottság 1992 októbere és 1994 februárja között meghirdetett informatikai-könyvtári témájú pályázati kiírásaira 333 pályázat érkezett be (1590 résztvevővel). A pályázatok 45%-a jött könyvtáraktól. A pályázó könyvtárak megoszlása: 46% tudományos-, 15% közművelődési-, 39% egyéb könyvtár.

A 333 pályázat közül 68 kapott anyagi támogatást, (a kérelmezők egyötöde.)

A pályázatok közül 188 származott könyvtáraktól, ezek közül csak 23 közművelődési könyvtáraktól. Ennek az alacsony részvételi aránynak több oka van. Mindenekelőtt: a közművelődési könyvtárak a napi túlélésért folytatott harcra, feszes munkatempóra kényszerülnek, a többi könyvtárral ellentétben gondolkodásmódjuk központjában nem a távlati tervezés áll. Másrészt a közművelődési könyvtárak korántsem állnak a technológiai fejlődés csúcsán, ezért inkább másoktól várják, hogy az új technológiákat kikísérletezzék, kidolgozzák számukra. Mindennek ellenére igen nagy hiba lenne, ha önbizalmukat elveszítenék: aki maga sem hisz képességeiben, hogyan tudna erről másokat meggyőzni?

Az Európai Bizottság hivatalos meghatározása szerint a könyvtári pályázati terveknek az információs technológia (IT) fejlesztését kell szolgálniuk. A beavatottak szerint azonban az IT-t

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gyakran innovatív technológiának értelmezik, és elfogadnak programokat, amelyek a már meglevő technológiát alkalmazzák új környezetben. A közművelődési könyvtárak széles felderítetlen területet nyújtanak a máshol már kidolgozott technológiák innovatív bevezetéséhez.

A Bizottság hangsúlyozza, hogy a pályázati terveknek használó- és szolgáltatás-központúaknak kell lenniük. A könyvtárakat erre kényszeríti a gazdálkodási eszközök csökkenése és az információs igények növekedése is. Olyan technológiát kell kifejleszteni, amely lehetővé teszi, hogy a könyvtári információs források jelentős része a könyvtár épületén kívül is elérhető és használható legyen. Az ilyen szolgáltatások csak a számítógépes technológia segítségével érhetők el.

Az Európai Bizottság a pályázókkal szemben szigorú követelményeket támaszt. (Formai szempontból is: a pályázatok ötödét pusztán alaki hibák miatt utasították vissza, és hallgatólagosan elvárják a korrekt angol nyelvű beadványt.) Tartalmát tekintve a tervezetnek részletekben menően dokumentálnia kell a megvalósíthatóságot technikai és teljesítményi szempontból. Az elfogadhatóság feltétele, hogy a tervet egy nemzetközi konzorcium is támogassa, amelyben legalább két külföldi országbeli tag vesz részt. A konzorcium tagjainak megnyerése főleg a személyes nemzetközi kapcsolatokra épül, (bár a CORDIS bizottság adatbankban bocsátja rendelkezésre a potenciális partnerek adatait.) A szervezőmunka érdekessége, hogy a legtöbben féltik (a konkurencia miatt) túl korán elárulni ötleteiket, az utolsó időpontban viszont csúcsra járnak a nemzetközi telefonhívások és faxok.

Arányban áll-e egyáltalán a pályázatra fordított sok szakmai munka és szervező tevékenység a bizonytalan haszonnal? Öt pályázatból csak egy nyer támogatást, nagy a kockázat, a vesztesek bosszúságát pedig növeli, hogy az elutasítás okát nem lehet megtudni. Érdemes-e tehát pályázni? A válasz egyértelműen igen. Az Európai Közösség elnyert pályadíja nemcsak igen jelentős technológiai előrelépést biztosít a könyvtárnak, hanem növeli annak társadalmi tekintélyét is. A könyvtár a pályadíj jóvoltából már nem csak passzív szemlélője lesz az információs technológia fejlődésének, hanem aktív résztvevője, és a helyi politikusok semmit sem hangoztatnak szívesebben, mint azt, hogy e téren ők már mások előtt járnak (különösen akkor, ha ez az európaiság jegyében történik.)

(Katsányi Sándor)

Nemzeti könyvtárügy

96/119

GOLUBLOK, A.S.: Innovacii, investicii i informatizaciâ = Naucn.Teh.Inf. 1.ser. 1995. 6.no. 6-8.p.

Innovációk, beruházások és informatizálás

Állami irányítás; Könyvtárpolitika; Számítógépesítés

Oroszország fő feladata ma a gazdaság korszerűsítése, aminek szerves részét képezi az innováció, a beruházások és az informatizáció. Az orosz kormány 1995-1997-re szóló programjában jelentős változások mutatkoznak a beruházási politikában a korábbiakhoz képest. Az állami beruházások elsősorban az infrastruktúra fejlesztésére, a kül- és belkereskedelem szempontjából ígéretes vállalkozások támogatására, az orosz gazdaság szerkezet-átalakítására és a magánberuházások ösztönzésére irányulnak majd.

Az új beruházási politika szempontjából a leginkább reményteljes, perspektivikus ágazat a telekommunikácó és az informatizáció. Ez a világtendencia Oroszországban nem annyira sikeres a magas infláció, a kockázatvállalás biztonságának hiánya, a beruházók érdekeit érintő törvények gyakori változása, illetve az információtechnológia legfontosabb alkalmazóinak kritikus pénzügyi helyzete miatt. A közeljövőben leginkább arra lehet számítani, hogy az 1989-90-ben beszerzett és mára már elhasználódott személyi számítógépek korszerűbb, a multimédia kezelésére képes eszközökre cserélése lesz napirenden.

A gazdaság fejlődésének világszerte alapja az innováció és a beruházások: a „hetek" által, 1995 februárjában kezdeményezett „Globális információs infrastuktúra kiépítése" c. program megvalósításának is a magántőke bevonása a legfontosabb láncszeme, sikerének ez a garan-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ciája. Az informatikai beruházások az egész gazdaság fellendülését eredményezhetik. A beruházási folyamatot kiszolgáló bankügyletek maguk is az információtechnológia hatalmas „fogyasztói", a pénzforgalmat bonyolító intézmények, tőzsdék mindenütt komoly számítástechnikai eszközparkkal rendelkeznek. Nagyon fontos, hogy az állam megfelelő (szociális és politikai) garanciákat nyújtson a befektetőknek.

A gazdasági kockázatok garanciáival a biztosító társaságoknak kell foglalkozniuk, az államnak e területen minimális lehet a beleszólása. Az információ egyre inkább a tevékenységek (különösen a banki- és pénzügyletek) egyik legdrágább tényezőjévé válik. Oroszországban is megjelentek az első biztosító társaságok, amelyek az információs rizikóval szembeni biztonság nyújtására építik tevékenységüket.

Az informatikai területen befektetők biztonsága érdekében foglalkozni kell a megfelelő jogi szabályozással is, ami elsősorban az állam, a biztosító társaságok és a befektetők viszonyát rendezné.

Az informatikai beruházások területén az egyik legösszetettebb kérdés a külföldi befektetők bevonása, abból a szempontból, hogy a külföldiek működéséből származó haszon visszaforgatható-e az orosz informatizációba. Egy sor nagy projekt tapasztalatai azt bizonyítják, hogy van ok a kételkedésre.

A legkényesebb probléma az információs függetlenség. Vajon mindenhol import szoftvereket kell-e alkalmazni?

A vázolt problémák megoldásának elősegítésére a Roskominform nevű intézmény, egy sor koncepciót dolgozott ki az „Oroszország informatizálása" komplex program keretében.

A sikeres beruházás kulcsa a beruházási tervek véleményezése, ami nem olcsó mulatság, de az egész vállalkozás léte függhet tőle. Nyilvánvaló, hogy könnyebb egy tervet még a bevezetése előtt elvetni vagy megváltoztatni, mint az esetleges kudarcának a következményeit elhárítani.

Minden beruházási folyamat elválaszthatatlan része az innováció, az új technológiák bevezetése. Az információs technológiák bevezetése az ipariakkal összevetve több munka- és szellemi ráfordítást követel. A hardverek és szoftverek fejlesztése területén a hazai cégek egyedül nemigen boldogulnak, a rendelkezésre álló költségvetési forrás pedig minimális. A kiutat a tudományos és oktatási intézményekkel való kooperáció alapján, a cégek összefogásával közösen kimunkált programok jelenthetik. Ez esetben a központi költségvetésből nem kell sokat áldozni a tervek megvalósulására.

A beruházások legnagyobb tartalékát a regionális állami és kereskedelmi szervezetek jelentik, amelyek a lakossági eszközöket is mozgósítani tudják. Szövetségi feladat e téren a beruházási politika kidolgozása, valamint a infrastrukturális elemek támogatása és fejlesztése, a kormányzati szerveknek pedig a versenyhelyzet kialakítását, a tendereztetést kell elősegíteniük a beruházások terén.

A három „I" (innováció, invesztíció, informatizáció) mint az orosz gazdaság szerkezet-átalakításának kulcsa, hidat képez a XXI. századba. Addig azonban még sok a tennivaló, elsősorban a szemléletváltás területén.

(Rácz Ágnes)

96/120

Knihovnicko-informacní memorandum = Čtenář. 47.roc. 1995. 9.no. 308-309.p.

Könyvtári-információs memorandum

Közli még: i. 37.roc. 1995. 6.no. 159-160.p.

Könyvtárpolitika; Könyvtárügy; Tájékoztatási politika

A társadalmi és gazdasági változások Csehországban is kedvezőtlen hatásúak voltak a kultúrára és az oktatásra. Az művelődési miniszter helyettesének és a tudományos akadémia tájékoztatási bizottsága elnökének vezetésével működik egy ágazatközi munkacsoport, amelynek a feladata a könyvtárügynek az oktatás-, tudomány- és kultúrpolitikába való beágyazása. Munkájuk eredményeként született meg a Könyvtári-tájékoztatási memorandum, amely három csomópont köré építi fel a könyvtárakkal szemben támasztott követelményeket.

1. A használók könyvtár és tájékoztatás iránti szükségletei és igényei: az információt vagy a dokumentumot könnyen meg lehessen találni; legyen helybenolvasási lehetőség kézikönyvtárral és hálózatba kötött számítógéppel; legyen lehetőség a helyi és távoli adatbázisok, katalóg-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gusok használatára; legyen reprográfiai szolgáltatás; szakképzett, tapasztalt könyvtárosok dolgozzanak. Szükség esetén tájékoztassanak a kért dokumentum vagy információ lelőhelyéről és a megfelelő könyvtárba irányítsák a használót. Mindezeket ingyenesen, vagy jelképes használati díjért lehessen igénybe venni.

2. A könyvtárak és tájékoztatási intézmények feladatai a használók igényeinek kielégítésében:

a) az adott könyvtárban: a hagyományos könyvtár-felfogástól elszakadva az információt hozzáférhetővé tenni, a gyűjtőkörnek megfelelő, elégséges és aktuális állományt létrehozni, céltudatosan építeni a könyvtár tájékoztató apparátusát és referensz-szolgáltatást nyújtani, lehetőleg szabadpolcos hozzáférést teremteni, a saját állományról a lehető leggyorsabban tájékoztatni, megfelelő olvasói tereket létrehozni, megteremteni a gépesítés feltételeit, hozzáférést biztosítani a világ adatbázisaihoz online módon vagy CD-ROM-on, felkészülni a változó olvasói igényekre.

b) a régió többi könyvtárával együttműködve: központi katalógusokat kiépíteni, fejleszteni a könyvtárközi kölcsönzés rendszerét, együttműködni a gépesítésben a rendszerek kompatibilitása érdekében, pl. konzorciumok keretében közös fejlesztési terveket megvalósítani, elvégezni a legfontosabb könyvtárak katalógusainak retrokonverzióját, együttműködni az állománygyarapításban.

3. A könyvtárak és tájékoztatási intézmények vezetőinek feladatai: megteremteni a feltételeket ahhoz, hogy a könyvtárak bekapcsolódhassanak az akadémiai és nyilvános adathálózatba; terveket kidolgozni a regionális együttműködésre (retrokonverzió, központi katalógusok, állománygyarapítási együttműködés, közös számítógépesítés, raktárépítés); kivívni a könyvtárak társadalmi és anyagi elismerését.

Mindezek elősegítésére egy közös szervet kellene létrehozni, amely ajánlásokat dolgozna ki a különböző fenntartóknak a könyvtárak működtetésére, kötelező érvényű utasításokat adna a könyvtáraknak a szabványok, szabályzatok betartására, kidolgozná az országos szintű koordináció modelljét, elősegítené megvalósulását és finanszírozását, reprezentálná a cseh könyvtárügyet az Európai Unióban, az Európa Tanácsban, az Unescoban. Tevékenységébe tartozna: együttműködés kezdeményezése olyan területeken, ahol az együttes fellépés hatékonyabb; regionális megállapodások szorgalmazása; konzultációs szolgáltatás könyvtárépítési kérdésekben, küzdés a könyvtárosok megfelelő besorolásáért és anyagi megbecsüléséért; javaslat készítése a könyvtárak megfelelő jogi környezetére és a különböző jogszabályoknak a könyvtárak működésére gyakorolt hatásának figyelemmel kísérése.

(Rácz Ágnes)

96/121

VYCICHLO, Jaroslav: Knihovnická verejnost versus stát? 1-2. = Čtenář. 47.roc. 1995. 10.no.; 11.no. 348-352.p.;402-403.p. Bibliogr. 16 tétel.

Könyvtárosi közvélemény versus állam?

Állami irányítás

Hat év telt el a csehországi társadalmi–politikai fordulat óta, amely a könyvtárak állami értelmezésében is fordulatot jelentett. Ennek azonban korántsem örül a könyvtárosi közvélemény, mivel kezdetben arra számított, hogy a demokratikus állam kitüntetett módon fogja támogatni–dotálni a könyvtárügyet. Valójában (majdnem) az ellenkezője történt: elindult és mindmáig folyik az állam „kivonulása" a kulturális területről.

A jövőben kétféle könyvtártípus lesz jellemző az országban. Az egyik a tudományos könyvtáraké. Őket túlnyomóan az állam fogja eltartani, mert a felsőoktatás és a kutatás és fejlesztés továbbra is állami érdek maradt. Esetenként – természetesen – valamiféle (területi, járási) önkormányzati szerv is vállalhat tudományos könyvtári fenntartói–támogatói szerepkört.

A másik jellemző könyvtártípus az önkormányzati könyvtár lesz. (Mostanában folyik a járási könyvtárak „önkormányzósítása", aminek végén az egész nyilvános könyvtári mezőny önkormányzati fenntartásúvá válik.) Az állam csupán esetenként fogja majd támogatni ezeket a könyvtárakat. Mindennek oka: a demokratikus társadalomban a kultúrának alulról kell építkeznie–kifejlődnie. Ezt az elvet történelmi, pragmatikus és elvi érvek támasztják alá, amelyek különös intenzitással hangzanak mostanában, mintegy a szocialista állam kulturális elköteleezettségéből keletkezett visszásságok ellenhatásaként.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A könyvtáros szakmának ezért az önkormányzatokra kell „vigyázó szemét" vetnie, ui. a vonatkozó törvények (községi törvény, polgári törvénykönyv, járási hivatali törvény) biztosítják a könyvtárfenntartás, a körzeti könyvtári szerveződés és a járási könyvtári funkciók (megbízással történő) fennmaradásának a lehetőségeit. Hangsúlyozni kell: lehetőségekről van szó. Ha pl. valamely önkormányzati testület elhatározza, hogy a továbbiakban nem tart fenn könyvtárat, senki nem kérheti ezt tőle számon. (Az eddigi gyakorlat azt mutatja, hogy erre kevés önkormányzat szánja el magát, inkább nyomorszinten vegetáltatja ezt az intézményt.)

Ebbe természetesen nem szabad belenyugodni, ám elsősorban a könyvtárosnak kell munkálkodnia annak érdekében, hogy a könyvtár fennmaradjon és ne is nyomorogjon. A könyvtári szolgálatot az adott településen szinte nélkülözhetetlenné kell tenni, aminek egyik módja: elmozdulás az információszolgáltatás irányába. A másik: legyen ott a könyvtáros, amikor az önkormányzat megfogalmazza a könyvtár működésének alapdokumentumait.

A tudományos könyvtárak ilyen törvényi háttérrel nem rendelkeznek ugyan, de időközben elkészült egy dokumentum (Keretterv a Cseh Köztársaság könyvtárainak a tudományos, művelődési és kulturális programba történő integrálására), amely helyes irányba mutat utat és fejlődési kiutat e szféra számára.

Mindennek következtében a jövőben nem lesz az országban „egységes könyvtári rendszer" abban az igazgatási–hierarchikus értelemben, amelyet az 1959. évi könyvtári törvény ír elő. Ennek ellenére máris kitetszenek bizonyos együttműködési lehetőségek, nevezetesen az automatizálásnak köszönhetően. E tekintetben ugyancsak készült egy olyan tervezet, amely egyaránt érinti a tudományos és a nyilvános könyvtárakat (Program a könyvtáraknak mint a Cseh Köztársaság információs sztrádái kiépítésében résztvevő összetevőknek fejlesztésére).

Az államnak a kultúrából való „kivonulását" azonban – mint egyes képviselői teszik napjainkban – nem lenne szabad abszolutizálni. Különösen a könyvtárakat illetően nem, mivel ez a szolgálat nem kizárólagosan kulturális, ui. egy sor képzési elem van benne még legkisebb előfordulásaiban is, a nagy közművelődési nyilvános könyvtár pedig jórészt az alap- és alkalmazott kutatások kiszolgálója.

A fentieket figyelembe véve a nyilvános könyvtárak az iskolához hasonló állami támogatást érdemelnének, ami alatt garantált működési hozzájárulás, működési és képesítési minimumok megszabása értendő. E követelménynek az ad nyomatékot, hogy átmeneti időket élünk, s még nem alakultak ki a könyvtárak támogatásának (szponzorálásának, mecenatúrájának) nyugati államokban szokásos formái.

(Futala Tibor)

Együttműködés

96/122

SMITH, Neil A.: ONE - OPAC Network in Europe: taking further step towards a Europe-wide information network = Program. 29.vol. 1995. 4.no. 427-432.p.

ONE- OPAC hálózat Európában: újabb lépés az egész Európát átfogó információs hálózat felé

Együttműködés -nemzetközi; Gépi információkeresési rendszer; Online katalógus; Szabvány; Számítógép-hálózat

Hét európai ország (Ausztria, Dánia, Finnország, Németország, Norvégia, Svédország és az Egyesült Királyság) 15 intézménye (nemzeti könyvtárak, országos tájékoztatási rendszerek, múzeumok, kereskedelmi cégek, 9 teljes jogú és 6 társult tag) vesz részt az 1995 januárjától harminc hónapig tartó ONE (OPAC Network in Europe – európai online katalógusok hálózata) projektben. Teljes költségvetése 2,4 millió ECU, közösen finanszírozzák a résztvevők és az Európai Közösség Könyvtári Programja.

Az ONE program a Könyvtári Program harmadik pályázati felhívása nyomán indult. Általános célja a katalógusok távoli elérése, pontosabban a nemzeti könyvtári katalógusok összekapcsolása nyílt rendszerként a távközlési hálózatok révén az SR (ISO) illetve a Z39.50 (ANSI) szabvány legfrissebb változatának segítségével. A projekt koordinátora az oslói főiskola.

A projekt feladatai négy területet ölelnek fel: menedzsment, használat és használhatóság,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szoftverfejlesztés, terjesztés. Emellett működik egy minőségbiztosítási csoport is.

A projekt megvalósítását öt szakaszra osztották fel:

1. szakasz: vizsgálatok, értékelés és a követelmények megfogalmazása; a szoftver első verziójának elkészítése (6 hónap),

2. szakasz: a szoftver első verziója előállításának részletes megtervezése és kivitelezése (6 hónap),

3. szakasz: a szoftver második, végleges változata követelményeinek meghatározása (4 hónap),

4. szakasz: a szoftver végleges változatának kialakítása (6 hónap),

5. szakasz: próbaszolgáltatás, részletes elemzés (8 hónap).

A projekt fontossága miatt a tervekről és a fejleményekről széles körben, folyamatosan tájékoztatnak. A közbenső jelentéseket a hálózaton is hozzáférhetővé teszik, konferenciai anyagokat és cikkeket, sajtóközleményeket publikálnak.

A projekt során magas színvonalú SR/Z39.50 kliens-szerver szoftvert fejlesztenek ki, amely sokféle rekordformátum konverziójára és különböző karakterkészletek kezelésére is képes lesz. Az egyetlen ponton történő belépéshez is szoftver kifejlesztését tervezik. A projekt eredményeként próbaszolgáltatás indul.

A műszaki célok:

– az SR/Z39.50 szabvány megvalósítása különböző műszaki (OSI és Internet) környezetben,

– public domain szoftver kialakítása a MARC-formátum konverziójához és a karakterkészletek kezeléséhez,

– belépési szoftvercsomag kifejlesztése és installálása többfelhasználós UNIX platformra, karakteres terminálokhoz,

– Windows-alapú PC kliens és UNIX-Motif kliens kifejlesztése és installálása,

– a POSIX-szal összhangban lévő, színvonalas, jól dokumentált és hordozható szoftvertermékek kifejlesztése.

A projekt eredményeként ajánlásokat fogalmaznak meg a nemzetközi szolgáltatásokról, többek között azok jogi és pénzügyi követelményeiről, valamint az információ-visszakeresési és távközlési szabványok további fejlesztésének előfeltételeiről.

(Hegyközi Ilona)

96/123

REGENT, Alberic: LIBIS-Net and CALIBRE = Eur.Res.Libr.Coop. 5.vol. 1995. 4.no. 413-422.p.

A LIBIS-NET nevű hálózat és szervezet és a DOBIS/LIBIS felhasználók CALIBRE programja

A LIBER 1995. évi leuveni konferenciáján elhangzott előadás.

Dokumentumszolgáltatás; Egyetemi könyvtár; Együttműködés -nemzetközi; Gépi könyvtári hálózat; Integrált gépi rendszer

A LIBIS-Net gyökerei a DOBIS/LIBIS online integrált könyvtári rendszer kifejlesztéséhez, majd széles körű alkalmazásához nyúlnak vissza. Ez a rendszer ma már a LIBIS-Net révén rendkívül rugalmas, különböző szintű hálózati alkalmazásokat tesz lehetővé egyetemi könyvtárak, szakkönyvtárak, más felsőoktatási intézmények és dokumentációs központok bekapcsolódásával.

A non-profit LIBIS-Net szervezet tagintézményeinek képviselői működtetik a Tanácsadó Testületet, amely a célokat és a működtetést biztosító döntéseket határozza meg. Különböző bizottságok és munkacsoportok gondoskodnak a közös problémák megoldásáról, a szabályzatok kidolgozásáról, az oktatásról és a rendszer megbízható működtetéséről.

A tagintézmények függetlenül építik saját katalógusaikat és bonyolítják adminisztrációjukat, ugyanakkor a közös osztott katalogizálás megvalósításához komoly szabványosításra volt szükség. A LIBIS katalógus a tagintézmények állományában lévő mintegy 3 millió könyv és folyóirat rekordjait tartalmazza. A LIBIS-Net-en keresztül elérhető a Könyvek Központi Katalógusa újabb 1.5 millió rekordja és letölthetők a VUBIS rendszerben épülő ANTILOPE (Folyóiratok Központi Katalógusa) rekordjai, valamint a külön tárolt Library of Congress katalógustételek.

A LIBIS-Net ki fogja bővíteni szolgáltatásait más helyi, CD-ROM és távoli adatbázisok elérésével és kifejlesztette egy grafikus interfész és Windows-os verzió használatának lehetőségét is. A korábbi menü-vezérlésen alapuló párbeszédet felválthatják a használók parancs-vezér-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

léses módszerrel. Megkezdődött az Internethez való csatlakozás és az IMPALA (belga dokumentum szolgáltató rendszer) használata. A DOBIS/LIBIS szoftver tulajdonosának, az ELIASnak legújabb fejlesztése a digitális könyvtár, amely lehetővé teszi a keresés összekapcsolását teljes szövegek és képek megjelenítésével.

A CALIBRE projekt célja a DOBIS/LIBIS-t használó európai könyvtárak közös hálózatának létrehozása és egyetlen központi katalógusként való működtetése, valamint a dokumentumszolgáltatás megoldása. Ha a hálózatba kapcsolt könyvtár, illetve a megfelelő jogosultsággal a hálózatba belépő felhasználó megtalálja a keresett dokumentum adatait, könyvtárközi kölcsönzés keretében kérheti az eredeti példányt, vagy annak másolatát postán vagy telefaxon. File transzferrel oldható meg a könyvtárak között bibliográfiai tételek átvétele akár teljes, akár szűkített adattartalommal. A CALIBRE-ben együttműködő könyvtárak közötti szerződés garancia a könyvtárközi kölcsönzésben kért dokumentumok szállítására, sőt a használó lépésről lépésre követheti a képernyőn a kérés teljesülésének állomásait. A program automatikusan kezeli a résztvevők egyedi elszámolásait és a teljes rendszerét. Fizetni bármely típusú hitelkártyával lehet.

A projektben jelenleg hét európai könyvtár vesz részt, közöttük szerepel az Országos Széchényi Könyvtár is.

(Berke Barnabásné)

96/124

KÄRRE, Bo: Support to library and information services in Third World countries = Scand.Public Libr.Q. 28.vol. 1995. 3.no. 4-8.p.

Könyvtári és tájékoztatási szolgáltatások támogatása a harmadik világ országaiban

Együttműködés -nemzetközi; Fejlesztési terv; Támogatás -más országnak

A skandináv országok az 1950-es évek óta támogatják a harmadik világ országait. Támogatásuk kezdetben főként a mindennapos szükségletek kielégítésére és az infrastruktúra fejlesztésére irányult, igen csekély mértékben a kultúra területére, még kevésbé – ha egyáltalán – a könyvtárakra.

A kezdeti időszakban főként adományokat küldtek a fejlődő országokba. A 70-es évektől kezdték a fejlődő országokat egyenlő partnerekként kezelni. Megindult a szakemberek kölcsönös cseréje is, majd később a kulturális együttműködési programok.

Mindezek ellenére a könyvtárügy igen lassan került be a fejlesztési programokba; s abban, hogy bekerült, nagy szerepük van a könyvtáros egyesületek kitartó kezdeményezéseinek.

A skandináv országok kezdetben közös projekteket folytattak, később az adminisztratív terhek miatt áttértek a rendszeres konzultációkra.

Svédország könyvtárépítési és állománygyarapítási projekteket finanszírozott Botswanában, Tanzániában, Etiópiában, Bissau-Guineában, Nicaraguában (az Unescoval közösen), Vietnamban, illetve Laoszban. – A Svéd Nemzetközi Fejlesztési Hatóság (Swedish International Development Authority, SIDA) „Szavak – könyvek – demokrácia" programja az analfabetizmus leküzdése, az olvasás propagálása, a szólásszabadság védelme érdekében jött létre. Támogatja a mesélt történelem (oral history) dokumentálására, a független kiadók létrehozására, a nyomdai-terjesztési szervezet kialakítására, a számítógépesítésre irányuló törekvéseket. A 80-as évek végén az IFLÁ-val közösen megkezdődött a könyvtárosok szervezett képzése az ALP (Advancement of Librarianship in the Third World) projekt keretében. – A tudományos és szakkönyvtárak támogatása a célja a Fejlődő Országokkal való Kutatási Együttműködési Ügynökség (Swedish Agency for Research Co-operation with Developing Countries, SAREC) elnevezésű szervezetnek, amely 1975 és 1985 között szakirodalmat juttatott el a fejlődő országokba. A 80-as évek közepétől az egyetemi könyvtárak infrastruktúrájának fejlesztése lett a fő cél (Tanzánia, Etiópia, Mozambik, Zimbabwe, Vietnam, Sri Lanka, Nicaragua). Támogatják a számítógépes hardver és szoftver vásárlását, a könyvtárosképzést és a nemzeti kiadási tevékenységet.

Norvégia 1969-től önkéntes könyvtárosokat küldött kelet-afrikai országokba. A Norvég Fejlesztési Együttműködési Szervezet (Norwegian Agency for Development Co-operation, NORAD) kulturális együttműködési stratégiája három pilléren nyugszik: kulturális identitás, kulturális tevékenységek és kulturális csere. A könyvtárak támogatása a kulturális identitás körébe tartozik.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Ennek egyik projektje az egyiptomi nemzeti könyvtár támogatása (évi 8 millió norvég korona), egy másik a vidéki könyvtárak fejlesztése.

A Dán Nemzetközi Fejlesztési Szervezet (Danish International Development Agency, DANIDA) többek között a kis könyvtárakat és dokumentációs központokat segíti, például a zimbabwei általános iskolai könyvtárakat, a tanzániai gyermekkönyvkiadást. Ma már a rendelkezésre álló pénzösszegeknek a kétharmadát a dániai tevékenységekre fordítják és csak egyharmadát a fejlődő országokbelire. A DANIDA a tudományos és szakkönyvtárak állományfejlesztési törekvéseit is támogatja, valamint fenntartja a FID Oktatási és Képzési Clearinghouse-át.

Finnországban a Finn Nemzetközi Fejlesztési Szervezet (Finnish International Development Agency, FINNIDA) a 70-es években kezdte meg tevékenységét. Tanzániában, Zambiában és Kenyában dolgoztak finn könyvtárosok oktatóként illetve a nemzeti könyvtárban. A 80-as évek során a finn könyvtárosegyesület kezdeményezésére finn szakértők oktattak Tanzániában, majd segítettek a dél-afrikai felszabadítási mozgalom archívumának felállításában. Később namíbiai menekültek vettek részt a tamperei egyetemen könyvtárosképzésben. Finnország is részt vesz az IFLA ALP programjában.

(Hegyközi Ilona)

96/125

VAN BORM, J.: Regional library cooperation in Belgium = Eur.Res.Libr.Coop. 5.vol. 1995. 4.no. 373-382.p.

Regionális könyvtári együttműködés Belgiumban

A LIBER 1995. évi leuveni konferenciáján elhangzott előadás.

Együttműködés -nemzetközi; Együttműködés -regionális; Könyvtári tanács -országos; Központi katalógus -online; Tudományos és szakkönyvtárak

A Belgium területén együttélő holland és francia nyelvi és kulturális közösségek tudományos és egyetemi könyvtárai szoros és hatékony együttműködést alakítottak ki az erőforrások megszerzésére.

1988-ban hozták létre a Francia Közösség Egyetemközi Tanácsának Könyvtári Bizottságát, amelynek céljai: a könyvtárosság, az információ és a dokumentáció általános kérdéseinek tanulmányozása, a könyvtárakat érintő információk terjesztése, együttműködési projektek kidolgozása és ezek képviselete állami és nemzetközi szinten. Az egyetemi könyvtárak 9 egyetemen működnek, összesített adataik a következők: 9 millió kötetes állomány, 41 ezer folyóirat-előfizetés, 63 ezer hallgató és 4 ezer munkatárs. A Bizottság több mint 600 könyvtár állományát és használatát értékelte a Conspectus módszer alkalmazásával. Elindították az állományépítési együttműködést annak érdekében, hogy elkerüljék a többszörös előfizetést, ugyanakkor a legtöbb közgazdaságtudományi és művészettörténeti folyóiratot beszerezzék a francia egyetemi könyvtárak számára. Részt vesznek a CCB (könyvek központi katalógusa) és az ANTILOPE (folyóiratok központi katalógusa) építésében. Mindkettő online módon vagy CD-ROM-ról érhető el. Az IMPALA rendszer a dokumentumok elektronikus rendelésére szolgál. A Bizottság képviseli a könyvtárak érdekeit az Egyetemi Könyvtárosok Nemzeti Bizottságában és kapcsolatban áll más francia nyelvű országok könyvtárosaival és könyvtáros szervezeteivel. Eredményesebb tevékenységet fejthetnének ki, ha a francia közösség létre tudna hozni egy erős, jólszervezett könyvtári egyesületet.

A flamand közösségben már 75 éve működik a Flamand Könyvtári Egyesület, amely valamennyi könyvtár és könyvtáros, dokumentalista és levéltáros érdekeit képviseli, több mint ezer taggal, több mint 10 millió belga frank éves költségvetéssel, 5 rendszeres kiadvánnyal. Szoros kapcsolatot alakítottak ki a Holland Könyvtári Egyesülettel, amely többek között közös képzési programra, konferenciákon való részvételre is kiterjed. A tudományos könyvtárak számára legnagyobb jelentőséggel a Flamand Egyetemi Tanács keretében folyó tevékenység bírt. 1984-1987 között ez a folyóiratok beszerzésének koordinálására terjedt ki, tanulmányi szinten a ritkán használt könyvek és folyóiratok tároló könyvtárba helyezésére, együttműködésen alapuló állománygyarapításra és a kötelespéldányszolgáltatás hatékonyságának javítására. 1989-től a flamand kormány éves anyagi támogatása

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

1 millió belga frank volt, további 1,5 millió frankkal az egyetemi könyvtárak járultak hozzá a programok megvalósításához.

1992-ben alakult meg a Flamand Könyvtári Tanács (VOWB), amelynek célja: a könyvtári tevékenységek koordinálása valamennyi könyvtártípust beleértve, könyvtári együttműködés közös projektek keretében, tanácsadói szerep a Flamand Egyetemi Tanácsban, a flamand kormányban és más testületekben, valamint kapcsolattartás a regionális, állami és nemzetközi szervezetekkel. 1993-tól a Királyi Könyvtár igazgatója a Tanács állandó tagja.

Az együttműködést megalapozó tanulmányokon kívül sikerült néhány gyakorlati eredményt is elérni, így az állományokból kiiktatni a kevéssé használt dokumentumokat, ugyanakkor egy példányt megőrizni egy ún. virtuális tároló könyvtárban. A másik eredmény az ANTILOPE-hoz, az Antwerpenben épülő folyóiratok központi katalógusához való csatlakozás és a katalógus anyagának széles körű kiegészítése volt. Ezt a programot a flamand kormány 5 millió frankkal, a flamand egyetemi könyvtárak további 15 millióval támogatták. A rendszer még nem online adatbevitellel, hanem a különböző könyvtárak által készített rekordok kötegelt feldolgozásával működik az Antwerpeni Egyetemen. A projekt 1996 végére fejeződik be. Az ANTILOPE sikere hozta meg egy újabb nagyszabású projekt, az EIV (Elektronikus Információ Flandriában) évi 20 millió frankos állami támogatását a következő öt éven keresztül, amelyet más intézmények és magáncégek is támogatnak évenként további 20 millióval.

Az eddig kialakított együttműködés reményt ad arra, hogy Belgium két nagy közössége hasonló színvonalon és nagyobb hatékonysággal lesz képes alkalmazni az új információs technológiát.

(Berke Barnabásné)

96/126

CURRIE, Andrew: The future of co-operation = Publ.Libr.J. 10.vol. 1995. 6.no. 147-148.p.

A közművelődési könyvtárak együttműködésének szükségessége a felsőoktatási könyvtárakkal és nem könyvtári információszolgáltató szervekkel

Együttműködés -belföldi; Kapcsolat intézményekkel; Közérdekű tájékoztatás; Közművelődési könyvtár; Társadalmi követelmények

Az angliai Könyvtári és Információs Együttműködés Tanácsa adott megbízást a könyvtári és információs szolgáltatások terén folyó kooperáció felülvizsgálatára. Az eredetileg kitűzött feladat az volt, hogy a bizottság tekintse át a jelen helyzetet, az együttműködésben részt vevő szervezeteket, az együttműködés előnyeit, a kölcsönösen nyújtott szolgáltatásokért szedett térítési díjakat, s vizsgálja meg, milyen mértékben használják a közművelődési könyvtárakat diákok és kutatók, illetve az egyetemi könyvtárakat külső olvasók. Ennek során legyen különös tekintettel a döntéshozók, a tanulók és a kutatók igényeire.

A vizsgálat során mindinkább nyilvánvalóvá lett, hogy a könyvtári és információs szolgálatok olyan gyors és alapvető változásokkal találják magukat szemben nem csak az információ tárolásának eszközeiben, hanem az információ terjesztésének, hozzáférhetővé tételének és használatának módjában is, amelyek következménye, hogy az információ elektronikus tárolása és terjesztése exponenciálisan nő, és a vártnál sokkal hamarabb válik általánossá.Mindez azt eredményezi, hogy a könyvtári együttműködés során kialakult eljárások néhány éven belül irrelevánsakká és elavultakká válnak.

Az információt elektronikus hálózatokon terjesztik, szemben a szöveges információ helyi tárolásával. A kooperáció jelenlegi koncepciói messze elmaradnak az információs hálózatok hatékony működéséhez szükséges kooperáció abszolút imperatívusza mögött.

Az információs társadalomban a közművelődési könyvtárnak az a szerepe, hogy anyagi helyzetétől függetlenül bárkinek rendelkezésére bocsássa a számára szükséges információt, egyre nagyobb fontosságot nyer. A közművelődési könyvtár, hacsak nem alkalmazza az új technológiát, saját hibájából nem lesz többé az információ általánosnak tekinthető forrása.

Az új technológia alkalmazásával azonnal és közvetlenül hozzá lehet férni távol tárolt anyagokhoz, s nem lesz szükség ritkán keresett, drá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ga dokumentumok helyi beszerzésére. Sőt azzal is számolni kell, hogy a végső felhasználónak nem is kell felkeresnie a könyvtár épületét.

Mindezek következtében a kooperáció már nem a szakma eszményi célja, hanem gyakorlati szükségszerűség.

További fontos szempont, hogy növelni kell a kooperációt a közművelődési könyvtárak és az információs szervezetek között, valamint erősíteni a párbeszédet a közművelődési és a felsőoktatási könyvtárak között. Ha a közművelődési könyvtárak nem vezetik be hasonló tempóban az információs technológiát, mint a felsőoktatásiak, óriási szakadék nyílik a campusok oktatóinak és diákjainak ellátottsága, s azoké között, akik a közművelődési könyvtárakat használják. Az információs, a tudásra alapozott társadalomban egyre nagyobb szerepet játszik a felsőoktatási intézményekhez nem kötődő kutatás és tanulás, s az ezzel kapcsolatos igények kielégítése csak a nagy közművelődési könyvtáraktól várható el.

Az egész gazdaság sorsa múlik azon, hogy a könyvtári és információs szolgálatok általában, s a közművelődési könyvtárak különösen, képesek lesznek-e teljes mértékben hasznosítani az új információs technológiát, amelynek magától értetődő alapkövetelménye az együttműködés.

(Papp István)

96/127

LOGINOV, B.R.: K probleme korporativnoj raboty bibliotek Rossii na osnove komp'uternyh tehnologij = Biblioteka. 1995. 10.no. 21-24.p.

Az orosz könyvtárak számítógépes technológián alapuló együttműködése

Együttműködés -belföldi; Gépi könyvtári hálózat; Közös katalogizálás; Központi katalógus

A könyvtárak nehéz gazdasági helyzete szinte ellehetetleníti a szerzeményezést, az épület fenntartása is egyre költségesebb, a jól képzett munkaerő eltávozik. A szerző e problémákra a leghatékonyabb megoldásnak a társulásos alapon, hatékony technológiával végzett közös munkát tartja. A közös munka technológiája az, hogy a részt vevő könyvtárak előre megállapított szabályok szerint fel tudják használni egymás munkájának eredményeit. A társulásos alap azt jelenti, hogy a közös technológia kialakításához mindegyik résztvevő saját munkájával, pénzügyi és technikai eszközeivel hozzájárul.

Az együttműködés legfontosabb területe a számítógépes katalogizálás, amire a többi, alábbi műveletsor is épülhet: (1) előzetes katalogizálás a szerzeményezés során; (2) bibliográfiai leírás; (3) az osztályozás nyelvi eszközeinek biztosítása (pl. ETO, BBK, GASNTI, ágazati tárgyszavak stb.); (4) tárgyszavazás és osztályozás; (5) referálás; (6) szerkesztés; (7) fordítás angol nyelvre a nemzetközi együttműködésben résztvevőknek; (8) a fő és a további katalóguscédulák készítése, a katalógus vezetése.

A szerző, a Központi Állami Orvostudományi Könyvtár igazgatója a számítógépes katalóguskészítés hétéves gyakorlata alapján számításokat végzett a hagyományos és a számítógépes katalogizálás költségeire vonatkozóan. Megállapította, hogy a ráfordítások megközelítőleg egyezőek. Egy dokumentum feldolgozási költségéhez a dokumentum teljes feldolgozási idejét (átlag 16 óra kb. másfél hétre elosztva) és a könyvtárosi átlagfizetést vette alapul.

Sokatmondóak a nemzeti és a nagy szakkönyvtárak állományátfedési százalékarányai. A nemzeti könyvtár állományához képest a szakkönyvtárak anyaga több mint 50%-ban egyezik, a regionális könyvtárakban ez az arány eléri a 90%-ot, a külföldi irodalom egyezőségéről nem is szólva. Az orvosi könyvtár kooperációja a nemzeti könyvtárral évente legalább ötezer kötet feldolgozását tenné feleslegessé.

Sajnos a nemzeti bibliográfia elektronikus úton történő előállítását az Orosz Könyvkamara – pénzhiány miatt – nem tudja egyedül vállalni. A legnagyobb műszaki könyvtárban, a GPNTB-ben is más megközelítést és munkaátszervezést igényelne a tudományos-műszaki irodalom elektronikus központi katalógusának elkészítése. Ezért csak nyomtatott formában létezik a központi katalógus. A kollektív és egységes katalóguskészítés pénzügyi és technológiai szempontból egyaránt nehéz feladatnak látszik. A jelenlegi fejlesztést nehezíti, hogy hiányzott az együttműködés valódi gyakorlata, az országos számítógépes tudományos–műszaki információs rendszerbe a fenntartói különbségek miatt számos nagykönyvtár nem kapcsolódhatott be.

A közös számítógépes katalogizálás irányítására az Orosz Kulturális Minisztérium létrehozott egy tárcaközi szakértői bizottságot, amely el-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

készítette a LIBNET nevű számítógépes hálózattervet, de jelenleg csak öt nagykönyvtár vesz benne aktívan részt. (A program egyébként nyitott, bármikor, bármilyen könyvtár csatlakozhat hozzá.) A projekt különböző hatóságok és minisztériumok által történő finanszírozása nem vált be, így az Informatizálási Bizottság által nyújtott szerény támogatás révén csak az online kapcsolatteremtés vált lehetővé.

Oroszországban is megindult a hálózatok fejlődése az orosz Internet, az akadémiai és más üzleti hálózatok kialakulásával. Maga a közös katalogizálás viszont megoldatlan maradt, de abban mindenki egyetért, hogy új szervezeti forma szükséges. Az is világossá vált, hogy ez csak nonprofit szervezet lehet az amerikai OCLC-hez hasonlóan.

(Bíró Júlia)

Lásd még 118, 145

Jogi szabályozás

96/128

KRISTAL'NYJ, B.V.: Informacionnye systemy v Rossii: pravovoj aspekt = Naucn.-Teh.Inf. 1.ser. 1995. 7.no. 19-21.p.

Információs rendszerek Oroszországban - jogi aspektusból

Adatvédelem; Jogszabály -könyvtárügyi; Tájékoztatásügy

1991 és 1994 között Oroszországban a parlament, az elnök, illetve a kormány több mint 200, különböző szintű, az információval kapcsolatos jogi dokumentumot alkotott, közülük kb. 100 az információs rendszerekkel foglalkozik. Többségük az államhatalmi és államigazgatási szervek információellátását biztosító intézmények, rendszerek szervezetére és működésére vonatkozik.

Két, föderatív szintű törvény különösen nagy jelentőségű: „Az információról, az informatizációról és az információ védelméről", illetve „A számítógép-programok és adatbázisok jogi védelméről" szóló törvények. Az első a következő kérdésekre tér ki: a természetes és jogi személyek információhoz való joga, az információbázisok és információs rendszerek létrehozása, használata és védelme, az információbázisok regisztrációja stb.

A jogszabályok kidolgozásának kezdeményezői a különféle szakmai szervezetek, a parlamenti képviselők, frakciók, bizottságok, illetve az elnök mellett működő információpolitikai bizottság, a parlament információpolitikai bizottsága és a tudománypolitikai és műszaki fejlesztési minisztérium.

Az információs törvények megalkotásáért és bevezetéséért felelős szerv az elnök mellett működő információpolitikai bizottság, amely kidolgozza a törvénykezés ütemtervét, tervezi az illetékes szervek együttműködését, és ellenőrzi a törvényalkotás menetét. Ezek a tervek és programok képezték az alapját a sok szakértő bevonásával, 1993-ban elkészült irányelvnek: „A törvényalkotás és -fejlesztés koncepciója az információ, informatizáció és információvédelem területén". (E dokumentum 2. változatát most küldték szét a szakértőknek véleményezésre.)

A törvénytervezeteket információs szakemberekből és jogászokból álló csoportok dolgozzák ki, szakértői véleményezésre és vitára bocsátják, majd a végleges szöveg tervezetét nyújtják be a megfelelő szintű államhatalmi szervnek.

Az Állami Dumának (az orosz parlamentnek) benyújtott törvénytervezetet először az illetékes parlamenti bizottságok vitatják meg. Elfogadás esetén a törvénytervezetet továbbküldik a törvényhozó szerveknek (elnök, parlamenti képviselők stb.), ellenkező esetben visszautalják átdolgozásra. Ezután a parlament plenáris ülése elé kerül, ahol első olvasatban csak a törvény koncepciójáról, illetve szükségességéről döntenek. A szükséges javításokat, módosító javaslatokat az illetékes parlamenti bizottság vitatja meg, majd a törvényjavaslatot második olvasásra bocsátják, ahol a parlament megvitatja a módosító indítványokat. Az illetékes bizottság beépíti a módosított szövegrészeket a törvénytervezetbe, majd harmadik olvasásra (végszavazásra) bocsátja, amely után a parlament a törvényjavaslatot elfogadja. Az elnöki aláírás előtt az elfogadott törvényt még törvényességi vizsgálatnak vetik alá. A vizsgálatot végző Föderációs Tanácsnak joga van a törvényt a parlamentnek átdolgozásra visszaküldeni, sőt teljes egé-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szében is elvetheti a jogszabályt. Ez történt „Az információról, informatizációról és információvédelemről szóló törvény" esetében is, amelyet a parlamentnek újra kellett tárgyalnia. (A parlamentnek kétharmados többséggel joga van elvetni a Föderációs Tanács javaslatait és az eredetileg elfogadott törvényt megerősíteni.)

Az elnöknek 14 nap áll a rendelkezésére a törvény áttekintésére, és még ő is visszautalhatja a parlament elé. Az információs törvényt az 1994. júliusi első olvasás után az elnök 1995. február 20-án írta alá, és február 22-én emelkedett jogerőre.

Jelenleg még sok kérdés vár jogi rendezésre az információs rendszerek területén: szabályozni kell az államhatalmi szervek együttműködését az információcserében; különleges figyelmet igényelnek a találmányok, modellek, ipari minták általában és az információs rendszerek területén különösen; szabályozni kell a jogi információs rendszerek tervezését és felhasználását; különleges kezelést igényelnek a személyes adatokkal kapcsolatos információs folyamatok (főleg most, az új választási információs rendszer kidolgozása előtt); nagyon időszerű a gazdasági fejlődés és a vállalkozások információellátásával kapcsolatos törvények megalkotása; a regionális és helyi önkormányzatok információs rendszerének kialakítását össze kell hangolni, s ennek nyomán ki kell építeni az egységes, egész országot átfogó közigazgatási információs rendszert; az orosz információs rendszert be kell kapcsolni a világ információs vérkeringésébe, a nemzetközi információcserébe is.

(Rácz Ágnes)

96/129

CAROLINA, Robert: Legal structure of the Internet = Aslib Proc. 47.vol. 1995. 11/12.no. 235-240.p.

Az Internet jogi konstrukciója és jogi kérdőjelei

Adatvédelem; Jogszabály -más területről; Könyvtárosetika; Számítógép-hálózat; Szerzői jog

Az Internetnek nem tulajdonosa egyetlen személy vagy szervezet sem, amelyet jogi vita esetén beperelhetnénk. Leginkább a teherfuvarozással lehetne szemléltetni a helyzetet, ahol egyetlen szállítási szerződést írunk alá, amely pl. arról szól, hogy valakinek a holmijait Londonból New Yorkba kell költöztetni. Eközben más cég csomagol össze, megint más szállítmányoz egy harmadik cég teherautójával, közúton, és így tovább. Mindannyian saját egyedi feladatukra koncentrálnak. A folyamat során számos jogi kapcsolat merül fel, ezen jogi kérdések rendezése több száz éves jogi tapasztalatok eredménye.

Az Internet esetében is számos szereplővel, művelettel és jogi szempontból fontos kapcsolódással találkozunk. A metafora azonban több helyen sántít. A „szállítási sebesség" jóval gyorsabb, a szállított áru pedig megfoghatatlan. Ez a metafora mégis segít megérteni a meglévő jogi szabályozás alkalmazását az Internetre.

Az Internet esetében felmerül pl. a virtuális művelet lehetősége, amikor távolról utasítunk egy számítógépet, hogy végezzen el egy műveletet. Az Internet egyáltalán nem szabályozatlan, ahogy azt sokan gondolják. Az sem igaz, hogy a meglévő jogi szabályozás nem alkalmazható az új technológiák esetében. A jogsértés jogsértés marad, akkor is, ha e-postán vagy telefonon követik el.

Az Internet jogi kérdéseit néhány mostanában történt bírósági ügy szemlélteti. A virtuális másolást illusztrálja az 1993-as Frena-ügy. Frena egy számítógépes hirdetőtáblát működtetett, amelyről fájlokat lehetett letölteni illetve ott elhelyezni is. A Playboy cég észrevette, hogy a Frena-féle hirdetőtáblán hozzáférhetők digitalizált grafikus fájlok a Playboy szerzői jogilag védett fotóival. Frena azzal védekezett, hogy nem ő helyezte el a számítógépen ezeket a fájlokat. Elvesztette a pert. A bíróság ugyanis nem vette figyelembe, hogy megfelelő utasításokkal más is el tudta érni a gépet. Az ügy hasonló a másológép tulajdonosának esetéhez, aki nem felelős a gépen mások által készített másolatok jogtisztaságáért (ez a másodlagos jogsértés körébe tartozik).

A márkanevek használatát korábban egyes országokra nézve engedélyezték. Az Interneten viszont nemzetközi a kommunikáció, ezért vagy senki nem használhatja a bejegyzett márkákat, vagy mindenkinek engedélyezni kell ezt.

A számítógépek domain neve hasonló problémát jelent. A domain nevek regisztrálása a bejelentés sorrendjében történik. Problémát jelent-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

het, ha a domain név egybeesik valamely bejegyzett márkanévvel. Vitát váltott ki még az is, hogy ha egy alkalmazott munkahelyet változtat, ki jogosult a domain nevet a továbbiakban használni, a cég vagy az illető (még nincs döntés).

A defamálásra vonatkozó jogszabályok alkalmazása az Internet esetében technikai kihívást jelent a jogászok számára. Egy angol akadémikus például kártérítést követelt egy svájci akadémikustól, aki állítólag becsmérlő kijelentéseket tett közzé róla a Usenet hirdetőtábláján, amely világszerte elérhető.

Az angol törvényhozás nemrég fogadta el, hogy a pornográfiáról szóló jogszabály vonatkozzon a művek hálózaton való terjesztésére is. Nem világos azonban, hogy kiterjed-e azokra, akik megnyomják a „Send" gombot e-postai szoftverükön, illetve azokra, akiknek számítógépe bekapcsolódik ezen adatok továbbításába.

Az Internet biztonságához három kérdéskör kapcsolódik:

– a behatolás azt jelenti, hogy valaki, aki az Internethez kapcsolódik, megpróbálhat hálózatunkba belépni a mi Internet-kapcsolatunkon keresztül (hacking);

– az Interneten továbbított üzeneteket arra jogosulatlan harmadik személy „elfoghatja" és lemásolhatja a küldő vagy a fogadó fél tudta nélkül (interception);

– a hitelesítés (authentication) hiánya azt jelenti, hogy az üzenetet küldő vagy fogadó fél azonosságának megerősítése még nem megoldott.

A biztonsági kockázat nagyságáról igen eltérőek a vélemények. Ma már számítógépes programok vannak arra, hogy a hálózaton a passwordöket vagy a 16 jegyű hitelkártya-számlaszámokat kiderítsék. A hitelesítésnek nagy jelentősége lenne az elektronikus kereskedelemben is.

Mielőtt az Internethez kapcsolódunk, tisztázni kell néhány alapvető kérdést. Ha például Internet-szolgáltatóval szerződünk, alaposan vizsgáljuk meg a szerződést (térítés, a fenti kockázatok, szolgáltatási garanciák). Ha WWW nyitólapot indítunk, gondoskodjunk annak szerzői jogi védelméről. A cégek alkalmazottait tájékoztassuk a szerzői jog megsértésének következményeiről, az adatvédelemnek, a pornográfiára vonatkozó jogszabályoknak a tudnivalóiról. Ha a WWW oldalon bármilyen személyes adatot bekérünk, gondoljunk a személyes adatok védelmére. Ha valamit reklámozunk a hálózaton, gondosan nézzük meg a márkanevekkel kapcsolatos megállapodásokat. Fontoljuk meg, hogy nincs-e szükség bizonyos felelősséget kizáró kijelentések megtételére a web lapon vagy az e-postai üzenetekben. Gondoljunk a hipertext kapcsolatokra is. Nem lesz módunk ugyanis rendszeresen kontrollálni, mi van a kapcsolat másik végén. Mindig konzultáljunk hozzáértő szakemberekkel, hogy milyen intézkedésekre van szükség a felesleges kockázatok elkerüléséhez.

(Hegyközi Ilona)

Könyvtárosi hivatás

96/130

FERNÁNDEZ-MOLINA, J. Carlos: La responsabilidad de los profesionales de la documentación en la prestación de servicios de información = Rev.Esp.Doc.Cient. 18.vol. 1995. 3.no. 320-332.p. Bibliogr. 26 tétel.

Res. angol nyelven

Az információs-dokumentációs szakemberek felelőssége információs szolgáltatások nyújtásában

Dokumentáló -felsőfokú; Hatékonyság; Könyvtárosetika; Szolgáltatások

Az információ ma már minden tevékenység egyik nélkülözhetetlen eszköze. Ennek megfelelően, hiánya, hamis vagy hiányos volta, gyenge minősége kárt okozhat annak, aki használatára rászorult. Következésképpen azok a dokumentációs szakemberek, akik az információszolgáltatásban dolgoznak, adott esetben jogilag is felelősek lehetnek, ha az általuk nyújtott információ felhasználása kárt okoz. Az emberi együttélés egyik alapszabálya ugyanis az, hogy ne okozzunk kárt másnak, s ennek jogi megjelenése a polgári, illetve büntetőjogi felelősség. Az Európai Közösség 1985-ben fogadott el irányelveket a hibás termékekkel (vagy szolgáltatásokkal) kapcsolatos felelősségről. Az irányelvek nem tesz különbséget a szerződés alapján, vagy azon kívüli kapcsolatban nyújtott szolgáltatás között, viszont élesen különbözik az ember

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

egészségét, fizikai integritását és anyagi javait érintő károkozás, illetve a pusztán gazdasági kár. A „szolgáltatás" meghatározásába belefér az ellenszolgáltatásért vagy ingyen, az üzleti alapon vagy közszolgálati jelleggel nyújtott szolgáltatás egyaránt. Az irányelvek tiltja a felelősség elhárítását, vagy korlátozását célzó záradékok alkalmazását, holott a dokumentátori felelősséggel foglalkozó írások legtöbbjének első tanácsa éppen az ilyen klauzurák bevezetése. További ötletként felmerül (a későbbi reklamációkra gondolva) a nyújtott információk tárolása, valamint a felelősségbiztosítás. Az egyetlen igazán jó megoldás azonban a magas színvonalú munka, a megbízható, jó minőségű szolgáltatás. Mindezt hasznosan segítik a szakmai kódexek, amelyek friss példája az EUSIDIC által közreadott Code of practice for information brokers.

(Mohor Jenő)

96/131

PETTENATI, Corrado - SANTARSIERO, Marisa: Il bibliotecario elettronico. Il valore delle competenze tecnologiche nei requisiti per l'accesso alla professione = Boll.AIB. 35.vol. 1995. 3.no. 305-319.p. Bibliogr. 22 tétel.

Res. angol nyelven

Az elektronikus könyvtáros. Az információtechnológiai jártasság követelményei a könyvtáros szakmában

Gépi információkeresés; Információtechnológia; Könyvtárosi hivatás; Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés

A könyvtárak és használóik az elektronika korába léptek, egyre több könyvtár nyújt közvetlen hozzáférési lehetőséget a legkülönfélébb szolgáltatásokhoz, megújulnak a használói elvárások és új szakismeretekre van szükség a könyvtárosok körében. Az információtechnológia könyvtári alkalmazása (a dokumentumok kiválasztása online adatbázisokból, automatikus rendelés és könyvtárközi kölcsönzés, a bibliográfiai leírások (rekordok) átvételén alapuló katalogizálás, OPAC, online információkeresés) egyrészt számítógép-használati, szövegszerkesztési, táblázatkezelési készségeket, másrészt informatikai (online keresés, adatbázis-fejlesztés és értékelés, információkereső rendszerek tervezése, online katalogizáló rendszerek, hálózathasználat) ismereteket igényel. A használat, kiválasztás, igazgatás (menedzsment), tervezés maradandó hierarchiának tűnik a könyvtári-információs szakmában, ahol az információtechnológia használata a technikusi szint kívánalma, a felsőfokú szakmai végzettség pedig egyben a szelekció és a menedzselés képességét is jelenti. Ennek az új tudáskívánalomnak a fényében világosan látszik az a tendencia, miszerint eltűnőben van a hagyományos gyarapítás–feldolgozás–olvasószolgálat elkülönülés, s inkább referensz- és rendszer-könyvtárosokról meg automatizálási szakértőkről beszélünk. A nyomtatott dokumentumok tárolásával lagalább is egyenrangúvá válik az elektronikus információcsere, és a könyvtár szervezete is ahhoz idomul, hogy az információtechnológia legyen az információk tárolásának, elemzésének és továbbadásának eszköze. Ennek megfelelően több gépesítés-orientált könyvtári szakképesítésre, a számítástechnikai szakemberekkel való szoros együttműködés készségére van szükség, és az eddiginél is nagyobb gondot kell fordítani a használók képzésére.

(Mohor Jenő)

Oktatás és továbbképzés

96/132

WOJCIECHOWSKI, Jacek: O kształceniu bibliotekarzy = Bibliotekarz. 1995. 10.no. 3-5.p.

A könyvtároképzésről

Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés

A lengyel szaksajtó is bővelkedik a könyvtárosképzésről szóló cikkekben. Ám ezek egyáltalán nincsenek kihatással a képzésre, illetve annak továbbfejlesztésére.

Ennek az az oka, hogy a szóban forgó cikkek a szükségleteket és a lehetőségeket illetően dezorientáltak, amit még tetéz az a tény, hogy a szakma jövőjét illetően hiányzik a kiérlelt és elfogadható koncepció.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A könyvtárosképzés „nyomorai" természetesen nem egyedülállók: nagyjából-egészéből közösek a többi egyetemi szak képzési problematikájával, ahol is a fő kérdés: miként lehetne áttérni az előadásos képzési módszerről a szemináriumira, ami „drága mulatság". Jelenleg azt sem tudni, hogy mit szólnának egy efféle átmenethez az oktatók és a hallgatók.

A munkaadók – nem egészen igazságosan – a képzés és a gyakorlat egymástól való elszakadtságát szokták szemére vetni a képzőintézményeknek. Ennek a jelenségnek az is az oka, hogy kevés a „gyakorlatra méltó" korszerű könyvtár az országban.

A valójában bizonytalan jövőkép miatt csak óvatosan lehet megjelölni, milyen szintű és tartalmú képzésre volna szükség. Ami a szinteket illeti, elmondható: a könyvtárügy zömmel „félig felsőfokon" kiképzett szakembereket igényel. Ez a követelmény vagy felsőoktatási vagy szaktanfolyami keretben működő licenciátussal valósulhat meg. A felsőfokú képzésben a magiszteri tanulmányok (közösen a könyvtárosok és a szaktájékoztatók számára) és a másoddiplomás ráfejelő képzés fenntartása látszik kívánatosnak és megvalósíthatónak.

A képzés tartalmait illetően még óvatosabbnak kell lenni. Mindenesetre azok az eddigi előmunkálatok, amelyek képzési kánonok, standardok és minimumok kialakítását célozzák, támogatást érdemelnek és – természetesen – még egy sor korrekciót. Ilyen pl. a történeti stúdiomok radikális visszaszorítása. Helyettük viszont nagyobb teret kellene biztosítani a képzésben a szervezésnek, az irányításnak, a marketingnek, a kommunikációelméletnek és a szociológiának, nem utolsósorban az elektronikus technikáknak. Az imént felsoroltakat azután kívánatos volna blokkokba szervezni.

A specializálódás helye szerzőnk szerint a magiszteri dolgozat elkészítésének folyamatában adódik.

A jelen körülmények között nem kötelezne senkit, ha történetesen egy közös képzési program születne. Éppen ezért be kellene vezetni az akkreditálás intézményét. Erre számos sikeres külföldi példa található. Más kérdés, hogy ki, milyen szerv kapja meg az akkreditálási jogot. Egyelőre minden képzésben érdekelt szervezet aspirál rá. Éppen ezért független testületre kellene bízni gyakorlását. E testületben a képzőintézmények, a jelentős könyvtárak, továbbá a szakmai egyesületek lennének képviselve, mivel egyedül e módszer révén lehetne elkerülni a részrehajló döntéseket.

(Futala Tibor)

96/133

ZAAIMAN, R.B.: The need for education in public librarianship at Unisa = Mousaion. 13.vol. 1995. 1/2.no. 18-38.p. Bibliogr.

A közkönyvtárosok képzésének szükségessége Dél-Afrikában

Könyvtárosképzés -felsőfokú; Közművelődési könyvtár

A dél-afrikai kormányzat nem értékeli és támogatja megfelelő mértékben a közkönyvtárakat, ezért arra lenne szükség, hogy a könyvtárak korszerűsítsék szolgáltatásaikat. Az ötven évvel ezelőtti támogatás hajtóereje az volt, hogy a kormányzat elismerte: az ingyenes közkönyvtárak és a könyvtárosok egyértelműen a lakosság szolgálatában állnak. A könyvtárosoknak ezt a bizalmat úgy lehetne újraéleszteni, ha figyelmüket az új olvasói igények felé fordítanák, azonban a nyugati típusú könyvtárosképzés nem készíti fel őket a szükséges alkalmazkodásra. Az University of South Africa (Unisa) információtudományi tanszéke a fejlődő közösségek információigényeinek alapos kutatása alapján képes lenne olyan speciális oktatást nyújtani a közkönyvtárosoknak, amely messzemenően figyelembe veszi a dél-afrikai helyzetet és a kultúra állapotát. Ezzel a közkönyvtárosok visszanyerhetnék a lakosság bizalmát és támogatását, aminek következtében a kormányszervek bizalma és támogatása is visszatérne.

(Autoref.)

96/134

BARRON, Daniel D.: Staffing rural public libraries: the need to invest in intellectual capital = Libr.Trends. 44.vol. 1995. 1.no. 77-87.p. Bibliogr.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A szellemi beruházás szükséges volta: a falusi könyvtárosok továbbképzése

Községi könyvtár; Személyzet; Távoktatás; Továbbképzés

Az Internet korában szükség van-e még egyáltalán a vidéki könyvtárakra? Igen, ha képesek lépést tartani a technikai fejlődéssel és képesek szolgálatukba – illetve használóik szolgálatába állítani azt. A könyvtárak központi szerepet töltenek be a Nemzeti Információs Infrastruktúra kialakításában – állítja a Committee on Applications and Technology egyik (1994-es) jelentése.

A könyvtárnak három fő feladata az oktatás támogatása, az információszolgálatás és a rekreáció elősegítése. Hogy küldetésüket beteljesíthessék, gyökeres átalakulásra van szükségük. Ehhez nélkülözhetetlen a könyvtár személyzetének képzése. A mai oktatási rendszer nem felel meg a kívánalmaknak, nem teszi képessé a könyvtári személyzetet az új technológiák megértésére, megtervezésére és használatára. Ma a vidéki közművelődési könyvtárigazgatók kb. felének volna szüksége segítségre az MLS fokozat megszerzéséhez, és ahhoz, hogy kollégáik számára is rendszeres, a korszerű könyvtári feladatoknak, illetve a helyi közösség igényeinek megfelelő képzési programokat biztosíthassanak.

Az egyik megoldás a távoktatás lehet. Virtuális egyetemet lehetne létrehozni, amelynek ugyanolyan nagy jelentősége lehetne az oktatásban, mint hajdan a nyomdászat feltalálásának, a rádiónak és a tévének. A távoktatást és eszközeit gyakran kritizálják, mondván személytelen és nem egyénre szabott, nem a diák, hanem a tanár van a középpontban. A mai fejlett technikai színvonalon ez már nem feltétlenül igaz – előtérbe kerülhet az együttműködés és egyenrangúság. A klasszikus osztályterem, a számítógépek, a műholdak, a telefonrendszerek, az üvegszáloptikák, a kábeltelevíziók egymást kiegészítve szolgálhatják e célt.

Hogyan is kell ezt elképzelni? Íme egy példa: A tanár kidolgozza a képzési programot, kijelöli az előzetesen feldolgozandó „kötelező irodalmat". A tananyag hagyományos, nyomtatott formában vagy számítógépes információkereső rendszerek, televíziós csatornák, valóságos vagy virtuális könyvtárak segítségével hozzáférhető. Az órákon a tanár a hagyományos előadás mellett a legkülönfélébb segédeszközöket alkalmazhatja (pl.videofelvételek, számítógépes grafika stb.) A tanulók kisebb csoportokba tömörülve megbeszélhetik egymással a kötelező irodalomból tanultakat, majd az egész osztály eszmét cserélhet a kiscsoportok munkájában felmerült legfontosabb témákról. Ezután lehetőség lenne arra, hogy a hallgatók másokkal is megvitassák a tanultakat, például tapasztalt szakmabeliekkel, tanulótársakkal. Használhatnák az információszerzés eszközeinek széles körét, a helyi számítógépes hálózatoktól kezdve az Internetig. Dolgozataikat elküldhetnék egymásnak e-mailen és faxon. A hallgatók részt vehetnének kapcsolódó előadásokon, telekonferenciákon.

Pillanatnyilag a könyvtári és információs kurzusoknak csak kevesebb mint 20%-ában alkalmazzák a távoktatás bármely formáját. A Könyvtár- és Tájékoztatástudományi Távoktatási Konzorcium (Library and Information Science Distance Education Consortium) sokat tesz a módszer elterjesztéséért, 1993-94-ben például négy telekonferencia megszervezésében vett részt és még öt továbbit tervez 1994-95-re.

(Fazokas Eszter)

96/135

TOTTEN, Herman L. - KEYS, Ronald L.: The road to success = Libr.Trends. 43.vol. 1994. 1.no. 34-46.p. Bibliogr.

Hogyan lehet eredményes a könyvtárosképző intézetek vezetőképző munkája?

Vezetőképzés

A szerzők felteszik a kérdést: vajon a könyvtáros iskolák vezetőképzési tanfolyamai megfelelő ismereteket nyújtanak-e ahhoz, hogy a „született" vezetőkből kiváló vezetők legyenek? A jó vezető kritériumai újabban divatos témává váltak a szaksajtóban. A vonatkozó cikkek általában arra a következtetésre jutnak, hogy a változás elkerülhetetlen, és egy vezető rátermettségét az határozza meg, hogyan reagál a változásokra. E dolgozatok szerint a sikeres vezetőt jellemző kulcsfontosságú ismeretek: a kreativitás, a kockázatvállalás, az innováció és az intuíció hatékonyan átadhatók a leendő vezetőknek a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

könyvtáros iskolák vezetési tantárgyai keretében. A jelen cikk szerzői cáfolják ezt, és arra következtetnek, hogy e cél eléréséhez bizonyos tantervi változtatások szükségesek. Azt javasolják, hogy a tanrendbe vezessenek be egy olyan analitikus vezetési modellt, amelyik a fent említett képességekre helyezi a hangsúlyt. E modell foglalkozna az egyes elemek tárgyalásával, egymáshoz való viszonyával, hátterével és munkahelyi alkalmazásával.

(Autoref.)

96/136
Education for library and information management careers in corporate environments. Issue ed. Linda L. Hill = Libr.Trends. 42.vol. 1993. 2.no. 225-368.p.

Hogyan képezzünk szakembereket vállalati keretben végzendő könyvtári-tájékoztatási irányító munkára? Tematikus szám, 8 közlemény

Könyvtárosi hivatás; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Továbbképzés; Üzemi szakkönyvtár; Vezetés

A közlemények tárgya: 1. Szakemberek képzése kereskedelmi-pénzügyi cégeknél végzendő könyvtári-tájékoztatási munkára. – 2. Mit várnak az iparvállalatok tájékoztatási vezetői a könyvtárosképző intézményektől és hogyan segíthetik munkájukat. – 3. A tájékoztatási szakemberek piacának bővülése és a képzés. – 4. Követelmények az információszervezésben végzendő könyvtári jellegű munkára való képzés iránt. – 5. A szakkönyvtárosok szakmai fejlődése; a minőségi képzés és továbbképzés. – 6. A szakkönyvtárosok képzése és továbbképzése Kanadában. – 7. A jogi könyvtárosok képzése. – 8. Könyvtár- és tájékoztatástudományi képzés a mai orvosi munkának és az integrált információ korának az adottságai között.

(Autoref.)

96/137
WILLNER, Richard A.: Education and information management careers in business and financial services = Libr.Trends. 42.vol. 1993. 2.no. 232-248.p. Bibliogr.

Hogyan képezzünk szakembereket kereskedelmi és pénzügyi cégeknél végzendő könyvtári-tájékoztatási irányító munkára?

Gazdálkodás -könyvtárban; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Szakkönyvtár -közgazdasági; Vezetés

Az 1980-as években az információs technológia vállalati alkalmazása nagymértékben elterjedt. Miközben a technológia segítségével növelni lehetett az információk értékét, azok költségei is tetemesen megnövekedtek. A növekvő költségek miatt a vállalati könyvtárvezetés legfontosabb szempontjává a pénzügyi vezetés vált, miközben a vállalati felső vezetés nyomása növekedett. Sajnos a könyvtárosok továbbra sem mutatnak érdeklődést az információs technológia pénzügyi vezetési vonatkozásai iránt. Ezt a jelenlegi oktatási rendszer is megerősíti, mert olyan elavult ellentétpárok jellemzik, mint „elmélet–gyakorlat", „általános–speciális (könyvtártípus-függő) tudnivalók" és „aktív–passzív tanulás". Az elmélet mellett az általános tudnivalókra irányuló szigorú és aktív gyakorlati hozzáállás megnövelheti az oktatás hatékonyságát úgy a vállalati könyvtárosok, mind a vállalataik számára.

(Autoref.)

Lásd még 131

Szabványok, normatívák

96/138
KOKABI, Mortaza: The internationalization of MARC. Part 4: UNIMARC, some formats based on it and some other MARC formats = Libr.Rev. 44.vol. 1995. 7.no. 8-33.p. Bibliogr. 42 tétel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Hogyan vált a MARC nemzetközi szabvánnyá? 4.rész: a UNIMARC és néhány erre épülő formátum és egyéb MARC formátumok

Az előző részek ismertetését ld. a KF 1996/1. számában a 31., 32. és 33. tételszámon

Formátum -gépi

A géppel olvasható bibliográfiai adatok cseréjére szolgáló nemzetközi szabványok követelményeivel kapcsolatban a következő problémák merülnek fel: a nemzeti bibliográfiák és könyvtárak eltérő szerepe; nemzetközi szintű katalogizálási szabványok, illetve tárgyszórendszer hiánya; nyelvi nehézségek; eltérő karakterkészletek és kódok; nem latin betűk. Ezért van, hogy az UNIMARC-ból eltérő nemzeti MARC formátumok jöttek létre. A négyrészes cikksorozat befejező részében a szerző a Dél-Afrikában, Tajvanban, Japánban, Horvátországban és Németországban kifejlesztett formátumokat ismerteti, rámutatva az eltérésekre és a helyi követelményekre.

(Autoref.)

96/139

CAMPOS, Fernanda M. - LOPES, M. Ines - GALVAO, Rosa M.: MARC formats and their use: an overview = Program. 9.vol. 1995. 4.no. 445-459.p. Bibliogr. 7 tétel.

MARC formátumok és használatuk: felmérés

Felmérés [forma]; Formátum -gépi; Nemzeti bibliográfia

A cikk az UseMARCON (User Controlled MARC Convertor) project megvalósíthatósági tanulmányának részeként áttekinti a MARC formátumok történetét, a különféle MARC változatokat, és bemutatja jelenlegi alkalmazásaikat az egyes – főleg európai – nemzeti bibliográfiai intézmények, hálózatok és könyvtári rendszerek gyakorlatában. A MARC formátumot belső, katalogizálási formátumként és a mágnesszalagos szolgáltatásokban használt csereformátumként is vizsgálja. Különös figyelmet fordít a MARC formátumok fejlődésében új szakaszt jelentő UNIMARC-ra, amelyet az eltérő rendszerek közötti bibliográfiai adatcsere megkönnyítésére fejlesztettek ki.

(Autoref.)

96/140

FRIAS, José Antonio - PÉREZ ALVAREZ, Isabel M.: La ordenación de los asientos bibliograficos en los catalogos. Hacia una norma internacional = Rev.Esp.Doc.Cient. 18.vol. 1995. 3.no. 283-297.p. Bibliogr. 28 tétel.

Res. angol nyelven.

Bibliográfiai leírások katalógusba rendezése. Egy nemzetközi szabvány felé

Besorolási adat; Betűrendbe sorolás; Szabvány -könyvtári

A 250 éves fejlődés nyomán mára kialakult katalógus célja, értelme a visszakeresés, ami három funkciót tartalmaz: a dokumentumok kiválasztását (vagy azonosítását); egy dokumentum megtalálását (esetleg lelőhelyének megállapítását); és a dokumentumszolgáltatást. E feladatokat a szolgálati, a helyrajzi és a nyilvános katalógus szolgálja, amelyekben a leírások betűrendben, szisztematikus vagy topografikus rendben követik egymást. Mivel a használóknak a betűrend a legkevésbé idegen rendező elv, ez a leggyakoribb (sokszor a tárgyi megközelítés is betűrenden keresztül történik), ám a besorolás számos, nem mindig és nem egységesen megoldott problémát vet fel, tehát ne képzeljük, hogy „olyan egyszerű, mint az ábécé". A számítógép bevonulása a könyvtári mindennapokba sokkal rugalmasabbá tette a bibliográfiai leírásokhoz való hozzáférést, mint az a kötet-, a cédula-, vagy a mikroformátumú katalógusokban volt. Az automatizálás egyik alapvető jellemzője éppen az, hogy a kulcsszavak és „elérési pontok" csillagászati számú kombinációját teszik lehetővé. S ezeket alfabetikus karakterekkel végezzük, az eredményként visszanyert leírások pedig betűrendben jelennek meg a képernyőn. A számítógép könnyen „betűrendez" az egyszerű esetekben, de nem tud adott esetben különbséget tenni az „egy" határozatlan névelői, illetve számnévi használata között. Megoldás persze sok mindenre van (mint pl. a MARC 254-es mezőjének

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

második indikátora, amely a címek rendezésekor figyelmen kívül hagyandó kezdő karakterek számát adja meg stb.), egyre azonban képtelen a gép: egy karaktersornak a szövegkörnyezettől függő értelmezésére vagy transzpozíciójára. 1980-ra vált annyira szükségessé a megoldás, hogy egyszerre három is született: a Library of Congress, a British Library és az ALA egyaránt „filing rules" címen készített betűrendezési, besorolási szabályzatot, majd, a nemzetközi egységesítés reményével megszületett az ISO 7154-1983 és az ISO/TR 8393-1985. Valamennyi szabályzat foglalkozik a különböző jelentésű azonos karaktersorok (személy-, illetve köznév, szerző vagy tárgy stb.) kérdésével.

(Mohor Jenő)

96/141
WEIBEL, Stuart L.: The World Wide Web and emerging Internet resource discovery standards for scholarly literature = Libr.Trends. 43.vol. 1995. 4.no. 623-644.p. Bibliogr.

A WWW és az Internet-anyag feltárására kialakítandó szabványok jelentősége a tudományos irodalom számára

Gépi információkeresés; Indexelés; Publikálás -tudományos kiadványoké; Szabvány -könyvtári; Számítógép-hálózat; Szoftver

A World Wide Web (WWW) a tudományos információk terjesztésének fontos csatornájává vált. A jelen cikk a WWW technológiai szempontjait tárgyalja, és megkísérli bebizonyítani, hogy a szóban forgó eszköz maradandó hatást fog gyakorolni a tudományos kommunikációra. A formázott szövegek megjelenítésének és indexelésének a szerepével is foglalkozik, különösen a HTML (Hypertext Markup Language) és az SGML (Standard Generalized Markup Language) kapcsolatával, valamint a keresési részhalmazok megőrzését igénylő lépésenkénti információkeresés problémáival. Ismerteti a hagyományos dokumentumleírási szabványok és az elektronikus, hálózati információforrások leírásának újabb szabályzatai közötti kapcsolatokat is.

(Autoref.)

Lásd még 217

Egyesületek, konferenciák

Lásd 182

KÖNYVTÁRAK ÉS TÁJÉKOZTATÁSI INTÉZMÉNYEK

Nemzeti könyvtárak

96/142
DAY, Alan: The British Library 1973-1994: an outsider's view = Alexandria. 7.vol. 1995. 3.no. 139-154.p. Bibliogr. 30 tétel.

A British Library fejlődése 1973 óta - egy kívülálló szemével

Feladatkör; Könyvtárpolitika; Munkaszervezet; Nemzeti könyvtár; Szolgáltatások

Az 1973-ban, különféle intézményekből létrehozott British Library az azóta eltelt időszakban jelentős hírnévre tett szert. Ez elsősorban a következő területeken elért sikeres tevékenységének köszönhető: nemzeti könyvtári feladatok; szakirodalmi ellátás minden tudományágban; a nemzeti dokumentumtermés bibliográfiai számbavétele; úttörő szerepvállalás a tájékoztatási szolgáltatások fejlesztésében; kutatások finanszírozása; elektronikus dokumentumok létrehozása, tárolása és szolgáltatása távoli használóknak. Az elmúlt 10 évben azonban sok kudarc is érte a könyvtárat az új, St Pancras-i épület átadásával kapcsolatos állandó halasztások és az egyre növekvő költségek miatt. A használók

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

több csoportja ellenzi a jelenlegi olvasótermek elköltöztetését. Az eredeti terveket az időközben felmerült problémák miatt csak részben fogják megvalósítani. A könyvtár az éppen aktuális körülményekhez szabottan számos dokumentumot adott ki stratégiai terveiről, s egy tanulmányt is készíttetett, amelyik megkérdőjelezi az állománygyarapítási és megőrzési politikával kapcsolatos hagyományos nézeteket.

(Autoref. alapján)

96/143

VOLODIN, Boris: The National Library of Russia entering the third century of its existence = Eur.Res.Libr.Coop. 5.vol. 1995. 4.no. 440-449.p.

Az Orosz Nemzeti Könyvtár fennállásának harmadik évszázadába lép

Feladatkör; Könyvtártörténet -nemzeti; Nemzeti könyvtár

1995. május 27-én volt kétszáz éve, hogy Szentpéterváron létrejött a Birodalmi Közkönyvtár, a mai nemzeti könyvtár, amely a változások ellenére mindezideig Európa egyik fő kutatóbázisa. A cikk szerzője az évforduló alkalmából mutatja be a könyvtár történetét, sorsát, Európához való kapcsolódását.

A Birodalmi Közkönyvtár Nagy Katalin cárnő rendelete nyomán alakult meg Oroszország könyveinek összegyűjtésére. Első kinevezett igazgatója Aleksej Olenin, 30 ezer kötetes gyűjteménnyé fejlesztette a könyvtárat, támogatta az orosz nemzeti bibliográfia munkálatait is. A könyvtár viszonylagos „fiatalsága" ellenére – hasonlóan a többi nagy európaihoz – számos gazdag és régi, köztük több különlegesnek számító gyűjteménnyel rendelkezik. Korf nevéhez fűződik az un. „Rossica", azaz idegen nyelvű nemzeti anyag begyűjtése számos európai útja során.

1917-ben az állami struktúraváltással a moszkvai Lenin könyvtár vette át a nemzeti könyvtári funkciókat. A könyvtár csak később az 50-es években nyerte vissza fő funkcióit a könyvtárügy módszertani irányítójaként. A 70-es években a könyvtártudományi, könyvtörténeti és bibliográfiai kutatások koordinációs központjává vált.

Az 1980-as évek közepétől, a peresztrojka idején a hierarchikus könyvtári hálózat felbomlott, a nyugati könyvtári menedzsment gyakorlatát pedig nem lehetett az orosz feltételekhez igazítani. A helyzet ma nyomasztóbb mint valaha, mivel hiányzik a kormányzati szintű anyagi támogatás. A hazai és külföldi könyvek beszerzésében egyaránt visszaesés következett be.

A könyvtár szakemberei közreműködtek az első könyvtári törvény kidolgozásában, amit a duma 1994-ben elfogadott.

1992-ben a könyvtár új nevet kapott ugyan (Orosz Nemzeti Könyvtár), de státusa a régi maradt. Az integrált számítógépes hálózatok kiépítéséhez az egységes katalógusok létrehozásához elengedhetetlen feltétel az egységes könyvtári szabványok, s az egységes nemzeti adatformátum a RusMARC közös megalkotása.

Számottevő problémát okoz a régi könyvek restaurálása és konzerválása különösen napjainkban. A könyvtár restaurátorai új sikeres konzerválási technológiát és anyagokat kísérleteztek ki, mint például a speciális kamrában és tartályban történő papírkezelési folyamatok stb. A restauráló műhely nagyobb tárolási helyet és berendezéseket igényelne, ez a könyvtár Moszkvai sugárúton lévő új épületében valószínűleg meglesz. A jelenlegi projektek közül az egyik legfontosabb a „Rossica" gyűjtemény továbbfejlesztése, bibliográfiai rekordjainak a nemzeti bibliográfiába való integrálása és többcélú mutató készítése a teljes anyaghoz.

Az utóbbi évek jelentős javulást hoztak a nemzetközi kapcsolatokban: a könyvtár szakemberei 1992 óta az IFLA munkabizottságok aktív tagjai lettek, a LIBER keretében pedig a régi könyvek (1450-1830) európai adatbázisán dolgoznak, valamint az új projektek közül a „Bibliotheca Baltica" elnevezésűn. 1994-ben a Voltaire évfordulón neves nemzetközi kiállításokon és könyvvásárokon szerepeltek. Együttműködnek Izrael Nemzeti és Egyetemi Könyvtárával a héber kéziratok megmentésében.

A közeljövőben elkészülő új könyvtárépület megoldja az olvasótermek problémáit és megkezdődhet a régi (Nyevszkij sugárúti) központi épületegyüttes felújítása. A szolgáltatások és a raktárak kihelyezésével a régi könyvtárépületben maradnak a különgyűjtemények, kézirattár, térképtár stb.

A nemzeti könyvtár küldetése szerint segíti az orosz szövetségi regionális könyvtárak

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

együttműködését. A könyvtár tudományos konferenciát tartott az orosz könyvtárak 1917 előtti történetéről, feltárva a korábbi történelmi hamisításokat.

A nemzeti könyvtár reményteli jövőjét jelenti a Birodalmi Könyvtártól örökölt hagyományok ápolása, fejlesztése és annak a sajátos intellektuális atmoszférának a megőrzése, amely a 19. században teremtődött meg.

(Bíró Júlia)

Felsőoktatási könyvtárak

96/144

GORMAN, Michael: Przyszłość biblioteki akademickiej = Prz.Bibl. 63.rok. 1995. 2.no. 147-155.p.

Az egyetemi könyvtár jövője

Egyetemi könyvtár; Jövő könyvtára

A szerző a California State University könyvtári szolgálatainak dékánja, aki Gdanskban tartott előadásának szövegét bocsátotta a lengyel szakfolyóirat rendelkezésére.

Gorman szerint az egyetem legfontosabb missziója, hogy a hallgatókat olyan ismeretekkel és információkkal lássa el, amelyek produktív és megelégedett életet tesznek számukra lehetővé. Ennek vannak emberi eszközei (az oktató és a hallgatók kommunikálása, amelynek során az ismeretek és az információk elemzésre, megvitatásra kerülnek, illetve tágabb összefüggésekbe helyeződnek), valamint a legkülönfélébb formában rögzített ismeretek és információk szabad hozzáférést biztosító gyűjteményei, azaz a könyvtárak.

Mostanában sok szó esik a virtuális könyvtárakról, s némely futurológus egyenesen a hagyományos könyvtár elhalásáról beszél. Legfőbb hivatkozási alapjuk az Internet, amelynek jelenlegi állapota még igencsak kaotikus. Ám ha idővel meg is lehet teremteni benne a bibliográfiai ellenőrzés követelményeinek való megfelelést, a jövő egyetemi könyvtárának e feljavított Internet használata mellett továbbra is jól szervezett állományokat kell felhalmoznia. Tehát mint épület, épített tér sem szűnhet meg. Az egyetemi kampuszokon a könyvtár lesz a XXI. században is az a hely, amelyben az ismeretek keresését illetően „érvényesül a demokrácia", ahol tiszteletben tartják a civilizáció dokumentumaiban rögzített emberi tapasztalatok és erők sokféleségét. Egyszerre lesz korszerű és tradicionális. Elmondható, hogy az egyetemi könyvtár jövőjének alakulása kulcseleme lesz a jövő egyeteme sikerének. Ezért nem szabad felülni annak a spórolásnak és szervezési radikalizmusnak, amely a virtuális könyvtár fantazmagóriájából táplálkozik s mint ilyen meglehetősen sok egyetemi hivatalnok tudatás homályosította el.

Gorman az egyetemi könyvtári jövő védelmében e könyvtártípusra alkalmazza azt az öt új törvényt is, amelyet Ranganathan 1931-ben megfogalmazott törvényei továbbfejlesztéseként állapított meg. Ezek a következők:

1. A könyvtárak a humánum szolgálatában állnak.
2. Az ismeretek átadásának valamennyi formáját tisztelni kell.
3. A szolgáltatások gazdagítása érdekében intelligensen kell alkalmazni a technológiákat.
4. Meg kell óvni az ismeretekhez való szabad hozzáférést.
5. A múltat tisztelni kell, a jövőt pedig építeni.

(Futala Tibor)

96/145

LAWAL, Olu Owat: Financing reduction of information poverty in Nigerian university libraries: a study of the IMF and World Bank credit facility = Int.Inf.Libr.Rev. 27.vol. 1995. 4.no. 345-357.p.

Az információhiány enyhítésének finanszírozása a nigériai egyetemi könyvtárakban; miért fulladt ki az IMF és a Világbank hitelnyújtási programja?

Egyetemi könyvtár; Nemzetközi szervezet; Támogatás -más országnak

A nyolcvanas évek közepe óta egyre nyilvánvalóbbá vált Nigériában, hogy az egyetemek színvonala hanyatlik jórészt az alapvető működési feltételek, s ezek között a szakirodalmi ellátás hiányosságai miatt. Ezért a kormány felkérte a Világbankot egy tanulmány kidolgozására az

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

egyetemek finanszírozásáról. Ennek keretében a Nemzeti Egyetemi Bizottság (NEB) együttműködve javaslatok születtek arra nézve is, miképpen lehetne lényeges külföldi forrásokat bevonni a szükséges könyvek, folyóiratok, felszerelések beszerzésére.

Többen Nigériában úgy látják, hogy a politikai instabilitás, a csekély, gyakran zéró gazdasági növekedési ráta körülményei között a neokolonializmus eszközévé vált az IMF (International Monetary Fund) és a WB (World Bank). A világbanki kölcsönök gyakran célt tévesztenek. Ennek ellenére az egyetemi oktatók és kutatók a katasztrofális információs szegénység felszámolására üdvözölték a világbanki kölcsönt az egyetemi könyvtári állományok fejlesztésére, bármilyen szomorú kihatásai is vannak az eladósodásnak az ország gazdaságára és társadalmára. Afrika azonban, tekintettel a könyvhiányra és a kutatás gyenge ellátottságára, elkerülhetetlenül rászorul a külső finanszírozásra.

Az IMF és a Világbank kemény feltételekhez (stabilizációs program megindítása, a belső fizetőeszköz leértékelése, az állami vállalatok privatizálása, a kereskedelem liberalizálása, a profit exportjának engedélyezése, az állami támogatások csökkentése minden szektorban) köti a kölcsönt. Ez a koncepció érvényesül most a könyvtári és információs területen is.

A NEB azzal a feltétellel részelteti az egyetemeket a világbanki kölcsönben, ha három év alatt csökkentik a személyzet létszámát, racionalizálják az oktatást, gondoskodnak a berendezések karbantartásáról és beszerzési tervet készítenek stb. Ez nyilván korlátozza az egyetemek autonómiáját.

A könyv- és folyóirat-beszerzési program 1994-ben indult meg, s a három szakaszra tervezett akció – bár nem minden egyetem használta fel teljes mértékben a juttatott forrásokat –, sikeresen folyik. Ennek ellenére megállapítható, hogy a világbanki kölcsön csak átmeneti, ideiglenes megoldás lehet, a beszerzések folyamatos szintentartására más forrást kell keresni. Annál is inkább, mert a könyvtáros szakma nemigen szólhat bele a felhasználásba: a programbizottságban csak két könyvtáros kapott helyet, s szerepük csupán a szükséges információk rendelkezésre bocsátására szorítkozik.

Számos értékes és hasznos mű beszerzése mellett azonban észre kell venni, hogy a kölcsön a szponzoráló országok javát is szolgálja. Mivel a keretet ki kell meríteni, sok olyan könyv érkezik be, amelyek irrelevánsak Nigéria szempontjából, különösen a társadalomtudományok terén. A cégek gyakran nemcsak árujukat akarják eladni, hanem országaikat is propagálják.

A program ösztöndíjaiból inkább csak oktatók és műszaki szakemberek részesülnek, könyvtárosok alig.

Az első szakasz végén megállapították, hogy bár a 20 egyetem teljesítette a megszabott feltételeket, nem voltak képesek kimeríteni a szakaszra előirányzott hitelkeretet. Ezért a második és harmadik szakaszt törölték. Így a külső finanszírozásra épített jövő bizonytalanná vált.

Szükség van külső finanszírozásra, ha ez jóhiszeműen történik, a nigériai könyvtárak azonban nem válhatnak a neokolonializmus eszközeivé. A nemzeti céloknak és eszményeknek megfelelő külföldi szakembereket, kiadókat, ellátó ügynökségeket kell kiválasztani a programok végrehajtására, s le kell építeni a hazai bürokratikus elemeket is, amelyek nagyon is jelen vannak a NEB működésében. Egyelőre késik az egyetemi számítógépes információs rendszer installálása; mindenesetre a NEB a szövetségi egyetemek számára a világbanki kölcsönből több mint 17 millió dollárért beszerzi a Tin-Lib szoftvert.

(Papp István)

96/146

The library and undergraduate education. Issue ed. T.G. McFaden, T.J. Hostetler = Libr.Trends. 44.vol. 1995. 2.no. 221-457.p. Bibliogr.

Az egyetemi könyvtár szerepe az alsóévesek képzésében. Tematikus szám, 13 közlemény

Didaktika -felsőoktatási; Egyetemi hallgató; Egyetemi könyvtár; Egyetemi oktató; Használók képzése -felsőoktatásban; Olvasás

A cikkekben ismételten visszatérő – leghatározottabban a terjedelmes szerkesztői bevezetőben megfogalmazott – alapgondolatok: 1. A középiskolából egyre gyatrább olvasási gyakorlattal és készséggel kerülnek a fiatalok az egyetemre. – 2. A szövegen való gondolkozás helyett egyre inkább a „konyhakész" audiovizuális információk nyakló nélküli fogyasztására nevelked-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tek, így nem szokhattak hozzá az információk értékeléséhez és összakapcsolásához, a kritikus és logikus gondolkozáshoz. – 3. Magasabb szinten is ilyen passzív információfogyasztásra csábítják őket az Internet lehetőségei. – 4. A professzorok egyre inkább a kutatómunkára koncentrálnak, az alsó évfolyamok oktatását segéderőkre bízzák, így az egyébként is zsúfolt alsó évfolyamok hallgatóinak alig van velük személyes kapcsolatuk. – 5. Mindezek miatt a könyvtárosokra hárul az a feladat, hogy referenszmunkájukban a hallgatóknak ne csak a konkrét kérdéseikre adjanak választ, hanem bevezessék őket az információk szelekciójának és feldolgozásának, egy-egy téma kidolgozásának a technikájába is. – 6. A könyvtárhasználati (bibliográfiai) képzés keretében sem csak arra kell őket megtanítaniuk, hogyan találhatják meg az információkat, hanem arra is, hogy mit kezdjenek velük.

(Autoref.)

96/147

BRINKLEY, Monica - OFARRELL, Jack: Delivery of library services to distance education students: the BIBDEL research project at Dublin City University Library = El.Libr. 13.vol. 1995. 6.no. 539-546.p. Bibliogr.

Könyvtári szolgáltatások távoktatásban részt vevő hallgatók számára: a Dublin City University könyvtárának BIBDEL projektje

Egyetemi könyvtár; Számítógép-hálózat; Távoktatás

A cikk bemutatja a BIBDEL: Könyvtárak Falak Nélkül c. kutatási programot. Részletesen ismereteti azt a két kísérletet, amelyet a program részeként két kutató a Dublini Városi és Egyetemi Könyvtárban folytatott annak felderítésére, hogyan lehet könyvtári szolgáltatásokat nyújtani távoktatásban részt vevő diákok számára. A kísérletek különböző területeket vizsgáltak: az egyik a szolgáltatásoknak közvetlenül a hallgatók otthonába történő eljuttatását, a másik pedig a helyi oktatási központokon vagy könyvtárakon keresztül nyújtott szolgáltatásokat. Ezenkívül dokumentumszolgáltatási módszerként a szkennelést és a fájl-átvitelt is tesztelték. A vizsgálat eredményei azt bizonyították, hogy távoli hallgatók elektronikus úton történő könyvtári ellátása a jelenlegi szabványos ipari hardver- és szoftvereszközök segítségével megoldható. A dokumentumszolgáltatás technikai megvalósításában a szkennelés is szerepet játszhat, használatát csak a szerzői jogi előírások korlátozhatják.

(Autoref.)

96/148

PETR, Kornelija: Informationsdienstleistungen im Krieg = Bibliotheksdienst. 29.Jg. 1995. 10.no. 1614-1626.p. Bibliogr.

Információszolgáltatások a háború idején Horvátországban

Állománygyarapítás; Egyetemi könyvtár; Háborús károk; Könyvtári hálózat; Oktatás információellátása

Jugoszláviában néhány évvel a háború előtt dolgozták ki a tudományos és technikai információs rendszer tervét, amely az egész államszövetségre kiterjedő egységes rendet akart megvalósítani. A tervezet azonban nem vette kellőképp figyelembe azt a szerepet, amelyet a könyvtárak az irodalomellátás terén betöltenek, és teljesen figyelmen kívül hagyta a külföldi könyvtárak igénybevételének lehetőségeit. A tervezésben és a végrehajtásban az informatikusok nem működtek együtt a könyvtárosokkal. Mindezek következtében a projekt csak nagyon szerény eredményeket hozott.

1989-ben a Jugoszláv Bibliográfiai Intézet szervezésében megkezdődött a JUBIB rendszerű számítógépes adatbank kiépítése, azonban a háború ennek a munkának is véget vetett. A kezdeményezések egyetlen eredménye az lett, hogy a könyvtárak néhány számítógéphez jutottak, de semmiképpen sem lehet – Horvátországban sem – számítógépes könyvtári rendszer meghonosodásáról beszélni. A bevezetett programok eltérőek, a könyvtárosok számítógépes ismeretei alacsony szintűek, az egyes adatközpontok között hiányos a kommunikáció és az együttműködés, a nemzetközi rendszerekhez való kapcsolódás pedig csak ritka kivétel. Ezek közé tartozik a horvát Nemzeti és Egyetemi

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Könyvtár, amely 1980-ban kezdte meg a számítógépes rendszer (UNIMARC formátumon alapuló) kiépítését. A fejlesztés a háború alatt is folytatódott, ennek hatására Horvátországban sok könyvtár rátért az ott kifejlesztett rendszer bevezetésére.

A háború alatt megszakadtak a könyvtárak nemzetközi kapcsolatai és szünetelt a külföldi irodalom beszerzése. A nagy nemzetközi könyvforgalmi és információs intézmények többnyire Belgrádban működtették szervezeteiket, ezért Horvátország a háború kezdetétől nehezen jutott hozzá a külföldi irodalomhoz. Bár a horvát tudományos minisztérium importjogot adott a tudományos és az akadémiai könyvtáraknak folyóiratok beszerzésére egy magáncégen keresztül, de a legnagyobb problémát a szükséges összeg előteremtése jelentette. (A horvát dinár elveszítette konvertibilis értékét.) A háború alatt ezért központilag szervezetten történt a folyóiratrendelés: az egyes könyvtárak megküldték igényeiket a szakterület megbízott koordináló könyvtárának, azok összegezett javaslatot továbbítottak a minisztériumnak, a minisztérium döntött a beszerzésről.

Az eszéki egyetem könyvtárának példája jól tükrözi a horvát könyvtárak helyzetét és feladatvállalását a háború éveiben.

A eszéki egyetem a legfiatalabb Horvátországban: 1975-ben jött létre 15 meglehetősen heterogén fakultással (mezőgazdaság, jogtudomány, pedagógia, elektrotechnika stb). Könyvtára 450 ezer kötetet tartalmazott, ennek nagy része a fakultási könyvtárakban volt található, 260 ezer kötet pedig a kettős funkciójú eszéki Városi és Egyetemi Könyvtárban.Az utóbbi az egyetem valamennyi hallgatójának és oktatójának rendelkezésére állt.

Az egyetem a háború egész tartama alatt, a bombázások közepette is működött konzultatív oktatási formában, pincékben és szükségtantermekben. A Városi és Egyetemi Könyvtár mindvégig nyitva állt a látogatók előtt, bár épülete súlyosan megsérült. (Az állomány csak kisebb mértékben károsodott.)

Az egyes fakultások könyvtárainak sorsa rendkívül változatos képet mutat. A mezőgazdasági könyvtár épülete már a hadműveletek elején elpusztult, a könyvtárból egy katalógusszekrény, hét könyvállvány és két íróasztal maradt, ezeket a Városi és Egyetemi Könyvtárban helyezték el. (Az egyik íróasztalnál a könyvtáros, a másikon a látogató ült.) A műszaki fakultás könyvtárának mintegy 50%-a elveszett.

A pedagógiai fakultás 54 ezer kötetes állománya a belövések ellenére megmaradt. Az állományban viszont jelentős veszteséget okozott – hasonlóan más fakultásokhoz – a kikölcsönzött és a zavaros időkben vissza nem hozott könyvek magas száma.

Az ökonómiai fakultás könyvtárát az állandó életveszély miatt a háború egész tartama alatt zárva kellett tartani.

A jogtudományi fakultás könyvtára mindvégig működött, jóllehet a helyiség és a berendezés a belövések során súlyosan megsérült.

A gépészeti fakultás a hallgatók és az oktatók állandó életveszélye miatt kénytelen volt falura költözni.

Összegezve megállapítható, hogy az eszéki egyetem könyvtára a háborús viszonyok közepette is mindvégig folytatta munkáját és mindent megtett azért, hogy olvasóit kiszolgálja.

(Katsányi Sándor)

Lásd még 151, 169, 173, 187, 197, 218, 220

Közművelődési könyvtárak

96/149

[ZAHAROVA, Elena V.] ZACHAROWA, Jelena W.: Kto dzisiaj chodzi do biblioteki publicznej w Rosji? = Bibliotekarz. 1995. 10.no. 13-15.p.

Kik látogatják mostanában a nyilvános könyvtárakat Oroszországban?

Felmérés [forma]; Könyvtárhasználat; Közművelődési könyvtár

Oroszország Állami Könyvtárának (a volt Lenin Könyvtárnak) olvasásszociológiai szervezeti egysége 1993 és 1994 folyamán – reprezentatív eredményekre törekedve – interjúkat készített a vologodi, a volgográdi és a kemerovói körzet, illetve Moszkva lakosságának körében. A cél annak megállapítása volt, hogy az országban

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

végbement társadalmi, gazdasági és ideológiai változások miképpen hatottak az olvasáskultúrára, a nyilvános könyvtárak használatára.

Kiderült, hogy a lakosságnak csupán 11,3%-a használ nyilvános és 8,8% más típusú könyvtárat. A nem használók fele valamikori beiratkozott olvasónak vallotta magát, ám különféle okok miatt kimaradt a könyvtárból. További egyharmad úgy nyilatkozott, hogy sohasem volt beiratkozott olvasó, és könyvtárra nincs is szüksége. (Ez valószínűleg nem igaz, minthogy a szovjet korszakban gyakorlatilag minden tanulót beiratkoztak a könyvtárakba.)

A nők korábban 10-15%-kal többen voltak, mint a férfi olvasók. Napjainkban az a helyzet, hogy a női képviselet két-, a férfiaké pedig egyharmadát teszi ki az olvasótábornak.

A beiratkozott olvasók között legtöbb a gyermek (32,7%) és a serdülő (15,6%). Csökkent az aktív keresők és a tanuló olvasók aránya. Ennek oka nem utolsósorban a megnehezült életvitelben keresendő. A nyugdíjasok és a háztartásbeliek aránya 11,4%. Megdőlt az a hiedelem, hogy a háztartásbeliek aránya különösen magas lenne a beiratkozott olvasók között. A valóságban mindössze 10%-nyi nő olvas (ők sem mindig könyvtári tagként). A megkérdezett nők 70%-a vallotta, hogy az utóbbi időben megnövekedett és megnehezült háztartási munkája miatt hagyott fel a könyvtári tagsággal. A legaktívabb olvasók az egyedül élők közül kerülnek ki.

Ami az olvasói aktivitás mutatóit illeti: a beiratkozottak 15,5%-a kereste fel 1994-ben mindössze egy alkalommal a könyvtárat, a többség (44,4%) legalább 6 alkalommal fordult meg falai között.

Meglehetősen intenzív az olvasótábor fluktuálása, ami a már említett gazdasági és politikai okok miatt a kényszerű migrációra is visszavezethető. A legtöbb beiratkozott olvasó (56,3%) mindössze 1-1,5 éve iratkozott be. Két-három éves tagsággal az olvasók egynegyede rendelkezik. A „veteránok", azaz akik több mint öt éve könyvtári olvasók, 14,2%-ot tesznek ki az összsokaságon belül.

A negatívan ható külső körülményeken kívül az is okozza az olvasói létszám csökkenését, hogy a legtöbb könyvtár állománya nem elégíti ki az igényeket. E tekintetben a tanuló olvasók és az értelmiségiek a legelégedetlenebbek. A könyvtárak anyagi ellátottságának javításán kívül az is napirendi elvárás, hogy a könyvtárosok alaposabban ismerjék meg közönségük és potenciális olvasóik tényleges igényeit. Különben nem fogják megtartani régi olvasóikat sem, és nem fognak megnyerni újakat.

(Futala Tibor)

96/150

Knihovny v číslech = Čtenář. 47.roč. 1995. 9.no. 316-317.p.

Könyvtárak számokban

Közművelődési könyvtár; Statisztika [forma]

A cseh könyvtárak működésének adatait többféle kiadványban is közzéteszik, többek között a Cseh Köztársaság statisztikai évkönyvében, amelyben a közkönyvtárak, a felsőoktatási könyvtárak és az általános tudományos könyvtárak néhány adatát közlik. Az évkönyvben szereplőnél részletesebb táblázatokat közölnek az IPOS kiadványai, amely a kultuszminisztérium által gyűjtött *kultúrstatisztikai* adatokat tartalmazza.

A cseh nemzeti könyvtár könyvtárügyi részlege adja közre évente a legrészletesebb statisztikai adatokat a közkönyvtárakról, ugyancsak a minisztériumi statisztikai adatgyűjtés alapján. Ez felöleli az állami és az önkormányzati szervek által fenntartott könyvtárakat a nemzeti könyvtártól kezdve a községi könyvtárakig.

A szakképzett személyzettel, a szakképesítés nélküli személyzettel működő közkönyvtárak, illetve az általános tudományos könyvtárak (magyar viszonylatban a megyei könyvtáraknak felelnek meg) néhány fontos mutatószámát kördiagramon ábrázolták. Az állomány megoszlása: 1. a szakképzett könyvtárossal működő könyvtárak (40%), 2. az általános tudományos könyvtárak (35%), 3. a szakképzetlen személyzettel működő könyvtárak (25%). Az olvasók száma: 1. a szakképzett könyvtárossal működő könyvtárak (55,6%), 2. a szakképzetlen személyzettel működő könyvtárak (23,5%), 3. az általános tudományos könyvtárak (20,9%). A kölcsönzések száma: 1. a szakképzett könyvtárossal működő könyvtárak (64,3%), 2. a szakképzetlen sze-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

mélyzettel működő könyvtárak (18,0%), 3. az általános tudományos könyvtárak (17,7%).

A cikk részletes táblázatban foglalja össze a közkönyvtárak 1994. évi összesített adatait, összehasonlítva az általános tudományos könyvtárak mutatóit a többi közkönyvtáréival. A másik táblázat az 1993. évi adatokkal veti össze az 1994. évieket.

(Rácz Ágnes)

96/151

BAIER, Hans: Neugründungen auf historischem Boden. Bibliotheken in der brandenburgischen Landeshauptstadt = Buch Bibl. 47.Jg. 1995. 10.no. 896-901.p.

A brandenburgi tartományi főváros, Potsdam könyvtárai: történelmi hagyományok és új alapítású könyvtárak

Általános tudományos könyvtár; Egyetemi könyvtár; Regionális könyvtár

Potsdam (137 ezer lakos) a brandenburgi tartomány székvárosa. (Az 1990-ben létrehozott NSZK tartomány az egykori Magdeburg, Cottbus és Frankfurt an der Oder megyéket foglalja magában.)

Városi és Tartományi Könyvtár.

Az 1954-ben létrehívott Városi és Megyei Könyvtár (Stadt- und Bezirksbibliothek), az 1922-ben alapított Brandenburgi Tartományi Könyvtár (Brandenburgische Landesbibliothek) és a Főiskolai Könyvtár (Hochschulbibliothek) 1969-ben egyesültek Potsdami Általános Tudományos Könyvtár (Wissenschaftliche Allgemeinbibliothek) néven. Az egyesített könyvtárak 1974-ben egy közös új épületben egy tető alá kerültek. Az NDK könyvtártörténetébe „potsdami modell" néven emlegették a városi közkönyvtár és a tudományos könyvtár példa értékűnek tekinthető egyesülését.

Az 1990-es közigazgatási árszervezés után – a „potsdami modell" hagyományait folytatva – Potsdam városi könyvtára és Brandenburg tartomány könyvtára ugyancsak egyesülve működik Városi és Tartományi Könyvtár (Stadt- und Landesbibliothek) néven, egy épületben, közös igazgatóság alatt. Az intézmény három részlege: 1. Tartományi könyvtár (ennek vezetője egyúttal az igazgató helyettese), 2. Városi könyvtár, 3. Gyarapítási és állományfeltárási részleg. A szakreferensek részben a tartományi könyvtárhoz tartoznak (társadalomtudományok), részben a városi könyvtárhoz (természettudományok, művészet, irodalom), de tevékenységük mindkét könyvtárra kiterjed.

A bonyolultnak látszó szervezeti forma a gyakorlatban jól bevált. A költségeket a két fenntartó együttesen fedezi, (pl. a 92 álláshelyből 57-et a város, 35-öt a tartomány tart fenn.

A város lakóinak 20 százaléka (kb. 32 ezer fő) olvasó. Az állomány: 720 ezer egység, ebből 425 ezer kötet könyv a szabadpolcon van. Az évi kölcsönzés: 930 ezer dokumentum, az évi gyarapodás: 25 ezer kötet. A fenntartási költség (1995-ben 670 ezer DM) nem elégséges a könyvtári feladatok teljes körű teljesítésére, ezért beiratkozási díjat kényszerülnek szedni. (Éves díj: 20 DM, hallgatóknak, munkanélkülieknek és nyugdíjasoknak 10 DM, tanulóknak és szociális segélyben részesülőknek díjtalan. A napi olvasói jegy: 2 DM.) A díj bevezetése nem okozott jelentősebb visszaesést az olvasók számában.

Egyetemi könyvtár.

Az egykori pedagógiai főiskola, az államigazgatási akadémia és a jogi főiskola alapjaira építve 1991-ben hozták létre a potsdami egyetemet, amely matematikai-természettudományi, filozófiai, közgazdasági és társadalomtudományi fakultásokkal működik, és (maximum) 11 ezer hallgatóra valamint 259 oktatói helyre tervezték. Célja a tartomány egyetemi képzésében való részvétel, a túlterhelt berlini egyetemek tehermentesítése.

Az 1991-ben létrehozott egyetemi könyvtár állománya jelenleg 800 ezer kötet, 3 ezer kurrens folyóirat. Mivel az alapításkor rendelkezésre álló régi állomány egyáltalán nem felelt meg az egyetemi oktatás igényeinek, 1993-1994-ben 5 millió DM-et fordítottak beszerzésre, aminek segítségével a gyűjtemény évente 65 ezer kötettel gyarapodott. A jövőben évi 55 ezer kötetes gyarapodásra lehet számítani. A raktári férőhely már jelenleg sem elégséges, a jövőben új könyvtárépület lenne indokolt, vagy legalábbis jelenlegi központi épület teljes átépítése.

A távlatokat tekintve Berlint, mint az NSZK új fővárosát más jellegű fejlesztési gondok fogják terhelni. Művelődési és könyvtárügyi téren a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szomszédos Potsdamnak történelmi távlatai vannak.

(Katsányi Sándor)

96/152
ALEMNA, Anaba A.: Community libraries: an alternative to public libraries in Africa = Libr.Rev. 44.vol. 1995. 7.no. 40-44.p. Bibliogr. 13 tétel.

A közhasznú információt nyújtó közösségi könyvtárak: a közművelődési könyvtárak alternatívája Afrikában

Hátrányos társadalmi helyzetű olvasó; Közérdekű tájékoztatás; Községi könyvtár

A szerző az Afrikában kialakult különféle típusú könyvtári szolgáltatásokat vizsgálja, különös tekintettel a közkönyvtárakra. Megállapítja, hogy a gyarmatosítók által hátrahagyott szolgáltatások nem felelnek meg az afrikai lakosság többségének. Azt javasolja, hogy a könyvtári rendszer keretein kívül hozzanak létre ún. közösségi tájékoztatási központokat, amelyek azon kívül, hogy a helyi közösség nyelvén szolgáltatják az információkat, alkalmazkodnak az emberek képzettségi szintjéhez is.

(Autoref.)

96/153
CISTER, Steve: The library and wired communities in rural areas = Libr.Trends. 44.vol. 1995. 1.no. 176-189.p. Bibliogr.

A falu bekapcsolódása a távközlési hálózatokba; a könyvtár szerepe

Falusi olvasó; Községi könyvtár; Távközlés

Amerikában – a legtöbb nyugat-európai országgal ellentétben – viszonylag későn kapcsolták be a kistelepüléseket az elektromos hálózatba (1935-ben több USA-tagállamban a bekötött kistelepülések aránya 5% alatt volt). A távközlési technika bevezetése csaknem ilyen késéssel valósul meg, pedig ennek segítségével meg lehetne állítani ezeknek a kistelepüléseknek a további sorvadását.

A Colorado államban fekvő Telluride városban a kistelepüléseket összekapcsoló számítógépes hálózatot (Rural Area Network; RAN) építenek, az InfoZone kísérlet keretében. Macintosh számítógépeket kötnek össze egy elektronikus faliújság (bulletin board) révén, amelyen keresztül a helyi lakosok elektronikus postát küldhetnek egymásnak, sőt, az Interneten keresztül bárki másnak is. Mivel a telefontársaságok húzódoztak a rendszerhez szükséges telefonvonalak bevezetésétől, a szervezők katonai technológiát használtak: a spread spectrum-nak nevezett rendszer 13 mérföldes távolságba 56 kbps (kilobit per mp) sebességgel képes információt átvinni (ennek a technológiának a polgári használatát más országok biztonsági okokból egyelőre nem engedélyezték). Más, nem profit-orientált szervezetek (pl. a VITA) arra is gondolnak, hogy távoli területekkel saját műhold, valamint napelemmel működő földi állomások révén tartanak kapcsolatot. A Frame Relay-nek nevezett száloptikai alapú szolgáltatásért a könyvtárak átalánydíjat fizetnek, attól függetlenül, hogy milyen sokat és milyen távolságra akarnak üzeneteket eljuttatni. Az 56 kbps sebességű összeköttetés havi átalánydíja jelenleg 125 USAD, míg az 1.544 megabit per mp-es összeköttetésért 663 dollárt kell fizetni. A hálózatot kiépítő könyvtárak külön díjkedvezményben részesülnek. A kistelepülések könyvtárai az államuk központi könyvtárától kérhetnek segítséget, a dolgozók kiképzését is beleértve. (Az egyes államok anyagi helyzete azonban nagyon különböző: Dél-Dakotában pl. 1994-ben pénzügyi nehézségek miatt magát az állami központi könyvtárat is bezárták!)

Ha a legfejlettebb technikához való csatlakozás esetleg nem is mindenütt lehetséges, a kistelepülés könyvtára akkor is lehet találkozási pont, s a változások elősegítője. Fontos, hogy a számítógépesítés és a hálózathoz kapcsolódás integráltan történjen, s hogy egyik intézményt se fejlesszék a többiek rovására. (A könyvtárnak mindenképpen kiemelt szerepe lehet: pl. a kommunikációs berendezéseket érdemes ott elhelyezni.)

(Mándy Gábor)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Lásd még 126, 133, 134, 185, 190, 191, 194, 199, 203, 211

Tudományos és szakkönyvtárak

96/154
FLOYD, Nancy L.: A new national library fuels the engine of education = Am.Libr. 26.vol. 1995. 10.no. 1032-1034.p.

Egyesült Államok: új országos könyvtár az oktatás támogatására

Országos szakkönyvtár -pedagógiai

Az új országos pedagógiai könyvtár, a National Library of Education (NLE, Washington, D.C.) küldetése, hogy az oktatás és nevelés legfontosabb információforrása legyen és a pedagógiai könyvtárak hálózatának központjává váljon.

Az Szövetségi Oktatási Minisztériumnak (Department of Education, DOE) korábban is volt könyvtára, az Education Research Library (ERL), amely a világ legnagyobb államilag finanszírozott oktatásügyi könyvtára volt. Működését mintegy száz éve amerikai iskolai tankönyvek magángyűjteményeként kezdte meg. Az ERL-t gazdagította több magángyűjtemény, a korábbi National Institute of Education, az Office of Education, valamint a DOE könyvállománya. Ide került Kathryn Heath és Elaine Exton gyűjteménye is.

Az NLE állománya ma 200 ezer kötet könyv és 750 folyóirat. Ide csatolták az Educational Resources Information Center (ERIC) dokumentumait és adatbázisait is.

AZ NLE gyűjti az oktatásüggyel kapcsolatos jogi dokumentumokat is.

Az OPAC megvásárlása a cikk írásakor folyt.

Az NLE-hez csatolták a DOE Office of Educational Research and Development információs szolgálatát, amely ingyenesen hívható telefonos szolgálatot működtetett. Ide tartozik a Technology Resources Center is, amelyben CD-ROM-ok és más oktatási anyagok százai próbálhatók ki.

A „New at NLE" elnevezésű kéthavi híradó kiadása 1995. januárjában kezdődött. A kiadvány tájékoztat az új szerzeményekről, az oktatástechnológia újdonságairól, új online forrásokról, az ERIC újdonságairól, aktuális témákban bibliográfiákat közöl ma már 40 oldal terjedelemben.

AZ NLE hivatalos megnyitása 1995. áprilisában az Országos Könyvtári Hét (National Library Week) keretében zajlott.

Az NLE 39 munkatársa napi 200 telefonhívást fogad, 500 levélre és elektronikusan beérkezett kérésre válaszol.

(Koltay Tibor)

96/155
WYLY, Mary: Chicago's Newberry Library - independent research library and national resource = Alexandria. 7.vol. 1995. 3.no. 181-193.p.

A chicagói Newberry Library: független tudományos könyvtár és nemzeti kulturális érték

Gyűjtőkör; Könyvtártörténet -nemzeti; Különgyűjtemény; Ösztöndíj; Szakkönyvtár -társadalomtudományi; Tudományos kutatás

A könyvtár Walter Loomis Newberry üzletember és könyvgyűjtő hagyatékából jött létre.

1887-ben, a már működő Chicago Public Library kölcsönkönyvtári funkcióját figyelembe véve nyilvános prézens könyvtárként létesült. 1903-ban a két könyvtár és a John Crerar Library között gyűjtőköri együttműködés alakult ki, az utóbbi a természet- és alkalmazott tudományi irodalmat, a Chicago Public a társadalomtudományokat, a Newberry pedig a humaniórák és a zene irodalmát gyűjti. A Newberry könyvtár látogatása ingyenes.

Más független könyvtárakhoz hasonlóan nem kapott állami támogatást. Csak 1972-től, az Independent Research Libraries Assocation megalapítását követően vehet részt ilyen pályázatokon.

A Newberry Könyvtár gyűjteményeinek középpontjában az igen széles körű gyűjtőkörön belül az európai, észak- és dél-amerikai történelem és irodalom áll a középkortól a XX.század

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

elejéig. Az állományba több zenei gyűjtemény, régi könyvek, térképek, kották gyűjteményei épültek be és jelentős az Egyesült Államok középnyugati területeinek XIX-XX.századi történetét és kultúráját dokumentáló kéziratgyűjtemény is.

Az egyik legjelentősebb szerzemény L.H.Silver főként angol és európai, zömében reneszánsz kori első kiadásainak gyűjteménye volt.

Minden megvásárolt vagy ajándékba kapott gyűjtemény különgyűjteményként él tovább a könyvtárban.

A több mint 200 középkori kézirat és 2000 ősnyomtatvány mellett négy jelentős méretű és mélységű, a hagyaték mellett a továbbfejlődést biztosító alapítványra épülő gyűjteményt kell kiemelni.

Az Edward E.Ayer Gyűjtemény, amely 1911-ben került a Newberry Könyvtárba a fehér ember és az indiánok közötti kapcsolatokkal kapcsolatos mintegy 17 ezer kötetet tartalmazott, de ma már 100 ezer kötetre rúg.

A William B.Greenlee Gyűjtemény alapítója az Ayer Gyűjteményben tanulmányozta Portugália és Brazília történetét, majd 1953-ban hagyta könyveit a Newberry Könyvtárra, amely 10 ezer kötetre fejlesztette tovább ezt a gyűjteményt.

Az Everett D.Graff Gyűjtemény ugyancsak az Ayer Gyűjtemény indíttatására jött létre a Missisipin túli (Nyugat) Amerika kutatásának 10 ezer kötetével.

A John M.Wing alapítvány kurátorai 30 ezer kötetes könyvművészeti gyűjteménnyé fejlesztették az alapító magánkönyvtárát.

A Newberry Könyvtár az állománymegőrzés fejlesztésének úttörői közé tartozik.

A Virginia Tech rendszerét használva 1989 óta van OPAC-ja, de több lelőhelyjegyzékben, közös katalógusban vettek részt és az OCLC-nek 1978 óta tagjai. Személyzete 100 fő, köztük sok a kutató is.

Az Egyesült Államokban itt van a legtöbb könyvtári bázison kialakított ösztöndíjas kutatási program. Évente 60-70 ösztöndíjas kutató jár itt.

A Hermon Dunlap Smith Center for the History of Cartography a térképészet történetének, a D'Arcy McNickle Center for the History of the American Indians az amerikai indiánok, a William M.Scholl Center for Family and Community History a társadalomtörténet, a Center for Renaissance Studies a reneszánsz kutatóközpontja a Newberry Könyvtáron belül. A könyvtár számos felsőoktatási intézménnyel alapított konzorciumot kutatási programok támogatására.

(Koltay Tibor)

96/156

SPIELMANN, Walter: Ein Ort mit mehr als einer Zukunft: Die „Robert-Jungk-Bibliothek für Zukunftsfragen" in Salzburg = Buch Bibl. 47.Jg. 1995. 11/12.no. 1030-1034.p.

Res. angol nyelven

A jövőkutatás irodalmát gyűjtő Robert Jungk Könyvtár Salzburgban

Szakkönyvtár -környezetvédelmi; Szakkönyvtár -szociológiai

1985-ben Salzburgban alapítványi alapon könyvtárat hoztak létre, amelynek feladata a jövő kérdéseivel foglalkozó irodalom gyűjtése és feltárása. A fenntartást korábban Salzburg tartomány vállalta, most a város és az állam is csatlakozott – egyenlő arányban – a terhek viseléséhez. (A könyvtár működtetése a személyi költségekkel együtt évi 200 ezer DM-nek megfelelő összegbe kerül.)

A könyvtár létrehozójának, Robert Jungk-nak (+1994, Salzburg) hitvallása szerint mindenki számára lehetőséget kell teremteni arra, hogy az emberiség esélyeivel, a lehetséges, az elképzelhető, a nemkívánatos és mindenekelőtt a kívánatos jövővel foglalkozzék, ezekről a kérdésekről konstruktív eszmecseréket folytasson, s az erre vonatkozó dokumentumokhoz hozzájusson. Ezt a célt szolgálja a könyvtár. Állománya (1994 végén 18 ezer kötet) olyan művekből áll, amelyek a jövőre vonatkozó releváns információkat tartalmaznak, diszciplináris megkötöttség nélkül. A szorosan vett futurológia mellett találhatók az állományban várostervezési, ökopedagógiai, etikai, rendszerelméleti művek, a New Age szellemében írt könyvek és a tudományos-fantasztikus irodalom termékei is. A könyveket 200 folyóirat és a szürke irodalom egészíti ki.

A könyvtár feladata az állomány gyűjtése, kölcsönzése és a könyvtárközi kölcsönzés mel-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lett a jövő kérdéseiről szóló szemlék szerkesztése valamint rendezvények tartása. Az Unesco megbízásából a Futuresco adatbankkal együttműködve rendszeresen adnak ki szemléket. (Eddig a következő címmel publikáltak: Nevelés, Környezet, Kultúra, Globális jövőnk, Demokrácia és emberi jogok.) Rendezvénysorozatuk a „Vita a jövőről" címet viseli, ezeken az alapító szellemében egy jobb világ távlatait kívánják ismertetni és megvitatni.

(Katsányi Sándor)

96/157
KEYES, Alison M.: The value of the special library: review and analysis = Spec.Libr. 85.vol. 1995. 3.no. 172-187.p. Bibliogr. 24 tétel.

Res. francia és spanyol nyelven

A vállalati szakkönyvtári szolgáltatások értékének megállapítása; szakirodalmi szemle és elemzés

Felmérés; Hatékonyság; Könyvtárkép; Szakirodalmi szemle [forma]; Üzemi szakkönyvtár

A cikk a szakirodalom alapján értékeli a szakkönyvtárak pénzben kifejezett értékének meghatározására irányuló technikákat, s ismerteti a megtakarított időre, a termelékenységgel való összefüggésre és a költséghatékonyságra épülő módszereket. Kitér a pénzbeli értékelés akadályaira, s egy négylépcsős módszert javasol: kiadások meghatározása, használói értékelés és haszon, a pozitív hatások rögzítése és a kapott adatok elemzése. Javaslatot tesz további kutatási területekre, s egy 24 tételes annotált bibliográfiát is közöl.

(Autoref.)

96/158
SIODMAK, Alex: The only covers are on the books = Am.Libr. 26.vol. 1995. 8.no. 782-783.p.

Ahol csak a könyveken van borító ...

Könyvtárhasználati díj; Szakkönyvtár -egészségügyi; Támogatás -pénzügyi -társadalmi

Bemutatjuk az Egyesült Államok egyik legkülönlegesebb könyvtárát, amelynek nincs semmi takargatnivalója. Ez ugyanis a nudizmus kutatási központja Kissimmee-ben (Florida). A világ legteljesebb gyűjteményét őrzik itt a kérdéssel foglalkozó könyvekből, folyóiratokból, videókazettákból, hírlevelekből, magánalbumokból.

Cypress Cove-t, a nudista központot 1962-ben hozta létre Jim és Lydia Hadley, és ma mintegy 150 hektár területet foglal el. A könyvtárat 1978-ban alapította Reed és Jane Schuster. Munkatársai önkéntesek, napi három órában tart nyitva a hét minden napján. A gyűjtemény legrégibb darabjai a század huszas éveiből származnak és nagy érdeklődésnek örvendenek a nudizmussal foglalkozó újságírók, szociológusok és ösztöndíjasok körében. A könyvtárat nemcsak az Egyesült Államokból és Kanadából látogatják sokan, hanem nagyon közkedvelt az angol, belga, ír, francia, svéd, német, osztrák, skót, holland, svájci és panamai nudisták körében is. Az intézmény teljesen önfenntartó, kb. 450-en támogatják évi 12-500 dolláros tagdíjakkal. Mind a tagsági díj, mind a könyvtárnak nyújtott adományok levonhatók az adóalapból.

Az egyik kutató szerint hihetetlenül gazdag anyagban lehet itt búvárkodni, például jogi és bírósági dokumentumokban, egészen az 1900-as évekig visszamenően. Megemlíti az önkéntes személyzet rendkívüli segítőkészségét is. Diákok, akik a nudizmus társadalomtörténeti vonatkozásairól írt dolgozathoz gyűjtöttek anyagot, ugyanilyen tapasztalatokról számolnak be. Lee Banxandall, a Naturist Society's című folyóirat szerkesztője szerint, ha a naturizmus végre elnyeri méltó helyét a társadalomban, a könyvtár olyan kincset fog jelenteni, amelynek értéke az alexandriai könyvtáréhoz, vagy a középkori kolostori könyvtárakéhoz lesz fogható.

A könyvtár programjai között most fut éppen egy oral history (mesélt történelem) program, amelyben interjúkat készítenek nudistákkal, írókkal és fotósokkal és minden olyan személlyel, aki kapcsolatban áll a naturista mozgalommal,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

és visszaemlékezéseivel hozzá tud járulni a nudizmus történetének megörökítéséhez.

A könyvtárat előzetes bejelentés után díjtalanul lehet megtekinteni, egyébként használata napi 12 dollár. A nudista „viselet" a látogatóknak nem kötelező.

(Fazokas Eszter)

Lásd még 113, 125, 136, 137

Iskolai könyvtárak

96/159
KNUTH, Rebecca: Factors in the development of school libraries in Great Britain and the United States: a comparative study = Int.Inf.Libr.Rev. 27.vol. 1995. 3.no. 265-282.p.

Az iskolai könyvtárak fejlődésére ható tényezők Nagy-Britanniában és az USÁ-ban

Egyesület -könyvtári -nemzeti; Feladatkör; Iskolai könyvtár; Irányelvek -könyvtári; Működési feltételek; Személyzet

Nagy-Britanniában és az Egyesült Államokban egymástól eltérő iskolai könyvtári rendszerek alakultak ki. Az Egyesült Államokban az iskolai könyvtárak médiaközpontok is egyben, függetlenek a közkönyvtáraktól, kettős képesítésű (tanári és könyvtárosi) szakemberek vezetése alatt működnek, s küldetésük az oktatás támogatása. A brit iskolai könyvtárakat ezzel szemben vagy tanárok, vagy könyvtárosok vezetik, közkönyvtári támogatást élveznek, s fő feladatuk nincs pontosan eldöntve. A cikk öt olyan tényezőt tárgyal, amelyek előmozdították, illetve hátráltatták az iskolai könyvtárügy fejlődését a két országban (szabványok, személyzet és képesítés, állami támogatás, küldetés, szakmai szerveződés), aláhúzva a fejlődés közös tényezőit és a sikeres haladás irányait.

(Autoref.)

MUNKAFOLYAMATOK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK

Állomány, állományalakítás

96/160
ZHOU, Yuan: From smart quesser to smart navigator: changes in collection development environment = Libr.Trends. 42.vol. 1994. 4.no. 648-660.p. Bibliogr.

A tudományos könyvtári állományalakító munka új lehetőségei a hálózatok világában

Állománygyarapítás; Elektronikus könyvtár; Elektronikus publikáció; Online információkeresés; Tudományos és szakkönyvtárak

A hálózati technológiák, az elektronikus publikáció és az Internet lehetőségei szükségszerűen megváltoztatják a tudományos könyvtárak állománygyarapítási gyakorlatát. A kereskedelemben forgalmazott elektronikus termékek és az Interneten elérhető elektronikus források ugrásszerű megnövekedése miatt a gyarapító könyvtárosok hagyományos ismereteit ki kell bővíteni: meg kell ismerkedniük a rendelkezésre álló elektronikus forrásokkal és ezek számítógépes beszerzésének gyakorlatával. Ezen ismeretek fejleszteni fogják képességüket a változások követésére, és hatékonyabbá teszik a válogatás munkáját, de az új lehetőségek kiaknázását maguknak a gyarapítóknak kell kezdeményezniük.

(Autoref.)

Lásd még 148, 172

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Állományvédelem

96/161
DE STEFANO, Paula: Use-based selection for preservation microfilming = Coll.Res.Libr. 56.vol. 1995. 5.no. 409-418.p. Bibliogr.

A használatot is vegyék figyelembe a dokumentumok állományvédelmi mikrofilmezésre való kijelölésében!

Állományvédelem; Együttműködés -belföldi; Mikrofilmezés

Az elporladó papírokon lévő információk megmentésére irányuló amerikai nemzeti állományvédelmi program a megőrzendő dokumentumok körének meghatározásakor figyelmen kívül hagyja az országos tudományos könyvtárak állományának azt a részét, amelyik használatban van. E könyvtárak mikrofilmezési programjai sajnos egyedül a gyűjtemények vagy a tárgykörök alapján válogatnak. Az elhasználódás miatt más jellegű állományvédelmi programokat indítanak ugyan, pl. a dokumentumok megjavítására, de a használatot soha nem alkalmazták mint módszert az elporladó könyvek kiszűrésére s a mikrofilmezési programokba való bevonásra. A szerző megkérdőjelezi a kizárólagosan a gyűjteményekre alapuló válogatást, s sürgeti, hogy a kölcsönzési forgalomban lévő porladó dokumentumok állományvédelmére is dolgozzanak ki valamilyen eljárást.

(Autoref.)

96/162
MATTHEWS, Graham: Surveying collections: the importance of condition assessment for preservation management = J.Libr.Inf.Sci. 27.vol. 1995. 4.no. 227-236.p. Bibliogr.

Az állomány állapotának ellenőrzése állományvédelmi szempontból

Állományellenőrzés; Állományvédelem; Gazdaságosság -könyvtárban

A brit könyvtárak nem fordítanak kellő figyelmet az állományvédelmi célú elemzésekre (egy felmérés szerint mindössze 35%-uk rendelkezett valamiféle módszeres eljárással az állományvédelmi igények megállapítására). A leggyakrabban a kiadott vagy visszavett könyveket vizsgálják meg, illetve az állományellenőrzés része a javításra érett kötetek kiválogatása. A szerző szerint az állományvédelmi beavatkozásokat alaposan meg kell tervezni, s ennek fontos része az állomány állapotának feltárása. Az állományvédelmi tervekről kevés szó esik a szaksajtóban, legfeljebb intézményi hírlevelekből és informális csatornákon keresztül lehet tudomást szerezni az egyes vállalkozásokról, akciókról. Így derült fény az Oxford University által folytatott nagyszabású felmérésre (1994).

Az állományvédelmi igények felmérésének legjobb módja, ha integráltan végzik el, az épület biztonságát, a katasztrófák elhárítását és hasonló kérdéseket együttesen vizsgálva. Az egyes vizsgálatokat jelenteni kellene a British Libraryben székelő országos állományvédelmi hivatalnak (National Preservation Office) – a célok, módszerek és eredmények megadásával. Ilymódon központi nyilvántartás jöhetne létre, esetleg a múzeumokra és levéltárakra is kiterjedően. A nyilvántartáson túl a tevékenység országos koordinálása is hasznos lenne, figyelembe véve az intézmények típusát is.

(Mándy Gábor)

96/163
BRICHFORD, Maynard - MAHER, William: Archival issues in network electronic publications = Libr.Trends. 43.vol. 1995. 4.no. 701-712.p. Bibliogr.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A hálózati elektronikus publikációk archiválásának problémái

Dokumentum -gépi információhordozón; Elektronikus publikáció; Információ; Megőrzés; Számítógép-hálózat

A hálózati elektronikus publikációk körébe tartoznak a folyóiratok és egyéb időszaki kiadványok, a könyvek és monográfiák, a hírlevelek, a hirdetőtáblák és a levelező listák. Nem tartoznak közéjük az e-postai közlemények és egyének személyes üzenetei.

A rögzített és publikált vagy terjesztett információk, tehát az elektronikus publikációk is, rendelkeznek lelőhellyel, szerkezettel vagy szervezeti kerettel, adattartalommal vagy struktúrával, távközlési vagy terjesztési eszközzel, és adatátviteli szabvánnyal.

Hatalmas információmennyiség áll rendelkezésre elektronikus lemezeken, szalagokon és más formátumban. Az elektronikus archívumok információkat kezelnek, nem pedig objektumokat. Az elektronikus dokumentumokat olyan formátumban archiválják, hogy a jövőben könnyen rendelkezésre álló berendezésen legyenek hozzáférhetők. Kevés archívumnak van azonban arra anyagi lehetősége, hogy az elavult formátumokból időről időre átmásolja az adatokat a szoftver és hardver minden egyes jövőbeli generációjára. Ehelyett újabban az információt papírra viszik, ahonnan később szkennerrel áttehetik a kiválasztott elektronikus formátumba.

Az elektronikus dokumentumokról az archívumokban a beszerzés során tartalmuk elemzésével megállapítják hitelességüket (érvényességüket és integritásukat) és forrásukat. Feltételezett használatuk alapján becsülik fel értéküket és viszonyítják a leírás és hosszú távú megőrzés költségeihez. Forrásuk szerint rendezik őket, vagy abban a struktúrában, amely aktív használatuk idején volt szokásos.

Ahogy nő az információ kora, úgy lesznek használói egyre inkább a kereskedelmi jellegű vagy támogatott hálózatok előfizetői helyett a kutatók. Amikor a kiadványok példányai archívumokba kerülnek, akkor a fő céllá a hosszú távú vagy a másodlagos felhasználás válik.

Az elektronikus szövegek állagmegőrzési kívánalmai alapvetően különböznek a hagyományos könyvtári és levéltári dokumentumokétól. A megőrző felelőssége a dokumentumok információtartalmának jövőbeni elérhetősége és értelmezhetősége, tehát nem a fizikai információhordozó (hardver és szoftver) fennmaradásáról, hanem az információ hozzáférhetőségéről (magának az információnak és a hozzáférési pontoknak a fennmaradásáról) van szó.

Az elektronikus hordozók is sok veszélynek vannak kitéve. Az elektronikusan rögzített információ csak akkor marad használható, ha a hardver és szoftver, amellyel létrehozták, hozzáférhető és működőképes. A fizikai médium tovább fenn tud maradni, mint a hozzáféréshez használt szoftverek és hardverek legtöbbje.

A folyamatos elérhetőség biztosításának három lehetősége van:

1. a szövegek letöltése papírra nyomtatással, amikor már nincs feltétlenül szükség az elektronikus és interaktív hozzáférésre,

2. megőrizhető az eredeti hordozó, szoftver és hardver; a megőrző hely ezzel a múzeum és a specializált elektronikus laboratórium keverékévé válik,

3. az adatokat, a hozzáférési rendszereket és a hipertext kapcsolatokat folyamatosan konvertálják és hitelesítik, amikor a hardvert és a szoftvert helyettesítik vagy korszerűsítik.

Ha minden tényező azonos, a harmadik lehetőséget célszerű választani. Mindehhez az is szükséges, hogy a kiadók pénzeszközöket bocsássanak rendelkezésre és a használói érdeklődés is megfelelő legyen.

Technológiai szempontból az állományvédelem legkritikusabb eleme a szabványok betartása. Az információt könnyen átvihető formátumba kell kódolni. Erre a legígéretesebb az SGML formátum, amely a formázási információkat és a kapcsolatokat is tartalmazza, emellett szoftver- és hardverfüggetlen.

Az előállítás és az archiválás tehát összekapcsolódik. Az elektronikus szövegek állományvédelme mindenekelőtt szerkesztési és adminisztratív politika kérdése, nem pedig a technikáé vagy a dokumentumoké. A szerzők és a kiadók döntik el, hogy a kiadvány érdemes-e a hosszú távú megőrzésre.

(Hegyközi Ilona)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Különgyűjtemények

Lásd 155

Raktározás

96/164
DEMIDOVA, M.I. - ILLARIONOV, A.L.: Évoluciâ sistemy depozitarnogo hraneniâ fondov v Rossii = Bibliotekoved. 1995. 3.no. 53-63.p. Bibliogr.

A tárolókönyvtári rendszer fejlődése Oroszországban

Tároló könyvtár

A 19. században Oroszországban is (akárcsak világszerte) születtek javaslatok a tárolókönyvtári elv megvalósítására. Igazában azonban csak a 20. század közepétől fogva vált a tárolókönyvtárak létesítése halaszthatatlanná.

A Szovjetunióban a 70-es évek közepén láttak hozzá e feladat megoldásához. Ennek érdekében számos alapozó vizsgálatot tartottak, és figyelembe vették a külföldi tapasztalatokat is.

A kialakított tárolókönyvtári rendszerben részint endogén (a szakmából eredő), részint pedig exogén (a környezetből adódó) követelményeknek kellett eleget tenni.

Ennek megfelelően többszintű és különféle könyvtártípusokat magában foglaló rendszer keletkezett. A szintek a tárolókönyvtári hatókör nagysága szerint alakultak ki, ami az ország hatalmas kiterjedésével és különféle rendű és rangú nemzetiségi területeivel magyarázható. Így alakult ki az országos, a köztársasági, a zónák szerinti és a megyei szint. Ez a struktúra – eltekintve a szövetségi köztársasági szint kiesésétől – lényegében az Oroszországi Föderáció után is fennmaradt. Inkább csak a korábban kijelölt intézmények neve változott meg itt-ott (főként a nemzetiségi területeken).

A tárolókönyvtári gyűjtőkör tekintetében egyetemes, több tudományági (ágazati), tudományági és kiadványtípusok szerinti gyűjtőkört különböztettek meg, illetve e gyűjtőkörökhöz rendelték hozzá a megfelelő könyvtárakat.

A tárolókönyvtári feladatkör meghatározása korántsem volt szűkkeblű: gyarapodó (kiegészülő) állományú, az őrzési és a használati funkciónak egyaránt megfelelni tudó tárolókönyvtárak kialakítása volt a cél. Esetükben a használat túlnyomó része könyvtárközi kölcsönzésben és másolatküldésben merült és merül ki. Bizonyos fokú nehézséget jelentett, hogy a tárolókönyvtárak működését a hagyományos technikákra és technológiákra építették. A számítógépes–távközléses működtetés mindmáig a jövő zenéje, minthogy a rendszer manapság anyagi nehézségekkel küszködik. (Ez egyébként a gyarapításra és a személyi ellátottságra is kihat.)

A rendszer életében a következő szakaszok különböztethetők meg: 1974-ben és 1975-ben alakult ki a rendszer szervezete; 1976 és 1980 között került sor a „beüzemelésre"; 1981 és 1984 közé esik a működés stabilizálódása; az 1985 és 1990 közötti éveket a központi irányítás erősítése jellemzi; 1991 óta az irányítás decentralizálása, illetve a rendszernek az új körülményekhez való adaptálása folyik.

A könyvtári és a kötelespéldány-szolgáltatási törvény megjelenése reményt ad arra, hogy a tárolókönyvtári rendszer betöltse rendeltetését, azaz biztosítsa az ország dokumentumkészleteinek racionális használatát.

(Futala Tibor)

Feldolgozó munka

96/165
WAITE, Ellen J.: Reinvent catalogers! = Libr.J. 120.vol. 1995. 18.no. 36-37.p.

Ideje felhagyni a hagyományos katalogizálással: az „új katalogizáló" szükségessége

Válasz Michael Gorman cikkére, referátumát lásd a Könyvtári Figyelő 1996. 1. számában, a 96/58. tételszámon

Bérmunka -külső; Dokumentumleírás; Hatékonyság

A jelen cikk válasz Michael Gorman „A katalogizálás lezüllesztése" című, erősen kritikus

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hangvételű írására, amelyben a szerző, aki a minőségi katalogizálást a könyvtári szolgáltatások legfontosabb tartóoszlopának tekinti, bírálja az amerikai könyvtárvezetés új módszereit, amelyek a könyvtár gazdasági nehézségeit a szakképzett katalogizálók leépítésével és a feldolgozó munka külső, kereskedelmi vállalatoknak való kiadásával igyekeznek megoldani.

A válasz-cikk szerzőjének kiindulópontja az, hogy a katalogizáló osztályok átszervezésére a használók megváltozott igényei miatt volt szükség. Ezek a részlegek már 20 éve változatlan rendszerben működnek. Munkájuk költséges, lassú és elégtelen hatékonyságú. Észre kell venni, hogy a szigorú, merev címleírási szabványok betartására már nincs szüksége a használóknak. Be kell látni, hogy az egyszeri, kifogástalan minőségű leírásokra épülő osztott katalogizálás, bár elméletileg ideális, a valóságban nem működik. Sok amerikai könyvtár gyakorlata az, hogy ha az eredeti leírást nem a Kongresszusi Könyvtár vagy néhány válogatott, „elfogadható" nagykönyvtár készítette, akkor a rekordot nem veszik át, hanem szakképzett katalogizálóik újra feldolgozzák a kérdéses dokumentumot. Ilyen bizalmatlanság mellett hogyan hihetünk még mindig az Egyetemes Bibliográfiai Számbavétel megvalósulásában? Azt is figyelembe kell venni, hogy a bibliográfiai rekord csak formailag tudja kifogástalanul leírni a könyveket, tartalmi szempontból nem. Ehhez tartalmi elemzésre és természetes nyelvű kivonatok készítésére is szükség lenne, amelyben kulcsszavas keresés végezhető.

A használói keresések elemzései azt bizonyítják, hogy az olvasók a bibliográfiai rekordnak – legyen szó akár cédula- akár online katalógusról – csak egy töredékét használják fel az információkereséshez. Nem értik és nem is kívánják igénybe venni az Kongresszusi Könyvtár tárgyszójegyzékét, amelynek vaskos kötetei – hacsak a könyvtárosok nem veszik kézbe őket – általában érintetlenül porosodnak a polcokon. Ha a könyvtárosoknak eddig nem sikerült ránevelni az olvasókat a különféle mesterséges szókészletek használatára, akkor ez ezután sem fog sikerülni.

A Gorman által legerősebben bírált „outsourcing" a jelen cikk szerzőjének könyvtárában (Loyola egyetemi könyvtár, Chicago) egyértelműen sikeresnek bizonyult, amint ezt az átszervezés után egy évvel kialakult helyzetkép bizonyítja:

– a katalogizált címek száma az előző évhez képest 50, az öt évvel ezelőtti állapothoz képest pedig 151 százalékkal növekedett;

– tíz év óta először sikerült több könyvet katalogizálni, mint amennyi beérkezett;

– sikerült elérni azt a célt, hogy minden új könyv 10 napon belül feldolgozottan, kölcsönzésre készen a polcokra kerüljön;

– a katalogizálásra fordított munkaerő költsége – a termelékenység növekedése mellett – csökkent;

– ugrásszerűen emelkedett a könyvtárközi kölcsönzési kérések száma.

A katalogizálási osztályokról elvont szakembereket a szakmailag nagyobb kihívást jelentő és fontosabb feladatokra kell átcsoportosítani. Ma, az elektronikus információk világában nagyobb szükség van intuitív szakértelemre, pl. hatékonyabb hálózati keresési eszközök, saját Web oldalak stb. kifejlesztésére, mint a könyvtári katalógusok és nyomtatott állományok szervezésének rutinszerű ismereteire.

A Loyola egyetem könyvtára nemcsak a katalogizálást, hanem az állománygyarapítási válogatást is privatizálta: hazai és külföldi szolgáltatók által készített ajánló bibliográfiák alapján szerzeményez. Igaz, előfordulnak melléfogások, s időnként rossz könyvek érkeznek be. Azt is be kell ismerni, hogy az OCLC által szolgáltatott katalógusrekordok sem mindig tökéletesek. De az adott gazdasági helyzetben mégis fontosabb a következő követelmények teljesítése:

1) a lehető legtöbb igényt teljesíteni közvetlen szolgáltatással;

2) ehhez minden szükséges erőforrást beszerezni;

3) beállni az elektronikus információk hálózati infrastruktúra-fejlesztésének élvonalába.

(Novák István)

96/166

SHA, Vianne T.: Cataloguing Internet resources: the library approach = El.Libr. 13.vol. 1995. 5.no. 467-476.p. Bibliogr. 14 tétel.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Internet-források katalogizálása könyvtári módszerrel

Dokumentumleírás; Formátum-gépi; Munkaszervezés; Számítógép-hálózat

Az Internet hatalmas kincsesbánya. Jelenlegi szervezetlen állapotában (különböző rendszerek és formátumok, eltérő visszakeresési lehetőségek) nem használható hatékonyan.

Az elektronikus erőforrások összegyűjtésére, megszervezésére, archiválására, terjesztésére és megőrzésére sokféle kísérlet történt. Ezek egyik fajtája az elektronikus (többnyire WWW) forrásokat automatikusan indexeli (WebCrawler, Lycos). Egy másik fajtát testesítenek meg az olyan, értékelést is tartalmazó, hagyományosan szerkesztett kalauzok, mint pl. a Clearinghouse for Subject-oriented Information Resource Guides vállalkozásai. Egy harmadik megoldás, a könyvtári katalogizálás esetén az online katalógus rekordjaiból hipertextes kapcsolódással el is lehet érni a hálózati elektronikus dokumentumokat.

Az elektronikus dokumentumok feldolgozására is felhasználható a MARC formátum, mert 856-os mezője (amely az elektronikus lelőhely és hozzáférés nevet viseli) alkalmassá teszi erre. Előnyei még a szabványos, egyszerű rekordszerkezet, a rugalmas megjelenítés, a sokféle elérési pont, a teljes körű bibliográfiai leírás, a többféle információforrás integrálása a katalógusokban, a garantált nyilvános hozzáférés a könyvtárakban.

Az USA-ban az Internet erőforrásait is közösen tárják fel a könyvtárak az országos központi katalógusokban. Az OCLC „Az Interneten elérhető dokumentumok katalógusa" projektjében 1995-ben 171 könyvtár vett részt. Az USMARC formátumú bibliográfiai rekordokat tartalmazó közös katalógus az Interneten lesz hozzáférhető, a későbbiekben külföldről is.

Az elektronikus dokumentumokkal kapcsolatos könyvtári munkafolyamatok a hagyományos dokumentumok kezeléséhez hasonlóan zajlanak:

A könyvtárak vezetői a projektek pénzügyi feltételeit teremtik elő, szakmai felügyeletet gyakorolnak. Az állományépítést a gyarapítók, az olvasószolgálatosok, számítógépesek teammunkában végzik, gyűjtőköri szabályzat alapján (ez olyan kérdéseket szabályoz, hogy mit töltenek le, mit katalogizálnak távoli hozzáférés céljára stb.). A fő cél a tájékoztató és forrástájékoztató szolgáltatások javítása, különösen a nyomtatott formában meg sem jelenő dokumentumokra koncentrálva. A katalogizálók készítik el a MARC formátumú bibliográfiai rekordokat és tartják naprakészen egy speciális szoftver segítségével a lelőhelyre vonatkozó információkat (URL). A tájékoztatók egyrészt ötleteket adnak az állománygyarapításhoz, másrészt segítenek a használóknak a katalógusrekordok értelmezésében.

Az elektronikus publikációk esetében a szokásosnál szorosabb együttműködésre van szükség a könyvtárosok és a számítógépes szakemberek között. A számítógépesek a helyi információforrásokat a helyi hálózaton tárolják és az Interneten elérhetővé teszik, külső forrásokat helyeznek el a helyi hálózaton, valamint műszaki és képzési segítséget nyújtanak.

A könyveknél használatos CIP (cataloguing-in-publication) rekordokhoz hasonlóan az elektronikus dokumentumoknál is igény van arra,hogy a szerzők/kiadók alapvető bibliográfiai információkat csatoljanak a dokumentumokhoz. Ezeket a katalogizálók átvehetnék és tetszés szerint kibővíthetnék. Az OCLC ezt elősegítendő kidolgozta a Spectrum szoftvert.

A könyvtári rendszerek forgalmazói is egyre inkább figyelmet fordítanak arra, hogy a Web interfésszel rendelkező online katalógusok rekordjainak 856-os mezőjéből hipertextes kapcsolatokkal távoli vagy helyi források is elérhetők legyenek.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 140, 167, 217

Katalógusok

Lásd 122, 183

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Információkeresés

96/167
BASILI, Carla: Subject searching for information: what does it mean in today's Internet environment? = El.Libr. 13.vol. 1995. 5.no. 459-466.p.

Tárgyi információkeresés ma, az Internet korában

Gépi indexelés; Gépi információkeresés; Számítógép-hálózat; Tárgyi feltárás

A hagyományos információforrásokhoz képest a hálózati források szervezetlennek, strukturálatlannak és nem hitelesnek, ezért nehezen használhatónak tűnnek. Ez nem is meglepő az Internet gyors fejlődése és a hálózati szolgáltatások és információk gyors szaporodása miatt. A keresési segédeszközök szintén oly mértékben sokasodnak, hogy igen nehéz követni a megjelenésüket. Eddig még egyik sem volt képes teljesíteni azokat a tartalmi feltárási/visszakeresési és hozzáférési funkciókat, mint az online információkeresés. Az összehasonlítás viszont sántít, mivel a két dolog alapvetően különbözik egymástól.

Az online adatbázisoknál egy „buta" terminál kapcsolódik egy központi, host számítógéphez, mind a keresőnyelv, mind a szolgáltatás tekintetében alárendelve neki. Egy keresési művelet során a használó egy hostot érhet el. A számítógépes hálózat kölcsönösen összekapcsolt, egyenrangú csomópontokból épül fel, bármilyen gyártmányú és típusú számítógép kapcsolódni tud hozzá. A TCP/IP protokollra épülő gopherek és a WWW eszközei révén mindenki saját nyelvét használhatja.

Az online információk eléréséhez elő kell fizetni egy szolgáltatásra. A díj egyre inkább a kinyert információk mennyiségén múlik. Az Interneten az információk ingyenesek, a használó az információ előállítója is egyben.

Az online információ arról nevezetes, hogy naprakész és jó minőségű. Az Interneten viszont még nincs szisztematikus hitelesítési eljárás, a tartós hozzáférhetőségnek sincs garanciája.

Az online információt adatbázisok tartalmazzák. Az Interneten a legritkább az adatbázis-formátum, a strukturálatlan, teljes szövegű, szervezetlen és osztályozatlan információ van túlsúlyban. A hálózati információk megjelenési formái: fájlok, szolgáltatások, adatarchívumok.

Az Internet tartalmának sikeres számbavétele még várat magára. A keresőeszközök főleg böngészésre valók. A keresőeszközökhöz kifejlesztett grafikus interfészek kiegészítő szolgáltatásokat is nyújtanak (nyomtatás, tárolás). Csak néhány keresőeszköz képes kulcsszavas keresésre.

Az első számbavételi kezdeményezések, a nyomtatott és interaktív kalauzok, kapcsolati listák teljességre törekedtek. Ezeket követték a szakterületenkénti gyűjtések (a gopherek fastruktúráitól a Web tárgy szerinti kalauzáig és a virtuális könyvtárakig).

A hálózati erőforrások katalogizálásának elmélete a 90-es évek elejétől jelentősen fejlődik. Az AACR szabályzatot és a MARC formátumot kiegészítették a hálózati források leírása érdekében. A MARC mezők közé bekerült a 856-os, az elektronikus lelőhely és hozzáférés feltüntetésére.

Szükség lenne egy olyan szervezeti mechanizmusra, amely kijelölné a globális osztott katalógust gondozó referenseket, és általánosan elfogadott eljárásokat határozna meg a hálózati források és szolgáltatások születésének és megszűnésének nyomon követésére.

(Hegyközi Ilona)

96/168
SIDDIQUI, Moid A.: A study of the effect on online searching of CD index in a science and engineering library = Libr.Rev. 44.vol. 1995. 7.no. 45-54.p. Bibliogr. 24 tétel.

A CD indexek megjelenésének hatása az online keresésre egy műszaki könyvtárban

Adatbázis; CD-ROM; Egyetemi könyvtár -műszaki; Felmérés; Gépi információkeresés

A szaúd-arábiai King Fahd University of Petroleum and Minerals doktori programmal is rendelkező műegyetem, 6000 hallgatóval, több mint 700 oktatóval, valamint 1500 fős egyéb személyzettel. A számítógépesítés a hetvenes évek végén kezdődött, a nyolcvanas években már több mint 500 nemzetközi adatbázisban végeztek online keresést a használók részére, a kilencvenes

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

évek elején pedig 8 CD-ROM adatbázisból helyi hálózatot is szerveztek, öt könyvtári terminállal, de ezeket ma már az egyetem egész területéről is el lehet érni, száloptikai kábelen. Legújabban az Internethez is van hozzáférésük.

A felmérések szerint a CD-ROM adatbázisok közül az Applied Science & Technology Index, valamint a COMPENDEX Plus a legnépszerűbb, de sokan használják az ABI/INFORM-ot és a Science Citation Indexet is. A könyvtár ezt a szolgáltatást ingyenesen bocsátja rendelkezésre.

A CD-ROM megjelenését követően jelentősen csökkent az online adatbázisok használata. A csökkenés fő oka, hogy a Compendexet, a legkeresettebb online adatbázist is beszerezték CD-ROM-on.

A szerző jelentős megtakarítást mutat ki az online költségek jelentős csökkenése következtében, ugyanakkor rámutat: az önállóan kereshető CD-ROM munkaállomások felállítása nagymértékben megnöveli a tájékoztató könyvtárosok munkaterheit (ezt azáltal lehet enyhíteni, hogy a referenszben jelentkező munkák egy részét könyvtári segéderőknek és más szakképzett könyvtárosoknak adják át).

(Mándy Gábor)

96/169

SWANN, Julie - ROSENQUIST-BUHLER, Carla: Developing an Internet research gopher: innovation and staff involvement = J.Acad.Librarianssh. 21.vol. 1995. 5.no. 371-375.p. Bibliogr.

Gopher kialakítása az Interneten való kereséshez, az egész egyetem számára

Egyetemi könyvtár; Felsőoktatási intézmény; Online információkeresés; Számítógép-hálózat; Továbbképzés

A nebraska-lincolni egyetem könyvtárában a gophert a különböző részlegek munkatársainak aktív bevonásával alakították ki. Amikor ezt megelőzően a számítóközpont bejelentette az egyetemi információs hálózat megalakítását, a könyvtár azonnal kifejezte együttműködési szándékát, és jelezte, hogy egy gophert szeretne létrehozni, amelyet mind az egyetemi hálózaton, mind a könyvtár online katalógusán keresztül hozzáférhetővé szeretne tenni.

Ekkoriban a gopher volt a legösszetettebb és legkönnyebben kezelhető eszköz az Interneten való böngészéshez. Emellett minimális kiegészítő szoftvert vagy technikai eszközt igényelt, és könnyedén illeszthető volt a meglévő OPAC terminálokhoz. A gopher előnye még, hogy keresőszoftvere használóbarát és közvetlen telnet kapcsolatot nyújt a kiválasztott lelőhelyhez.

A gopher megtervezése és megvalósítása 1993 nyarán zajlott, az olvasószolgálatos és feldolgozó könyvtárosok teammunkájával. Egyrészt megtervezték a gopher menüszerkezetét, másrészt az Internet információforrásainak felderítési és elérési módszereit. A szakirodalom alapján először a menüszerkezet átfogó sémáját határozták meg, majd eldöntötték a menüszintek számát, végül az egyes menüpontok megnevezését. A kezdő menük egyoldalasak lettek és maximum három almenüt tartalmaztak. A főmenüből a következő hozzáférési opciók nyílnak meg: 1. a források betűrendes jegyzéke, 2. a lelőhelyek jegyzéke tárgy (a főbb oktatási területek) szerinti elrendezésben, 3. a gyakran használt lelőhelyek jegyzéke.

A team elhatározta, hogy az elektronikus forrásokat a hagyományos katalogizálási elvek alapján igyekszik még jobban feltárni (minden Internet-forráshoz megalkotják annak kulcsszó szerint kereshető katalógusrekordját). Ez lett az egyik sajátos vonása a könyvtár gopherének. A katalógusrekordokat magukat is a gopheren helyezték el.

Az állományfejlesztésben a hagyományos gyarapítás elveit alkalmazzák. Az elektronikus hálózati forrásokat is a szakreferensek dezideráljak, nyomtatott és online források alapján. Áttekintik a hasonló profilú gophereket is, hogy ötleteket merítsenek. A felfedezett lelőhelyet először értékelik, a kapcsolódáshoz szükséges információt továbbítják a rendszerkönyvtárosnak és a feldolgozóknak. Ugyanígy a szakreferensek feladata a használók képzése az elektronikus források használatára.

A katalogizálók, amikor értesülnek egy Internet-forrásról, rákapcsolódnak, elolvassák a Read me és az About this gopher fájlokat, hogy tudomást szerezzenek arról, hogy ki hozta létre a forrást és mi annak a tartalma. A katalógusrekordot átadják a rendszerkönyvtárosnak, aki azt beilleszti a katalógusba a kapcsolattal együtt. A rekordok pontosságát időről időre ellenőrzik, olymódon, hogy kijelölt munkatársak kontrol-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lálják a forrás elérhetőségét, címének változatlanságát.

1995 áprilisában a WWW böngészésére bevezették a Netscape-et. Folyik a könyvtárosok kiképzése ennek használatára. Sokan tanulják a HTML dokumentumok létrehozását is. 1995 júniusától van a könyvtárnak nyitó lapja a WWW-n, amelyet egy team hozott létre. Jelenleg mind a gopher, mind a WWW üzemel. A feldolgozók megkezdték a HTML dokumentumok katalógusrekordjainak megszerkesztését, amely egy plusz leíró mezőben tartalmazza a szoftver típusát is.

A személyzet bevonása igazolta a szakirodalomnak azokat az állításait, hogy a technológiai változásokat jobban el tudják fogadni azok, akik aktív résztvevői bevezetésüknek. Jól járt mind a könyvtári személyzet (mert magáénak érezte a projektet), mind a vezetés (mivel minimálisra csökkent a beosztottak idegenkedése, ellenállása).

(Hegyközi Ilona)

96/170
SMITH, Geoff: Access to newspaper collections and content in a time of change = IFLA J. 21.vol. 1995. 4.no. 282-286.p.

Res. francia, német és spanyol nyelven

Hírlapgyűjteményekhez és tartalmukhoz való hozzáférés változó korunkban

Dokumentum -gépi információhordozón; Hírlap; Hozzáférhetőség; Időszaki kiadványok gyűjteménye; Mikrofilm; Sajtóarchívum

A cikk áttekinti a nyomtatott újságokra, mikrofilm változatukra és a lapkivágatokra épülő információkeresés hagyományos módszereinek előnyeit és hátrányait, majd megvizsgálja a számítógépes megoldások (online keresőrendszerek, CD-ROM, digitalizálás, Internet-használat stb.) hasznát és problémáit. A hozzáférés gyors fejlődése tapasztalható a kurrens anyagoknál, amelyek eleve elektronikus formában készülnek, de csak lassú haladás várható az olyan típusú újságoknál, amelyeknél a gyarapítás, az állományvédelem és a hozzáférés hagyományos formái továbbra is fontosak maradnak.

(Autoref.)

Lásd még 141, 166, 207

Olvasószolgálat, tájékoztató munka

96/171
JONES, Patrick: Young and restless in the library = Am.Libr. 26.vol. 1995. 10.no. 1038-1040.p.

Hangos fiatalok a könyvtárban - hogyan bánjunk velük?

Ifjúsági olvasó; Kommunikáció -használókkal; Rendbontás

A könyvtárak nyugodt helyek, a fiatalok pedig hangosak. A könyvtárosok értékrendjén szereplő dolgok (szervezettség, a nyugalom, a civilizáltság, a nyomtatott szó szeretete), illetve a fiatalokról tartott sztereotípiák (rendetlenség, hangosság, állandó mozgás, durvaság, az image szeretete) között nyilvánvaló az ellentmondás.

A fiatalok több okból járnak könyvtárba. Azért, hogy kielégítsék információigényeiket (amelyek nem feltétlenül kapcsolódnak iskolai kötelezettségeikhez); nyugodt helyet keresnek a tanuláshoz; ott tudnak barátaikkal találkozni iskola után. Ez a gyülekezési indíttatás jelenti a legtöbb problémát a könyvtárak vezetői számára. Egy-egy nagyobb csoport ugyanis rendszerint egyszerre jelenik meg, és az ebből adódó problémák kezelésére már nem árt felkészülni.

Nagyon fontos, hogy a könyvtárosok reális elvárásokat támasszanak a fiatalokkal szemben. A gyermek- és felnőttkor közötti átmenet fizikai, érzelmi és szociális változásokkal jár, emellett a fiataloknak gyakran nemszeretem feladatokat kell elvégezniük a könyvtárban, vagy egyszerűen csak unatkoznak.

A fiatalok és a könyvtárosok közötti összetűzéseknek az a kulcskérdése, hogy mit szabad és ki szabja meg ezt a határt. A könyvtárosok reakciói néha csak rontják a helyzetet. Egyes könyvtárakban diszkriminatíven kezelik a fiatalokat. A könyvtárosnak nincs joga visszaküldeni őket dolgozni vagy figyelmeztetni őket a teendőikre. (Ilymódon a felnőtt használókat sohasem utasítanák rendre.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Egyetlen szabály fogalmazható csak meg, amely viszont mindenkire érvényes: ha az olvasó magatartása zavar másokat, akkor nem megfelelő, véget kell tehát neki vetni, ellenkező esetben az illető személynek el kell hagynia az épületet. A legnehezebb egyébként azt megítélni, hogy egy csoport mikortól válik kezelhetetlenné.

Határozott, következetes magatartásra van szükség. A problémák kezelését súlyosbítja, hogy a könyvtárosok legtöbbje nő, továbbá, hogy néha faji vagy etnikai kérdések is felmerülnek.

Célszerű, ha a könyvtári tanács dolgozza ki a könyvtárból való kitiltás mechanizmusát. Gondolni kell arra is, hogy mi a teendő, ha a szabályokat fel fogják rúgni. Módszeresen fel kell készülni a próbatételekre, mert a kereteket feszegetni fogják.

A könyvtárosnak meg kell értenie, hogy a támadás nem személye ellen irányul. Ha mindenre túl ingerülten reagál, az is ronthatja a pozícióját. Ne éljen vissza hatalmával, mert győzhet ugyan, de ha közben megaláz valakit, elveszti mások tiszteletét. Megértőbben tud viselkedni, ha visszaemlékszik saját fiatalságára.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 130

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

96/172

KOWARK, Hansjörg: Methoden der Bestandsevaluierung: Auswertung der passiven Fernleihe = Bibliotheksdienst. 29.Jg. 1995. 12.no. 1955-1959.p.

Az állomány értékelésének módszerei: a passzív könyvtárközi kölcsönzés (azaz a könyvtár által küldött kérések) elemzése

Állományelemzés; Állománygyarapítás; Egyetemi könyvtár; Felmérés [forma]; Könyvtárközi kölcsönzés -belföldi

Az állományelemzésnek és egyben az állomány javításának egyik egyszerű módja a könyvtárközi kölcsönzés keretében kért művek statisztikai elemzése. A freiburgi egyetemi könyvtárban 20 éve intézményesen élnek ezzel a módszerrel.

A könyvek kérőlapjait korábban az állománygyarapítási osztály vezetője nézte át, most, a számítógépes adminisztrációra való áttérés után a könyvtárközi kölcsönzési részleg vezetője a számításba jöhető könyvek adatait közvetlenül átadja az illetékes szakreferenseknek. A szakreferensek hetente egyszer átnézik az összegyűlt bibliográfiai adatokat. A könyvtár naponta kb. 70 könyvkérést továbbít, 1994-ben 16 ezer könyvet kértek, ez az új beszerzéseknek kb. 35%-a.

A szakreferensek döntenek: ha a kért könyv a könyvtár gyűjtőköréhez és feladatához képest speciális jellegű vagy pedig csak egyetlen személyre korlátozódik a kereslete, akkor nem dezideráják, ha viszont feltételezhetően a jövőben is keresett lesz, (esetleg a szerzeményezés hibájából nem került be az állományba), akkor a pótlólag beszerzendők közé kerül.

A könyvtárközi kérések nagyobb részét a folyóiratcikk-igénylések teszik ki, különösen az elmúlt évek költségvetési megszorításai, a folyóiratrendelések korlátozásai után. 1994-ben könyvtárközi kölcsönzés útján 22.676 folyóiratcikket kértek.

Takarékossági okokból ezek közül a könyvtár számára csak azoknak a folyóiratoknak a megrendelése jöhet szóba, amelyeknek cikkeit az év folyamán ismételten igényelték. Freiburgban 10-nél gyakrabban kértek 187 folyóiratot, 20-nál gyakrabban 45 folyóiratot. Az utóbbi folyóiratok megrendelését feltétlenül mérlegelni kell.

A folyóiratok megrendelésnél más szempontok is szerepet játszanak. Nem mindegy, hogy a nagyobb számú megrendelés egyetlen könyvtárhasználótól származik-e vagy többektől. Ez a számítógépes adminisztráció bevezetése óta az erre a célra készített program segítségével könnyen megtudható. Azt is mérlegelni kell, hogy az igények milyen körből származnak. Például a Freiburgban vizsgált időszakban az 1675 kérés 45%-a orvostudományi jellegű volt, azonban ezek közül mindössze 278 érkezett egyetemi területről, a többi kérés magánhasználótól, a gyógyszeriparból és klinikáktól jött. A külső megrendelők magas számát az magyarázza, hogy igen kedvező áron (rendelésenként 1 DM) juthatnak dokumentumhoz. A folyóiratok megren-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

delésénél természetesen az igénylők körét is figyelembe kell venni.

(Katsányi Sándor)

96/173

ECKES, Anette - PIETZSCH, Eberhard: Electronic Document Delivery an der Universitätsbibliothek Heidelberg: elektronische Bestellung und Lieferung von Zeitschriftenaufsätzen = Bibliotheksdienst. 29.Jg. 1995. 11.no. 1797-1802.p.

Elektronikus dokumentumszolgáltatás a heidelbergi egyetemi könyvtárban: folyóiratcikkek megrendelése és szolgáltatása elektronikus úton

Cikk; Dokumentumszolgáltatás; Egyetemi könyvtár; Számítógép-hálózat

1995/96 téli szemeszterétől kezdve a heidelbergi egyetem könyvtára új szolgáltatást nyújt: a kutatók saját munkahelyi számítógépükről folyóiratcikkeket rendelhetnek meg, amelyek másolatait a hálózaton 24 órán belül rendelkezésükre bocsátják.

Ezt a szolgáltatást azért vezetik be, mert az áremelkedések miatt egyre több folyóiratot kénytelen lemondani a könyvtár. A jelenleg szinte ingyenes könyvtárközi kölcsönzés hosszú távra nem jelent megoldást, mivel hosszadalmas a várakozási idő és a közeljövőben elkerülhetetlen a térítések (kb. 10 DM cikkenként) bevezetése.

Ugyanakkor a területileg szétszórtan elhelyezkedő egyetemen még sok a többes előfizetés és a folyóiratok az egyetemen belül is csak meglehetősen korlátozottan hozzáférhetőek. A megoldást abban látják, hogy közös, központi fekvésű folyóiratgyűjteményt hoznak létre, amely a kutatóknak elektronikus úton is rendelkezésükre áll. Az újítás lényege, hogy a folyóiratcikkek megrendelése és szolgáltatása az Interneten keresztül történik. A heidelbergi gyűjtemény kiinduló állománya 1200 folyóiratcím, amelyhez a későbbiekben újabb természettudományi és orvostudományi folyóiratok előfizetése járul majd.

A releváns cikkek keresése, bibliográfiai adatainak megállapítása a szokásos módon történik, adatbázisokban való kereséssel. A tartalomjegyzék-szolgáltatással összekapcsolják a megrendelési modult. Az egyetemi könyvtár WWW-szerverének nyitó lapján az elektronikus dokumentumszolgáltatás menüpontot kiválasztva egy adatlapra beírják a használó azonosítóját. A rendelkezésre álló folyóiratok jegyzékéből, majd tartalomjegyzékéből lehet kiválasztani a kívánt cikket, amelynek adatai átemelhetők a megrendelési maszkba. A könyvtárosok a megrendelt cikket előkeresik, szkennelik és fájlként bocsátják a használó rendelkezésre. A megrendelő a cikkmásolatot tartalmazó fájlt ftp-vel, vagy a WWW-böngésző listáján a megfelelő pont kiválasztásával, vagy e-postai úton veheti át.

A szolgáltatás fél évig ingyenes. Ezután megvizsgálják a költségek fedezésének lehetőségeit. Átalánydíjas szolgáltatásra gondolnak. Olyan elviselhető árat szeretnének szabni, amely megakadályozza a felesleges kéréseket.

A megfelelő képernyő-oldalakon felhívják a figyelmet a kereskedelmi kínálatra is, amely az egyetemi könyvtártól függetlenül vehető igénybe.

A felhasznált szoftver saját fejlesztés. A használónak WWW- és telnet-hozzáférés áll rendelkezésére.

A szolgáltatást a raktári és kisegítő személyzet bevonásával jelenleg egyetlen munkatárs üzemelteti.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 123

Dokumentációs eljárások és termékeik

96/174

Vent'anni di letteratura professionale italiana = Boll.AIB. 35.vol. 1995. 3.no. 345-367.p.

Az olasz könyvtári szakirodalom húsz éve. Tematikus rész, 5 cikk

Folyóirat -könyvtári; Könyvtártudományi bibliográfia; Könyvtártudományi szakirodalom

Az olasz könyvtáregyesület negyedéves lapjában immár húsz éve jelenik meg rendszeresen a szakma irodalmának kurrens bibliográfiája, amely ez idő alatt több, mint nyolcezer tételt regisztrált. A 95/3. szám mellékleteként pedig, nul-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ladik szám jelzéssel megjelent mágneslemezen a bibliográfia géppel olvasható kísérleti változata. Az 1992-ben alakult firenzei szoftvercég segítségével (és szponzorálásával) a Zetesis nevű visszakereső rendszer teszi az anyagot géppel használhatóvá, igen kis igénnyel: mindössze 286-os processzor és 516 KB memória, 2,5 MB szabad hely a HD-n, az installáláshoz 3,5" FDD, és 3.3 vagy magasabb számú DOS kell hozzá, viszont ha egér és meghajtója installálva van gépünkön, ezt felismeri, és „windowsosan" fog viselkedni. Az F1 pedig minden továbbit elmond.

(Mohor Jenő)

96/175
MORGENŠTERN, I.G.: O bibliografii i informografii = Bibliografiâ. 1995. 6.no. 20-24.p.

A bibliográfiáról és informográfiáról

Bibliográfiaelmélet

Neves bibliográfusok reagálását váltotta ki egy 1993-ban megjelent monográfia, Sladneva N.A.: Bibliográfia az emberi tevékenység univerzumában c. műve, amely a bibliográfia jövőjét vizsgálja az információs civilizáció korszakában. A szerző szerint kevesebb támadás érte volna a könyv íróját, ha az nem a bibliográfiáról, hanem a hivatalosan el nem ismert ún. informográfiáról szólt volna. A bibliográfia krízisjelenségeit vizsgálva elemzi keletkezésének és létezésének elvi problémáit.

A bibliográfia válságát egyszerre két ellentmondás mélyíti: (1) a dokumentális információ állandó növekedése, területi szétszórtsága és annak többszempontú (retrospektíven pedig egyszempontú) hagyományos módszerekkel történő tükrözése közötti (2) a szakbibliográfiák megjelenési korlátai és a szakemberek, tudosók igényei közötti.

A bibliográfia nem képes betölteni feladatát, az információ számbavételét, s a helyzetet súlyosbítják a piacgazdaságra való áttérés negatív jelenségei, a kötelespéldány-rendszer felborulása, a kiadói tevékenység tervezetlensége stb. A fő ellentmondás kardinális megoldását jelentené, ha tömegesen jönnének létre bibliográfiai adatbázisok, amelyek információs hálózatába bekapcsolódnának a könyvtárak, és más tájékoztató intézmények. Az adatbázisokban nem csak teljes dokumentumok, hanem azok töredékei is feltárhatók és visszakereshetők lennének. Sladneva „szuverén infokvantumokról" szóló elmélete itt kaphatna jelentőséget.

A másik ellentmondás feloldása, ha a bibliográfus szakember követi a dokumentumleírás, válogatás egységesített szabályait és ezzel a dokumentumfeltárás formális keretében biztosítja a válogatás objektivitását. A bibliográfiai szolgálatokat igénybe vevők kívánsága igen eltérő: van aki kevéssel is beéri, de van aki maximálisan teljes és pontos produkcióra vágyik, ami már egy kutatói munkával is felér. Az egyéni információs szükségletek nagymértékű variációi miatt kétségessé válhatnak a „szuverén infokvantumok" általános kiválasztási szempontjai. A szövegkörnyezetből való kiragadás komoly veszélyekkel járhat. A kiragadott idézetek vagy idézgetések elferdíthetik a szerző valós gondolatait, erről tanúskodnak az aforizma gyűjtemények is. Így tehát a „szuverén infokvantum" kiválasztása a bibliográfia készítőjének alkotó döntésén alapul.

Az információs hálózatokhoz kapcsolódásnak együtt kell járnia az adatbázisok minősítésével, hiszen a katalógusok nem minőségi válogatás révén, hanem formai jegyek alapján készülnek. A hagyományos formában készült nagyszámú bibliográfiai források között viszont sok az átfedés, a duplikált dokumentum. Ez akadályozza az információáramlást, bizonyos fajta információs „elzáródást" okoz. Ezt minden használó ismeri, amikor egy-egy dokumentumot vagy adatot keresve sokféle forrást kénytelen többször is fellapozni. Természetesen a számítógépes bibliográfiai információkeresésnek is megvannak a problémái: az elérhető adatbázisok minőségének különbségei, távoli adatbázisok operatív használatának lehetőségei stb.

A szerző arra a végkövetkeztetésre jut, hogy a makroszintű dokumentumtükrözés eszköze a bibliográfia marad.

A bibliográfiai szakma feladata pedig elsősorban a bibliográfiai információ maximálisan teljes bibliográfiai leírása és a hozzájuk való szabad hozzáférés biztosítása az új technológia eszközeivel.

(Bíró Júlia)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

96/176
DEVÂTKINA, T.P. - SRETENSKAÂ, N.V.: Rekomendatel'naâ bibliografiâ: problemy i praktika = Bibliografiâ. 1995. 5.no. 37-40.p.

Az ajánló bibliográfia problémái és gyakorlata

Ajánló bibliográfia

Az ajánló bibliográfiára szükség van! – mondhatjuk közmegegyezésre támaszkodva. Ám hogy milyenre, pontosabban: miféle alfajaira, arról igencsak megoszlanak a vélekedések. Ennek ellenére néhány vonatkozásban itt is születőben van az egyetértés.

Mindenekelőtt a korábbi gyakorlattal felhagyva, amely alig törődött a „külcsínnel", arra kell törekedni, hogy az ajánló bibliográfiák küllemükkel legalább annyira magukkelletőek legyenek, mint újabban a könyvek, főként a gyermekek és az ifjúság számára publikáltak.

Másodjára a bibliográfiák témájának megválasztására kell nagyobb gondot fordítani. E tekintetben minden alkalommal ki kell puhatolni a megcélzott használói csoport érdeklődését, biztosítani a felvett irodalom ilyen szempontú adekvátságát és aktualitását.

Az ajánló bibliográfia mint bibliográfiai mű is legyen érdekes, lebilincselő. Az ezzel kapcsolatos követelménynek – hacsak nem miniformáról van szó – a megfelelő előszó, az ajánlott címek nem hagyományos (pl. „narratív") közlése és (nagyobb műfajok estén) az árnyalt keresőapparátus révén lehet megfelelni.

A murmanszki városi könyvtár ajánló bibliográfia-készítési gyakorlatában a fenti elveket igyekszik érvényre juttatni. Különösen a miniformák kiadásában szerzett hasznos tapasztalatokat (e formák nem kerülnek sokba, elavulás után, amely szükségszerűen következik be, könnyen pótolhatók stb.). Vannak azonban sikerei az átfogóbb ajánló bibliográfiák szerkesztésében–kiadásában is (ezeket célszerű „örökzöldebb" témákra, pl. helyismeretiekre, helytörténetiekre készíteni).

(Futala Tibor)

96/177
Unusual citings: journal citation integrity and the public services librarian = RQ. 35.vol. 1995. 1.no. 67-73.p.

Az olvasószolgálatos könyvtáros problémái a nehezen azonosítható hivatkozásokkal

Egyetemi könyvtár; Hivatkozás; Referensz; Szabvány -könyvtári

A folyóiratok bibliográfiai hivatkozásai a kutatás fontos szempontjait képviselik. Jelenlétük arra mutat, hogy a szerző tanulmányozta a szakirodalmat, s bizonyos forrásokra szükségesnek tartja felhívni a figyelmet. A hivatkozások a használókat is segítik munkájuk és kutatásaik során. Sajnos azonban problémákat is jelentenek az olvasók és az olvasószolgálatos könyvtárosok számára: gyakran pontatlanok, leírásuk következetlen, nem felelnek meg a katalogizálási szabványok előírásainak, a hivatkozó szerzők nem ellenőrzik őket, esetleg megbízhatatlan kutatásokra mutatnak. A cikk ismerteti a hivatkozások hitelességével kapcsolatos kérdéseket, a katalogizálási szabványokkal való ütközéseik természetét és az ellenőrizetlen hivatkozások veszélyeit. Célja, hogy az olvasószolgálatos könyvtárosok számára egybegyűjtve közreadja a folyóiratcikk-hivatkozások fenti szempontjait, és néhány javaslattal hozzá is járuljon a problémák megoldásához.

(Autoref.)

96/178
VENTURINI, Fernando: La letteratura grigia parlamentare. In margine a una nuova banca dati = Boll. AIB. 35.vol. 1995. 3.no. 321-343.p.

A parlamenti szürke irodalom

Adatbázis; Hivatalos kiadvány; Országgyűlési könyvtár; Szűk publicitású anyag

Parlamenti szürke irodalom mindaz a szűk publicitású dokumentum, ami a parlament, illetve a parlamentáris intézmények működése során keletkezik, akár a parlamenten belül (pl. egy bizottsági vita számára összeállított dokumen-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

táció) akár azon kívül, de parlamenti felhasználásra kerül (pl. statisztikák, kormányzati jelentések stb.). Az olasz képviselőházi könyvtár DOBIS-LIBIS rendszerében az összes ilyen dokumentumot katalogizálják, és rendszeres időközönként átküldik a STAIRS adatbázisba (a felsőház számítógépes rendszerére), ahol LEGO (Letteratura grigia online – online szürke irodalom) néven a használók rendelkezésére áll, a hagyományos dokumentumokéhoz hasonló név és cím authority file-okon keresztül. Tartalmi feltárásra a valamennyi parlamenti adat osztályozására kidolgozott TESEO tézaurusz szolgál. Mivel (legalábbis Európában) ez az első, a parlamenti szürke irodalom hozzáférésére szolgáló adatbázis, létrehozásának és működésének tapasztalatai túlmutatnak a szigorúan vett parlamenti munka keretein.

(Mohor Jenő)

Tájékoztatási vállalkozás

Lásd 165

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

96/179
DINERMAN, Gloria - HUDOCK, Constance: A very special library = Spec.Libr. 85.vol. 1995. 3.no. 164-171.p.

Res. francia és spanyol nyelven

Egy egészen speciális szakkönyvtár - az értelmi fogyatékosok számára

Biblioterápia; Szellemi fogyatékos olvasó

Szellemi fogyatékosokat kiszolgáló speciális könyvtár kevés van az Egyesült Államokban. A helyzetfelmérés során a következő tényekre derült fény:

Nagyon kevés pénzt fordítanak – ha egyáltalán fordítanak – olyan média központok fenntartására, amelyek felvállalják a szellemi fogyatékosok elltását. A magánszféra nem nyújt támogatást e feladatok finanszírozásához. A felnőtt szellemi fogyatékosok fejlesztéséhez speciális anyagokra van szükség, a gyerekek számára készülteket nem lehet átvenni. Nagyon kevés kiadó foglalkozik visszamaradott felnőttek számára érdekes kiadványok megjelentetésével. A könyvtári állomány összeállítása, a terjesztésre alkalmas anyagok kiválogatása könyvtáros szakmai tudást és gyakorlatot igénylő feladat. E speciális intézmények elsőrendű feladata használóik társadalmi beilleszkedését elősegíteni. A műszaki fejlődés több információhoz való hozzáférést tesz lehetővé. A felnőtt fogyatékosokat kiszolgáló könyvtárak területén végzett munka ma még úttörő vállalkozásnak számít.

A New Jersey Fejlesztési Központ (New Jersey Developmental Center – NJDC) pályázat révén hozzájutott egy tízezer dolláros rendkívüli támogatáshoz, amely lehetővé tette e hátrányos helyzetű csoport szellemi fejlesztését szolgáló könyvtár létrehozását a Library Co-op bevonásával. Elővárosi környezetben lévő parkban helyezkednek el a speciális igényeknek megfelelően kialakított lakóépületek, amelyekben a gondozottak fogyatékosságuk mértéke és jellege szerint alkotott csoportokban élnek gondozóikkal. A Központ lelke az iskola, amely a képzés és a különböző foglalkozások színtere, és ebben az épületben helyezték el a könyvtárat is. A 110 m2-es kopott, piszkos, használat jelét nem mutató könyvtárterem életre keltése volt a feladat. Első lépésként mérlegelni kellett, hogy a hely maga alkalmassá tehető-e a célt szolgáló könyvtárrá. Ezt követte az állomány felülvizsgálata, majd a könyvek szinte kivétel nélküli törlése. A belsőépítészeti feladat (berendezés, a közlekedés és dekoráció, valamint az eligazodást segítő színrendszer kialakítása) viszonylag egyszerűnek bizonyult. A vártnál nagyobb problémát okozott az állomány feltöltése. A beszerzésre fordítható összeg tízszeresére lett volna szükség, ugyanis a pályázat szigorú előírása szerint az otthon valamennyi lakójának biztosítani kellett a könyvtári szolgáltatásokat, de sokak számára csak a nagyon költséges multimédia jelentett megoldást. A modellnek tekinthető könyvtárak tapasztalatainak összegyűjtése és felhasználása nélkülözhetetlen volt az állományépítés során. 200 könyvtár, kiadó, olvasási társaság, otthon és magánszemély tanácsait vették figyelembe egy bibliográfia összeállításánál, amely a feltétlenül beszerzendő dokumentumokat tartalmazta.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A szellemi fogyatékosok számára kialakított szakkönyvtár sikertörténet: az esztétikus környezetben rendszeres foglalkozásokat tartanak, a gondozók segítenek a dokumentumok kiválasztásában és használatában az otthon lakóinak, akik nagy örömmel vették birtokba a könyvtárat. A könyvtári foglalkozások kiegészülnek egyéb tevékenységekkel, például tornával. Az állomány segít felkelteni a hátrányos helyzetű olvasók érdeklődését. Egy újabb pályázaton elnyert tízezer dollár kizárólag az állománygyarapítást szolgálja. A tervek között szerepel a könyvtár megnyitása egy közeli speciális iskola fogyatékos tanulói számára, valamint a számítógéphasználat alapjainak oktatása a használók képességei szerint. Az elérendő cél egy állandó részmunkaidős könyvtáros alkalmazása, továbbá a tanárok és a terapeuták bevonása a könyvtári programokba.

(Pappné Farkas Klára)

TÁJÉKOZTATÁSI RENDSZEREK

Hálózatok, regionális rendszerek

96/180
Libraries and the Internet: education, practice and policy. Issue ed. Thomas D.Walker = Libr.Trends. 42.vol. 1994. 4.no. 585-758.p. Bibliogr.

A könyvtárak és az Internet: a képzés, a gyakorlat, az irányelvek. – Tematikus szám, 8 közlemény

Állományalakítás; Falusi olvasó; Kutatás információellátása; Oktatás információellátása; Referensz; Számítógép-hálózat; Tanterv, óraterv; Termelés információellátása

A közlemények tárgya: 1. Adatgyűjtési technikák és stratégiák a hálózati információszolgáltatások értékelésére a használók szempontjából. – 2. Az Internet hatása az oktatásügyre. – 3. A hálózatok témája az észak-amerikai könyvtárosképzésben. – 4. Modell az Internetre épülő referenszmunka tervezésére és megvalósítására. – A tudományos könyvtári állományalakítási munka új lehetőségei a hálózatok világában. – 6. Esélyegyenlőség az elektronikus hálózatok információinak használatában; modell az USA falusias vidékeinek könyvtárai számára. – 7. Az elektronikus szövegek használhatósága a humán tudományokban. – A számítógépes hálózatok szerepe a repülőmérnökök munkájában.

(Autoref.)

96/181
LIST, Carla: Sanctifying the Internet = Am.Libr. 26.vol. 1995. 10.no. 1019-1022.p.

Helyes-e dicsőíteni az Internetet?

Hatékonyság; Igény; Munkaszervezés; Számítógép-hálózat; Személyzet; Továbbképzés

Nem nyilvános fórumokon, inkább folyosói beszélgetésekben, kávézás közbeni csevelyekben egyre nyilvánvalóbban mutatkozik meg a szakadás a könyvtárosok körében Internet ügyben. A szembenálló csoportoknak már különböző ragadványneveik is vannak: az Internetben jártasakat mint „széllovasokat" emlegetik, a többieket „gépromboló"-ként (luddíták) tisztelik. Pedig az alighanem téveszme, hogy aki nem szenved „cyberfóbiában", az mindjárt ellensége is az Internetnek. Különben is, a kérdés az: valóban minden problémánkra az Internet a megoldás? Ez a már-már mágikus varázsigeként, vallásos tisztelettel emlegetett eszköz szükséges egyedül munkánk minél jobb végzéséhez?

Vizsgáljuk csak meg, kinek az érdeke az Internet mindenek fölé helyezése, kiket szolgál a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hálózat mind szélesebb kiterjesztése. Az első adódó válasz: a könyvtárigazgatást. Hiszen milyen vonzó lehet a kép a jövendő egyetemi hallgatók, illetve a tandíjat fizető szülők számára: „lám-lám, itt nagyon jól felszerelt a könyvtár, sok a számítógép, és az Internethez is kapcsolódnak – ide aztán érdemes beiratni a gyereket." Nem beszélve a jövendő szponzorokról akik világosan láthatják: ez a könyvtár tényleg a csúcson van. Így aztán sok helyen a könyvtárvezetés tudatosan a költségvetés élére helyezi az „internetesítést", háttérbe szorítva a dokumentumbeszerzés és a személyzet szükségleteit. Igaz, a hálózaton keresztül sok dokumentum elérhető, ezeket így már nem szükséges külön beszerezni. Igen ám, de ki fogja elérni és kezelni ezeket? Nyilván a könyvtárosok. Eddig is sok mindent megtanultak, mi az nekik bedolgozni magukat az Internet használatába. Csakhogy akinek valaha is volt dolga vele, tudja mennyi időt kíván az Internetben való eligazodás. Hogy fogják a könyvtárosok hagyományos munkájukat ellátni, ha naponta több órát a hálózatban „kóricálnak"? Ráadásul a könyvtárhasználókat is nekik kellene kiokosítani a használatról!

Más oldalról azonban a mi érdekünk, hogy profik legyünk ebben is, hiszen mi információs szakemberek vagyunk, az Internet pedig nem más, mint információ. De indokolt-e az Interneten vadászni például egy külföldi diák esetében, akinek az angol előkészítő kurzuson mondjuk a halálbüntetésről, vagy az állatok jogairól kell dolgozatot írnia? Nem beszélve azokról a „maradi" használókról, akiknek már a billentyűzet látványától is „feláll a hátukon a szőr".

Jó lenne nem elfelejteni, hogy mi a használókat szolgáljuk, és ezt olyan források segítségével kell tennünk, ami számukra a legmegfelelőbb – legyen az hagyományos, vagy elektronikus tájékoztató eszköz.

Végül néhány jótanács. Az interneteseknek: legyenek türelmesek a kezdőkkel. A bátorítás a legjobb motiváló erő számukra. A könyvtárigazgatás számára: határozzák meg az Internet valódi, indokolt helyét könyvtárukban, és világítsák meg a gépesítéssel kapcsolatos beruházási döntéseik okait a könyvtárosok számára. A „gépprombolóknak": tanulják az Internetet! De ne csak azt kérdezzék a „széllovasoktól" hogyan is kell használni, hanem azt is, *miért*?

(Fazokas Eszter)

96/182

Information superhighways: library and information services and the Internet = El.Libr. 13.vol. 1995. 6.no. 547-550.p.

Információs szupersztrádák: könyvtári-tájékoztatási szolgáltatások és az Internet. A Library Association összefoglalása a brit helyzetről

Egyetemi könyvtár; Közművelődési könyvtár; Nemzeti könyvtár; Szakkönyvtár; Számítógéphálózat; Szerzői jog

A különböző típusú brit könyvtárakban különböző mértékben használják a hálózatokat.

A felsőoktatási könyvtárak elöl jártak a hálózat (rendszerint a JANET) használatában. A távoli adatbázisok elérését a könyvtárközi kölcsönzési kérések e-postán való továbbítása követte, majd a könyvtári katalógusokat tették hozzáférhetővé. Az Internetet a tanításban és tanulásban is használják. A JANET hálózatot ma már az információs szerverek révén információszolgáltatásra is alkalmazzák. Az információk bonyolultabbá válásával (kép, hang stb.) felmerült az igény a széles sávú SuperJANET hálózatra.

A nemzeti könyvtárak egyre többet szolgáltatnak a hálózaton. A British Library törzsgyűjteményének és különgyűjteményeinek online katalógusai 1994-től elérhetőek. Az Initiatives for Access projekt keretében termékeit és szolgáltatásait is a hálózaton propagálja a British Library.

A közkönyvtárak nem kaptak ösztönzést arra, hogy kísérletezzenek a hálózatokkal, és nem találtak erre pénzügyi forrásokat sem. Az a néhány közkönyvtár, amely csatlakozott a hálózathoz, kísérleti programokat folytat a hozzáférés területén, előfizet egyes kereskedelmi Internetszolgáltatásokra. A BBC tíz könyvtárnak ajánlotta fel, hogy három hónapig ingyenesen vehetik igénybe Auntie nevű Internet szolgáltatását. Egy másik társulás beindította az EARL programot, amely kifejezetten a hálózat közkönyvtári hasznosítását tárja fel.

A közkönyvtáraknak az a szerepe, hogy áthidalják az információban gazdagok (akik a felsőoktatási és kereskedelmi hálózatokhoz hozzáférnek) és szegények (akik nem) közötti szakadékot. A Library Association ezért némi aggoda-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lommal szemléli a közkönyvtárak kezdődő információs szegénységét. Azt javasolja, hogy az országos és a helyi kormányzat tegyen lépéseket annak érdekében, hogy a közkönyvtárak is élvezhessék az információs szupersztráda előnyeit. Hozzáférésük esetén felderíthetnék az információkat, eljuttathatnák az érdekeltekhez, hozzáférési pontokat kínálhatnának (ingyenesen vagy térítésért), képezhetnének a hálózat használatára, beépíthetnék a hálózat használatát szolgáltatásaik közé, információkat adhatnának közre a hálózaton, szaktudásuk révén hozzájárulhatnának a hálózati információk kezeléséhez, a felsőoktatással együttműködve információt szolgáltathatnának a diákok és a távoktatás résztvevői számára.

A vállalati, szakterületi és kutatóintézeti szakkönyvtárak zárt felhasználói csoportokat vagy szakosodott hálózatokat működtetnek. Egyes intézmények elektronikus adatcsere- vagy egyéb tranzakcionális adatátviteli rendszereket használnak. Vannak cégek, amelyek vásárlóikkal és szállítóikkal, üzleti kapcsolataikkal elektronikus üzenetcserét folytatnak.

A Library Association felismerte a számítógépes hálózatok hatalmas lehetőségeit és hatását a könyvtári és tájékoztatási szolgáltatásokra, valamint azt, hogy az egyesület tagjainak fontos szerepe van abban, hogy e lehetőségekkel a használók javára éljenek. Állásfoglalást tett közzé, amelyben kifejti,hogy igen fontosnak tartja, hogy minden megtörténjen annak érdekében, hogy a könyvtári és tájékoztatási szolgáltatásokban a lehető legszélesebb körben hozzáférhetőek legyenek a hálózatok. Ezért:

– képzési programot indít,

– lobbyzik a kormányzati és egyéb illetékes szerveknél a szükséges infrastruktúra biztosítása érdekében,

– lobbyzik a kormányzati szerveknél annak érdekében, hogy az információs hálózatokat az információ szabadsága és a nyílt kormányzat jegyében használják fel,

– együttműködik a hálózati szakemberekkel a minőség, pontosság, adatvédelem szempontjából megfelelő információkezelési eljárások kidolgozása érdekében,

– igyekszik biztosítani a felsőoktatási könyvtárak számára a szélesebb körű hozzáférést a SuperJANET hálózathoz,

– ösztönzi fizetési mechanizmusok kialakítását az információ értékének elismerése és a szellemi tulajdon birtokosainak honorálása érdekében,

– lobbyzik a kormányzati és egyéb illetékes szerveknél a jogszabályok megváltoztatása érdekében (a digitális művek védelme, a könyvtárosok/tájékoztató szakemberek számára a méltányos másolás engedélyezése, az elektronikus információk áramlásának segítésére a méltányos használat fogalmának bevezetése).

(Hegyközi Ilona)

96/183

DOWLIN, Kenneth E.: Distribution in an electronic environment, or Will there be libraries as we know them in the Internet world? = Libr.Trends. 43.vol. 1994. 3.no. 409-417.p.

Szolgáltatásaink terjesztése elektronikus környezetben, avagy: az Internet világában lesznek-e olyan könyvtárak, amilyennek ma ismerjük őket?

Dokumentum -gépi információhordozón; Gépi könyvtári hálózat; Hozzáférhetőség; Online katalógus; Számítógép-hálózat

Vannak, akik úgy gondolják, az Internet kiszorítja a könyvtárakat. Nem lesz rájuk szükség, ugyanis komputer veszi át a helyüket, amelynek gigantikus képernyője az égen – valószínűleg a Library of Congress fölött – fog lebegni. A közvéleménykutatások és népszavazások azonban azt látszanak bizonyítani, hogy az emberek ragaszkodnak kedvelt könyvtáraikhoz. Az azonban tagadhatatlan, hogy a könyvtáraknak igazodniuk kell az elektronikus forradalomhoz.

California II. régiójában egy ad hoc bizottság alakult a jövendő könyvtári hálózat vizsgálatára. Céljuk: nemcsak a könyvtárak online katalógusainak összekapcsolása, hanem annak biztosítása, hogy a lakosság akadálytalanul hozzáférhessen az Internethez. Ennek érdekében húszezer könyvtáros számára indítanak a közeljövőben „internetes" képzést.

A már létező és leendő OPAC-ok hálózatba kapcsolása elvezethetne egy világméretű vidéki könyvtárhálózathoz, amelynek lényege, hogy kifejezetten a helyi közösségek igényeit elégítené ki, de hatalmas információhalmazból. A könyvtá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

rak együttműködéséhez óriási lehetőséget nyújt az Internet.

A megoldandó feladatok: a San Francisco Public Library-nek 2 milliós a könyvállománya, ez azonban csak 16%-a az összes dokumentumuknak. Ebből is látható, hogy az egész gyűjtemény katalogizálása, feltárása és leltározása milyen sziszifuszi feladat, amely új módszerek kidolgozását kívánja.

A hagyományos katalógust ki kell terjeszteni az összes dokumentumtípusra a mikroformáktól kezdve a videofelvételeken és CD-ken át az adatbázisokig, sőt a multimédiák, vagy akár a „virtuális valóság" dokumentumaiig. Ki kell tehát dolgozni a „metakatalógus" módszerét és szabványait.

Az elektronikus lehetőségek segítségével a könyvtár együttműködhet más intézményekkel, és ezúton olyan közösségeket is elérhet, amelyek eddig el voltak zárva szolgáltatásaitól. (Például a helyi önkormányzat szociális osztálya segítségével eljuthat a valamilyen szempontból hátrányos helyzetű polgárokhoz.)

A metakatalógus bővíti majd az információkhoz és ismeretekhez való hozzáférési technikákat is. A felhasználó választhat, olvasni, hallani, vagy látni akarja-e őket – így ezzel például a fizikai korlátok (vakság, siketség) is megkerülhetők majd. Végső soron a könyvtár olyan jellegű szolgáltatásra is képes lehet majd, mint az önkiszolgáláson alapuló bankautomaták.

A nagy televíziós hálózatoknak és napilapokat kiadó konszerneknek nem érdekük, hogy helyi tudósítókat küldjenek mindenhová, sokkal kifizetődőbb számukra a nagy hírügynökségek információit átvenni. A könyvtáraknak a kábeltévék, az online kommunikáció, a „freenet"-ek új lehetőséget nyújtanak, hogy a helyi közösségek „személyre szabott" információigényét kielégítsék.

A könyvtárközi kölcsönzés mellett egyre jobban megnő az információkhoz a hálózatokon keresztül történő hozzáférés jelentősége. A könyvtárosoknak ezért mielőbb el kell sajátítaniuk ezek használatát is, és segítségükkel megteremthetik például saját közösségük/közönségük multimédia enciklopédiáját is.

A San Francisco Public Library küldetése, hogy biztosítsa a „köz" számára az információhoz való hozzáférést, és az olvasás örömét. Az új technológiák nem változtattak ezen, hanem lehetővé teszik, hogy mind jobban beteljesítse misszióját, és a huszonegyedik században a könyvtár kiemelkedő jelentőségű intézmény lehessen.

(Fazokas Eszter)

96/184

KURONEN, Timo: Kirjastot ja Internet = Signum. 26.vol. 1995. 7.no. 145-147.p.

A finn könyvtárak és az Internet

Közérdekű tájékoztatás; Országgyűlési könyvtár; Számítógép-hálózat

YLIKOSKI, Petri: Internet tutkijan apuna = Signum. 28.vol. 1995. 7.no. 148-150.p.

Az Internet a kutatók szolgálatában

Egyetemi könyvtár; Elektronikus folyóirat; Kutatás információellátása; Számítógép-hálózat

Legfőbb ideje, hogy a könyvtárak figyelmet fordítsanak az Internet hálózattal kapcsolatos tartalmi kérdésekre. Eddigi számítógépes programjaik csak a logisztikai tevékenységük hatékonyságát növelték, ám az ilymódon könnyen fellelhető dokumentumokban foglalt információkhoz nem biztosítottak hozzáférést. Most haladéktalanul meg kell tervezni és el kell indítani az Internetbe beépítendő könyvtári programokat. Jelenleg már folyamatban van a Parlamenti Könyvtárban az országgyűlési jegyzőkönyvek hozzáférhetőségét (lapozhatóságát) megteremtő program. Amikor ez a parlamenti anyag mindenki számára ingyenesen használható lesz, a többi közérdekű információtermelő is elindíthatja a hasonló szolgáltatásokat. Ilyen lehetne elsőként a nagy települések szolgáltatásainak bemutatása, amelyet az adott város különböző könyvtárai (felsőoktatási, kutatóintézeti, megyei) munkamegosztással, közös projekt keretében valósíthatnának meg.

Az Internet továbbfejlődése során kutatói szemszögből nézve a legnagyobb jelentősége az elektronikus (időszaki) kiadványoknak lehet. Ezek megjelenése azonban felveti a hálózatba kerülő anyagok minőségének, megbízhatóságának, azaz kontrolljának kérdését. A könyvtá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

rak fontos szerepe lehetne, hogy felvállalják a felelősséget az egyetemeken készülő elektronikus kiadványsorozatok infrastruktúrájáért, gyengítve ezzel a minőségre nem figyelő kereskedelmi kiadók szerepét. Célszerű volna például olyan, a különböző tudományterületek képviselőiből álló szakbizottságok létrehozása a Helsinki Egyetemen, amelyek tartalmi és minőségi szempontból gondoznák szakterületük kiadványsorozatait. Arról viszont, hogy ezek a hálózatban a megfelelő formában elérhetővé váljanak, az Egyetemi Könyvtár gondoskodna. Ez a szerepkör arra is lehetőséget kínál a résztvevő könyvtáraknak, hogy saját jelentőségüket növeljék, s megerősítsék szerepüket a modern szolgáltatások rendszerében.

(Sz. Nagy Lajos)

96/185

SENKEVITCH, Judith J. - WOLFRAM, Dietmar: Equalizing access to electronic networked resources: a model for rural libraries in the United States = Libr.Trends. 42.vol. 1994. 4.no. 661-675.p.

Esélyegyenlőség az elektronikus hálózatok információinak használatában; modell az USA falusias vidékeinek könyvtárai számára

Hozzáférhetőség; Községi könyvtár; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások átvétele

Az Egyesült Államokban a vidéki használók általában korlátozottabban férhetnek hozzá az információkhoz, mint a nagyvárosok lakói. A vidéki könyvtáraknak nemcsak a szűkebb költségvetés és a kisebb állomány problémájával kell megküzdeniük, hanem a nagy területeken szétszórtan élő lakosság információellátásának gondjaival is. A város és a vidék közötti különbség a hálózati erőforrások és az Internet elterjedésével jelenleg csak növekszik, mert az Internet könnyebben érhető el a városokban, mint vidéken. Ez a helyzet tarthatatlan, hiszen nyilvánvaló, hogy az információtechnológiának nem növelnie, hanem éppen ellenkezőleg, áthidalnia kellene a városok és a vidék közötti szakadékot. A cikk bemutatja a hálózati technológiák alkalmazásának jelenlegi helyzetét a vidéki könyvtárakban, valamint egy oktatási modellt ad közre a vidéki könyvtárosok információtechnológiai képzésére, amelynek alkalmazása minden bizonnyal emelni fogja a szolgáltatások minőségét.

(Autoref.)

96/186

BIRCH, David G.W.: Toolbooths, not billboards: the paradigm for Internet business = Online CDROM Rev. 19.vol. 1995. 4.no. 195-201.p. Bibliogr.

Üzlet az Interneten: az elektronikus pénz kifejlődése és szerepe

Számítógép-hálózat; Térítéses szolgáltatás

A pénz, különösen a készpénz, nem valamiféle állandó, független fizetőeszköz, hanem természete a körülményektől függően változik, követve a társadalom fejlődő igényeit. Az információtechnológia fejlődése nyomán a tulajdonjog fenntartása, akárcsak a pénzforgalom lebonyolítása napjainkra a kibertérben is megvalósíthatóvá vált. Az elektronikus tulajdonjog és az elektronikus pénz (e-pénz) – az előbbi egyénekhez vagy intézményekhez kötött, míg az utóbbi névtelen – széles körű elterjedése katalizátorként fog hatni a bankrendszer és a kereskedelem természetének változásaira. A szerző a Mondex nevű e-pénz rendszer és más projektek tapasztalataira építve megkísérli a várható helyzet előrejelzését, és igyekszik segítséget nyújtani a jövő üzleti terveihez.

(Autoref. alapján)

Lásd még 112, 123, 127, 129, 141, 147, 153, 166, 167, 169, 173, 204, 205, 207, 214, 220

Természettudományi és műszaki tájékoztatás

96/187

HERNON, Peter: GIS in academic libraries: the best kept non-secret, or the genie is now out of the bottle = J.Acad.Librariansh. 21.vol. 1995. 4.no. 231-232.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A földrajzi tájékoztatási rendszer az egyetemi könyvtárakban - a legjobban őrzött nyílt titok, avagy: a palackból kiszabadult szellem

Adatbázis -földrajzi; Egyetemi könyvtár; Multimédia

A földrajzi tájékoztatási rendszer (GIS) a magán- és állami szektorban egyaránt elterjedt, gyorsan fejlődő technológiai alkalmazási terület, amely sokmilliárdos piacot jelent évente. A technológia révén egy adott terület vagy helység adatai vizuálisan megjeleníthetők és visszakereshetők. A GIS olyan rendszer, amely földrajzilag kódolt adatok rögzítésére, elemzésére és megjelenítésére alkalmas, képes pl. népszámlálási, szavazó- és iskolakörzetek egyedi adatainak összekapcsolására is. Az Egyesült Államok kormányzati szervei, a helyi közigazgatási intézmények a GIS-t többek között pl. arra használják, hogy ellenőrizzék a jogszabályok betartását, az elemi károkra és vészhelyzetekre való felkészültséget és ennek tervezését, valamint vezetési döntések meghozatalára. A magánszektor viszont kutatási, marketing és biztosítás-ellenőrzési célokra, telek-kiválasztásra, a legelőnyösebb szállítási útvonalak kialakítására, árusítási területek felderítésére, a vásárlói érdeklődés meghatározására stb. használja a GIS-t.

Az Egyesült Államok Kormányzati Kiadói Hivatala tárolókönyvtári programja révén elérhetővé vált a TIGER (Topologically Integrated Geographic Encoding and Referencing) adatbázis, és néhány könyvtár korlátozott hozzáférést biztosít ennek adataihoz a GIS segítségével. Az Association of Research Libraries is elkezdte annak felderítését, hogyan lehet a GIS-t a könyvtári szolgáltatások közé beépíteni. Leszámítva azokat a kísérleteket, amelyek a TIGER-fájlok „barátságosabbá" tételére irányultak, a könyvtárak számára a GIS új és felderítetlen terület maradt. Ezért a folyóirat teljes számát e témának szentelte, ezzel bátorítva a könyvtárakat a GIS megismerésére és használatára.

(Autoref.)

Társadalomtudományi tájékoztatás

96/188
REITMAYR, Thomas: Das Datenbank- und Informationsangebot im Bereich der Wirtschafts- und Sozialwissenschaften = Nachr.Dok. 46.Jg. 1995. 6.no. 341-348.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

Adatbázisok és információellátás a közgazdaságtudomány és a társadalomtudományok területén

Adatbázis -közgazdasági; Adatbázis -társadalomtudományi; Felmérés [forma]; Számítógéphálózat; Tájékoztatás -közgazdasági; Tájékoztatás -társadalomtudományi

A tanulmány áttekinti az online adatbázisok, a CD-ROM adatbázisok és az Internet-források kínálatát a közgazdaság-és társadalomtudományok területén. A vizsgált tudományág adatbázisai között a legnagyobb csoportot a közgazdaságtudományi adatfájlok alkotják. A cikk elemzi ezek potenciális használatát, ismerteti osztályozási rendszerüket és néhányat be is mutat közülük. Az adatbázis-keresések költségeit is összehasonlítja. Végül táblázatba foglalja a további kutatásra érdemes információforrásokat.

(Autoref.)

Humán tudományi tájékoztatás

Lásd 209

Könyvtártudományi, informatikai tájékoztatás

Lásd 174

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Kutatás és termelés információellátása

96/189
ABBAKUMOVA, N.P. - KARAZANOVA, L.N. - POZDNÂKOV, V.G.: Informacionnye potrebnosti fermerov = Naučn.Teh.Bibl. 1995. 7.no. 28-33.p.

Farmerek információszükségletei

Tájékoztatás -mezőgazdasági

Oroszországban új információfogyasztási kategória jelent meg, a farmereké. Hogy az orosz farmereknek sikerük legyen, korántsem csak a mezőgazdaság szervezési–technológiai ismereteit kell elsajátítaniuk, hanem ki kell igazodniuk az ágazati biznisz, finanszírozás és könyvelés, marketing, fogyasztói kereslet témakörében is. Egyaránt ismerniük kell a hivatalos dokumentumokat és a hagyományos, illetve nem hagyományos szakirodalmat, továbbá a helyismereti-helytörténeti dokumentumokat.

Az Orosz Mezőgazdaságtudományi Akadémia központi könyvtárában ezért intenzíven foglalkoznak az új használói kategória információellátásának kérdéseivel, ami egy konceptuális ellátási modell kimunkálásához vezetett. Benne egyfelől a mezőgazdasági termelés objektív tényezőire (talaj- és időjárási adottságok, a farmergazdaságok méretei, mezőgazdasági politika stb.) kellett tekintettel lenni, másfelől pedig a farmertársadalom szubjektív paramétereire.

Ami a szubjektív paramétereket illeti, a következő kategóriákat alakították ki belőlük: profi farmer – amatőr farmer; kezdő farmer – már tapasztalatokkal rendelkező farmer; maradéktalanul felszerelt gazdaság – alapfelszereléssel bíró gazdaság – felszerelések nélküli gazdaság; a vállalkozási szintek szerinti differenciálás; felső-, illetve középfokon képzett és nem képzett farmer.

A cikk a továbbiakban azt veszi szemügyre, hogy az egyes (általában aggregálódó) kategóriák számára keretszerűen milyen információellátás a kívánatos. Konkréten a következő információellátási modelleket vázolja: profi farmerek, amatőr farmerek, szakképzetlen farmerek, szakképzett farmerek, tapasztalatokkal rendelkező farmerek, műszakilag jól és elégségesen felszerelt gazdaságok, technikával el nem látott gazdaságok, vállalkozásokban érdekelt farmerek és kevéssé vállalkozó farmerek.

A fentiekből kitetszik: akár a szubjektív, akár az objektív tényezőket tekintjük, mindenképpen felettébb differenciált információellátást kell meghonosítani e nemzetgazdaságilag rendkívül fontos társadalmi csoport számára. További nehézség az ellátásban a csoport hatalmas területi szórtsága.

Az elmondottakkal kapcsolatban hangsúlyozni kell, hogy első megközelítésként kell fogadni az elméleti modellt. Mindenképpen számos marketing vizsgálatra van szükség tökéletesítése érdekében. Az azonban máris kitetszik: lesz mit tenniük az illetékes könyvtáraknak és információs központoknak ezen az eddig járatlan úton.

(Futala Tibor)

Művészeti és irodalmi tájékoztatás

Lásd 212

Közérdekű tájékoztatás

96/190
JOHN, Patricia LaCaille: The Rural Information Center assists local communities = Libr.Trends. 44.vol. 1995. 1.no. 152-175.p. Bibliogr.

Hogyan segíti az országos Falutájékoztatási Központ a helyi közösségeket?

Ágazati tájékoztatási központ; Falusi olvasó; Közérdekű tájékoztatás

A falu és város közötti információs szakadék egyre több aggodalmat keltett a nyolcvanas évek közepén az Egyesült Államokban. Mivel a farmok versenyképességének javítása, a válságból való kijutásuk a korszerű információ nélkül nem képzelhető el, az amerikai Kongresszus is foglalkozott a problémával, s 1987-ben javasolta a mezőgazdasági minisztériumnak egy falusi információs clearinghouse létrehozását az Ország-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gos Mezőgazdasági Könyvtár (NAL) keretében. A minisztérium rövidesen hatpontos tervezetet ismertetett a farmok életképességének helyreállítására. A Kongresszus külön céltámogatást is megszavazott a clearinghouse számára, a NAL költségvetésében. A clearinghouse-elképzelés azonban csakhamar egy teljes funkciójú Falusi Tájékoztató Központtá (Rural Information Center; RIC) bővült. Ebben a mezőgazdasági könyvtáron kívül benne volt a minisztérium „kibővített szolgáltatása" (USDA Extension Service; ES), majd pedig annak egy országos változata (Cooperative Extension Service; CES) is, ami lehetővé tette a CES tárgyi szakértelmének és szakreferensi hálózatának egy 2 millió kötetes információs állománnyal való egyesítését. (Formailag a RIC a mezőgazdasági könyvtár tíz szakosított tájékoztató központjának egyike lett.)

Az eredeti tervek szerint a RIC a CES-en keresztül mérte volna fel, illetve elégítette volna ki a helyi lakosok és képviselőik tájékoztatási igényeit, az USA államaiban működő központok közbeiktatásával. 1994-re azonban már inkább közvetlenül a RIC-be futottak be a helyi kérések, s csupán a kérések 4%-át közvetítették az egyes államokban dolgozó CES-munkatársak.

A RIC-ben könyvtárosok és szakterületi tudományos fokozatokkal rendelkező szakreferensek dolgoznak. Referenszkérdésekre válaszolnak, statisztikai adatokat szolgáltatnak, segítséget nyújtanak a területüket érintő számítógépi programok használatához, bibliográfiai adatbázisokban végeznek kereséseket, továbbá egyes esetekben más, megfelelőbb intézményhez utalják az érdeklődőt (forrástájékoztatás). Más főhatóságokkal, illetve azok intézményeivel is szoros az együttműködésük, pl. a kisvállalkozások országos hivatalával (Small Business Administration; SBA), az általános szolgáltatási hivatallal (U.S. General Services Administration; GSA), az egészségügyi minisztériummal (U.S. Department of Health and Human Services; DHHS), s azon belül a falusi egészségpolitikai hivatallal (Office of Rural Health policy; ORHP), azonkívül az egyes államok központi könyvtáraival, falusi fejlesztési tanácsaival (State Rural Development Councils; SRDC) stb.

A RIC igénybe veszi a DIALOG szolgáltatásait (amely hozzáférést nyújt a mezőgazdasági könyvtár AGRICOLA nevű adatbázisához, vagy a NEXIS/LEXIS jogi adatbázishoz), továbbá a NEWSNET-et (amely üzleti-gazdasági hírlevelek teljes szövegét teszi visszakereshetővé), a helyi önkormányzatok esettanulmányait közkinccsé tevő LOGIN-t, valamint az országos segélyprogramok között eligazító, kölcsönökről, pályázatokról és segélyekről tájékoztató FAPRS információvisszakereső rendszert, miközben saját tájékoztató kiadványokat is megjelentet (bibliográfiák, a pénztámogatásokkal, kisvállalkozásokkal, oktatással, egészségüggyel foglalkozó információs termékek).

A központ 1988 októberében kezdte meg országos tevékenységét, 1990 végén ingyenesen hívható telefonszámot kaptak (egészségügyi szolgáltatásuk, a RICHS számára), s igénybevétele az utóbbi években ugrásszerűen megnőtt. Az ügyfelek között különösen nagy számban találhatók egészségügyi szakemberek és intézmények, földrajzi bontásban pedig Washington és környéke. Téma szerint a legtöbb tájékoztató kérdést 1990-ben a településfejlesztés, az üzleti élet, a kisvállalkozások és a helyi önkormányzatok területén kapták, 1994-re azonban az egészségügyi témakör tört előre (a korábbi 5% helyett 50%-kal, tükrözve az e téren igénybe vehető új szolgáltatásokat).

1991-ben létrehozták az ALF-ot (Agricultural Library Forum), a mezőgazdasági könyvtár elektronikus faliújságját. Ezenkívül a RIC és RICHS kiadványait elektronikus formában is közreadják. 1994 óta az ALF-fájlok a NAL Gopher-jén keresztül is elérhetők, 1995 óta pedig már saját WWW-nyitólapjuk is van.

(Mándy Gábor)

96/191

Rural libraries and information services. Issue ed. Patricia LaCaille John = Libr.Trends. 44.vol. 1995. 1.no. 1-219.p.

Falusi könyvtárak és tájékoztatási szolgáltatások. Tematikus szám, 11 közlemény

Falusi olvasó; Fenntartó szerv; Közérdekű tájékoztatás; Községi könyvtár; Távközlés; Továbbképzés

A közlemények tárgya: 1. A falusias vidékek problémái a globális gazdaság világában. – 2. A falusi olvasó információigénye és a közművelődési könyvtár szerepe (felmérés). – 3. A közpon-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ti és az egyes USA-államoktól származó támogatás szerepe a falusi könyvtárak fenntartásában. – 4. A helyi könyvtári tanácsok szerepe. – 5. A szellemi beruházások szükségessége; a falusi könyvtárosok továbbképzése. – 6. A falusi könyvtár felelőssége a gyermekek és az ifjúság iránt. – 7. A könyvtáron kívülre irányuló szolgáltatások. – 8. Falusi könyvtárak a vegyes típusú könyvtári egyesülésekben. – 9. Az országos Falutájékoztatási Központ munkája. – 10. A falu bekapcsolódása a távközlési hálózatokba; a könyvtár szerepe. – 11. A falusi könyvtárak jövője.

(Autoref.)

Lásd még 152

VEZETÉS, IRÁNYÍTÁS

Általános kérdések

96/192
The library director. Issue ed. Irene B. Hoadley = Libr. Trends. 43.vol. 1994. 1.no. 3-147.p. Bibliogr.

A könyvtárigazgató. – Tematikus szám, 8 közlemény.

Egyetemi könyvtár; Közművelődési könyvtár; Nagykönyvtár; Tájékoztatási vállalkozás; Vezetés; Vezetőképzés

A közlemények tárgya: 1. A nagykönyvtárak igazgatói; szerepük, funkcióik, tevékenységük. – 2. Hogyan lehet eredményes a könyvtárosképző intézetek vezetőképző munkája? – 3. Meddig tart egy könyvtárigazgatói megbízás? – 4. A vezetés a poszthierarchikus könyvtárban. – 5. A közművelődési könyvtár igazgatója: helye a hierarchiában, kapcsolata a „hatalommal". – 6. Könyvtárosi diplomás vezetők szakmájukkal rokon, de nem könyvtári intézményekben. – 7. Az egyszemélyes (csak betanított munkaerőkkel dolgozó) könyvtárigazgató. – 8. A megbízott (ideiglenes) és az új (végleges) könyvtárigazgató együttműködése.

(Autoref.)

96/193
COTTAM, Keith M.: Directors of large libraries = Libr.Trends. 43.vol. 1994. 1.no. 15-33.p. Bibliogr.

A nagykönyvtárak igazgatói: szerepük, funkcióik, tevékenységük területei

Feladatkör; Kapcsolat intézményekkel; Nagykönyvtár; Vezetés

Egy nagy amerikai könyvtár vezetése nem ugyanazt jelenti, mint jelentette harminc évvel ezelőtt, elsősorban a környezetben lezajlott társadalmi, gazdasági, technológiai változások következtében. Míg korábban az igazgató főként a könyvtár belső ügyeinek a menedzselésével volt elfoglalva, az utóbbi időszakban egyre nagyobb figyelmet fordítanak arra a szűkebb és tágabb környezetre, amelyben a könyvtár működik.

A szerző 99 igazgatót keresett meg kérdőívével. A 30 válaszoló közül 8 közművelődési, 1 kormányzati és 21 egyetemi könyvtárban dolgozik. A kérdések hat témakört öleltek fel.

Mire fordítja az igazgató idejének legnagyobb részét? A személyzeti ügyeket, szervezeti és működési kérdéseket, költségvetést, szponzorok keresését és új épületek emelését említették a legtöbbször. Kardinális szabály a személyzettel való állandó kapcsolattartás. Elsősorban döntéseket kell hozniuk, s ennek egyik előfeltétele a kommunikáció. Untató, de lényeges a belső és külső értekezleteken való részvétel. A gazdasági nehézségek kivédése nagy erőfeszítéseket kíván; van, aki idejének 20%-át fordítja kiegészítő források fellelésére (fund-raising). Emellett sok időt vesz igénybe a külső kapcsolatok szervezése, a könyvtár „eladása" is, a PR-tevékenység, valamint a könyvtárközi kapcsolatok ápolása.

Mely tényezőknek van prioritásuk az időmérlegben? Mindenekelőtt a személyes döntések

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

meghozatalára kell az igazgatónak munkaidejét felhasználni. Egyébként érvényesül a könyvtári szervezet működéséből fakadó ritmus (költségvetés, jelentés stb.). A külső tényezőkre való reagálás megelőzi a napi műveleteket. A hosszú távú következményekkel járó ügyek veszik igénybe leginkább az igazgatók idejét.

Menedzseri szerepek és tevékenységek az elsőbbségek és időráfordítás szorításában. Itt említést érdemel a hatékony kommunikáció, a személyzettel, a fenntartóval, a társadalmi és könyvtári környezettel való közvetlen kapcsolattartás, a konfliktusok feloldása és a változások menedzselése, a könyvtárnak és személyzetének a változásokhoz való hozzáigazítása. Végül, de nem utolsósorban a személyes teljesítmények megfelelő formában történő elismerése.

A külső, környezeti tényezőkre való reagálás. A technológiai változások követése majd' minden igazgató állandó gondja. A technikai vívmányok alkalmazása nagy előnyt jelenthet, de nagy tehertételt is. A közönség részéről állandó nyomás mutatkozik a legújabb eljárások, technológiák iránt, de ugyanakkor a hagyományos szolgáltatások iránti kereslet is rekordmagasságot ért el. Ezzel együtt jár az, hogy az igazgatónak állandóan újabb és újabb külső forrásokat kell találnia a könyvtár működéséhez; a technológiai fejlesztéshez viszonylag könnyű pénzt szerezni, annál nehezebb viszont a napi kiadások fedezetére. Nem hanyagolható el az országos ügyekkel – beleértve a törvényhozást is – való foglalkozás, s az igazgatónak vezető szerepet kell vállalnia a szakma képviseletében, a könyvtári egyesületekben, szerveződésekben, hálózatokban stb.

A feladatok átruházása. Minden igazgató hangsúlyozta a rendszeres értekezletek és a vezetési hatáskör átruházásának fontosságát. A technikai és taktikai ügyek, személyzeti munka (kivéve az alkalmazást és az érdemi feladatokat),az eladókkal való kapcsolatok, hivatali és gazdasági ügyintézés terén a feladatok átruházása az egyetlen megoldás, ha az igazgató a valódi vezetési feladatokra akar koncentrálni. Több helyütt vezetési teamek segítik a munkát.

A vezetői szerepek, funkciók és tevékenységek megváltozása. Minden változás ellenére a hagyományos vezetői szerepek ma is érvényesülnek. Ami változott, az leginkább a környezet és azok a tárgykörök, amelyekre a vezetőnek figyelemmel kell lennie. A napi vezetési rutin terén fokozatosan nagyobb önbizalmat szereztek, bátrabban merik átruházni a hatásköröket és jobban értenek a technológiához. A költségvetési nehézségek, a külső források feltárása, könyvtári együttműködési körökben való részvétel, a társadalmi környezethez fűződő kapcsolatok erősítése, a változások menedzselése stb. jelentik az új vonásokat. Az egyik legszembetűnőbb változás, hogy a legtöbb igazgató sokkal több időt tölt el a külső, szakmai és társadalmi kapcsolatok gondozásával, mint korábban. S vállalniuk kell a vezetői szerepet könyvtáron kívül is, az egyetemi campuson, a városi közösségben, az államban, de országosan is, példát mutatva szakmai és társadalmi elkötelezettségből.

(Papp István)

96/194

HENINGTON, David: Public library directors: hierarchical roles and proximity to power = Libr.Trends. 43.vol. 1994. 1.no. 95-104.p. Bibliogr.

A közművelődési könyvtár igazgatója; helye a hierarchiában, kapcsolata a „hatalommal"

Állami, társadalmi szervekkel kapcsolat; Fenntartó szerv; Közművelődési könyvtár; Vezetés

Egy közművelődési könyvtár igazgatója annál eredményesebb, minél magasabban pozicionált a hatalmi hierarchiában. E feltevés helytállóságának megvizsgálására a szerző kikérte hét igazgató véleményét. A körkérdésre adott válaszok summázata a következő:

A közművelődési könyvtárak igen sokféle igazgatási struktúrában működnek, ám nincs kutatással vagy tapasztalatokkal igazolt bizonyíték arra, hogy a szervezeti keret határozná meg a könyvtár teljesítményét.

Az igazgató szempontjából a legkívánatosabb, ha közvetlenül a legnagyobb hatalommal rendelkező személyhez tartozik; ez egy városi könyvtár esetében a polgármester. Bár az egyik igazgató azt tapasztalta, hogy az évek során attól a polgármestertől kapta a legnagyobb támogatást, aki a legkevésbé volt tisztában a könyvtári ügyekkel, s a legkevesebbet pedig attól, akivel nagyon jó, kollegiális viszonyban állt.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A hagyományos közigazgatási szervezetben az igazgató többnyire az önkormányzat titkárának, a városigazgatónak van alárendelve. De soha nem lehet tudni, hogy azért kerül a hierarchia aljára a könyvtár, mert a város nem törődik vele, vagy azért kap oly kevés támogatást, mert a hierarchia alján van.

Nehézséget okoz a választott képviselők és tisztviselők sűrű váltakozása, mert így kérdésessé válhat a könyvtár programjainak folyamatos finanszírozása. Az ideális az, ha a képviselők kormányoznak, az igazgató pedig vezet. A tény az, hogy vannak politikailag erősen és politikailag gyengén pozicionált könyvtárak, annak ellenére, hogy azonos helyet foglalnak el a szervezetben.

Ha az igazgató nincs közel a hierarchia legfelső szintjéhez, más módon érheti el célját, a könyvtári szolgálat eredményes működtetését: a támogatás fejében átengedi a dicsőséget a választott képviselőknek. A könyvtárnak „láthatóvá" kell tennie magát, s az igazgatónak dolga az, hogy a könyvtárról ne feledkezzenek meg, hiszen a közösségnek lényeges szolgáltatásokat nyújt.

Egy közösségben három hatalmi kör létezik: a választott tisztségviselők, a gazdasági élet képviselői, a sajtó. A könyvtárnak javára válik, ha mindhárommal jó kapcsolatokat ápol. Hozzá kell azonban tenni, hogy a választott vezetőknek kisebb a hatalmuk, mint volt 20 évvel ezelőtt. Erősen megnőtt a politikailag aktív polgárok szerepe. A könyvtár az összes helyi szolgáltatás közül kétségtelenül a legnépszerűbb, s az aktív könyvtárhasználók egyben a legaktívabb polgárok is. Így tehát a könyvtárak ma inkább, mint valaha fontos szerepet játszanak a közösség életében, s maguk is előnyt húzhatnak a polgárok megnövekedett közéleti érdeklődéséből. Az igazgatóknak bejárásuknak kell, hogy legyen a város hatalmi köreihez, hiszen ha a szavazók törődnek a könyvtárral, akkor a választott vezetőknek is törődniük kell vele. Nagyon eredményes forma a könyvtári baráti kör, mint nyomásgyakorló szervezet. Van olyan város, ahol néhány év alatt 20-ról 4000-re nőtt a tagdíjat fizető tagok száma.

Természetesen tapintatot kíván a különféle érdekű választói csoportokkal való kapcsolattartás. Ha az igazgatónak nem sikerül ezek között a csoportok között a könyvtár érdekeit megfelelően képviselni, s őket a könyvtár számára megnyerni, akkor azt az ő gyengeségének fogják betudni. Az eredményes igazgató túllép hagyományos szerepén, s a különféle választói csoportok között lobbistaként mozog. Bár mindenkinek nem tehet kedvére, a könyvtár ügyét a szükségletek és igények függvényében következetesen kell képviselnie a politikai színtéren.

Végső soron az igazgató sikere és eredményessége nem a szervezeti hierarchiában elfoglalt státusától vagy pozíciójától függ, hanem sokkal inkább a hierarchiában játszott szerepétől, vezetői kvalitásaitól, karizmájától és attól, milyen mértékben tudja mozgósítani a könyvtár érdekében a hasonlóan gondolkodó helyi politikusokat, köztisztviselőket és – nem utolsósorban – a választópolgárokat.

(Papp István)

96/195

DE BRUIN, H.: Strategic human resources planning for library and information services in South Africa = Mousaion. 13.vol. 1995. 1/2.no. 59-80.p. Bibliogr. 28 tétel.

Stratégiai tervezés az emberi erőforrások területén Dél-Afrika könyvtár- és tájékoztatásügyében

Könyvtáros-utánpótlás; Személyzet; Tervezés; Vezetés

Az emberi erőforrások, azaz a személyzet hatékony megtervezése és vezetése kulcsfontosságú feladat a dél-afrikai könyvtári és tájékoztatási szolgáltatások fennmaradása és fejlesztése érdekében. A megfelelő személyzeti vezetés első lépése a stratégiai tervezés; e területen csak minimális eredményeket sikerült elérni. A cikk elmagyarázza a személyzeti tervezés fontosságát, magát a tervezési folyamatot, a kockázatvállalók szerepét és a stratégiai terv végrehajtásának összetett feladatait a jelen körülmények között. A fő kérdés az, hogy a könyvtári és információs személyzet alakulását teljes mértékben rábízzák-e a kereslet-kínálat természetes törvényszerűségeire és az egyes könyvtári részlegek egyéni toborzási akcióira. A szerző hangsúlyozza a kérdés megértésének fontosságát, valamint legalább néhány útmutató és irányelv kidolgozását és alkalmazását. A meg-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

felelő tervezési információk megszerzése érdekében végzendő kutatást is szorgalmazza.

(Autoref.)

Lásd még 135, 136

Tervezés

Lásd 202

Munka- és rendszerszervezés, értékelés

96/196

GŁOWACKA, Ewa: Benchmarking jako narzędzie totalnego zarządzania jakością (TQM) w bibliotekach = Bibliotekarz. 1995. 10.no. 15-18.p.

Benchmarking mint a TQM eszköze a könyvtárakban

Munkaszervezés; Vezetés

A szerző TQM-mel kapcsolatos cikkét a Könyvtári Figyelő 1995/4. számában 95/375 tételszám alatt referáltuk. Az alábbiakban referált mostani cikke a benchmarkingot mint a TQM alapvető eszközét mutatja be. Természetesen ez az eszköz is az amerikai iparban alakult ki (1979-ben a Xerox Company alkalmazta először). Tüzetes monográfiát 1989-ben írtak róla (Robert Campa).

Maga az eszköz nem más, mint a saját teljesítmények folytonos összehasonlító vizsgálata a korábban produkált saját teljesítményekhez, illetve hasonló intézmények teljesítményeihez képest. Ezen kívül a tényleges teljesítmények az intézmény működésével kapcsolatos dokumentumok (szabályzatok, szabványok stb.) előírta teljesítménykörrel is összehasonlíthatók.

Az eszköz felettébb adatigényes, könyvtári alkalmazását megnehezíti, hogy a könyvtári statisztikai gyakorlat korántsem kielégítő: nem dívik pl. a havi adatszolgáltatás, s az éves adatok többsége is output-adat. Ezért, különösen ha a használó megelégedettségének mértékét kívánja valamely könyvtár a benchmarking révén elemezni, illetve ezekből az elemzésekből – a TQM lényegének megfelelően – jobbító intézkedéseket foganatosítani, szinte a semmiből kell megteremteni hozzá a szükséges feltételeket.

Ezekhez ad segítséget az Association of College and Research Libraries 1990. évben keletkezett publikációja, a Measuring Academic Library Performance című. Benne megkísérlik a szükséglet–használó–megelégedettség „háromszögén" belül a minőségre utaló paraméterek képzését. Ezek egy része az adott könyvtártól függ (pl. a kölcsönzések lebonyolításához szükséges idő), más része nincs vele közvetlen összefüggésben (pl. tárgyszók a nemzeti bibliográfiában). További tárgybavágó paraméterek: kielégített kérés, információkeresés eredményei. Fontosak az olyan adatok, amelyek (objektív vagy szubjektív okokból) a leginkább bosszantják az olvasókat (pl. az új beszerzésekhez való hozzáférés, a beszerzési javaslatok teljesítésének ideje, a negatív „végkifejletű" javaslatok aránya, beszerzési tévedések stb.). A szóban forgó „elégedettségi" adatok jelentős része akkor hiteles, ha közvéleménykutatás eredménye.

Az összehasonlító vizsgálatok, éppen mert a könyvtár személyzete által „realizálódnak", áttörhetik a rossz megszokások gátjait, és kedvező légkört teremthetnek a változtatások végbevitele előtt.

(Futala Tibor)

96/197

BOEKHORST, Peter te: Measuring quality: the IFLA Guidelines for performance measurement in academic libraries = IFLA J. 21.vol. 1995. 4.no. 278-281.p. Bibliogr. 6 tétel.

Res. francia, német és spanyol nyelven

A minőség mérése: az IFLA irányelvei a teljesítmény mérésére a felsőoktatási könyvtárakban

Felsőoktatási könyvtár; Hatékonyság; Irányelvek -könyvtári; Minősítés; Munkaszervezés

A szerző ismerteti az IFLA egyetemi- és általános tudományos könyvtári szekciójának teljesítménymérési irányelvek kidolgozására irányuló programját. A következő kritériumokat vet-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ték figyelembe: 1) a projekt – a szekció szakirányának megfelelően – az egyetemi könyvtárakra koncentráljon; 2) fejlődő és fejlett országokban, valamint különféle egyetemi könyvtárakban egyaránt alkalmazható méréseket tartalmazzon; 3) a költséghatékonyságot, s ne az egyéb hatékonysági szempontokat mérje; 4) általános, valamint meghatározott tevékenységekre kifejlesztett mutatókat egyaránt tartalmazzon; 5) a használóval kapcsolatos indikátorokra helyezze a hangsúlyt. A fenti szempontok alapján a következő mutatókat fejlesztették ki: hozzáférhetőség, dokumentumszolgáltatás, állományhasználat, állomanygyarapítási gyorsaság; könyvfeldolgozási gyorsaság, könyvtárközi kölcsönzési gyorsaság; használói elégedettség. Az irányelvek célja: összehasonlítható és megbízható eredmények nyerése reális költségek mellett, valamint a teljesítménymérés népszerűsítése és elismertetése a vezetés egyik hatékony eszközeként.

(Autoref.)

96/198
KINNELL, Margaret: Quality management and library and information services: comparative advantage for the information revolution = IFLA J. 21.vol. 1995. 4.no. 265-273.p. Bibliogr. 59 tétel.

Res. francia, német és spanyol nyelven

Minőség elvű vezetés a könyvtári és tájékoztatási szolgáltatások területén: előnyös helyzet az információs forradalomban

Hatékonyság; Munkaelemzés; Szolgáltatások; Vezetés

A magas színvonalú könyvtári szolgáltatásokért mindig a könyvtár vagy tájékoztatási intézmény vezetője volt felelős; most a forrásokért folytatott erősödő versengés, a fenntartók (támogatók) és a használók növekvő elvárásai, s az új vállalkozások tájékoztatási szolgáltatásainak bővülő köre azt követeli, hogy a vezetői képességek biztosítsák a „veszély elhárítását" és a könyvtári és tájékoztatási szolgáltatások iránti igények kielégítését. Időszerű tehát a minőségre irányuló vezetési technikákra nagyobb figyelmet fordítani. A minőségi megközelítés azért is fontos, mert egyre inkább érezhető az üzleti elvek hatása a tájékoztatási szolgáltatásokban, a könyvtári szolgálat állandóan változó környezetben működik. A minőségnek a haszálói igények szempontjából történő meghatározását megelőzi a minőség mérése. A célokat először meg kell érteni ahhoz, hogy el tudjuk dönteni, elértük-e őket. A minőségre irányuló hatékony vezetési stílus elősegíti a szolgáltatások céljainak megállapítását és kijelöli a követendő utat ahhoz, hogy a szolgáltatások ne csak a ma, hanem a holnap kihívásainak is eleget tudjanak tenni.

(Autoref.)

Lásd még 181

Pénzügyi és gazdasági kérdések

96/199
FAVRET, Leo: Local government change and strategic management: an historical perspective and a case study = Public Libr.J. 10.vol. 1995. 4.no. 95-101.p. Bibliogr. 35 tétel.

Az angol önkormányzati reform és a „stratégiai vezetés" hatása a közművelődési könyvtárak költségvetésére és vezetésére

Fenntartó szerv; Gazdálkodás -könyvtárban; Jogszabály -más területről; Közművelődési könyvtár; Támogatás -pénzügyi -állami, hatósági

Az angliai helyi közigazgatásban hatalmas változások zajlottak le 1979 óta főként a közkiadások drasztikus visszafogása, a közigazgatás átszervezése, a piacorientált szolgáltatások és a közszolgáltatásokban bevezetett kötelező tendereztetés, valamint az állampolgári és fogyasztói jogok fokozott érvényesítése következtében.

Mindez természetszerűleg kihatással volt a közművelődési könyvtári szolgálatra is. A szolgálatra fordított összegek vásárlóértéke 1982 és 1987 között 10%-kal nőtt, de 1987 óta gyakorlatilag változatlan. A közművelődési könyvtárak finanszírozása kapcsán olyan kérdésekkel kellett szembenézni, mint a térítéses szolgáltatások kibővítése, a nyilvános és magánszektor közös vállalkozásainak lehetősége, egyes könyvtári szolgáltatások szerződéses alapon való működ-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tetése stb. 1983 óta a könyvtárak bevételei 68%-kal nőttek. (Az alapvető szolgáltatások ingyenessége továbbra is megmaradt, de egyre nyomatékosabban merült fel, hogy a helyi hatóságok fogalmazzák meg, milyen és mekkora könyvtári szolgálatot kívánnak finanszírozni. Ha egyelőre a könyvtári szolgálatra nem terjed is ki a kötelező tendereztetés, ez a lehetőség nincs kizárva, és bizonyos kísérletek máris történtek egyes szolgáltatások szerződéses üzemeltetésére.

A közszolgálatban érvényesülő új menedzsment eljárásokat önkéntes alapon egyre több könyvtárban vezetik be. A könyvtári ellátásra is kihatással lesz a közigazgatásnak ajánlott négy menedzselési modell: a független ellátás, a kooperációs alapon nyújtott szolgáltatás, a közösen működtetett szolgáltatások és a szolgáltatás ellátására szerződés kötése. A polgári és használói jogokat kifejező, 1991-ben kiadott ún. Citizen's Chartert 1993-ban nyomon követte a Charter for Public Libraries, amely a közönségnek a könyvtáraival szemben támasztott jogait és követelményeit fogalmazta meg.

Ezeknek az alapvető változásoknak másik következménye volt az érdeklődés megélénkülése a stratégiai jellegű menedzsment iránt. Különféle finanszírozási eljárásokat vezettek be (pl. a tervezett program szerinti költségvetés, a zéró alapú finanszírozás, a testületi tervezés), de idővel lanyhult a lelkesedés irántuk. A 80-as években azonban ismét előtérbe került a stratégiai tervezés a helyi közigazgatásban, s következésképpen a közművelődési könyvtárakban is. A stratégiai tervezés modelljének négy eleme a következő: a szervezet és környezete elemzése, a követendő út kiválasztása, a terv végrehajtása, a kitűzött célok alapján a folyamat figyelemmel kísérése és szükség szerinti módosítása.

A gyakorlat persze más, mint az elmélet. A legtöbb vezetőt a napi feladatok és rutinok annyira leterhelnek, hogy nem jut ideje a távlatokkal foglalkozni. Ugyanakkor az is igaz, hogy a stratégiai tervezés nem egy személy vagy egy kis csoport ügye, hanem a szervezet hajszálgyökereiből ered. Ezek a stratégiák ugyan nem tervezettek, mégis az egész szervezet magáévá teheti őket.

Ezért a vezetésnek az a feladata, hogy olyan szervezetet teremtsen, amellyel az alkalmazottak képesek azonosulni és elkötelezettek iránta.

Végső soron a stratégiai tervezésnek a szigorúan felülről szervezett és a szervezet bármely pontjáról kiinduló, spontánul kibontakozó módszere kiegészíti egymást.

A cikk második részében a szerző azt vizsgálja, hogy a fenti meggondolások fényében hogyan igyekezett London egyik kerületének, Bromley-nek a helyi közigazgatása és közművelődési könyvtári szolgálata hatékony és hatásos menedzseléssel a polgárok megelégedésére működni.

(Papp István)

96/200

WILLARD, Patricia: Public sector reform in Australia and its impact on libraries = Int.Inf.Libr.Rev. 27.vol. 1995. 4.no. 359-373.p.

Az ausztráliai államháztartási reform és hatása a könyvtárakra

Fenntartó szerv; Gazdálkodás -könyvtárban; Támogatás -pénzügyi -állami, hatósági; Vezetés

Az ausztráliai közületi szektorban – sok egyéb országhoz hasonlóan – több mint egy évtizede jelentős átalakítás folyik. A változások, amelyek a gazdaságosság és a hatékonyság javítását célozzák, a kormányzati munka minden területét érintik. Az új módszerek jelentős változásokat okoznak a pénzügyi irányítás, a célmeghatározás és értékelés, az átszervezés és a személyzeti politika területén. A közületi reformokkal párhuzamosan az ausztrál Commonwealth és több tagállami kormány egyéb területeken is végez átalakításokat, például az ipari kapcsolatok területén. A kitűzött feladatok között kiemelt helyet kapott a munkahelyi szervezés hatékonyságának a növelése. Az új vezetési követelmények és módszerek a könyvtárakban is megjelennek. A cikk a különféle átalakítási programok fő szempontjait ismerteti, kiemelve a jelenlegi és a jövőben várható hatásukat a könyvtárakra és a könyvtárosokra.

(Autoref. alapján)

Lásd még 145, 157

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Személyzet

Lásd 195

Marketing, közönségkapcsolatok

96/201
Marketing of library and information services. Issue ed. Darlene E. Weingand = Libr.Trends. 43.vol. 1994. 3.no. 289-513.p. Bibliogr.

A könyvtári és tájékoztatási szolgáltatások marketingje

Gazdálkodás -könyvtárban; Igénykutatás könyvtári szolgáltatásokra; Könyvtárpropaganda; Közéleti tevékenység; Marketing; Tervezés

A közlemények tárgya: 1. Miért van szükség marketingstratégiára. – 2. A használóközpontú könyvtár. – 3. A marketinget előkészítő átvilágítás. – 4. A fejlődési irányok figyelembevétele a tervezésben, marketingben. – 5. Szolgáltatásaink tökéletesítésének tervezése. – 6. „Kiváló áruk" a könyvtárban. – 7. Mibe kerülnek termékeink, szolgáltatásaink. – 8. Szolgáltatásaink terjesztése elektronikus környezetben, avagy: az Internet világában lesznek-e olyan könyvtárak, amilyennek most ismerjük őket? – 9. Propaganda és kommunikáció a közművelődési könyvtár környezetében. – 10. A politikai folyamatok megértése és felhasználása a marketingmunkában. – 11. Marketing a gyakorlatban: négy esettanulmány. – 12. Az ifjúsági szolgáltatások marketingje. – 13. A marketing a szakkönyvtár adottságai között. – 14. A fejlődés útjai a szolgáltatások marketingjében.

(Autoref.)

96/202
WEINGAND, Darlene E.: Preparing for the new millennium: the case for using marketing strategies = Libr.Trends. 43.vol. 1994. 3.no. 295-317.p. Bibliogr.

Miért van szükség marketingstratégiára?

Igénykutatás könyvtári szolgáltatásokra; Marketing; Szolgáltatások; Tervezés

A marketing és a tervezés összekapcsolása. – A munka menete: 1. a tervezési munkacsoport megszervezése, 2. a marketing-célú átvilágítás, 3. a könyvtár piacának meghatározása, 4. a célok, a feladatok és a teendők kitűzése, 5. a közösség szükségleteit kielégítő termékek előállítása, 6. az egyes termékek költségeinek megállapítása, 7. az elosztási csatornák kialakítása, 8. propaganda, kommunikáció, 9. értékelés.

(Autoref.)

96/203
DOHERTY, N.F. - SAKER, J. - SMITH, I.G.: Marketing development in the public library sector: an empirical analysis = J.Inf.Sci. 21.vol. 1995. 6.no. 449-458.p. Bibliogr. 19 tétel.

A marketingmunka fejlődése a közművelődési könyvtárakban ; empirikus elemzés

Felmérés; Kölcsönzés; Közművelődési könyvtár; Marketing; Szolgáltatások

A marketing feladata a felhasználók illetve felhasználói csoportok azonosítása, és ezekre alapozva a gazdaságosság valamint a hatékonyság biztosítása. Könyvtárak esetében ez azt jelenti, hogy a használók igényei szerint kialakított szolgáltatások több használót fognak vonzani, megnő a forgalom, kialakul egy stabil felhasználói kör, akik életformájuk és körülményeik megváltozása esetén is kitartanak a könyvtár mellett. Különös jelentősége van ennek a közművelődési könyvtárak esetében, amelyek Nagy-Britanniában például válsággal küzdenek, mert az utóbbi tíz évben számottevően csökkent irántuk az érdeklődés. A szakirodalom tanúsága szerint a marketing egyre nagyobb jelentőségű a közművelődési könyvtárakban, a megjelent publikációk száma és tartalma is tükrözi a téma pozitív megközelítését.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Nagy-Britanniában nagyszabású felmérést végeztek a közművelődési könyvtárakban folyó marketing tevékenység és a szolgáltatások közötti összefüggések feltárására, illetve a nyomukban megmutatkozó eredmények feltérképezésére. A 167 megszólaltatott könyvtárvezető 83%-a válaszolt, azaz a felmérés 139 könyvtár tapasztalatait összegzi. 48%-ukban folyik kifejezett marketing tevékenység kijelölt témafelelőssel és elkülönített költségvetési kerettel.

A gazdag szempontrendszerre épülő kérdőívek rávilágítanak a közművelődési könyvtárak szolgáltatásaira, az azokat befolyásoló tényezőkre, a hatékonyság emelését célzó marketing munkára és annak eredményességére. A cikk részletesen ismerteti a vizsgálati szempontokat, és bemutatja a válaszokból kirajzolódó összefüggéseket.

A külső tényezők, mint a könyvtár mérete, elhelyezkedése, a politikai irányultság és a városi/falusi megoszlás hatása elhanyagolhatónak bizonyultak, ezért a további helyzetértékelésben nem vették figyelembe.

Az a feltételezés, hogy a marketing tevékenység szintje és a könyvtárban elkülönített marketing feladatkör valamint a könyvtári szolgáltatások széles skálájának megléte szorosan összefüggnek egymással, maradéktalanul beigazolódott a közművelődési könyvtári szféra esetében. A használók illetve használói csoportok igényeinek figyelemmel kísérése és a marketing munka rájuk irányítása azokra a könyvtárakra jellemző, ahol a szolgáltatások gazdag választéka áll rendelkezésre.

Kapcsolat mutatkozik a felajánlott szolgáltatások és a könyvtár által követett térítési politika között, amelyet társadalmi és politikai tényezők is befolyásolnak. A reklámtevékenység szintje a szolgáltatások sokféleségétől és a marketing feladatkör meglététől egyaránt nagymértékben függ. A piacorientált közművelődési könyvtárakban a marketing legelterjedtebb eleme a reklám.

Meglepő módon a piackutatás esetében nem mutathatók ki ilyen szoros összefüggések, holott elvárható lenne, hogy a piacorientált intézmények felismerjék a rendszeres piackutatás jelentőségét.

A fenti tapasztalatok alapján megállapítható néhány olyan gyakorlati továbblépési lehetőség, amelyek a közművelődési könyvtári marketing tevékenység fejlesztését célozzák. A legfontosabb az, hogy a könyvtári marketing munkát ne egymástól elkülönülő lépések sorozataként fogják fel, hanem egy olyan integrált folyamatként, amely a felhasználót helyezi a középpontba és megfelelő marketing stratégiát fejleszt ki annak érdekében, hogy hatékonyan kielégíthesse a könyvtár ezen felhasználók igényeit. Csak ekkor állítható, hogy a közművelődési könyvtári szolgáltatásban kialakult helye és döntő szerepe van a marketing tevékenységnek.

(Pappné Farkas Klára)

FELHASZNÁLÓK ÉS HASZNÁLAT

Használat- és igényvizsgálat

96/204

McCARTHY, Grace: Happy surfing in the Valley = Libr.Assoc.Rec.Suppl. 97.vol. 1995. 8.no. 5-6.p.

Hogyan használják az Internetet az amerikai könyvtárak és használók? Egy brit könyvtáros tapasztalatai

Egyetemi könyvtár; Iskolai könyvtár; Közművelődési könyvtár; Szakkönyvtár; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások használata

Egy brit szakkönyvtárosnő egyéves gyermekgondozási szabadsága idején szakított időt arra, hogy Kaliforniába látogatva az Internet könyvtári alkalmazásának amerikai gyakorlatát tanulmányozza. Tapasztalataiból ad ízelítőt az alábbi beszámoló.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Egyetemi könyvtárak. A Stanford Egyetem hallgatói korlátozás nélkül használhatják az Internetet, sőt, saját nyitólapot is készíthetnek a World Wide Weben. Új fejlemény a Flexible Classroom, amelynek vezeték nélküli hálózatához 20 laptop-gép, egy szerver, egy nyomtató, egy videokamera és egy számítógépes írásvetítő tartozik. Ez a hálózat a kiscsoportos és a közös munkára egyaránt konfigurálható.

A University of California (Berkeley) 500 fős könyvtári osztályának önálló képzési részlege van. Különféle Internet tanfolyamokat ajánl a személyzetnek, amely az itt szerzett ismereteket adja tovább a használóknak. A könyvtár saját gopher-szervert és Web szolgáltatást is kifejlesztett, továbbá itt készül az Internet legújabb fejleményeiről tájékoztató szakirodalom *Current Cites* nevű elektronikus referáló lapja.

Közkönyvtárak. Az InFoPeople (Internet for People) program a Federal Library Services and Construction Act (LSCA) anyagi támogatásával működik. A támogatás a következő költségeket fedezi: összesen 486 PC modemmel, valamint könyvtáranként 10 napos személyzeti képzés és 100 óra ingyenes Internet-kapcsolat. A programban 180 könyvtár vesz részt, amelyek minimális szolgáltatásként nyújtanak hozzáférést az InFoPeople nevű gopherhez, amely a Carl, a Gopher Jewels és az University of California (Santa Cruz) szolgáltatásaihoz tartalmaz kapcsolatokat. WWW használatot jelenleg 81 könyvtár biztosít.

A Palo Alto-i gyermekkönyvtár vezetése fontosnak tartotta, hogy a jövő állampolgárai már gyermekkorban megismerkedjenek az Internettel. A gyermekek iskolai feladataikhoz is felhasználhatják a hálózatot. Általában szülői kísérettel látogatják a könyvtárat, s így a szülők is megismerkedhetnek az információs szupersztráda lehetőségeivel. A könyvtár egyáltalán nem korlátozza a használatot, de irányelvei között kimondja, hogy a gyermekek információhasználatának ellenőrzése és irányítása a szülők felelőssége. A gyermekeket képzett önkéntesek tanítják.

Iskolák. Az Internet a iskolák osztálytermeiben és könyvtáraiban is általánossá vált. Jellemző az iskolák lelkesedésére, hogy a Monta Vista középiskola (Cupertino) saját WWW nyitólapot készített. A tanulók azon kívül, hogy iskolai feladataikhoz használják az Internetet, elektronikus levelezést is folytathatnak a hálózaton, az iskolai „netiquette" szabályai szerint.

Szakkönyvtárak. A cupertinoi Apple Computer vállalat szakkönyvtárában az Internet-képzést nemcsak a könyvtárosok, hanem a vállalati alkalmazottak számára is megszervezték. A fő ösztönző, hogy az Interneten lévő információk legtöbbje ingyenes, és sok kérdés egyszerűbben megválaszolható, mint hagyományos adatbázis-kereséssel. A szerző az itt szerzett tapasztalatokon fellelkesülve elhatározta, hogy hazatérve saját vállalati szakkönyvtárának (BICC Cables, Wrexham) szolgáltatásait is kibővíti az Internet információforrásaival.

(Novák István)

96/205

OBST, Oliver: Untersuchung der Internetbenutzung durch Bibliothekskunden an der Universitäts- und Landesbibliothek (ULB) Münster = Bibliotheksdienst. 29.Jg. 1995. 12.no. 1980-1998.p. Bibliogr. 12 tétel.

Az Internet használata a Münsteri Egyetemi és Tartományi Könyvtár használói körében. Felmérés.

Egyetemi könyvtár; Felmérés [forma]; Online információkeresés; Regionális könyvtár; Számítógép-hálózat; Szolgáltatások használata

A Münsteri Egyetemi és Tartományi Könyvtárban pillanatfelvétel jellegű felmérést készítettek annak felderítésére, mennyire okoz problémát, ha a használók az egyéb célú számítógépeket „internetezésre" használják. Kíváncsiak voltak arra is, kik és hogyan használják az Internetet a könyvtárban.

A könyvtárban nincsen grafikus elérésű Internet szolgáltatás és a használathoz a számítóközponttól kell kérni azonosítót, amit azonban az egyetem minden polgára megkaphat. Tizenhat terminál van a központi, 21 a két kari könyvtárban. A vizsgálat idején a tanítási szünetben 16, a szorgalmi időszakban 10 terminálon lehetett az Internetet elérni.

A vizsgálat egyrészt a Internet-használók számának és a PC-használókhoz képest számított arányának meghatározását, másrészt a felhasználói szokások felmérést célozta.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A vizsgált időszakban a 889 könyvtárlátogatóból 22,5% (azaz 200) volt Internet-használó. A használható PC-k számának csökkenésével a használók száma is csökkent.

Százharmincnégy használó 200 alkalommal vette igénybe az Internetet. Közülük 113 fő (78,5%) küldte vissza a kérdőívet. A válaszadók 92%-a hallgató volt, ami azzal is magyarázható, hogy az oktatók-kutatók a saját szobájukból is hozzáférnek a hálózathoz.

A hallgatók 87%-a legalább ötödik szemeszterét, 66%-a legalább a nyolcadikat végezte. Valószínű, hogy a felsőévesek amúgy is aktívabb könyvtárhasználók. A legtöbb használó a társadalomtudományi szakokról került ki.

A használók 42%-a hetente egyszer „szörfözött" az Interneten, 39% hetente kétszer-háromszor. Csak 4,5%-uk töltött több mint 2 órát egyszerre a képernyő előtt és 1,8% volt a négyórás időtartamot meghaladók aránya. Harminc százalékuk viszont maximum félórát tölt itt egy-egy alkalommal, közel háromnegyedük 1/2-1 órát.

Ezek az adatok azonban a használók szubjektív benyomásaira épülnek, amelyek a számítógépekkel való interakció természetét ismerve valószínűleg alábecslést jelent.

Az e-mailt 97%, a hírcsoportokat 73%, a WWW-t 64%, telnetet 56% használt. Egyéb szolgáltatásokat a használók kevesebb mint fele vett igénybe, a legkevésbé népszerűnek a MUD és az IRC bizonyult. A használat intenzitása méginkább megerősítette az e-mail vezető szerepét.

A felmérésben megkérdezett hallgatók 92%-a tanulmányaihoz használta a hálózatot, de 80%-uk magáncélú felhasználást is megadott, ami csak 22% volt az egyéb válaszadóknál. Harmadik leggyakoribb felhasználás a kutatás volt (34,6%).

A válaszadók több mint háromnegyede számára az egyetemi könyvtáron kívül is van lehetőség az Internet használatára, míg 20,4%-nak ez az egyetlen lehetősége. A válaszadók 36%-a azért használta a hálózatot a könyvtárban, mert amúgy is dolga volt ott, 31% számára döntő volt közelsége, míg 16% össze akarta kapcsolni egymással az „internetes" és a könyvtári szolgáltatásokat.

A vizsgálat tanulsága, hogy az amúgy is keresett PC-k kihasználtsága még tovább nőtt az Internet használatával. Nem járható út viszont a használók megfigyelése és magánügyeikbe való beavatkozás. Az erre a célra használható munkaállomások számát ugyanakkor csökkenteni fogják, helyfoglalást vezetnek be. A gépeket jól belátható helyekre teszik és a következő táblákat függesztik ki rájuk: „Ezek a PC-k a tanulás és kutatás információforrásai céljaira vannak elhelyezve, nem pedig hobbik kiszolgálására". A használatot inkább irányítják, mintsem gátolnák azzal, ha jól megszerkesztett nyitólapokon hasznos és érdekes információforrásokra mutatnak rá.

(Koltay Tibor)

Lásd még 149, 221

Olvasáskutatás

96/206
SOLONENKO, L.V.: Ženskoe čtenie včera i segodnâ = Bibliografiâ. 1995. 6.no. 14-19.p. Bibliogr.

Női olvasás tegnap és ma

Nőolvasó; Olvasásvizsgálat

A 80-as években készült szovjet felmérések szerint a nők szabadidő-felhasználásában a televíziózás került az első helyre. Talán azért is, mivel a szóban forgó felmérések azt is megállapították, hogy a közművelődési könyvtárak a szerelmes könyvek iránti kérések 30-40%-át nem tudják kielégíteni.

Egy 1994. évi cseljabinszki felmérés már mást mutat: a megkérdezett nők válaszaiból adódó rangsorban az olvasás vezet (54%), majd ezt követi a kézimunkázás és a sütés–főzés (53%), illetve a beszélgetés (33%), és csak utánuk következik a televíziózás (20%).

Az itt referált felmérés ugyancsak cseljabinszki. Keretében 359 nagyvárosi (cseljabinszki) és 359 vidéki nőt (köztük a zárt amuri katonai körzet 64 alkalmazottját) kérdezték meg (kérdőív és interjúk segítségével) olvasmányai felől. A minta foglalkozási és korösszetétele reprezentatívnak mondható.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A felmérés első megállapítása: a szabadidő-felhasználásra sem városon, sem vidéken nem jellemző az új időtöltési formák (kaszinók, bárok, videoszalonok) igénybevétele. A legkedveltebb időtöltés – akárcsak az imént említett felmérésben – itt is az olvasás lett. Ennek oka kettős, úm. „untat a politika és a gazdaság szereplése a televízióban", „újabban sok jó könyv kerül kiadásra".

Hogy az orosz nők mit tartanak jó könyvnek, arról a következő adatok szólnak: a vidéki toplistán 97, a cseljabinszkin 85%-kal a női regény vezet. Második helyen a detektívtörténetek találhatók (88, illetve 54%), a harmadikon pedig a történeti regény (59, illetve 51%). A többi szépirodalmi műfaj lényegesen elmarad az előbb említettektől (pl. a költészet 2, illetve 7%-ot kapott). Kiderült az is, hogy a kedvelt szerzők táborában jóval több a mai külföldi szerző, mint az orosz. Ugyancsak sok a régebbi – 19-20. század fordulóján élt – gyakran női szerző.

A referált cikk a továbbiakban a női regények néhány jellegzetességéről szól (érzelmi dússág, szerelemközpontúság, előkelő színterek, eleve árulkodó címek, újabban: sorozatokban való megjelenés és olcsóság).

Noha a nyugati felmérésekben is a női regény (szentimentális regény, romantikus női irodalom, női szerelmes regény, melodráma stb.) vezet a nők olvasásában, Oroszországban ennek még külön gazdasági okai (munkanélküliség, a családok nehéz anyagi helyzete) is vannak.

A detektívregények kedveltségéről megjegyzendő, hogy bennük a nők annak a szovjet szlogennek realizálását keresik, miszerint „az egyik ember annyi, mint a másik". Különösen szeretik azokat a műveket, amelyekben a nők nem vagy nem csak áldozatként szerepelnek, hanem leleplezőként és nyomozóként.

Napjaink orosz könyvkiadása igyekszik ezt a hatalmas igényt kielégíteni: folyamatosan mintegy 450 női regény van a piacon.

(Futala Tibor)

Használók képzése

Lásd 146

INFORMÁCIÓELŐÁLLÍTÁS, -MEGJELENÍTÉS ÉS -TERJESZTÉS

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

96/207
OSSWALD, Achim: Elektronische Volltexte im Internet = ABI-Tech. 15.Jg. 1995. 4.no. 415-427.p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

Teljes szövegű elektronikus publikációk az Interneten

Elektronikus publikáció; Gépi információkeresés; Számítógép-hálózat

Az Interneten a referensz-jellegű, másodlagos információkkal szemben egyre több teljes szövegű információ jelenik meg. A legtöbb esetben a használók ezeket keresik. E dokumentumok keresésére és böngészésére a hálózaton különféle eszközök állnak rendelkezésre. A teljes szövegű dokumentumok eredete különböző lehet, pl. már eredetileg is Internet-publikációnak készülnek, kutatási jelentések, amelyeket preprint-formában is terjesztenek, vagy reprintek, amelyek használatára az elektronikus környezet új lehetőségeket kínál. A cikk áttekinti a teljes szövegű dokumentumok típusait, csoportosítja őket, és elmagyarázza elérésük és keresésük lehetőségeit.

(Autoref.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

96/208
COLE, Timothy W. - KAZMER, Michelle M.: SGML as a component of the digital library = Libr.Hi Tech. 13.vol. 1995. 4.no. 75-90.p. Bibliogr. 23 tétel.

Az SGML mint a digitális könyvtár egyik alkotóeleme

Elektronikus publikáció; Szabvány; Tipográfiai szerkesztés

Az elektronikus formátumú dokumentumokkal való munka lényegesen különbözik a nyomtatott formátumok kezelésétől, de még maguk az elektronikus formátumok is eltérőek. Az SGML (Standard Generalized Markup Language) használatának módja eltér az egyéb elektronikus formalizáló nyelvek vagy szövegszerkesztők használatától. A rugalmasság és kiterjeszthetőség érdekében az SGML moduláris szerkezetű, ami bonyolítja a bevezetését. Az a tény, hogy inkább a tartalmi szerkezetre, mint a külső megjelenítésre helyezi a hangsúlyt, javítja a kereshetőséget, de nehezíti a következetes és pontos megjelenítést. A szoftverektől és az operációs rendszerektől való függetlenség megteremtése céljából használt eszközök (pl. entitások, kapcsolati protokollok) hatékonyak ugyan, de könnyen használhatók helytelenül vagy oly módon, hogy bizonyos rendszerekkel és szoftverekkel nehézzé válik az SGML alkalmazása. A bevezetését tervező könyvtáraknak még sok problémával kell szembenézniük.

(Autoref. alapján)

96/209
HOCKEY, Susan: Evaluating electronic texts in the humanities = Libr.Trends. 42.vol. 1994. 4.no. 676-693.p. Bibliogr.

Az elektronikus szövegek használhatósága a humán tudományokban

Elektronikus publikáció; Kutatás információellátása; Szakirodalom -humán tudományi

Az elektronikus szövegek a humán tudományok terén is gyors ütemben növekszenek, és sok könyvtár érzi feladatának ezek beszerzését és szolgáltatását. A cikk főleg irodalmi és nyelvészeti számítástechnikával foglalkozó szakemberek tapasztalataira épül, és olyan kérdésekkel foglalkozik, amelyeket a könyvtáraknak célszerű megfontolniuk, mielőtt kialakítanák az elektronikus szövegek kezelésének módszereit. Áttekinti a meglévő elektronikus dokumentumokat és alkalmazásokat, tárgyalja a szövegek sokirányú használatát biztosító kódrendszereket (markup). Megvizsgálja az elektronikus szövegek dokumentációját célzó „Text Encoding Initiative" nevű javaslatot, végül a rendelkezésre álló szoftvereket és hozzáférési eszközöket tárgyalja.

(Autoref.)

96/210
GILLHAM, Mark: What makes a good multimedia CD-ROM? = Man.Inf. 2.vol. 1995. 12.no. 38-40.p.

Mitől jó egy multimédia CD-ROM?

CD-ROM; Hatékonyság; Multimédia

A multimédia termékek szöveg, táblázatok, rajzok, fényképek, hangeffektusok, beszéd, zene, animáció és video valamilyen keverékét jelentik.

A professzionális célokra készült CD-ROM-okkal szembeni követelmények ha nem is mindig átláthatóak, de azonosíthatóak. A házi használatra készült multimédia beszerzésének okai viszont igen változatosak lehetnek.

Míg a munkahelyen az általános használhatóság fontos, az otthoni használatnál az élvezetesség és az esztétikus jelleg döntő, különösen a más szórakozási lehetőségekkel vívott harcban.

A termék értékelésében szempont lehet, hogy azt adja-e, amit ígért. A témák széles köre és mélysége között megvan-e a helyes egyensúly? Korszerű, pontos, tekintélyes forrásból származó információt nyújt-e? Megfelel-e a használt stílus és nyelvezet a megcélzott felhasználói körnek?

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A CD-k fontos jellemzője, hogy tárgymutatójukban milyen a keresési lehetőség. Megnézhető-e a tartalomjegyzék médiumok szerinti csoportosításban, vagy tárgykörök szerint?

Milyen eszközöket használhatunk keresésre? Van-e külön keresési mód kezdőknek és gyakorlottaknak? Megőrizhetők-e a keresési stratégiák és kombinálhatók-e újakkal? Limitálható-e a keresés egyes médiumokra?

Világosan megjelölték-e a hipertext-kapcsolatokat? Vannak-e lásd még típusú kapcsolatok? Könnyű-e eltévedni a hipertextben? Fel tudja-e mérni a felhasználó, mekkora az adott témához tartozó információ mennyisége? Milyen az információ kategorizálása? Van-e más segítő eszköz pl. „idegenvezetések" formájában?

Fontos kérdés, hogy importálhatók-e más alkalmazásba képek, hang, videoklippek? Kinyomtathatók-e a a keresési stratégiák és eredmények?

A multimédia-elemeknek a termék elé kitűzött célokat kell szolgálniuk, ennek megfelelő minőségben, mennyiségben. Az általuk közvetített tartalomnak pontosnak és hasznosnak, esetleg önmagában is értékesnek kell lennie.

Jó, ha video,a zene és az animáció elindítható, megállítható, lassítható, ismételhető. A felhasználónak elég időt kell adni, hogy eldönthesse, megnézi-e az adott multimédia-részletet. Az ikonoknak jól kell reprezentálniuk a média típusát és tartalmát. Könnyű mozgást kell biztosítani a fő szövegtől a klippekhez, ha azok nem integráns részei a szövegnek.

Fontos tudnunk, mozgósító, figyelemfelkeltő jellegű-e a multimédia a CD-n és szerves részét képezi-e a terméknek?

Interaktív-e, megengedi-e saját kapcsolatok kiépítését?

Az esztétikus vonzó megjelenés érdekében sok termékben kötnek kompromisszumokat, de ezeknek ésszerűeknek kell lenniük.

(Koltay Tibor)

96/211
MALEK, Homa: Application of CDROM technology in the multimedia library of La Villette Centre for Science and industry = El.Libr. 13.vol. 1995. 5.no. 447-452.p.

CD-ROM technológia alkalmazása a „La Villette" (Centre for Science and Industry) multimédia könyvtárában

CD-ROM; Multimédia; Városi könyvtár

A párizsi Tudományos és Ipari Központban (Cité des Sciences et de l'Industrie), amely Európa egyik legjelentősebb high-tech múzeuma, egyedülálló könyvtári multimédia gyűjtemény található. A tudomány és technika számos területét átfogó 330 ezres állománynak (melybe a könyveken és folyóiratokon kívül filmek, oktatási célú szoftverek, kazetták és CD-ROM-ok is beletartoznak) naponta átlagosan 4000 használója van. Az 1986-os megnyitás óta a könyvtári munkafolyamatok teljes automatizálását megoldották integrált rendszerrel, jelenleg a GEAC GLIS-t használják állománygyarapításra, katalogizálására, online olvasói katalógusra és kölcsönzésre. Az OPAC videotexen (a francia Minitelen) keresztül is elérhető.

A cikk röviden áttekinti a CD-ROM alkalmazások hátterét a francia közművelődési könyvtárakban, majd a La Villette Könyvtár CD-ROM-gyűjteményét mutatja be. A nagyközönség számára hozzáférhető CD-ROM-ok különböznek a személyzet által használtakétól, melyek főként katalogizálási és referensz célokat szolgálnak. A szerző elemzi a hardver és szoftver konfiguráció tervezésével kapcsolatos problémákat és rámutat a kísérleti termékek tesztelésének fontosságára. Végül a jelenleg használt hardver kicserélésével, a szoftver további fejlesztésével kapcsolatban várható fejleményeket tárgyalja és hangsúlyozza a rendszeres felmérés szükségességét az olvasók CD-ROM használatára vonatkozóan.

(Autoref.)

96/212
LOBECK, Martin A.: Die ekz-CD-ROM. Ein Führer durch die zeitgenössische Literatur = Nachr.Dok. 46.Jg. 1995. 6.no. 349-358.p.

Res. angol nyelven

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az ekz (a német könyvtárellátó) CD-ROM-ja: kalauz a kortárs irodalomhoz

Adatbázis -szépirodalmi; CD-ROM; Könyvtárellátó; Recenzió; Szakirodalom

A CD-ROM lassan általános információhordozóvá válik a bibliográfiai adatbázisok, a programgyűjtemények és a multimédia-termékek terjesztésére. Olyan adatbázisok, amelyek eddig csak szakemberek számára álltak rendelkezésre, most CD-ROM-on is hozzáférhetők. A cikk az *ekz* CD-ROM termékét mutatja be, amelyik több mint 100 ezer német könyv, video, audio CD, játék, térkép stb. ismertetését tartalmazza. Részletesen megvizsgálva a kiadványt megállapítja, hogy az mindenki számára átfogó referensz-forrásként szolgálhat.

(Autoref.)

96/213
URBONAS, V.: Gologrefiâ v bibliotekah = Naučn.Teh.Bibl. 1995. 11/12.no. 78-80.p. Bibliogr. 8 tétel.

Res. angol nyelven

Holográfia a könyvtárakban

Holográfia

A holográfia, mint technológiai vívmány már ismert és alkalmazott jónéhány tudományos-művészi területen, könyvtári felhasználásának lehetőségeit azonban eddig kevesen vizsgálták.

Az új formák lassan születnek – állapítja meg a szerző – különösen azok, amelyek a kis és távoli közkönyvtárakba is eljutnak. Ugyanakkor a könyvbemutatók és azok propagálási módszerei ódivatúak lettek. Az utóbbi időben ezért a komplex rendezvények kerültek előtérbe, amelyeknek egyik résztvevője a könyvtár. E programok előnye, hogy nagyobb tömegeket képesek vonzani, de nem túl gyakran, inkább egy-egy évfordulós esemény kapcsán rendeznek ilyeneket.

A holográfia – mint korszerű eszköz – elsősorban a könyvkiállítások hatékonyságában játszhatna szerepet, az illusztrációk, a korabeli környezet és személyiségek szinte élethű, többdimenziós felelevenítésében.

És mi kell ehhez technikailag? A vetítendő tárgyak hologramja és a vetítőkészülék. Képzeljük el például, hogy egy művészeti vagy építészeti szakkönyv mennyivel hatásosabban reklámozható lenne, ha pl. az építmények holografikus képe is megjelenne a szöveg mellett. A holográfia segítségével a távoli könyvtárak könyvbemutatóin, költséges és nagyméretű berendezések nélkül is színvonalasan lehet a világirodalom és művészet remekeivel megismerkedni.

A reklám fontos eszközének tekintett holografikus anyagok közül a szerző javaslatot tesz azokra, amelyek elsősorban a könyvtárak szempontjából lehetnek fontosak. Ezek többnyire illusztrációs anyagok az oktatáshoz illetve a tudományos ismeretterjesztéshez, új épülettervek vagy dizájn-anyagok stb. – egyszóval olyan értékes „dokumentumok", amelyekre a könyvtáraknak háromdimenziós formában van szükségük.

A hologramkészítés történhet az eredeti tárgyról közvetlenül, vagy mikrofilmről vagy akár a számítógépes memóriából. A hologramkészítés különböző technikái ismertek a világon, a modern holografikus rendszerek ma már számítógépen hozzáférhetőek. A szentpétervári Orosz Tudományos Akadémia B. N. Konsztatinovról elnevezett Magfizikai Intézetében holografikus CD-t készítettek. A holográfiai rendszerek ígéretes jövő előtt állnak, jól integrálhatók az optikai lemezekkel és a mikrohordozókkal.

A holográfia a biológiai emlékképhez hasonló pontos térhatású többdimenziós kép közvetítése révén különösen hatékony faktográfiai információk vagy nagy mennyiségű dokumentumok operatív feldolgozásánál.

(Bíró Júlia)

Lásd még 160, 163, 168, 170, 183, 218

Reprográfia, mikrográfia

Lásd 170

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÖNYVTÁRGÉPESÍTÉS, KÖNYVTÁRÉPÜLET

Könyvtárgépesítés általában

96/214
HE Yang: Die Entwicklung der Bibliotheksautomatisierung in China = Bibliotheksdienst. 29.Jg. 1995. 11.no. 1782-1797.p. Bibliogr.

A könyvtári számítógépesítés fejlődése Kínában

Formátum -gépi; Gépi könyvtári hálózat; Nemzeti könyvtár; Számítógép-hálózat; Távközlés

Kínában 1978-ban kezdődtek meg a gazdasági reformok és a külföld felé való nyitás. A kínai könyvtárosok a társadalmi-gazdasági-műszaki nehézségek ellenére igyekeznek a könyvtári automatizálást megvalósítani. Erre főként a viszonylagos jólétben élő régiókban van lehetőség.

A nemzeti könyvtár két nagy rendszert installált 1989-ben. Az automatizálás a különböző régiókban különböző tempóban folyik. A jobban finanszírozott tudományos és szakkönyvtárakban sokkal jobb a helyzet. A kínai dokumentumok feldolgozására képes jó minőségű szoftver kifejlesztése nagy kihívást jelent. Az utóbbi években több praktikus integrált könyvtári rendszer-szoftvert fejlesztettek ki, ilyenek többek között az ILAS (Integrated Library Automation System), a SULCMIS (Shenzhen University Library Computer Management Integrated System), a Wen Jin Chinese Library Integrated Management System, a GLIS (General Library Integrated System).

A Kulturális Minisztérium támogatásával 1995 elején megkezdődött több nagykönyvtár közös projektje a kínai nemzeti bibliográfiai adatbázis retrospektív konverziójára. A kínai nemzeti könyvtár egy sor, a kínai sajátosságoknak megfelelő adatfeldolgozási szabályzatot és normatívát dolgozott ki (a bibliográfiai leíráshoz, a visszakereséshez, az osztályozáshoz, a jelkészlethez, a formátumhoz). Jelenleg a következő bibliográfiai adatbázisokat szolgáltatja: nemzeti bibliográfia (200 ezer tétel, 1988-tól); LC MARC adatbázis; ISDS folyóirat-adatbázis; nyugati nyelvű folyóiratok központikatalógus-adatbázisa. Jelenleg folyik az elektronikus könyvtári program kidolgozása.

A hálózatok kialakítása kezdeti stádiumban van. Ennek az az oka, hogy nem elég fejlett a könyvtárak számítógépesítettsége, valamint meglehetősen szűkös a költségvetésük. Ennek ellenére vannak gépi könyvtári hálózatok, pl. az APTLIN, amelyhez a tudományos akadémia könyvtára és tájékoztatási hálózata, a pekingi és a tsinghuai egyetem csatlakozott. Közös katalogizálás folyik, központi katalógus épül, koordinálják a gyarapítást, könyvtárközi kölcsönzésre van lehetőség és online katalógus készül. Az APTLIN integráns része lesz a tervezett nemzeti bibliográfiai hálózatnak, távoli adatbázisokhoz is online hozzáférést nyújt majd. A ZDNET (Zhujiang Delta Public Library Automation Network) egy tartományi könyvtár és egy tucat más közkönyvtár hálózata. Kapcsolódni tud a nemzeti könyvtár számítógépes rendszeréhez. Az online közös katalogizálás programja hamarosan indul, az egyes könyvtárak bizonyos szakterületekért felelnek.

Az „Új korszak elektronikus könyvtári projektje" előkészületi szakaszban van. Az első fázisban legalább 18 különböző típusú és tematikájú adatbázist bocsátanak majd rendelkezésre. Ezt követően a multidiszciplináris és multimédia adatbázisokat kapcsolják be a programba. Közös gyarapítási és feldolgozási rendszert üzemeltet a pekingi Társadalomtudományi Akadémia intézeti könyvtárainak együttese, az adatcsere egyelőre floppy lemezen, offline módon történik.

Az információs infrastruktúra területén az utóbbi 15 évben jelentős előrehaladást értek el. Több mint 20 nagy országos információs rendszer van üzemben, Kína rákapcsolódott az Internetre és CHINANET néven saját nyilvános hálózatot üzemeltet. A Postaügyi és Távközlési Minisztérium egy francia csomagkapcsolt adathálózatot (CHINAPAC) működtet 1989 óta. A

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

CHINADDN nyilvános üvegszálas adatátviteli hálózat az egész országra kiterjed. CHINAMAIL a neve az országos e-posta rendszernek. A kínai kormány CERNET (China Education and Research Network) néven országos tudományos és kutatási célú számítógépes projektbe fogott 1994 novemberében. A hálózatnak országos, regionális és belső egyetemi szintje lesz. Az első fázisban a fővezetéket építik ki, a hálózati központot alakítják ki és 100 egyetemi hálózat kapcsolódását teszik lehetővé. A második fázisban, 2000-ig létrehozzák az összes regionális hálózatot és az egyetemi hálózatok többsége csatlakozik a CERNET-hez. A Világbank és a kínai kormány támogatásával épül ki az NCFC (National Computing and Networking Facilities in China) elnevezésű oktatási és tudományos kutatási hálózat, amelynek jelenleg három jól működő nagykiterjedésű egyetemi hálózat a tagja.

A legnagyobb problémát az országos szintű átfogó tervezés hiánya és a koordinációtól való tartózkodás jelenti. Az utóbbi időben javulni látszik a helyzet, a Kulturális Minisztérium Könyvtári Osztálya átvette a könyvtári rendszerek együttműködésének koordinálását. A 9. ötéves terv keretében hamarosan kidolgozzák a könyvtárautomatizálás tervét, amelynek értelmében az ezredfordulóig át kell térni a számítógépes könyvtári munkafolyamatokra a nemzeti könyvtárban, valamennyi tartományi könyvtárban, a nagyvárosi és járási könyvtárakban. Hasonló cél a regionális könyvtári hálózatok fejlesztése, továbbá az információ- és adatcsere megkönnyítése Kína és más országok között.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 119, 131

Könyvtárépítés, -berendezés

96/215

PAVLOVA, I.A.: Bibliotečnyj inter'er: trebovaniâ i zadači = Naučn.Teh.Bibl. 1995. 7.no. 48-57.p. Bibliogr. 14 tétel.

Res. angol nyelven

Könyvtárbelső: követelmények és feladatok

Enteriőr; Könyvtárépítés, berendezés

Ha a könyvtárban kevés az olvasó, s ez főként az ún. nagykönyvtárakban esik meg, nem utolsósorban a belső terek alkalmatlanságára is visszavezethető. Az alább referált dolgozat aktualitását az adja, hogy a nehéz gazdasági helyzet ellenére is épülhetnek, illetve korszerűsödhetnek könyvtárak, amennyiben vezetőik aktivizálják magukat a legkülönbözőbb pályázatok és szponzorálások terén.

E dolgozatban a három funkcionális zónából (azaz: a szolgálatiból, a raktáriból és az olvasóiból) álló könyvtárépület olvasói zónájának (azaz olvasótermének, katalógusainak, referensz szolgálatának, kölcsönzőjének, előadótermének, sokszorosítójának, pihenőhelyiségeinek) belső berendezésével kapcsolatos tudnivalók kerülnek terítékre.

A dolgozat ajánlásai a következőkben foglalhatók össze:

1. Akár új épületről, akár korszerűsítésről van szó, ad hoc bizottságot kell létrehozni a tervezés tökéletesítése céljából. Ebben a bizottságban egyetemi képzettségű könyvtárosoknak, könyvtárépítési szakembereknek, építészmérnököknek és belső építészeknek kell részt venniük.

2. Fel kell használni a könyvtárak építésében és korszerűsítésében felhalmozott tapasztalatokat. (Természetesen a legsikeresebb példákra koncentrálva.)

3. Meg kell határozni, hogy milyen követelményeket kell kielégítenie az új könyvtárépületnek, illetve az adaptálásnak. Ezek felhasználásával részletes tervezetet és programot kell készíteni a tennivalókról.

4. Részletesen ki kell munkálni a könyvtár belső tereinek képét, azaz meghatározni, hogy egyes részletei milyen színűre legyenek kifestve, milyen legyen (természetes és mesterséges) megvilágításuk, miként legyenek berendezve és milyen bútorzattal.

5. A könyvtár majdani kiállítási tevékenységét mint a könyvtárpropaganda és olvasásra ösztönzés egyik fontos eszközét, ugyancsak részletesen meg kell tervezni, meghatározni az erre szolgáló helyeket az olvasói téren belül.

6. Ami a könyvtárbelső információs és reklám célokat szolgáló plakátjait illeti, célszerű megha-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tározni az általuk használható írásmódokat, kifüggesztésük színtereit, „közlési követelményeit". Ezeknek harmonizálniuk kell a könyvtárbelső egészével.

A fenti „hatparancsolatból" – figyelmeztet a dolgozat, nem szabad „kispórolni" semmit és senkit, amire egyes könyvtárvezetők felettébb hajlamosak.

A dolgozat különféle ajánlásainak indoklására konkrét pozitív előfordulásokkal is példálódzik.

(Futala Tibor)

Számítógépes könyvtári rendszerek

96/216

BALLESTER, Josefina - KEEFER, Alice: Migración de sistemas automatizados: Política y gestión del cambio en bibliotecas = Rev.Esp.Doc.Cient. 18.vol. 1995. 3.no. 298-306.p. Bibliogr. 19 tétel.

Res. angol nyelven

Automatizált rendszerek migrációja: a váltás politikája és irányítása a könyvtárakban

Integrált gépi rendszer; Számítógépesítés; Szoftverválasztás

A könyvtáraknak – életben maradásukért – érzékenyebben, rugalmasabban és hatékonyabban kell alkalmazkodniuk használóik szükségleteihez. Az információtechnológia fejlődése segítséget nyújt az új kihívások megválaszolásához, s ez az egyik fő oka a könyvtári „rendszerváltásnak" – az integrált rendszerek lecserélésének. Az Association of Research Libraries felmérése szerint 1992-ben a könyvtárak közel fele váltotta le átlag 9,4 éve használt rendszerét. A kilencvenes éveket – egyelőre – az integrált rendszerek piacának konszolidációja jellemzi (egyes cégek összeolvadása, a gyengébb rendszerek eltűnése nyomán), s ez is könnyebé teszi a csere melletti döntést, aminek közvetlen kiváltó oka lehet akár a CPU kapacitásnövekedése, egy új modul kifejlesztése, vagy egy újabb szoftververzió is. Bármi is a döntés alapja, a számítógépes könyvtári rendszer lecserélése szinte ugyanazokkal a feladatokkal (és problémákkal) jár, mint egy „manuális" könyvtár gépesítése, azaz egy első beszerzés. Stratégiai tervet kell kidolgozni, elemezni kell a szükségleteket, specifikálni kell a műszaki kívánalmakat, értékelés alapján ki kell választani a bevezetendő új rendszert, és a csere egész folyamatát „le kell vezényelni". Nem utolsósorban ennek során az emberi erőforrásokkal is megfelelő módon kell foglalkozni: erősítve a csere pozitív, gyengítve (megszüntetve) negatív hatásait, s szükség van az újabb továbbképzésre is.

(Mohor Jenő)

Szakértő rendszerek

96/217

DINI, Rosella: Sistemi esperti e catalogazione = Boll.AIB. 35.vol. 1995. 2.no. 159-210.p. Bibliogr. 58 tétel.

Res. angol nyelven

A szakértő rendszerek és a katalogizálás

Dokumentumleírás; Dokumentumleírási szabályzat; Szakértő rendszer

1993-ban megjelent a Library Association 1980-as, az „AACR2 használata: egy algoritmikus megközelítés" című kézikönyvének második kiadása, új alcímmel: „szakértőrendszer-megközelítés a hozzáférési pontok kiválasztásához". Valódi újdonságként a könyvhöz floppyn szakértő rendszert (AACR2EXPERT) is mellékeltek, amely az Angol-amerikai katalogizálási szabályok 21-25. fejezetében foglaltakat (a hozzáférési pontok – a.m. besorolási adatok – kiválasztását és megformálását) hivatott automatizálni. Az első, kereskedelmi forgalomban kapható szakértő rendszer ez a katalogizálás területén. Számos hiányossága közül talán az a legfőbb, hogy csak a kodifikált tudást tartalmazza, s a katalogizálás során oly fontos heurisztika elmarad, ugyanakkor a „kodifikált tudás" (az AACR2) valamennyi következetlenségét és félreérthetőségét átvitték a rendszerbe. Összegezve: a rendszer nem megfelelő tudásbázisra van alapozva, nem hatékony, és kevéssé hasz-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nálható akár arra, hogy a hozzáértő katalogizálót segítse a döntéshozatalban, akár arra, hogy a katalogizálás tanulását-tanítását segítse.

Ugyanakkor a katalogizálás, mint a szakértő rendszerek alkalmazási területe igen népszerű kutatási téma, hiszen a szakterület alaposan és gondosan szabályozott, megtanulása idő- és fáradságigényes, ezért a felkészült katalogizálók száma alacsony, és csökkenő tendenciájú, ráadásul az a közhiedelem, hogy szakértő rendszerek használatával nagyobb produktivitást és megtakarítást lehet elérni, mint a példány- és a minimumszintű katalogizálással. Az e téren folyó kutatások áttekintése azt mutatja, hogy 1. A vizsgálódások elsősorban elméletiek, s az eddig produkált prototípusok használhatatlanok. 2. A szakértő rendszerek oktatási segédletként való használata igazolható, azonban a rendszernek tartalmaznia kellene a használó tudásmodelljét, és a tanulási folyamat részletes elemzésén, valamint a kezdők leggyakoribb hibái figyelembevételén kellene alapulnia. 3. A rendszer működő környezetben való alkalmazása a viták egyik középpontja, s a fő dilemma az, hogy a rendszer embert helyettesítő katalogizálórobot legyen-e, vagy az emberrel interakcióra képes asszisztens.

A rendszerfejlesztők nincsenek megelégedve a katalogizálási szabályokkal: a szakértő rendszer a katalogizálás új elméletét, egy új paradigmát igényelne, amely nincs tekintettel az irodalmi egységre, az mindössze objektumok leírását jelentené, a nevek és címek, mint hozzáférési pontok kiválasztásával. Mivel a működő szakértő rendszer – úgy látszik – a „józan ész" használatát és a való világ ismeretét nem kívánja meg, ezek a katalogizálás gyakorlatából is kiiktatandók.

Az OCLC-nél folyó vizsgálódások voltak a legradikálisabbak, már nem is a dokumentum, hanem a címlap automatizált katalogizálását célozták meg, bár az „asszisztens" felfogás hívei is a címlap-interpretációra alapozzák elképzeléseiket, holott az távolról sem az egyetlen forrás (sőt, a címlap, mint fő forrás maga is csak egy szabály). Az ilymódon létrejövő katalógus azonban nem fogja betölteni a katalógus elsődleges funkcióját, azaz, hogy olyan, a művekről és a szerzőkről speciális információkat közlő eszköz legyen, amely eközben figyelemmel van a kulturális valóságra és a használó igényeire is.

(Mohor Jenő)

Számítógép-szoftver

Lásd 216

Elektronikus könyvtár

96/218

COLLIER, Mel - RAMSDEN, Anne - ZHAO, Dian: Networking and licensing texts for electronic libraries: De Montfort University's experience = Interlend.Doc.Supply. 23.vol. 1995. 4.no. 3-13.p. Bibliogr. 20 tétel.

Oktatási célú szövegek elektronikus könyvtári hálózati használati jogának megvásárlása; a De Montfort Egyetem tapasztalatai

Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyvtár; Szerzői jog; Tankönyv; Térítéses szolgáltatás

A De Montfort Egyetem (DMU) részvételével folyó kutatási programok mindegyike kapcsolódik a szerzői jog problémáihoz.

Az ELISE Electronic Library Image Service for Europe projekt színes képek adatbankját hozza létre. Az ELSA Electronic Library SGML Applications SGML formátumban tárolt dokumentumok elérését fogja biztosítani. A PHOENIX célja, hogy egyetemi hallgatók az általuk igényelt tananyag-szövegekhez juthassanak hozzá nyomtatott formában. A program az automatikus copyright-rendezés, a kiadóhoz jutó visszacsatolás és automatikus számlázás vizsgálatára is irányult. Az ELVIS Electronic Library for the Visually Impaired Students gyengénlátó hallgatók számára teszi lehetővé az ELINOR projektben is használt szoftver segítségével az elektronikus szövegekhez való hozzáférést.

Az ELINOR szkennerrel bevitt tankönyvi anyagot használ egy hallgatói elektronikus könyvtár kialakítására.

A projekt sikeres volt egy sor kiadóval való együttműködésben. Az egyik kiadóval egy elektronikus kiadvány egész életének nyomon követéséről tárgyalnak.

Mivel a szerzői jog nem eléggé specifikus ezen a területen a DMU kétoldalú alapon, kia-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

dónként külön-külön egyeztetett módon működik a programokban. Az ELINOR pilot fázisában 11 kiadó 53 tankönyvére szereztek rövidlejáratú licencet. Az egyezmények részletesen szabályozták, mely címeket, milyen célból és (esetenként) milyen díjazás fejében használhatnak. Korlátozták (általában 10 oldalban) a kinyomtatható oldalak számát. Nyomtatási díjat is felszámoltak, amely egyes esetekben kiadói jogdíjat is tartalmazott.

A könyvtár rendszeresen részletes statisztikai adatokkal szolgált a használatról. A statisztikák automatikusan készültek és a jövőben más könyvtárak is felhasználhatják majd őket annak megállapítására, mely sokat használt dokumentumokat kell megőrizniük. A kiadók pedig megtudhatják, melyek publikációik leggyakrabban használt részei.

Nem engedték meg az elektronikus másolást. A képként való tárolás biztonságos, hiszen a fájlok nagyok, nem kezelhetők szövegszerkesztővel, letöltésük és nyomtatásuk nyomon követhető, a fájlok szöveggé alakítása lehetséges, de időigényes.

Az eddig korlátozott számú terminálra szűkített kísérlet előtt álló legnagyobb kihívás a projekt kibővítése a Milton Keynes-i campus mellett az egyetem leicesteri fő campusára, ami a könyvek számának bővítésével is jár.

A korábbi tapasztalatokra építve a licencszerződések modelljét dolgozták ki. A tankönyvek egy részét ingyenesen használhatja a könyvtár, néhányért nominális díjat (1 GBP) fizetnek. Egyes könyvek használati díjának kiszámításakor a papírkötésű könyv árát szorozzák a munkaállomások számával. A másik módszer a szoftver-licencekhez hasonló és a papírkötésű könyv árának harmadát szorozzák az egyidejű használók számával, azaz tízzel. Ezt az egyharmados arányt annak az alapvető elvárásnak megfelelően számították ki, hogy az elektronikus könyvek olcsóbbak legyenek nyomtatott társaiknál. A kinyomtatott oldalak után történő fizetés is lehetséges, de ekkor a könyvtárnak igen sok kis összeget kell kezelnie, ha nincsen intelligens chipekre épített fizetési mód. A szoftver licenc-típusú és oldalankénti modell egyesíthető is.

Egy elektronikus könyvtárban a rövid időre kölcsönzött, keresett könyvek állományát lehetne jól elérhető elektronikus változattal kiváltani. Persze a kiadó azt szeretné, ha ezeket megvennék a hallgatók, így számára nem a két-három könyvtári példány megrendelésének megszűnése a gond, hanem a hallgatói példányok eladhatatlanságából eredő veszteségét szeretné kompenzálni, tehát az árak kialakításában további tennivalók vannak.

Ígéretes a potenciális használók számán alapuló egyszeri díj. A kötelező és ajánlott irodalom listái alapján eldönthető, hány hallgató fogja várhatóan használni az adott könyvet. Ezek számának tizedét szorozzák meg a könyv keménykötésű változatának árával, így alakul ki az éves előfizetési díj.

A könyvtár által beszerzett nyomtatott példányok árával azonos díjnak sok hátránya van. Egyrészt nem veszi figyelembe, hogy az elektronikus könyveknél nincsen sem nyomtatási és papírköltség, nincs szükség terjesztésre és tárolásra. Új címek esetén hogyan alakítják ki az árat? A papírkötésű könyvek élettartama öt év. Ugyanennyi időre terjedjen ki a licenc is?

A legkedvezőbbnek az olvasók számára alapozott, rugalmasan változtatható egyszeri díj látszik, mivel ez folyamatos bevételt biztosít a kiadóknak és megfelel a hagyományos és elektronikus könyvtárak párhuzamos létének egy-egy intézményben.

Az elektronikus folyóiratok vonatkozásában egy kiadó a nyomtatott példány áráért adja a lehetőséget, hogy a folyóiratot szkennerrel gépre vigyék és két campuson nyújtsanak hozzá hálózati hozzáférést.

A tudományos és műszaki folyóiratok elektronikus formára való átalakítása és olyan változások, mint a folyóirat helyett a cikk mint alapegység kezelése, viszonylag könnyen megoldhatók. Az elektronikus tankönyvek nagyobb kihívást jelentenek.

A könyvtárak számára a „nyitott", tehát előre nem maximált fizetési módok nem elfogadhatóak, de előbb-utóbb hajlandóak lesznek többet fizetni a gyakrabban használt anyagokért, ha kevesebbet fizethetnek a ritkán használt dokumentumokért. Az elektronikus formának összességében olcsóbbnak kell lennie, mint a nyomtatottnak.

Az elektronikus dokumentumok kezelésére személyzet is kell a könyvtárakban, méghozzá a hagyományos dokumentumokat kezelő munkatársak számának terhére.

(Koltay Tibor)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KAPCSOLÓDÓ TERÜLETEK

Kiadói tevékenység

96/219
POPOV, G.A.: O sozdanii rossijskoj nacional'noj sistemy „Books in print" = Biblioteka. 1995. 10.no.. 14-20.p.

Az oroszországi nemzeti „Books in print" rendszer létrehozása

Kiadói katalógus; Könyvkiadás

A könyvkiadás szigorú tervezésének megszűnése kaotikus állapotokat teremtett Oroszországban is a könyvpiacon. A spontán alakuló piaci viszonyok következtében jelentősen csökkent a társadalmilag fontos könyvek kiadása, drasztikusan visszaesett az oktatás, a tudomány, a kultúra fejlődése szempontjából értékes könyvek példányszáma, a könyvkiadás tematikai szerkezete átalakult, nemritkán párhuzamosan jelentetnek meg a kiadók bizonyos műveket.

A szovjet korszak 200 kiadójával szemben ma 7000 kiadó működik Oroszországban. Havonta átlagosan 20-30 szervezetet jegyeznek be, amelyek kiadói tevékenységgel is foglalkoznak. A kiadói jogosítványokkal is rendelkező szervezetek többsége évente csak néhány kiadványt jelentet meg. A művek példányszámát a könyv tervezésekor állapítják meg, ma még nincsenek felkészülve a piac igényei szerinti utánnyomásra. Hiányzik a tervezett és a nyomdában lévő könyvekről szóló, szervezett tájékoztatás, nincs megfelelő kapcsolat a kiadók és a könyvkereskedők között. Mindez igen megnehezíti a vásárlók dolgát. A régi kereskedelmi struktúra összeomlott, a megmaradt könyvterjesztők nem birkóznak meg a vásárlók ellátásával, így sokszor a kiadók maguk kénytelenek terjeszteni műveiket.

A helyzet leginkább szenvedő alanyai a könyvtárak. Az évente megjelenő 30 ezer könyvből a nagy, általános tudományos és közművelődési könyvtárak csak mintegy 10-15 ezret tudnak megvenni (holott gyűjtőkörük szerint mind a 30 ezerre szükségük volna). Ennek oka nem csak a szűkös gyarapítási keret, hanem elsősorban az, hogy nem tudnak tájékozódni a kiadásra kerülő könyvekről.

A piaci viszonyok kialakulásának feltétele a Books in print típusú tájékoztatási rendszer létrejötte volna Oroszországban is, de az alapját jelentő fejlett nagybani könyvkereskedelem hiányzik. A nagykereskedelem kialakulása új terjesztői infrastruktúra megteremtését feltételezi. Nincs idő azonban arra várni, amíg a nagykereskedelmi viszonyok kialakulnak és megteremtik a Books in print típusú tájékoztatást. Oroszországban szükségszerű a fordított sorrend: meg kell szervezni a könyvpiacról való tájékoztatást, ami elősegítheti a nagy- és kiskereskedelem kialakulását is.

A kialakítandó rendszer fő feladatai: 1. Az információt minden meglévő eszközzel terjeszteni kell a könyvkiadók, -kereskedők, könyvtárak és könyvvásárlók között; 2. Nehéz az információkat összegyűjteni, mivel a kiadók egy része nem szolgáltat adatokat, hiányzik a megfelelő postai és telekommunikációs kapcsolat is. Első lépésként célszerű a Moszkvában és Szentpéterváron működő, mintegy 300 nagy kiadót bevonni a rendszerbe; 3. Fontos a külföldön (elsősorban a volt Szovjetunió államaiban, illetve nyugaton), orosz nyelven megjelent könyvek áttekintése is; 4. Mivel a kötelespéldány-szolgáltatáson alapuló központi katalogizálás nagyon lassú, a könyvtárak maguk kénytelenek feldolgozni az új könyveket, ehhez nagy segítséget nyújthat a Books in print.

A tervezett, illetve nyomdában lévő kiadványokról egységes szerkezetű bejelentés alapján lehet tájékozódni. A kiadók által, minden könyvről külön-külön kitöltött adatlapnak tartalmaznia kell a könyv ISBN-jét, szerzőjének nevét, teljes címét, kiadójának nevét, ETO-jelzetét, megjelenési évét, példányszámát, terjedelmét, formátumát, a kötésre vonatkozó adatot, az illusztrációk fajtáját, a kiadvány nyelvét, a mű első kiadásának nyelvét, a könyv árát rubelben vagy USA-dollárban.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az orosz Books in print megvalósításának tervezett lépései: a nyomtatott és elektronikus formában megjelenő Books in print adatgyűjtésének, -feldolgozásának és kiadásának tervezése; a Books in print kiadójának megalapítása; a tájékoztatási rendszer eszközparkjának kiépítése; rendezvények, konferenciák, szemináriumok, tanfolyam szervezése a Books in printről. A Books in printet egyelőre elsősorban a könyvtárakban szeretnék terjeszteni, nem kereskedelmi alapon. A tervezett rendszer az Oroszországban kiadott könyvek 90%-át felölelné. A külföldön megjelent, orosz nyelvű könyvek felvétele érdekében tárgyalásokat kell kezdeményezni a külföldi Books in print-kiadókkal.

(Rácz Ágnes)

96/220
Networked scholarly publishing. Issue ed. F.W. Lancaster = Libr.Trends. 43.vol. 1995. 4.no. 515-770.p. Bibliogr.

Tudományos művek publikálása elektronikus hálózatokon. – Tematikus szám, 13 közlemény

Egyetemi könyvtár; Egyetemi oktató; Elektronikus folyóirat; Gazdaságosság -könyvtárban; Publikálás -tudományos kiadványoké; Számítógép-hálózat

A közlemények tárgya: 1. Az elektronikus folyóirat fejlődéstörténete. – 2. Mit tud most és mit tudhat még az elektronikus folyóirat. – 3. Tudományos folyóiratok a hálózaton; az olvasó tapasztalatai. – 4. Mit vár a szerző és mit vár az olvasó az elektronikus publikálástól. – 5. Az elektronikus folyóirat mint egy tudományos közösség szíve. – 6. A publikált információ hordozóinak és formáinak szüntelen fejlődése. – 7. A WWW és az Internet-anyag feltárására kialakítandó szabványok jelentősége a tudományos irodalom számára. – 8. Az egyetemi könyvtár feladatai az egyetemi tájékoztatási hálózat kialakítása terén. – 9. Gyarapítási együttműködés az elektronika korában; lehetőségek és problémák. – 10. A tudományos publikáció és a szerzői jog a hálózati elektronikus publikáció világában. – 11. Archiválási problémák a hálózati elektronikus publikáció világában. – 12. Gazdasági megfontolások a tudományos cikkek elektronikus publikálása és terjesztése ügyében. – 13. Egyetemi vezetők nézetei a tudományos publikálás lehetséges és kívánatos voltáról (felmérés).

(Autoref.)

96/221
TENOPIR, Carol: Authors and readers: the keys to success or failure for electronic publishing = Libr.Trends. 43.vol. 1995. 4.no. 571-591.p. Bibliogr.

Mit vár a szerző és mit vár az olvasó az elektronikus publikálástól?

Elektronikus folyóirat; Olvasási szokások; Publikálás -tudományos kiadványoké

Az elektronikus publikálás egyik fő előnyeként szokták emlegetni a szerző és az olvasó közötti különbség elmosódását, az ezzel járó közös motivációt, az együttműködés megnövekedett lehetőségét.

Az elektronikus publikálás hívei közül sokan vissza akarják szorítani a hagyományos értelemben vett kiadókat. Ez hosszú távon egy sor alapprobléma, így a magas költségek, illetve az intellektuális tulajdon elvesztésének kérdésére is megoldást hozhat. Az egyetemi kiadók köztudottan nagyságrendekkel olcsóbbak, mint a kereskedelmiek, és sokan sérelmezik azt a gyakorlatot, hogy a szerzői jogok a kiadókhoz kerülnek át. A publikálás olcsóbbá tétele a szerzőnek és az olvasónak is érdeke. Az elektronikus publikálás egyúttal gyorsabbá is teszi az információ eljutását a szerzőtől az olvasóig, ami egyaránt érdeke mindkét csoportnak.

Nem mindenki ért egyet a kiadók kiszorításával, ugyanakkor a kiadók is tudják, hogy szükség van változtatásokra. Lehet, hogy a kiadók marketing és reklámozási funkcióját kell előtérbe állítani, vagy a szerzői jog védelmében és a minőség biztosításában kaphatnának új szerepet (az utóbbit például erraták, aktualizált adatok közlésével.)

A szerzők alapvetően karrierjük építése érdekében publikálnak és azért, hogy hozzájáruljanak szakterületük ismeretanyagához, az egyete-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

mes tudáshoz, amivel elismertséget szerezhetnek maguknak.

Az elektronikus publikálás elfogadottsága még a szakértői bírálatot alkalmazó folyóiratok esetében is ellentmondásos. Biztató jel, hogy a számos neves orvosi folyóirat szerkesztőiből álló International Committee of Medical Journal Editors el kívánja fogadtatni az elektronikus publikációkat, főként a szakértői bíráláton átesett tanulmányokat.

Ideális esetben az elektronikus publikálás magában foglalja az egyes cikkek előzetes (preprint) és végleges változatait. A bírálók, az olvasók véleménye, javaslatai is mellékelhetők a dokumentumhoz. Ezzel az ún. virtuális kollégiumok működését segíti elő az elektronikus publikálás, ráadásul gyors kapcsolattartást tesz lehetővé. A szigorú szakértői bírálatot tehát nemhogy rontaná, hanem erősíti az elektronikus publikálás, ami egyaránt érdeke a szerzőnek és az olvasónak. Az előnyök között ott van még a terjedelem kevésbé korlátozott volta, a szerzők körének bővítési lehetősége is.

A szellemi termékek eltulajdonításának különböző formáival kapcsolatban az elektronikus publikálás kapcsán okkal vagy ok nélkül, de nagy az aggodalom. Az eredeti elképzelés, gondolat szerzőjének személye elhomályosodhat, és ezeknek az eredeti gondolatoknak a védelme okán különbséget kell tenni az interaktív eszmecserék és a szerzői művek között, mert csak az utóbbiakban védhető az eredetiség. A kifejezett plágiummal kapcsolatos aggodalmak csak részben indokoltak, de tény az, hogy a cikkek szövege könnyen letölthető és néhány kisebb változtatással továbbadható elektronikus környezetben.

Az új iránt fogékony olvasókat meg kell győzni az elektronikus publikálás előnyeiről. Ez a publikálási mód a javuló technológiával egyre könnyebbé vált és néhány tudományterületen igen elterjedt, a fizika és matematika területén pedig szinte kizárólagos.

Előnyös az is, hogy lehetőséget kapunk az elektronikus médiumokkal való kísérletezésre, a termék független az előállítás helyétől és a könyvtáraktól, könnyebben kereshetünk benne, továbbá tárolóhely szabadul fel.

A kollaboratív írás, a szerepkörök felcserélése nem minden olvasó érdeke ugyannakor. Van, aki nem írni, hanem személyének felfedése nélkül olvasni akar. Az informális kommunikációra pedig elég az e-mail.

A hagyományos publikálás már lehetővé tette eltérő érdekek összeegyeztetését, és miután széles körű igényeket elégít ki, valószínűleg sokáig fennmarad még az elektronikus világban is.

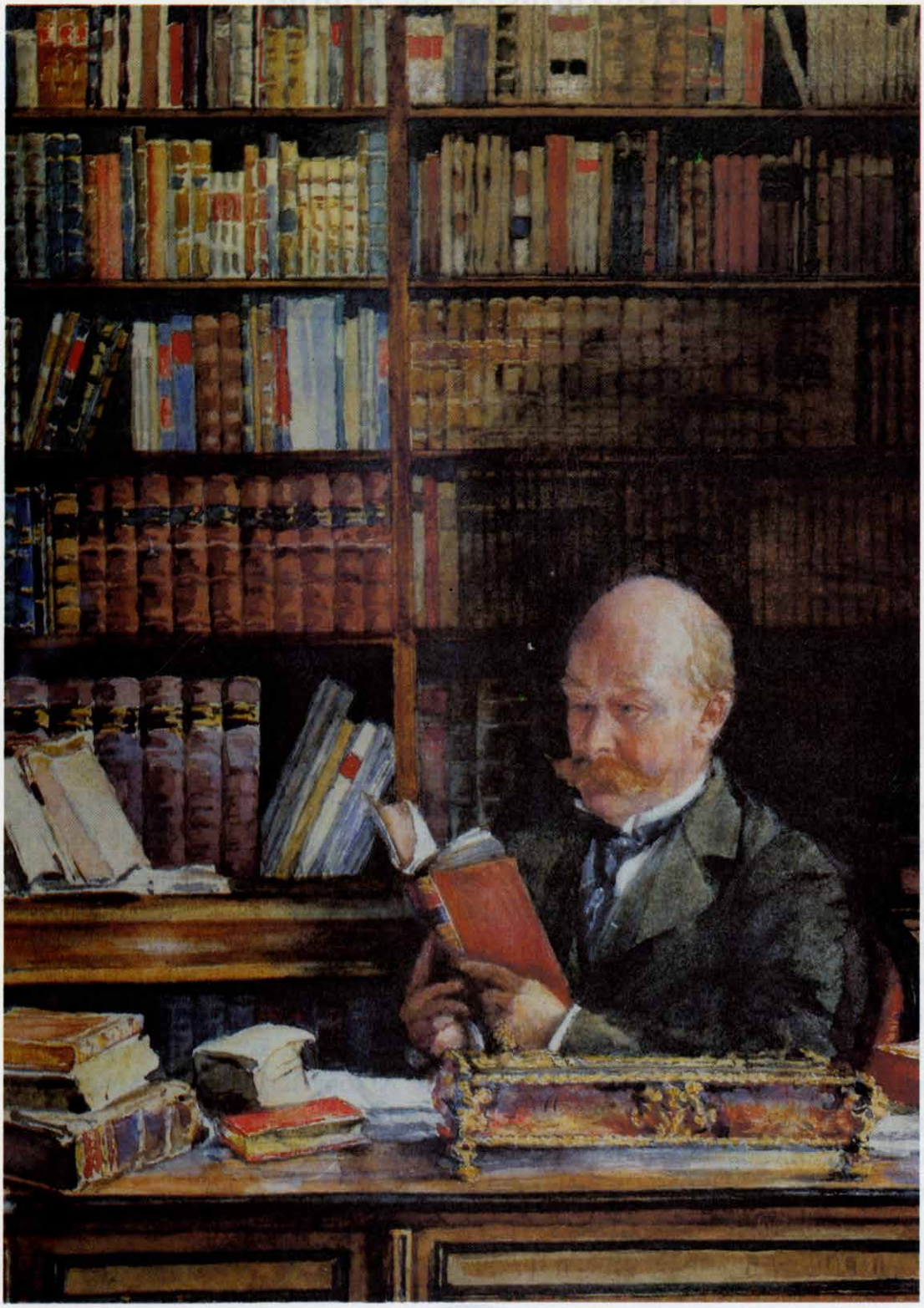
(Koltay Tibor)

Lásd még 129, 218

Az ismertetett cikkek forrásai:

ABI-Tech. – ABI-Technik (DE)
Alexandria – Alexandria (GB)
Am.Libr. – American Libraries (US)
Aslib Proc. – Aslib Proceedings (GB)
Bibliografiâ – Bibliografiâ (RU)
Biblioteka – Biblioteka (RU)
Bibliotekarz – Bibliotekarz (PL)
Bibliotekovedenie – Bibliotekovedenie (RU)
Bibliotheksdienst – Bibliotheksdienst (DE)
Boll.AIB – Bolletino Associazione Italiana Biblioteche (IT)
Buch Bibl. – Buch und Bibliothek (DE)
Coll.Res.Libr. – College and Research Libraries (US)
Čtenář – Čtenář (CS)
El.Libr. – Electronic Libraries (I)
Eur.Res.Libr.Coop. – European Research Libraries Cooperation (I)
IFLA J. – IFLA Journal (I)
Int.Inf.Libr.Rev. – International Information and Library Review (I)
Interlend.Doc.Supply – Interlending and Document Supply (GB)
J.Acad.Librariansh. – Journal of Academic Librarianship (US)
J.Inf.Sci. – Journal of Information Science (GB)
J.Libr.Inf.Sci. – Journal of Library and Information Science (GB)
Libr.Assoc.Rec.Suppl. – Library Association Record. Supplement (GB)
Libr. Hi Tech – Library Hi Tech (US)
Libr.J. – Library Journal (US)
Libr.Q. – Library Quarterly (US)
Libr.Rev. – Library Review (GB)
Libr.Trends – Library Trends (US)
Libri – Libri (I)
Man.Inf. – Managing Information (GB)
Mousaion - Mousaion (ZA)
Nachr.Dok. – Nachrichten für Dokumentation (DE)
Naučn.Teh.Bibl. – Naučnye i Tehničeskie Biblioteki (RU)
Naučn.-Teh.Inf. – Naučno-Tehničeskaâ Informaciâ (RU)
Online CDROM Rev. – Online & CDROM Review (I)
Program – Program (GB)
Prz.Bibl. – Przegląd Biblioteczny (PL)
Public Libr.J. – Public Library Journal (GB)
Rev.Esp.Doc.Cient. – Revista Espanola de Documentación Científica (ES)
RQ – RQ (US)
Scand.Public Libr.Q. – Scandinavian Public Library Quarterly (Sx)
Signum – Signum (FI)
Spec.Libr. – Special Libraries (US)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Gróf Apponyi Sándor
(1844-1925)

Gróf Esterházy Alexandra akvarellje (Részlet)
(OSZK Apponyi-gyűjtemény)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

MAGYARORSZÁG ÉS EURÓPA AZ APPONYI-GYŰJTEMÉNY TÜKRÉBEN

Emlékülés és kiállítás Apponyi Sándor születésének 150. évfordulója alkalmából

Szerk.: W. Salgó Ágnes

Budapest, 1995. Országos Széchényi Könyvtár. 177 l. 24 cm.
Ára: 800,– Ft.

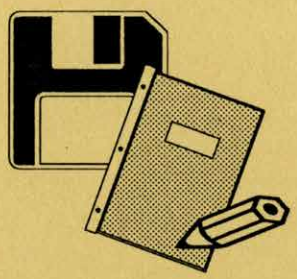
Megrendelhető, ill. megvásárolható
az Országos Széchényi Könyvtárban,
1827 Budapest, I. Budavári Palota F ép.

Apponyi Sándor évtizedeken át végzett, áldozatos gyűjtőmunka után, néhány hónappal halála előtt, híres gyűjteményét nemzeti könyvtárunknak adományozta.

Az évforduló alkalmából a Széchényi Könyvtárban kiállítást és emlékülést rendeztek. A most megjelent kötet az elhangzott előadásokat tartalmazza idegennyelvű tartalmi összefoglalókkal is ellátva. Az előadók Apponyi Sándor gyűjteményeit történeti, művészettörténeti és könyvészeti szempontból értékelték, valamint tájékoztattak a gróf által támogatott Tolna megyei régészeti ásatásokról, a szekszárdi múzeumalapításról és az újabb kutatások eredményeiről. A kiállítás anyagát leíró rész pedig végigvezeti az olvasót a magyar történelem legfontosabb eseményein, egészen a Rákóczi-szabadságharc végéig, bemutatva a magyarországi történések nemzetközi visszhangját a korabeli könyvekben, metszeteken, röplap jellegű kiadványokban. A könyvtári anyagon kívül a régészeti anyagból kiállított tárgyakról is rövid összefoglalót kapunk. A kötetet egy válogatott bibliográfia zárja az Apponyi Sándorra és feleségére, Esterházy Alexandrára vonatkozó korabeli sajtó alapján.

A kötetet 29 fekete–fehér és 3 színes kép díszíti.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Kérések a Könyvtári Figyelő szerzőihez, közreműködőihez

- Lapunk a könyvtár- és tájékoztatásügy elméleti és gyakorlati kérdéseivel, a külföldi könyvtárügy legfontosabb eseményeivel, kutatási eredményeivel, valamint szakmai kiadványok bemutatásával foglalkozó gyakorlati és elméleti megközelítésű írásokat vár közlésre.
- Ha önnek már van készen kézirata, vagy tervezi, hogy írna valamely Önnek fontos, s lapunk profiljába illeszkedő témáról, vegye fel szerkesztőségünkkel a kapcsolatot. Szívesen fogadjuk az általános érdeklődésre, megfontolásra számot tartó írásokat a következő műfajokban: tanulmányok, tömörítések, szemlék, referátumok, könyvismertetések, hírek, beszámolók.
- A terjedelmet és a határidőt a szerkesztőségünk a szerzőkkel közösen határozza meg.
- További kéréseink: a tanulmányokat – ha lehet – tagolják alcímekkel, a hivatkozásokat számozzák meg és az írás után Irodalom cím alatt sorolják fel. A tanulmányokhoz szíveskedjenek mellékelni egy 10 mondatos tartalmi összefoglalást is az idegen nyelvű rezümékhez.
- Mivel lehetőségeink korlátozottak, ezért ábrákat, illusztrációkat csak feltétlenül szükséges esetben tudunk közölni és kizárólag jó minőségű, tónusos, másolásra alkalmas minőségű illusztrációt, ábrát tudunk elfogadni.
- Ha A/4-es papíron küldi a kéziratot, egyetlen kérésünk, hogy jól olvasható, áttekinthető legyen az irás és ne legyen sűrűn gépelve.
- IBM PC-n futtatható szövegszerkesztővel készült kéziratot is elfogadunk. Ebben az esetben kérjük, hogy vagy 3,5, vagy 5,25-ös floppy lemezt küldjenek, s mellékeljék a cikk nyomtatott változatát is. Az adatállományokat szíveskedjenek ASCII kódban elmenteni. A lemezt visszaküldjük.
- A beérkezett kéziratok sorsáról a szerkesztőség rövid időn belül tájékoztatja a szerzőket. Kérjük, ne feledjék a kéziratra ráírni a nevüket, a munkahelyi és a lakáscímüket, valamint a telefonszámukat.

Köszönettel

a lap szerkesztői

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Ára: 400,-Ft + postaköltség

Hirdessen a Könyvtári Figyelőben!

Közlés megállapodás szerint.

Érdeklődni lehet a szerkesztőség címén és telefonján.

A következő szám tartalmából:

A könyvtári-informatikai szakképzés megújításáról

Gyermekkönyvtárak szakemberellátottsága

A „Magyar Törvénygyár" 1990-1994 között

Ötven éve indult a kurrens Magyar Nemzeti Bibliográfia

From the contents:

Enterprise libraries of the 1990s...

The functions of publications and publishing in libraries

Alterations in fiction reading in Hungary...

Social work in libraries...; Library provision for the blind...; Game libraries...

Aus dem Inhalt:

Die Firmenbibliothek der 90-er Jahre

Die Veröffentlichungstätigkeit von Bibliotheken

Literaturlesen in Ungarn...

Soziale Bibliotheksarbeit...; Ludotheken; Die Lage der Bibliotheksversorgung von Blinden in Ungarn

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben